ספרים נוספים · הבית היהודי

אני והנער

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אני והנער

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אני-והנער/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הסכמות והקדמה 5
הסכמות 5
הקדמה 5
ומעשה שהיה 6
מודים דרבנן 7
מבוא 8
היחסיות קובעת! 9
נא להכיר במגבלות הצעיר! 10
מי נדחה מפני מי? 11
כי יש שכר לפעולתך! 13
יסודות נאמנים 15
יסודות נאמנים 15
אשר יחסר לו 19
לסיכום 27
גיל הילדות לעומת גיל הנערות 27
גיל הילדות לעומת גיל הנערות 27
"שיקול דעת" 28
רצונות 29
חברים 30
דחפים, וצלילות הדעת 31
דרישה לעצמאות 31
לסיכום 32
דרכי פעולה 32
מינון נכון 32
עיתוי מתאים 34
לא בלחץ 35
משיכה כנגד משיכה 37
נקודת המוצא 39
הגינות 41
"שבע יפול צדיק וקם" 43
לסיכום 46
הישגים קטנים 46
הישגים קטנים 46
אין מאה אחוז 49
מה תפקידנו 50
אין נער רע 53
אל תשפוט במשקפיים של הסביבה 54
תמימות דעים בין ההורים 56
אל תעורר את כח ההתנגדות 58
לסיכום 62
אל תלמד אותו לשקר 62
אל תלמד אותו לשקר! 62
בדוק מה הכלים שיש ברשותך 65
סלק את שורש הבעיה ולא רק את
הסימנים שלה 68
בלי מאבקים 70
קח פסק זמן 71
גם לבנך יש דעה 75
כוחכם הגדול כהורים אוהבים 76
לסיכום 80
כוחו של הרגל 81
כוחו של הרגל 81
תעודת זהות חיובית 83
גדולה לגימה שמקרבת 85
אל תתמהמה 87
דבריך אינם הולכים לריק, הם ממתינים
להזדמנות הנכונה 89
תראה שאתה יודע מה שאתה אומר
ועושה 97
לסיכום 99
הגבל את ההר וקדשתו 100

הגבל את ההר וקדשתו [שמות י"ט, כ"ג] 100
גבול סביל 101
חשיבות ההסברה 102
עזרה 107
בנייה מחודשת 109
שולחן שבת 112
לסיכום 114
חגים וזמנים לששון 114
חגים וזמנים לששון 114
חוצפה לאמא 116
משנה זהירות 123
אימון חום ואהבה ולא פינוק 124
מסילות בלבבם 126
דוגמא אישית 129
לפני עור לא תתן מכשול 132
לסיכום 135
שתלטנות 136
שתלטנות 136
פעמים שאתה מתעלם 137
תפלתם... תקבל 138
באיזה בית כנסת אתה מתפלל? 139
יציאה לקרובים 140
דרישות וקניות 142
הוא לא מתחשב 143
בני ותלמידי 146
עשירים היזהרו בבניכם!! 147
התנאה לפניו 150
התנאי תלוי במכלול הנתונים 153
בקצב שלו 155
אין תקציב! 157
לסיכום 160
מחשבה מועלת 161
מחשבה מועלת 161
בספר נכתבים 164
רחמנא ליבא בעי 166
לסיכום 170

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 **- אסור בשימוש מסחרי**

בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) **ל הרב יורם חדאד שליט"א**

הדרכה מעשית להתמודדות נכונה עם האתגרים החינוכיים של גיל הנעורים.

בשילוב דוגמאות ומעשיות שהמחבר חווה בעבודתו החינוכית ועוד...

מאת הרב יורם חדאד ס"ט

מתוך הסידרה "היום בחינוך"

לשאלות, ייעוץ והרצאות 050-4130320

הסכמות והקדמה

הסכמות

ההסכמות לא הובאו מסיבות טכניות, ניתן לראותן בספר המודפס

הספר זכה להסכמותיהם של הרבנים החשובים:

מרן ראש ישיבת כסא רחמים הרב מאיר מזוז שליט"א

הראשון לציון הרב הראשי לישראל נשיא בית הדין הרבני הגדול הרב שלמה משה עמאר שליט"א

מנהל רוחני בישיבת כסא רחמים הרב צמח מזוז שליט"א

הקדמה

"די, אני לא בא לחתונה, אין לי כח לסבול את הבושות! איך אסתכל בפני הרב אחרי הבושות ששמוליק עשה, כמה פעמים אפשר, ובכלל שמוליק לא כל כך שש לחזור או יותר נכון לומר הוא מתנגד לחזור. כל מה שדברתי נפל על אזנים אטומות, אני לא יודע מה קרה. אני מרגיש כמו שנפל על ראשי מטאור מהשמים! אני לא יכול יותר, לא יודע מה לחשוב, לא יודע"...

נשמע מוכר?

ובכן, ברוכים הבאים למועדון "הורים למתבגרים" - הורים רבים ודאי שלא ישמחו בתואר זה, ויעדיפו לעבור את השלב הזה בחייהם במהירות האפשרית, שכן כמה הערות, כמה געורות, כמה צער ועגמת נפש טמונים בשתי מלים אלו. אולם מה לעשות, לא ניתן לדלג על פרק זמן זה, אשר מגיע במוקדם או במאוחר לכל הורי בני גילאי העשרה. מה קרה לבן? מה קרה לבת? הן בילדותם היו כאלה ממושמעים, כאלה מתוקים... והנה עכשיו - "לא רוצה, אין לי כח, אבא תעזוב אותי בשקט, אמא, אל תתערבי לי"! אלו הן מקבץ "פנינים" מהמתבגר שלנו, שלעתים מתנהג כמו נער בור

ולעתים כמו תינוק ממש. נשמע מפחיד? אכן, זה המצב. אבל... מה עושים? האם אפשר לעשות משהו? כיצד להתנהג? האם להעניש, לצעוק, להבליג, או להמשיך לחייך גם כשהבן קורא בהתנהגותו תגר על סמכות ההורים בבית?

גיל הנעורים הינו רגיש למדי, ודורש משנה זהירות ביחס כלפי המתבגר. הערה אחת לא זהירה מצדנו יכולה ח"ו לגרום לכך שהנער יבעט בדרך אשר חינכנו אותו מקטנותו, ולדרדר אותו לשאול תחתית. תקופה זו מצטיינת בעליות וירידות - הן במישור הרוחני והן ביחס למשפחתו, לחביריו וללימודים, ואף לחץ דמם של ההורים עולה ויורד חליפות בהתאם למצבו של הבן. הם עוקבים בדריכות ובחרדה אחר הנער, וכל סטיה קלה מהדרך - גורמת להם לחשש רב לגבי עתידו של הבן, והם עומדים נבוכים - מה לעשות? על שאלות אלו ואחרות, תוכלו למצוא בספר מגוון רחב של תשובות מעשיות כיצד לנהוג. הרב המחבר נר"ו כותב השורות צבר נסיון רב בחינוך נערים בתקופת גיל ההתבגרות, ואף עוסק בייעוץ למשפחות הנמצאות בקונפליקט (ניגוד) עם בנם/בתם. רוב העצות הנמצאות בספר, עברו בכור המבחן ובס"ד הצליחו להעלות מזור ולהשיב לתלם "לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם". יודגש כי התשובות שבספר הינן מעשיות, ואף כי אמנם קשה הדבר להתאים לכל מקרה תשובה, כי הרבה פעמים התשובה תלויה בעוד תנאים שונים הסובבים את המקרה, אבל בכל זאת כל אחד יוכל בצורה כזו או אחרת לדלות בחכמה את דפוס ההתנהגות הראוי למקרהו הוא. וכבר אמר החכם מכל אדם, שלמה המלך ע"ה: "מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונות ידלנה"(משלי כ' ה').

וחשוב לזכור: הדבר החשוב יותר מכל - התפילה. עם כל העצות, והרצון הטוב - להקדים לכל דבר תפילה לבורא עולם, שלא תצא תקלה מתחת ידינו, ושלא נכשל בחינוך בנינו ובנותינו לתורה ויראת שמים, (שלא יהא בן שמקדיח תבשילו ברבים??), ויה"ר שחפץ ה' בידינו יצלח אכי"ר.

כה דברי המגיה הרב יהונתן קויתי ס"ט

ומעשה שהיה

צלצול טלפון, מעבר לקו ידידי הרב הגאון ר' יצחק בן נון נר"ו, "שלום הרב יורם, אני כאן באולפן ערוץ אלפיים ואני מבקש להעלות שאלות מאזינים בענייני חינוך..." ומאז נפתחה התוכנית "חנוך לנער" שהולידה את ספרי הראשון "עצות בחינוך".

ושוב צלצול טלפון, מעבר לקו אבא לנער שמבקש להפגש עמי לשם יעוץ. בנו אינו מתאקלם בישיבתו... ומאז לא חדלו הטלפונים והפגישות, ובחסדי ה' התגובות הנלהבות של ההורים עודדו אותי להוסיף ולהעמיק בבעיות הנוער בדורנו (ומה גם שקרוב

לשלושים שנה זוכה אני לשרת בקודש כמשגיח רוחני בגיל זה). וכך זכיתי לכתוב עקרונות חינוכיים המתאימים לפתור או למנוע בעיות חינוכיות המצויות בדורנו. וכמו כן כתבתי רעיונות ודרכים בחינוך מפי ספרים ומפי סופרים ומנסיוני. את כל הנ"ל קיבצתי בספר שלפניכם. אני תפילה שיהיה לתועלת מרובה אמן.

מודים דרבנן

כאן המקום להודות, בראש ובראשונה, לבורא עולם שעזרנו עד הלום, על כל הטובות אשר גמלנו כרחמיו וכרוב חסדיו, ויה"ר שעוד יעזרנו, הלאה בבריאות, אושר ועושר וכל מילי דמיטב אמן.

זכור אזכור לטובה את מו"ר מרן ראש הישיבה הגאון הגדול רבנו מאיר מאזוז נר"ו שהמריצני ועודדני לגשת לקרבה אל המלאכה, ועוד לפני למעלה מעשור, כאשר הציעו לי למסור תכנית חינוך הבנים בערוץ 2000, פניתי למו"ר נר"ו בשאלה האם לקבל את ההצעה, ומו"ר אמר לי בהאי לישנא: "אנשים מחפשים תשובות ואתה מסתפק?" וכשאני מצוייד בברכתו אכן קבלתי ההצעה, ובמשך כמה שנים מסרתי תכנית זו בס"ד בהצלחה רבה, ולאחר תקופה התאסף אצלי חומר רב בנושא. וכשפניתי שוב למו"ר בשאלה האם להוציא את הדברים לאור, אמר לי: "בודאי, תכתוב ספר ואני אעבור עליו". ובחסדי ה' כך היה. וזכיתי להוציא לפני כעשר שנים את ספרי הקטן "עצות בחינוך". ותוך כדי המשך עבודתי בחינוך שוב עזרני השי"ת ועתה אני בפתחו של ספרי זה. זכרה לו אלהי לטובה, ויהי רצון שימשיך להנהיגנו עד ביאת גואל צדק, מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא אמן!

ברכה נאמנה מעומק הלב גם למורנו ורבנו המנהל הרוחני של הישיבה הקדושה "כסא רחמים", הרה"ג הרב צמח מאזוז נר"ו, שמזה שנים רבות שאני זוכה להסתופף בצילו וללמוד ממנו עצה ותושיה, ובפרט בעבודה החינוכית. אמנם זכיתי ב"ה ללמוד שיטות מגוונות בחינוך, אולם אצל מוה"ר נר"ו ראיתי מהו המדגם למצב חינוכי על פי התורה, ובמשך שנים רבות ראיתי עין בעין קו חינוכי ברור שללא ספק ינק אותו מאביו מרן הגה"ק הרב מצליח מאזוז זצ"ל, וראיתי בחוש את הסייעתא דשמיא שמלווה אותו, זכה וזוכה להעמיד דורות ישרים בחכמתו ובמסירותו. יהי רצון שיזכה לרוב נחת מכל יוצאי חלציו וגם לרבות "את הנפש אשר עשה", וימלא האל כל משאלות לבו לטובה ולברכה אמן.

ואשר על ידו השני, יבורך גבר הוקם על, מייסד ומנהל בית האולפנא למורים "חזון יחזקאל"(בעידוד גדולי הדור וביניהם הגאון הרב אהרון קוטלר זיע"א) אהוב המורים וציר נאמן

הלא הוא הרב דוד נחמן בלוי נר"ו, שמתמסר בכל כוחו עבור חינוך ילדי ישראל וזכה להעמיד דורות ישרים מורים ומנהלים, אנשי רוח וחזון בכל רחבי הארץ (ומהם אני הצעיר), יפוצו מעינותיו חוצה ברוב נחת, אמן.

יבוא השלישי, הלא הוא ידידי היקר הרב אוריאל בוכריץ נר"ו, שהיה לי לאחיעזר ואחיסמך, והוא אשר דחף ועודדני מאוד לשנס מתניים לקרבה אל המלאכה, וסייע לי סיוע שיש בו ממש. יהי רצון שיראה נחת מכל יוצאי חלציו מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא, אמן.

ובעוד הדיו לחה, לי נאה לברך את המגיה כהלכה, האי גברא יקירא, הרה"ג ר' יהונתן קויתי נר"ו. שהואיל לעבור על כל הספר, הגיהו ועיטרו בהערות מחכימות. יהי רצון שיזכה לרוב נחת מכל יוצאי חלציו "וגם" לרבות את הנפש אשר עשה הלא הם תלמידיו. מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא אמן!

"ואת לאה וילדיה אחרונים", רעייתי מב"ת, שמנהלת את כל צרכי הבית בחכמה ובתבונה ומתמסרת לחינוך הילדים אשר חנן ה' אותנו, וחרף כל האחריות והעמל הנדרש בבית, עודדה אותי לצאת לבית המדרש ולעסוק בתורה, ומכוחה זכיתי לכתוב את הספר הזה, שלי ושלכם שלה הוא. יהי רצון שזכות התורה תגן בעדה, ונזכה לראות את כל צאצאינו עוסקים בתורה, ועושים נחת רוח ליוצרם, אשר כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה', אמן כן יהי רצון.

הכו"ח ביום י"ז אדר ב' תשע"א לפ"ק הצב"י יורם חדאד ס"ט

מבוא

גיל הנעורים הינו גיל רגיש מאוד כידוע לכל מי שעוסק בחינוך. זוהי תקופה עם עליות ומורדות והתנהגות חסרת יציבות בעליל - ברגע אחד אכן מתנהג הנער כגדול, ובמשנהו כתינוק. התנהגות זו מפריעה את שלוות ההורים אשר עוקבים בדריכות ובמתח אחר ההתפתחות הרוחנית של הנער, ולמרבה הצער ידוע שאכן הנפילות והסטיות מהדרך הישרה קורות בעיקר בגיל הזה!

והשאלה היא מדוע? מה המיוחד בגיל זה? מה ניתן לעשות כדי לצמצם את הסיכון בגיל זה ? איך אפשר להתמודד עם נער שכבר פיתח מרדנות? וכיצד יש לנהוג עם נער שקם בבקר אחד ומכריז שאינו רוצה ללמוד במסגרת לימודית?

ובכלל, מהו תפקיד ההורים בדורנו, ומהם הדברים שבסמכותם לעשות ?

על שאלות אלו ועל עוד שאלות רבות שקשורות בגיל הזה, נשתדל בע"ה לתת מענה בספר זה, ויהי רצון שחפץ ה' בידינו יצלח, אמן!

היחסיות קובעת!

צורת ההתמודדות עם הנער צריכה להיות מותאמת באופן יחסי למצבו.

לאחר שעם ישראל חטאו בעגל, כעס עליהם הקב"ה ואמר למשה "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם", אולם משה רבנו ע"ה מתחנן לפני הקב"ה שיעביר את רוע הגזירה, והוא מסנגר על עם ישראל: "ויחל משה את פני ה' אלקיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה". (ע' שמות ל"ב י'-י"א).

דברי ההגנה של משה נראים תמוהים ביותר, הרי ההפך הוא הנכון!

אלו ה' היה מטיב עם בני ישראל כמו לכל העמים, אולי היה מקום להליץ בעדם שהם לא יותר גרועים ואינם חייבים יותר משאר האומות, אולם עתה שה' היטיב עמם יותר משאר העמים, א"כ אדרבא היא הנותנת שיש עליהם חובה כפולה לשמור אמונים לה', וממילא יש סיבה טובה לכעוס עליהם על שהשתחוו לעגל?

על שאלה זו נראה שעמד רש"י בפירושו לחומש (שם), והסביר את הדברים בזו הלשון: "כלום מתקנא אלא חכם בחכם, גבור בגבור" עכ"ל. ביאור דבריו, שכוונת משה לומר לה' שאין כאן מקום לכעס, כי הרי אין לע"ז שום חשיבות מצד עצמה, מה היא בכלל לעומתך ומה ההשוואה?!

כדי לחדד את כוונת משה, נשתמש בדוגמא הבאה: אם ילד קטן יבקש מאביו לערוך עמו תחרות בריצה - האם האב יתייחס ברצינות להתמודדות שכזאת וינסה "לנצח" את התינוק? האם לזה יקרא "נצחון"? הרי אין מה להשוות בין הכוחות! כך הענין בנידון שלנו. כוונת משה לומר, שאין זה מכבודו של הקב"ה לכעוס על בני ישראל, משום שההתייחסות הזאת מראה שיש איזה שהוא איום על מעמדו ח"ו, וכביכול ה' "יורד" לרמה של דברים שהם אפס אפסים.

כיוצא בזה ראינו שבזמן שנגזר על עם ישראל לצאת לגלות, עמדה רחל אמנו ואמרה לה': אני הכנסתי צרתי לביתי ולא קנאתי, ואתה מקנא לע"ז שאין בה ממש? ואכן ה' קבל את טענתה, וכמו שכתוב:

כה אמר ה' מנעי קולך מבכי וגו' כי יש שכר לפעולתך" וגו' (ירמיה ל"א, ט"ו).

כלפי מה הדברים אמורים?

כהורים, עלינו לשים לב ליחס של הבן לעומתנו, אבל עלינו להיזהר לא לרדת לרמה של הבן. כגון אם הבן אמר מילים פוגעות, או משפטים שמשדרים לנו: אני לא מעריך אתכם, אתם לא פועלים נכון וכיו"ב, אם כי עלינו להעמיד את הבן על מקומו וכמו שנלמד בפנים הספר, אך מ"מ אסור לנו לפעול מתוך רגש כאלו אנחנו ברמה שלו, אלא אדרבא,

מצד אחד עלינו להראות סמכות, אולם מאידך להתנתק מהפגיעה האישית. הוא זה לא אנחנו. הטיפול בבן הינו בשבילו, ולא לכבודנו.

וראיתי בפירוש רבנו בחיי על התורה (שם) שהסביר את הדברים מזוית נוספת וז"ל:

"ודרשו רז"ל מה בא להזכיר כאן יציאת מצרים? אלא כך אמר משה: רבונו של עולם, מהיכן הוצאת אותם? לא מארץ מצרים? שהרי כולם עובדי עבודה זרה, עובדי טלאים, אף הם עשו את העגל. לכך אמר אשר הוצאת מארץ מצרים, דע מהיכן הוצאת אותם". עכ"ל.

הנה אע"פ שפרש"י אינו זהה לפירוש רבינו בחיי, אך אפשר לשלבם כמקשה אחת כך שפירוש אחד ישלים את רעהו, דהיינו כיון שעם ישראל היו במצרים בשכנות למצרים שהיו עובדי עבודה זרה, א"כ הפיתוי לעבוד ע"ז קרוב להם. הם מוגבלים וחסרי ידיעה, ולעומת זאת אתה ה' מרומם על כל ברכה ותהלה, א"כ עליך להסתכל מצד אחד על נקודת מוצאם ומצד שני על רוממותך, וא"כ אין טעם לכעוס.

נמצינו למדים, שעלינו להסתכל על מצבו של הנער, מגבלותיו, יכולותיו, וכו', ולעומת זאת להסתכל על המעמד שלנו לעומת הנער, ואז לפעול בצורה הנכונה וכנ"ל.

נא להכיר במגבלות הצעיר!

גם אם הנער פיקח או גאון הוא עדיין אינו בשל מבחינה רגשית.

מובא בגמרא תענית (ד.): אמר רבא האי צורבא מרבנן דרתח - אורייתא הוא דקא מרתחא ליה. [תרגום: אמר רבא, בחור חריף שכל שכועס - התורה שבו מרתיחה אותו], שנאמר הלא כה דברי כאש נאום ה' וכו'. אמר רבינא, אפ"ה מיבעי ליה לאיניש למילף נפשיה בניחותא [אמר רבינא, אעפ"כ עליו ללמד את עצמו להיות רגוע], שנאמר והסר כעס מלבך ע"כ.

רבא מאיר לנו את העיניים בראייה מזוית נכונה. הנה אתה רואה בחור פיקח ושנון, שלכאורה הוא סמל לשלימות, ולמרבה הפלא הבחור כועס. איך זה מסתדר?

עונה רבא, עליך לדון אותו לכף זכות. פשוט הוא בחור צעיר והתורה הרחיבה את לבו, דהיינו ההרגש שלו יותר חזק משאר בני אדם [וכלשון רש"י שם, שיש לו רוחב לב מתוך תורתו ומשים ללבו יותר משאר בני אדם], ולכן יותר קשה לו לשלוט בכעסו.

יש לחדד זאת יותר ולומר, שאילו היה מדובר בת"ח מבוגר לא היה מקום לדון אותו לכף זכות מהסיבה הנ"ל, משום שהוא כבר בשל לעשות "סדר" בהרגשים שלו, ויש באפשרותו לתרגם כל מצב בצורה הנכונה. משא"כ הבחור הצעיר שעדיין לא גיבש את מדותיו, ממילא יש סבירות גדולה שההרגשים שמשים אל לבו יוציאו אותו משלוותו.

ומכאן יש ללמוד שיש להתחשב בנקודת המוצא בה הבחור נמצא, ורק לאחר מכן לדון איך להועיל או להעיר.

להמחיש את הדברים, הנה דוגמא קיצונית שטופלה על ידי כותב השורות:

עקב התנהגותו המבישה של יעקב (שם בדוי) במקום הלימודים וחוסר המשמעת להוריו, נוצר "נתק" בינו לבין הוריו. יעקב לא הסכים ללכת בתלם משום שהיו לו דרישות מהוריו, ולעומתו הוריו לא הסכימו להיענות לדרישותיו שהיו על רקע שלילי, והם חששו שהוא עלול ללמוד שכדי לקבל את מבוקשו עליו ליצור רקע שלילי. לאחר שההורים עירבו אותי בענין, שוחחתי עם יעקב, והגענו ל"הבנות" שהוא יחזור ל"תלם" לזמן מה (כמובן שדאגתי לתת לו אפשרות נסיגה בצורה מכובדת ואכמ"ל), ואז אדאג שדרישותיו מההורים ייענו. יעקב סבר וקיבל, ופנה לשוב לביתו, אולם כאשר הגיע לבית ואחד ההורים רצה לשוחח עמו בצורה לבבית, הגיב יעקב בצורה מפתיעה: הוא פשוט סרב לדבר, וביקש לא להתקרב אליו ולא לקרב אותו! והשאלה היא,

מה קרה?

תשובה: הבחור היה בתהליך של ריחוק רגשי מהוריו, ולכן הוא לא היה יכול לספוג בבת אחת קירוב רגשי כה חזק.

הנה לנו מקרה שאפי' בפן החיובי יש מגבלה לקבל, וא"כ על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בביקורת וכיו"ב.

חשוב לציין שחובה על הבחור לעבוד וללמד את עצמו לנהוג ברגיעות, עצם קיום המגבלה אינו מהוה אישור להשלים עם המצב, וכמו שאומר לנו רבינא נכון שקשה ויש רגישות אך אין זה אישור להתנהג בצורה כזאת אלא אדרבא עליך לעבוד ע"מ לתקן המדה הנ"ל.

ומכאן נקיש גם לנער שיש לו כל מיני רגישויות אחרות. אמנם יש להבין אותו, אך עם זאת אין לתת אישור לכך, אלא אדרבא יש ללמדו להתגבר על הרגישויות הנ"ל, אם כי יש להתחשב בקצב ובמינון בהתאם לאותה נקודת מוצא בה הנער עומד וכנ"ל.

מי נדחה מפני מי?

יש להתחשב בעובדה שאנחנו ההורים מפותחים מכל הבחינות יותר מהנער, ומשום כך ישנה חובה עלינו לא לרדת ל "רמה " של הנער, אלא אדרבא לדרוש מעצמנו יותר.

במסכת תענית (טז.) דרשו חז"ל על הפסוק "ויקראו אל אלקים בחזקה". מאי אמור? [אנשי נינוה, דכתיב בחזקה, דמשמע בכח וניצוח דין (רש"י)]. אמרו לפניו: רבונו של

עולם! עלוב ושאינו עלוב, יכול ושאינו יכול, צדיק ורשע, מי נדחה מפני מי? [וברש"י: מי נדחה מפני מי. הוי אומר צדיק מפני רשע]. ע"כ.
יש להתבונן בדברי הגמרא. הנה לגבי עלוב ושאינו עלוב או יכול ושאינו יכול עוד אפשר להבין שמכיון שהעלוב או שאינו יכול מוגבל ומסכן, לכן ברור שהצד השני יידחה מפניהם, אך השאלה היא - מדוע צדיק יידחה מפני הרשע? ועוד הם באים בתביעה - אתה צדיק ואנחנו רשעים, ולכן עליך להדחות?!
והשאלה מתעצמת יותר לפי מה שכתב הגרי"ח ז"ל בספרו בן יהוידע וז"ל: הטעם שנקט ג' חלוקות נ"ל בס"ד, עלוב כנגד יונקי שדים, דאין להם דעת עדיין להבחין בין טוב לרע, ולכן עלובים הם בהשחתה זו דנשחתים עם הגדולים. ואינו יכול כנגד התינוקות שיש להם דעת להבחין בין טוב לרע, אך הם בסוג אינו יכול, דעדיין אין להם דעת שלם שלא גדלו. ואמרם צריק ורשע כנגד הגדולים שרעתם שלימה. עכ"ל.
וגם כאן יש מקום לשאול, כיצד מתורצת בזה הטענה שצדיק צריך להדחות מפני הרשע וזאת אע"פ שדעת הרשע שלימה וכנ"ל?
ובכן, כדי לענות על שאלה זו, נקדים מעשה שהיה בגבאי צדקה - ר' שכנא שמו - שהיה אוסף צדקה עבור משפחות נצרכות, ולצורך כך היה עובר בשכונה מבית לבית ומבקש צדקה, כל אחד כפי נדבת לבו. והנה באחד הימים כאשר גמר לחלק את מה שאסף, הופיעו לפניו כמה נזקקים הרעבים ללחם וביקש ממנו צדקה. ר' שכנא לא יכול היה לעמוד מנגד, ושוב הלך להידפק על בתי נדיבי עם, אך שלא כבראשונה שהתקבל בסבר פנים יפות, בפעם הזאת נתקל בתגובות צוננות, וחלק אף הביעו לפניו את מורת רוחם בגלוי: הרי אך לפני כשעה אספר! כסף לצדקה, ומה פתאום באת פעם שניה? אולם עם כל זה, ר' שכנא המשיך לעבור מבית לבית - עד שאסף את הסכום הדרוש לאותם עניים, וחילקו ופנה לשוב לביתו. לא עברו דקות אחדות, ושוב נקישות בדלת. היה זה עני המבקש לאכול. "רבי, רעב אני. אנא פרנסני", התחנן העני. ענה לו ר' שכנא: "אני מצטער, אך איני יכול לעשות זאת. עכשיו סובבתי פעם שניה, ואיך אוכל ללכת פעם שלישית?" אך העני שוב מתחנן: "אני רעב, אנא פרנסני"! ושוב ר' שכנא עונה: "צר לי, לא אוכל". והנה כששמע העני את תשובתו, הרים את ידו וסטר לר' שכנא בחזקה תוך שהוא צועק: "אני רעב"! רבי שכנא נאלם דום למספר רגעים, ולאחר מכן אמר: "שכנא, שכנא! מדוע אתה צריך לקבל סטירה כדי להבין שיהודי רעב"? ע"כ הסיפור.
במבט ראשון היינו נזעקים על החוצפה של העני ותמהים על התגובה של ר' שכנא, מה חושב לו העני, וכי ר' שכנא חייב לו משהו? ור' שכנא, במקום להחזיר לעני החצוף

מנה אחת אפיים, הוא עוד מאשים את עצמו ומצדיק עליו את הדין?! מהיכן שאב ר' שכנא את הכח לתגובה הנ"ל? והתשובה היא, שר' שכנא ראה שהעני הינו עני גם בדעת ואין לו שליטה עצמית, פשוט אומלל. מצד שני ר' שכנא הבין שאמנם קשה יהיה לו להסתובב פעם שלישית על דלתי הנדיבים, אך הרעב והצער של העני במצבו הוא יותר קשה, וא"כ הוא ר' שכנא הגיע למסקנא שכיון שהקושי של העני הוא גדול יותר [מחוסר דעת וכאמור], לכן עליו להתמודד עם הקושי של אי הנעימות מהנדיבים. אמנם ר' שכנא בא בטענה על עצמו, מדוע הוא היה צריך לקבל סטירה כדי להגיע למסקנא הזאת?

עתה נבוא לתרץ את השאלה שהצגנו לעיל - כיצד ניתן להבין את הטענה שהצדיק ידחה מפני הרשע, משום שהצדיק לבו מסור בידו, ואלו הרשע מסור ביד לבו. אנשי נינוה טוענים: נכון, טעינו ומגיע לנו עונש, אך הנה התחרטנו, ולכן אתה ה' יכול להעביר על מדותיך. אתה צדיק, אך אנחנו שטעינו היינו מסורים ביד יצרנו, לכן אנחנו מבקשים שתתגבר ותכבוש את כעסך.

כעין זה ראינו באגרת הרמב"ן שכתב וז"ל: וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך. ואם חכם או עשיר הוא, עליך לכבדו. ואם רש הוא ואתה עשיר או חכם ממנו, חשוב בלבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך, שאם הוא חוטא הוא שוגג ואתה מזיר עכ"ל. לענ"ד דברי הרמב"ן הנ"ל מבוססים על אותו עקרון, משום שהחכם הוא בעל יכולות הבנה וביצוע יותר ממי שפחות ממנו בחכמה, וכיון שכן ההגיון נותן שמהחכם דורשים ומצפים יותר, וכל כשלון זו תביעה על החכם יותר ממי שאינו חכם, וכמו שסיים הרמב"ן "שאם הוא חוטא, הוא שוגג ואתה מזיד".

ומכאן יש ללמוד לענין ההתייחסות לנער, שיש להסתכל עליו במבט נכון כמו שאומרים לילד גדול לוותר לאחיו הקטן בגלל שהוא גדול. מבחינת עלוב, שאינו יכול ולבו אינו מסור בידיו ואינו חכם, משא"כ אנחנו ההורים ביחס אליו נחשבים כיכולים וחכמים, ולבנו מסור בידינו, וא"כ עלינו להקפיד לבדוק מהי נקודת התורפה של הנער ולהשתדל לחשוב עליה ולהתחשב בה, ולא לדרוש מהנער שיהיה מושלם כמותנו, וממילא לקבל בהבנה את המעידות או את השטויות שלו. [יש לציין שעם זאת שקבלנו בהבנה את הטעויות, אך אין זה אומר שצריכים להסכים].

כי יש שכר לפעולתך!

כל מאמץ נושא פרי, ואין מצב הפוך דהיינו הישג בלי מאמץ.

ועם זאת הבחירה ביד הנער, והפרי של המאמץ מתנה מן השמים.

מובא במסכת מגילה (ו' ע"א): "אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי - אל תאמן. לא יגעתי ומצאתי - אל תאמן. יגעתי ומצאתי תאמן". (עיין בפרק האחרון שהרחבנו את הדיבור על כך שמאמץ נושא פרי בכל חכמה ואפילו אינה תורנית!).

מדברי חז"ל הקדושים הללו, נוכל - אנו כהורים - ללמוד את הדברים הבאים:

א. אין מצב של יגיעה לריק. כל מאמץ נושא פרי! ואם יבוא מאן דהו ויאמר: אני התאמצתי ולא ראיתי תוצאות - אל תאמין לו! אולי הוא עשה משהו, אך לא התאמץ. עלינו להתאמץ להשקיע כוחות ומחשבות כיצד לנהוג בנער המתבגר. אמנם מאמץ איננו בהכרח מאבק כוחות, וגם לא סיפוק כל הצרכים של הנער בצורה עיוורת! מאמץ הינו ניקוז הכוחות הגשמיים והרוחניים, ויש לתת את הדעת לתכנן כיצד יש להשקיע את כוחותינו בחינוך או בניתוב הנער. המאמץ מצריך התבוננות לפני כל פעולה, וחשבון נפש אחריה. אין זה פחות חשוב מניהול עסק מורכב. אדרבא, החינוך מחייב יותר. ואם יאמר לך אדם שהוא לא השקיע ובכל זאת הכל הלך למישרים - אל תאמין לו משום שבאמת אין מצב כזה, כי למעשה גם אחרי המאמץ - ההצלחה היא בגדר מציאה! זו עזרה ומתנה מאת הבורא. ואם האדם לא עושה את המוטל עליו, היתכן שיקבל במתנה את המציאה ?

חלק מהמאמץ הוא הלימוד כיצד לכוין או לחנך את הנער. יש להכיר את הלך רוחו ואת שאר הפרטים העשויים לתרום לחינוכו או חלילה עלולים לקלקלו. בפרט בגיל הנערות שהוא גיל מאוד רגיש והתמורות בו הם רבות. בגיל זה עלולים לראות אצל הנער התנהגות תמוהה, דברים חדשים שההורים לא הכירו, ולא פעם שומעים מהורים שאומרים: "זה לא הבן שלי! ממש איננו מכירים את הבן בהתנהגות כזאת. לא יודעים מה קרה לו". הוא שאמרנו, יש צורך ללמוד להכיר את גיל הנערות. וזו מטרת הספר!

ב. כאמור גם לאחר המאמץ כראוי, עלינו להבין שאין שליטה על התוצאה. לכל יצור יש בחירה, ולכן גם אחרי המאמצים להשפיע בכיוון מסוים, עדיין הבחירה קיימת, ולא בהכרח שהנער יבחר במה שניסינו להשפיע עליו. אמנם חז"ל עודדו אותנו באומרם "יגעת ולא מצאת - אל תאמין, אולם לאור דבריהם שהגדירו את פרי היגיעה בלשון "מציאה", זה מלמד עד כמה המצב עדין ולא נשלט, ולכן זה מחייב הרבה תפילה להצלחה בחינוך. ועלינו להפנים: אין כאן "כחי ועוצם ידי". הנה לדוגמא חזקיה מלך יהודה, חרף כל המאמץ עם בנו מנשה ובכל זאת הוא יצא עובד ע"ז, אך מ"מ עמלו לא הלך לריק, ומנשה חזר לבסוף בתשובה כמובא בגמ' באריכות (עיין מס' סנהדרין ק"א ע"ב).

יסודות נאמנים

יסודות נאמנים

חלק מכריע בהתמודדות הוא חיקוי ממה שראינו בבית ההורים

בימי קדם היה נוהג נפוץ שהמלך היה יוצא לצוד חיות ביערות בלוית עבדיו. מנהג זה היה עבורו כעין תחביב והתפרקות. והנה באחד הפעמים כשהגיע המלך ליער, ראה גזע רחב ועליו ציור של עיגולים רבים, עיגול בתוך עיגול, ששימש כקליעה למטרה. המלך התפעל בראותו שכל החיצים קלעו בדיוק במטרה. מרוב התפעלותו ביקש מעבדיו לאתר את "היורה" הצלף, ואכן אחרי חיפוש הובא הצלף אחר כבוד אל המלך.

לשאלת המלך כמה זמן הוא מתאמן בצליפה, השיב הנ"ל: "אינני מתאמן כלל!".

תשובתו הגבירה את פליאת המלך, והוא שאלו: "א"כ כיצד הגעת לכזה דיוק בצליפה?"

השיב לו הצלף "אדוני המלך, אין פשוט מזה. קודם כל אני יורה את החץ, ולאחר מכן אני מקיף אותו בעיגול, וממילא תמיד החץ נמצא במרכז"... ע"כ המשל.

והנמשל הוא כותב השורות. כותב השורות מרגיש ממש כעין אותו צלף.

ביאור הדברים: כאשר נכנסתי לעבודת החינוך, חשבתי והתבוננתי רבות מה הם העקרונות שעשויים לתרום לחינוך, כגון יצירת משמעת בצורה בריאה. והנה עלו בראשי ימי הילדות בבית אבא, איך השיג משמעת מוחלטת כאילו אין מושג של חוצפה, פשוט היינו יראים להמרות את פיו, אולם מאידך גיסא אהבנו אותו עד מאוד אהבה שאינה תלויה בדבר, וממש היינו מחכים למוצא פיו ושמחים על כל מטלה שביקש מאיתנו.

ואז הבינותי שלצורך משמעת יש להשיג יראה וגם אהבה. כך היתה הנהגתו של אבא. כאשר סטינו מהדרך הוא העניש אותנו, ולא פעם לקינו בחגורתו, אך מעולם לא הרגשנו שנעשה לנו עוול ח"ו. אדרבה, רגשי אשמה עצמיים צפו ועלו על לבנו משום שחשנו ממש את דאגתו ואהבתו הכנה אלינו בלי שום תנאי. אהבה בלי אינטרסים, דאגה עד כלות הנשמה, נתינה בלי גבול, וממש מפתו נתן לנו, וממילא נטינו להאמין שלא לחינם אבא מעניש אותנו. אבא אוהב, אבא חושב, אבא יודע מה שהוא עושה.

ומהרהור עברתי למעשה. אמצתי את העקרונות הנ"ל, ולשמחתי ראיתי ברכה בעמלי. זאת ועוד, גם בפינה הקבועה שהיתה לו בנושאי חינוך בערוץ 2000 ערכתי את ההרצאות ואת התשובות לשואלים על פי העקרונות שחוויתי בבית אבא (ובדברים נוספים שיובאו בהמשך). עם הזמן בינותי בספרי חינוך ובעיקר בתורתנו הקדושה, ושמחתי לראות אישור למה שלמדתי מבית אבא!

כדי לחדד את הדברים, אכתוב דוגמא לכך.

יסודות המשמעת מהמקורות הם יראה ואהבה

הנה מובא בירושלמי (סוטה פ"ה ה"ה): כתוב אחד אומר (דברים ו, ה): "ואהבת את ה' אלקיך", וכתוב אחד אומר (דברים ו, יג): "את ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד". עשה מאהבה ועשה מיראה. עשה מאהבה - שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב, ואין אוהב שונא. עשה מיראה – שאם באת לבעוט, אין ירא מבעט. עד כאן לשון הירושלמי.

ופירש בקרבן העדה, שהגמרא מציגה כעין סתירה בין הפסוקים: מהפסוק "ואהבת" וגו' מובן שיש לעבוד את ה' מאהבה, ואלו אחר כמה פסוקים כותבת התורה "את ה' אלקיך תירא", מובן שצריך לעבוד את ה' מתוך יראה. וזוהי סתירה, שהרי עבודה מאהבה היא מתוך רצון פנימי ולא מתוך פחד, ואילו עבודה מיראה נובעת מתוך פחד, ולא מתוך רצון פנימי.

ועל זה עונה הגמרא, שכוונת התורה – שאם לא יהיה לך חשק לעשות מצוות מתוך רצון, דע שמכיון שאתה אוהב של ה', לכן עליך להגביר חשקך לתורה על ידי פעולות שונות שתורמות לפתח רצון ואהבה לעבודת ה'. וכן לצד ההפוך דהיינו של היראה, שאם תרצה להשליך מאחריך את המצוות, כגון במקרה שבאו עליך יסורים, דע לך שאתה ירא. (עד כאן פרושו של קרבן העדה בהרחבת הדברים).

אולם לצורך הנידון שלנו, ננסה לחדד מעט את תוכן דברי הגמרא על ידי משל: ראובן שמע על שמעון שהכה את בנו של לוי, וכאשר לוי שאל את שמעון לפשר ההכאה, התפרץ שמעון כלפי לוי ואמר שזה מגיע לו, ולא ניסה לפרש מדוע, וכך נגרמה עגמת נפש גם ללוי. ראובן (השומע) האשים את שמעון בחוסר דרך ארץ, ואף כינהו חסר רגש. עתה נצייר את הסיפור הנ"ל.

אולם נתאר, שהמכה הוא אביו של ראובן השומע. סביר להניח, שראובן יגונן על אביו ויחפש סיבות להצדיק את התנהגותו, ואף אם לא ימצא, מכל מקום לא יגנהו כמו שגנה את שמעון.

ועתה נשאל, מדוע צורת השיפוט של ראובן על שמעון שונה מצורת השיפוט על אביו? התשובה ברורה – שמעון אינו אהוב על ראובן כמו שאביו אהוב עליו, ואהבת ראובן לאביו הרי היא כעין שוחד לדון את אביו לצד זכות.

כך עלינו לעבוד את הקב"ה. עלינו לפתח עליו אהבה כזו, שגם כאשר הדברים הבאים מאת ה' נראים לפי דעתנו הקצרה כתמוהים, אנחנו נשמח לעשותם מתוך שיקול שבודאי אם ה' נתן לנו את הדברים האלה, אז ודאי שזה טוב מאוד בשבילנו וכו'.

אמנם לענין היראה הדבר ידוע, שכאשר מפתחים יראה מדמות כל שהיא, קשה מאוד מאוד להעיז פנים כנגדה. וכבר כתבו הראשונים (הראב"ע שמות יד, יב, והרמב"ם במו"נ ח"ג פל"ב) הטעם שלא נכנסו יורדי מצרים לארץ ישראל, מפני שיוצאי מצרים הורגלו להיות משועבדים, ולא היו מסוגלים להתמרד או להלחם בעמי כנען, ע"ש, ואין כאן מקום להאריך.

מכאן נלמד לנידון שלנו, שעלינו לפתח יראה טבעית מה', וממילא, אם חס וחלילה יבואו היסורין, לא נוכל לבעט.

ומעתה נבין, שכדי לפתח משמעת בילדינו, עלינו לפעול גם כן ברוח הדברים הנ"ל. דהיינו, עלינו לפתח בליבם אהבה אלינו וגם יראה מפנינו. אהבה – כדי שיקל עליהם לבצע את הנדרש מהם בשמחה, ואילו את היראה עלינו לפתח, שאם חס וחלילה תעבור רוח שטות בלב ילדינו להתחצף וכדומה – היראה מפנינו תהיה כתריס בפני פורענות זאת.

וכך כתב בספר "חובת הלבבות" שער אהבת ה' בפתיחה, וזה לשונו: וגם השכל מחייב שתהיה היראה מהאלקים קודמת לאהבתו, מפני שהיראה היא הסוף והקצה האחרון של הפרישות והמדרגה הקרובה ביותר למדרגת אהבת האלקים והשער הראשון אל שעריה. ואי אפשר להגיע לאהבת ה' אלא אם כן יש לו תחילה יראה ופחד מהאלקים יתברך עכ"ל.

כח היראה כמסייע בעבודת ה' היא העובדה שכל אדם חושש וסולד מיסורים, וכאשר הוא יודע שאם ימרה את פי ה' חס וחלילה עלול הוא להתייסר, זה דוחה מלבו את הרצון להמרות את פי ה'. אף על פי שיש לו תענוג בעבירה, מכל מקום הפחד מן העונש גדול מהתאוה לעבירה. וכיון שמתוך היראה הוא מתרגל להתגבר על תאוותיו, נעשה לו יותר קל לוותר על תאוותיו, וממילא טבעי הדבר שאהבת ה' תהיה קרובה אליו, שהרי כשכח תאוותיו נחלש כח שכלו מתגבר כידוע.

ומכאן יש ללמוד לענין החינוך למשמעת. אף שחשוב מאוד לפתח משמעת מתוך אהבה, מכל מקום מוכרח שתקדם לה משמעת מיראה, שאם לא כן עלול הוא ללכת שולל אחרי תאוותיו שהן כחומה של שוחד בפני שכלו המקרבו לעבודת ה'. וכבר כתב הרמב"ם (בפיה"מ דאבות פ"א מ"ג), כי ליראה מבוא גדול במצוות לא תעשה, וכמו שנאמר במצוות השמעיות. ע"ש.

כעין זה מצינו בגמרא (סוטה מ"ז ע"א).

תנו רבנן: לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, ולא כאלישע שדחאו לגיחזי בשתי ידיו וכו'. דהיינו שהקירוב צריך להעשות ע"י היד החזקה - ביד ימין קירוב גדול, מה שאין כן הדחיה תהיה בצורה חלשה יותר באופן יחסי לקירוב (ולהלן הרחבנו את הדברים).
ומכל מקום ברור שהיראה והאהבה צריכות להיות משולבות זו בזו.
את יסודות המשמעת הנ"ל העתקתי מספרי הקטן "עצות בחינוך". כעבור זמן, והזדמן לי להספיד אחד מבני משפחתי (דודי שלמה ז"ל) ביום השלשים לפטירתו, ואז בהיותי מהרהר בדוד הנ"ל, במידותיו והנהגותיו הטובות, מצאתי הוכחה נוספת ליסודות המשמעת הנ"ל, מהגמ' במסכת קידושין (ל:):
תניא, רבי אומר: גלוי לפני מי שאמר והיה העולם שבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים, לפיכך הקדים הקב"ה כיבוד אב לכיבוד אם (הכוונה לפסוק "כבד את אביך ואת אמך" (שמות כ, יב), שם הקדים לומר "אביך" לפני "אמך"). וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מתייראמאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה, לפיכך הקדים הקב"ה מורא אם למורא האב (הכוונה לפסוק "איש אמו ואביו תיראו") (ויקרא יט, ג).
ואכן נפסק להלכה שהבן חייב בכיבוד ובמורא הוריו, וכיון שכן, יוצא איפוא שעלינו לחנך את בנינו לירא ולכבד אותנו, שהרי זה חלק מהמצוות שעלינו לחנכם.
שמעתי מפי קרובת משפחה מעשה הממחיש את היסודות הנ"ל:
בנה הצעיר של אותה קרובת משפחה ביקש ממנה פעמים רבות לקנות לו אופניים, אולם היא סירבה לאחר הפצרות רבות היא הבטיחה לו שלאחר שיגיע לגיל 18 היא תקנה לו אופנוע בתמורה לכך שיוותר על דרישתו לאופניים. והנה מיד כשהוא הגיע לגיל 18 ניגש הבן לאמו ותבע ממנה שתקנה לו אופנוע כמו שהבטיחה לו. אמנם לאמו לא היה כסף לקנות, אך כיון שהיא חפצה מאוד לשמור על מוצא שפתיה, לכן מכרה מוצר מסויים מביתה ובכסף שקבלה קנתה את האופנוע. משראה כך בנה הבכור, בא בטרוניה לאמו באומרו: "הרי גם אני בקשתי בעבר אופניים ולא קנית לי, ואלו לאחי הצעיר ממני קנית אופנוע? אם לא תקני לי אופניים אני עוזב את הבית!".
בשמוע אמו את האיום הנ"ל ענתה ואמרה: "בני, אתה יודע כמה היה קשה לי לקנות את האופנוע, אולם אחיך לחץ עלי מאוד ובטעות הוצאתי מפי הבטחה שאקנה לו אופנוע. אני מודה שטעיתי, אבל אם אני אמך רק בשביל האופניים, אז הדלת פתוחה, אתה יכול לצאת". כמובן לשמע תשובה חכמה ונחרצת כזאת הבן התחרט, ונשאר כמובן בבית.
בדוגמא הנ"ל האמה השתמשה בהסברה (=אהבה) ונחרצות (=יראה).

חובה קדושה לציין ולחזור ולציין שמפתח גדול בהצלחת החינוך היא התפילה, תפילה ללא לאות, כמו שנאמר (תהילים כז יד): "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'". אולם עם זאת אל לנו. לזנוח את חובתנו להשתדל לחנך בעצמנו את ילדינו, שאם לא נשתדל - בזכות מה נבקש מה' שיעזור לנו? אם אנחנו לא מרחמים על עצמנו – מי ירחם עלינו? ומה היא בעצם חובת השתדלות? על כך נקרא להלן.

ובכן, כדי לצאת ידי חובת ההשתדלות שתהיה לנו משמעת בריאה עלינו לשים לב לדברים הבאים:

אשר יחסר לו

כמו שבמצוות צדקה מתחשבים בצרכים של העני באופן יחסי למצבו כך יש לספק את הצרכים החינוכיים של הנער בהתאם למצבו ומצבו של הנער ניכר מתוך דיבורו.

איתא בגמרא (כתובות ס"ז:): תנו רבנן, די מחסורו - אתה מצווה עליו לפרנסו, ואי אתה מצווה עליו לעשרו. אשר יחסר לו - אפילו סוס לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו. אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו. פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו, ורץ לפניו שלשה מילין. עכ"ל הגמרא.

הבה נתבונן בדברי הברייתא הנ"ל.

מהרישא של הברייתא אנו לומדים שאין חיוב להעשיר את העני, ומהסיפא משמע לכאורה להפך, עד כדי כך שאם חסר לו סוס ועבד עלינו לספק לו זאת? והשאלה היא מדוע, האם סוס ועבד זה לא עשירות? הרי זה כמו מכונית עם נהג צמוד!

האם אדם ממוצע יש לו מכונית ונהג?

והתשובה פשוטה. מה שהברייתא אמרה שיש לספק לעני סוס ועבד, מדובר בעני בן טובים, דהיינו שהיה עשיר והוא הורגל בכך, וכיוון שהורגל בכך - אין זה עבורו בגדר מותרות אלא בגדר מחסורו, דהיינו כמו שולחן וכסאות לאדם ממוצע.

ושוב ראיתי למהרש"א (שם) שכתב וז"ל:

דהיינו שהורגל בכך אצל אבותיו, דהכי משמע לישנא דאשר יחסר לו. ולא שייך למימר ביה דלא אבעי ליה לפנוקי נפשיה (ולא שייך לומר במקרה שלו שלא היה צריך לפנק את עצמו) וכו' כדלקמן עכ"ד ע"ש. ומה שכתב כדלקמן, כוונתו למעשה שהובא בסמוך אודות אותו עני שבא לפני ר' נחמיה וביקש לאכול כהרגלו בשר שמן ויין ישן, ור' נחמיה אמר לו אם תרצה אתן לך רק סעודת עדשים, והעני בלית ברירה אכל עמו עדשים ומת. (יש לציין שהברייתא הנ"ל נפסקה להלכה בשו"ע יו"ד סימן נ' סעיף א').

ומכאן יש ללמוד על תופעות שונות שבנער, שנראות לנו תמוהות. יש לקחת בחשבון שלנער יש מגבלות רגשיות, ומה שלנו נראה שטותי עבור הנער זה צורך.
לדוגמא, נער שהוריו מבקשים ממנו להחליף את לבושו, והוא מתעקש שלא להחליף וטעמו ונימוקו עמו "לא נעים לי מהחברים, כולם לבושים כך וקשה לי להיות שונה מכולם", הנה אע"פ שההורים צודקים שאין להיסחף, ואדרבא יש ללכת נגד הזרם, אך פעמים רבות אין זה ביכולת הנער. אין לו את הכח הנפשי לכך, ולכן יש להתחשב ולספק לו די מחסורו אשר יחסר לו (בדברים שאינם נוגדים כמובן את ההלכה).
דוגמא נוספת לכך, אדם אחד שאל אותי אודות בנו שחובש כפה קטנה, וחרף בקשת האב להחליפה בכפה גדולה הוא מסרב. שאלתי את האבא, האם חברי כתתו חובשים כפה גדולה או שמא גם הם חובשים כפה קטנה, ותשובתו היתה שגם חברי כתתו חובשים כפה קטנה. א"כ, אמרתי לאבא, הנח לו, אל תנסה להכריחו להיות צדיק יותר מכולם!
ועל פי הגמרא הנ"ל תורצה לי שאלה שהתקשיתי שנים רבות.
הנה ידוע שהיחס ליתום צריך להיות שונה מהיחס כלפי אחרים, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות דעות פ"ו ה"י) וז"ל:
חייב אדם להיזהר ביתומים ואלמנות מפני שנפשם שפלה למאוד ורוחם נמוכה, אע"פ שהן בעלי ממון. אפילו אלמנתו של מלך ויתומיו מוזהרין אנו עליהן, שנאמר "כל אלמנה ויתום לא תענון".
והיאך נוהגין עמהן?
לא ידבר אליהן אלא רכות, ולא ינהג בהן אלא מנהג כבוד, ולא יכאיב גופם בעבודה ולבם בדברים קשים, ויחוס על ממונם יותר מממון עצמו. כל המקניטן או מכעיסן או הכאיב להן או רדה בהן או איבד ממונן, הרי זה עובר בלא תעשה, וכל שכן המכה אותן או המקללן. ולאו זה אע"פ שאין לוקין עליו הרי עונשו מפורש בתורה "וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב". ברית כרת להם מי שאמר והיה העולם, שכל זמן שהם צועקים מחמס הם נענים, שנאמר "כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו". במה דברים אמורים, בזמן שעינה אותן לצורך עצמו, אבל עינה אותם הרב כדי ללמדן תורה או אומנות או להוליכן בדרך ישרה, הרי זה מותר, ואעפ"כ לא ינהוג בהן מנהג כל אדם אלא יעשה להם הפרש וינהלם בנחת וברחמים גדולים וכבוד, שנאמר "כי ה' יריב ריבם". אחד יתום מאב אחד יתום מאם. ועד מתי נקראים יתומים לענין זה? עד שלא יהיו צריכים לאדם

גדול להסמך עליו ולאמנן ולהטפל בהן, אלא יהיה עושה כל צרכי עצמו לעצמו כשאר כל הגדולים עכ"ל.

והשאלה היא,

אם גם כאשר רוצים להוליכם בדרך ישרה יש לעשות להן הפרש, א"כ מה יהיה על חינוכן? הרי זה בחינת "חושך שבטו שונא בנו"! כמעט שלא יהיה ליתום מושג של עונש, ומהיכן יקבל מרות? מה יעשה הבן ולא יחטא?

אולם לפי האמור לעיל לגבי הפסוק "די מחסורו אשר יחסר לו", אפשר לתרץ כך:

כמו שלגבי עני בן טובים עושים לו הפרש ביחס לשאר עניים ומספקים לו אפילו סוס לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו והסיבה היא משום שלגביו אין זה מותרות אלא צורך, כך גם לגבי יתום. ההפרש שעושים לו ביחס לאחרים אינו פוגע בחינוכו, משום שהדיבור בנחת עם היתום שקול כמו דיבור בתקיפות לנער שאינו יתום, וזאת מהסיבה שכתב הרמב"ם בתחילת דבריו "מפני שרוחם שפלה" וכו', וזה בעצם "די מחסורו". מכאן יש ללמוד שההתייחסות לנער צריכה להיות בהתחשבות במצבו, כגון נער שהוא קצר קומה או חלשלוש או שהוריו גרושים וכל כיו"ב, על ההורים להתייחס באופן יחסי למצבו (להלן בפנים הספר נפרט יותר).

ואיתא בגמרא (מגילה כ"ט:):

"למה תרצדון הרים גבנונים", יצתה בת קול ואמרה להם: למה תרצו דין עם סיני, כולכם בעלי מומים אתם אצל סיני. כתיב הכא גבנונים וכתיב התם (ויקרא כ"א כ') "או גבן או דק". אמר רב אשי ש"מ האי מאן דיהיר בעל מום הוא. (אמר רב אשי מובן מכאן כי הגאוותן הוא בעל מום).

הנה מעבר לפירוש הפשוט שגאוה היא מום באדם, אפשר לומר שזה מסמל על מגבלה. אדם שרואים אצלו גאוה זה בעצם מגלה שיש לו בעיה, משום שההתנהגות והתגובות שלו אינם תוצאה של חוזק או עוצמה, אלא אדרבה זה מראה על מוגבלות מסוימת.

וכיו"ב מובא בגמרא (קידושין ע.) (לקריאת פירוש הגמרא ברצף, עיין בהערה)* וכל הפוסל (מגדף תמיד את המשפחות, הוא עצמו) פסול ואינו מדבר בשבחא לעולם. (אין דרכו של פסול לדבר בשבח הבריות לעולם). ואמר שמואל, במומו פוסל. (פירוש: באותו ענין שהוא פגום הוא רגיל לומר לאחרים שהם פגומים). ההוא גברא דמנהרדעא (אותו אדם תושב העיר נהרדעא) דעל לבי מטבחיא בפומבדיתא (שנכנס לבית המטבחיים שבעיר פומבדיתא). אמר להו, הבו לי בישרא (אמר למוכרים תנו לי בשר). אמרו ליה, נטר עד דשקיל שמעיה דרב יהודה בר יחזקאל וניתיב לך (אמרו לו המוכרים המתן עד שיקח השמש של רב יהודה

בר יחזקאל שעומד כאן ואז נתן לך). אמר, מאן יהודה בר שויסקאל דקדים לי דשקל מן קמאי (השיב אותו האיש בזילזול: מי הוא יהודה הגרגרן שיש לו זכות קדימה לקחת לפני)? אזלו אמרו ליה לרב יהודה (הלכו וסיפרו זאת לרב יהודה), שמתיה (רב יהודה נדה אותו). אמרו: דרגיל דקרי אינשי עבדי (אמרו לרב יהודה שהאדם הזה רגיל לקרוא לאנשים עבדים). אכריז עליה דעבדא הוא (רב יהודה הכריז עליו שהוא עבד).

אזל ההוא אזמניה לדינא לקמיה דרב נחמן (אותו האדם הלך לבית הדין של רב נחמן ותבע את רב יהודה). אייתי פיתקא דהזמנה (ואכן הגיע מכתב הזמנה לדין מבית הדין של רב נחמן). אזל רב יהודה לקמיה דרב הונא. אמר ליה, איזיל או לא איזיל (הלך רב יהודה להתייעץ עם רב הונא ושאל אותו: האם עלי ללכת לבית הדין או לא)? אמר ליה, מיזל לא מיבעי לך למיזל משום דגברא רבה את, אלא משום יקרא דבי נשיאה קום זיל (ענה לו רב הונא: האמת שלפי מעמדך וגדולתך בתורה ביחס לרב נחמן אינך צריך ללכת, אולם משום כבוד הנשיא שרב נחמן הוא חתנו כדאי שתלך).

אתא (רב יהודה הלך לבית הדין) אשכחיה דקעביד מעקה (ראה את רב נחמן מתקן מעקה). אמר ליה, לא סבר לה מר להא דאמר רב הונא בר אידי אמר שמואל, כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור בעשיית מלאכה בפני שלשה (שאל רב יהודה את רב נחמן: האם כבודו לא מסכים עם רב הונא בר אידי שאמר שאדם שמינו אותו להיות מנהיג ציבור אסור לו לעשות מלאכה בפני שלשה אנשים)? אמר ליה, פורתא דגונדריתא הוא דקעבידנא (ענה רב נחמן: אני עושה רק תיקון מועט של המעקה [גונדריתא תרגומו מעקה באחת מהשפות]). אמר ליה, מי סניא מעקה דכתיב באורייתא או מחיצה דאמור רבנן (שאל אותו רב יהודה: האם מכוער בעיניך לומר בשפת התורה מעקה או בלשון החכמים מחיצה [רב יהודה התכוין להביך את רב נחמן כדי לרמוז לו שלא היה זה מן הראוי להזמינו]). אמר ליה, יתיב מר אקרפיתא, אמר לו: ישב כבודו על הספסל [קרפיתא תרגומו ספסל באחת מן השפות] . אמר ליה, ומי סני ספסל דאמור רבנן או איצטבא דאמרי אינשי (שאל אותו: האם מכוער בעיניך לומר ספסל כמו שאומרים החכמים או איצטבא בלשון התורה) וכו'.

אמר ליה, מאי שיאטיה דמר הכא? (שאל אותו לאיזה ענין בא כבודו לכאן?) אמר ליה, טסקא דהזמנותא שדר מר אבתראי (ענה לו: מכתב הזמנה שלח כבודו אחרי). אמר ליה, השתא שותא דמר לא גמירנא, טסקא דהזמנותא משדרנא למר? (אמר לו: איך יתכן, הרי אפילו את שפתו איני מבין ואיך אעיז להזמינו?) אפיק דיסקא דהזמנותא מבי חדייה ואחזי וכו' (הוציא רב יהודה את מכתב ההזמנה מבית שחיו והראה לרב נחמן). אמר ליה,

הואיל ואתא מר להכא לישתעי מיליה כי היכי דלא לימרו מחנפי רבנן אהדדי (אמר לו רב נחמן: כיון שכבר כבודו הגיע לכאן עלינו לדון שלא יאמרו שהחכמים מחניפים זה לזה בדין).

אמר ליה, מאי טעמא שמתיה מר להההוא גברא? (שאל רב נחמן: מדוע כבודו נידה את האדם ההוא?) ציער שליחא דרבנן, (ענה רב יהודה: משום שציער את שמש בית הדין). ולנגדיה מר, דרב מנגיד על מאן דמצער שלוחא דרבנן (היה לכבודו להלקות, שהרי רב היה מלקה למי שהיה מצער שמש בית הדין). דעדיף מיניה עבדי ליה. (קנסתי אותו ביתר חומרה). מאי טעמא אכריז מר עליה דעבדא הוא? (על סמך מה כבודו הכריז עליו שהוא עבד?) אמר ליה, דרגיל דקרי אינשי עבדי. (משום שהוא רגיל לקרוא לאנשים עבדים), ותניא (ושנינו בברייתא) כל הפוסל פסול ואינו מדבר בשבחא לעולם, ואמר שמואל במומו פוסל. [אמר לו רב נחמן:] אימר דאמר שמואל למיחש ליה, לאכרוזי עליה מי אמר (אפשר לומר ששמואל אמר זאת רק כדי לחשוש שמא הוא פסול, אבל להכריז בוודאות האם הוא אמר)?

אדהכי והכי אמר ליה ההוא בר דיניה לרב יהודה: לדידי קרית לי עבדא, דאתינא מבית חשמונאי מלכא (בינתיים אותו התובע אמר לרב יהודה איך אתה קורא לי עבד, הרי אני מיוחס למשפחת החשמונאים)? אמר ליה הכי אמר שמואל כל דאמר מדבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא (ענה לו רב יהודה: כך אמר שמואל, כל מי שאומר שהוא מיוחס לחשמואים הוא עבד). אמר ליה לא סבר לה מר להא דאמר ר' אבא אמר רב הונא אמר רב, כל תלמיד חכם שמורה הלכה ובא, אם קודם מעשה אמרה שומעין לו, ואם לאו אין שומעין לו. אמר ליה הא איכא רב מתנה דקאי כוותי. (אמר רב יהודה: הנה כאן רב מתנה שאומר כמוני). רב מתנה לא חזייה לנהרדעא תליסר שני, ההוא יומא אתא (רב מתנה לא ראה את נהרדעא 13 שנה, ובדיוק אותו יום בא). אמר ליה, דכיר מר מאי אמר שמואל כי קאי חדא כרעא אגודא וחדא כרעא במברא (שאל אותו רב יהודה: האם כבודו זוכר מה אמר שמואל בזמן שרגלו האחת היתה על שפת הנהר ורגלו האחת על הגשר)? אמר ליה, הכי אמר שמואל (ענה רב מתנה, כך אמר שמואל) כל דאמר מדבית חשמונאי מלכא קאתינא, עבדא הוא, דלא אשתיור מינייהו אלא ההיא רביתא דסלקא לאיגרא ורמיא קלא ואמרה, כל דאמר מבית חשמונאי אנא עבדא הוא. נפלה מאיגרא ומיתה. (כל האומר שהוא מיוחס לחשמונאים הוא עבד, שהרי לא נשארו ממשפחת החשמונאים אלא רק נערה אחת [הורדוס הרג את כולם ואותה השאיר כדי להתחתן אתה ולהיות מיוחס] והיא

עלתה לגג והפילה את עצמה ומתה, ולפני שהפילה את עצמה הכריזה בקול, כל מי שיאמר שהוא מבית חשמונאי תדעו שהוא עבד). אכרוז עליה דעבדא הוא. ההוא יומא אקרען כמה כתובתא בנהרדעא! (הכריזו עליו מבית הדין של רב נחמן שאכן הוא עבד ובאותו יום של ההכרזה קרעו מספר כתובות מהנשים של אותה משפחה). עד כאן המעשה.

הנה מהמעשה הנ"ל ניתן ללמוד לענייננו מספר דברים:

1. "כל הפוסל פסול ואינו מדבר בשבחא". מה זה אומר לגבי ההורים?

תשובה: אם אנחנו מרבים בביקורת שלילית, זה תמרור התראה שיש חשש שאנחנו פגומים באותו סוג ביקורת.

זכורני שפעם התקשר אלי אב שהבן שלו היה נגוע בגניבות. האב מספר שהוא עו"ד במקצועו, וכאשר התגלתה הבעיה, דהיינו בפעמים הראשונות שהבן נחשד בגניבה, האב חקר אותו בצורה יסודית. אולם אע"פ שהבן הודה, הוא המשיך לגנוב. ושוב חוזר חלילה, האב חוקר - אולם ללא תועלת.

ושאלתו, מה עושים?

תשובתי היתה שהלחץ אינו פתרון וכו', ואז נאנח האב ואמר: "תאמין לי הרב, כאשר הייתי חוקר את הבן, הרגשתי כמו שאני בבית המשפט והבן על במת הנאשמים"!

במקרה הנ"ל רואים השפעה ישירה של העיסוק של האב על הפעולות כלפי הבן. הבן "נאשם", והאב עו"ד שחוקר "מתוקף תפקידו"! נחשוב מעט מה הוא מקרין לבנו? פשוט מבהיל!!!

כאמור לעיל עלינו לשים לב לסגנון הדיבורים שלנו מה זה משדר, כי למעשה המוח של האדם דומה למחשב, וכדי לדעת מה הכניסו בתוך המחשב אנחנו נפתח אותו, ומה שהוא יציג זה למעשה מה שהזינו אותו. כך העניין באדם, מתוך הדיבורים אפשר ללמוד מה המהות של האדם, דהיינו מה שמוחו מכיל.

וראיתי שמובא בשם הבעל שם טוב זצ"ל: "מה שהאדם מדבר, שם הוא נמצא". וזאת אפשר לראות במציאות, שכל בעל מקצוע מרבה לדבר במה שהוא עוסק וזאת מהסיבה הנ"ל.

כיוצא בזה ראינו במסכת אבות במשניות רבות את הלשון "הוא היה אומר", ופירש הרע"ב: מרגלא בפומיה, דהיינו שזה היה שגור בפיו. וזכורני פירוש נוסף, "הוא היה אומר" מה שהוא, דהיינו מה שהיתה המהות שלו את זה היה אומר!

זאת ועוד, מובא בספר "לחיות אל סף האושר"(ואינו תחת ידי כעת) שהדיבור נקרא דיבור מלשון דַּבָּר (=מנהיג בארמית). הדיבור הוא ההגה של המחשבה.

לכן, כדי לתקן את הפגם שלנו, עלינו להרגיל את עצמנו לדבר בצורה חיובית. פשוט לחפש את הדיבור החיובי. וכמו שאמרו חז"ל (אבות א', ו'): "הוי דן את כל האדם לכף זכות". ופשוט הוא שהם לא התכוונו רק למקרה שהאדם עשה מעשה שנראה בעליל שהוא חיובי. למקרה כזה לא צריך לומר לדון לכף זכות, כי כל בר דעת יראה זאת בצורה חיובית. אלא חז"ל התכוונו למקרה שיש מקום לראות ולפרש את המעשה בצורה שלילית, ולאופן הזה אמרו שאעפ"כ יש לדון לכף זכות!

ואם ישאל השואל, אם נדון לכף זכות הרי הנער עלול לנצל זאת לרעה. הוא יעשה מה שלבו חפץ שהרי אין לו ממה לחשוש, או שהוא יחשוב שמעשיו חיוביים, והראיה לכך - הנה ההורים ראו מה שעשיתי ודנו אותי לכף זכות.

התשובה היא פשוטה. אין כוונה לומר שההורים יסכימו או ישתקו כאשר הנער מתנהג לא כשורה. אדרבה, ההורים מצווים לחנך או לכל הפחות לכוין אותו בדרך הנכונה. ואם יש צורך גם יענישו לפי חומרת הענין. חושך שבטו שונא בנו!

אולם יש להפריד בין המעשה הרע של הבן לבין הבן עצמו. על המעשה יש לחשוב כיצד למגר אותו, ואילו על הבן יש לחשוב צדדים של זכות ואז לטפל בו את הטיפול הנדרש אולם מתוך רחמים.

זכורני שמו"ר ועט"ר הגאון ר' ינון חורי זיע"א המשיל זאת לילד שחולה במחלה מדבקת. אמנם יש לבודד אותו שלא ידביק אחרים, אך עם זאת ההורים יבודדו אותו מתוך רחמים! כך יש להעביר את המסר - את הביקורת. רוח הדברים תשדר: "אתה מצוין, יקר, אהוב, איננו מאשימים אותך, אנחנו מאירים או מעוררים".

2. שימו לב למשוב של הבן אליכם ובכלל!

כאמור לעיל מוחו של האדם הוא כמו מחשב, ובעצם הוא פולט את הנתונים הזמינים שבתוכו. א"כ דיבורי הבן מהווים "משוב" למתחולל בתוכו! אם הוא מרבה לדבר אודות עניין מסוים, זה סימן שהוא נתון שם. זאת ועוד, גם סגנון הדיבור מורה לנו את פנימיותו. לדוגמא: כאשר נבקש מהבן ללכת איתנו לשיעור תורה, יש אפשרויות שונות לתשובה, שמהן נוכל להסיק על הרמה הרוחנית של הבן. כגון, אם התשובה בדרך כלל היא:

א. "אני בא מיד, אבא תחכה לי".

תשובה זו מראה שהבן "מתחבר" לשיעור תורה ושהתורה חשובה בעיניו (שהרי הוא עזב את עיסוקיו בצורה מיידית לטובת השיעור), ובכלל מצבו הרוחני שפיר.

ב. "אבא, אני עסוק, אני צריך לסיים דבר פלוני".

תשובה זו מראה ששיעור התורה הוא בעדיפות משנית או שזו התחמקות, ויש חשש שהבן אינו מעוניין לשמוע דברי תורה.

ג. "אוף, אבא אני לא יכול, עכשיו יש לי חופש!"

תשובה זו מראה שהבן מתוח ולחוץ, ויחסו לשיעור תורה לא תקין. הוא מרגיש כפייה. כך העניין כאשר הבן עונה לבקשת הוריו לבצע מטלות. יש להקשיב לסגנון וצליל התשובה. האם הוא עונה בצורה רגועה ובשמחה, או שמא הוא רוטן בקולו. סגנון התשובה עבורנו הוא "המשוב" מה מתחולל בפנימיותו.

יש להדגיש שהניסיון לבלום את סגנון התשובה אינו הפתרון למתחולל בפנימיות הבן, אלא יש לתת את הדעת מה מקור הבעיה.

3. "רב מתנה לא חזייה לנהרדעא תליסר שני, ההוא יומא אתא!"

המשפט הנ"ל הינו מסר וציון דרך!

הנה כאשר רב נחמן שאל את רב יהודה: אמנם שמואל אמר שב"מומו פוסל", אך אפשר לומר ששמואל אמר זאת רק לחשוש שמא הוא עבד, אך להכריז עליו שהוא עבד - את זה שמואל לא אמר. שאלת רב נחמן היתה עלולה להביך את רב יהודה ואולי להכשיל את כל המהלך שלו. לרב יהודה לא הייתה תשובה, אולם על זה נאמר "הולך בתום ילך בטח"! (משלי י' ט') כאן היתה סייעתא דשמיא. התובע פתח את פיו, ומתוך דבריו האמת יצאה לאור. "צדיק מצרה נחלץ ויבוא רשע תחתיו"! (שם י"א, ח').

כך היה כאשר רב יהודה הוצרך לעדות להלכה שאמר בשם שמואל, שכל האומר שהוא מבית חשמונאי בידוע שהוא עבד. והנה בצורה פלאית מגיע רב מתנה, ששלש עשרה שנה לא היה בנהרדעא, בדיוק אותו יום הגיע!

מכאן רואים שללא סייעתא דשמיא לא נוכל לעמוד בכל האתגרים שעומדים לפנינו גם אם נהיה חכמים גדולים, ולעומת זאת אין מצב של "יגעתי ולא מצאתי". מי שיאמר זאת - אל תאמין לו! אדרבה, לכל מאמץ יש תשלום.

גיל הנערות הינו גיל רגיש מאוד. אפשר לקרוא לו גיל "התפר" על שם שהוא מחבר (תופר) בין הילדות לבין גיל הבגרות. בגיל זה יש כמין ערבוב ובלבול בנפשו של הנער. בתוכו מתמזגים בלי סדר תכונות ילדות ותכונות הבגרות, והדבר מחייב אותנו כהורים להתייחס לכך במשנה זהירות (כפי שיפורט להלן בפנים הספר). הבה נציץ ונלמד מעט על גיל הילדות לעומת הבגרות.

לסיכום

יסודות נאמנים
חלק מכריע בהתמודדות הוא חיקוי ממה שראינו בבית ההורים
יסודות המשמעת מהמקורות הם יראה ואהבה

אשר יחסר לו
כמו שבמצוות צדקה מתחשבים בצרכים של העני באופן יחסי למצבו כך יש לספק את הצרכים החינוכיים של הנער בהתאם למצבו ומצבו של הנער ניכר מתוך דיבורו

גיל הילדות לעומת גיל הנערות

גיל הילדות לעומת גיל הנערות

הרשמים בגיל הילדות נתפסים בצורה ברורה וחזקה יותר מהרשמים בגיל הנערות
"אלישע בן אבויה אומר: הלומד ילד למה הוא דומה? לדיו כתובה על דף חדש. והלומד זקן למה הוא דומה? לדיו כתובה על דף מחוק (אבות ד', כ').
לימוד של ילד דומה לדיו כתובה על נייר חדש, מה הקשר?
מבאר רבנו יונה, שכמו שדיו שכתובה על נייר חדש אינה נמחקת, כך תורה שלומדים בילדות לא תשכח מלב. וכן להפך כמו שבדיו הכתובה על נייר מחוק הכתיבה נפרדת בקלות, כך הדמיון לזקן שמשכח תלמודו בקלות יותר.
ומה הסבה? מדוע בנייר חדש הדיו נתפסת היטב? משום שאין רשמים קודמים שחוסמים את הדיו מלהקלט או שגורמים לטשטוש כמו בנייר מחוק שאז הרשמים הקודמים מפריעים לדיו לתת כחו. כך הענין וההבדל בין ילד לנער. הילד הינו ללא ידיעות ודעות קדומות, ולכן קל לחרוט על לוח לבו כל דעה שנחפץ משום שאין מה שיחסום את הידיעות והדעות וכנ"ל. אמנם הנער המתבגר שעובר תהליך "איסוף" של ידיעות ותחילת ריקום דעות, קשה יותר להשפיע עליו. "זה לא נתפס". יש מחסומים של דעות וידיעות נוספות שאינן עולות בקנה אחד עם מה שאנחנו ההורים או המחנכים מנסים להחדיר ללבו. ואם כך, פועל יוצא הוא שהמשמעת בגיל הילדות יציבה יותר לעומת המשמעת בגיל הבוגר, משום שבגיל הילדות אין התנגשות עם ידיעות ודעות ההורים, וממילא קל יותר לציית. וכי מדוע לא?
לעומת זאת בגיל הבוגר עלולה להיות התנגשות בין רצונותיהם של ההורים למול אלו של הילד.
האם זהו ההבדל היחיד? בודאי שלא!
הבה ננסה להתחקות על הבדלים נוספים.

"שיקול דעת"

הילד מבין רק בצורה ישירה משא"כ הנער שמבין גם בצורה עקיפה
לילד הקטן כמעט ואין שיקול דעת. שכלו אינו מעובד כדבעי.
לדוגמא: ילד שעשה מעשה לא טוב. הוא קשקש או לכלך את קיר בית הספר, והעניין הגיע לאזני הוריו. כאשר הם יוכיחו או יענישו את הילד, הוא לא יטרח לחקור מהיכן הוריו יודעים שהוא קשקש, משום שאין לו שיקול דעת. הוא מסתכל על הרגע, ההווה. ולעומתו הנער, אם הוריו יוכיחו אותו, הוא עשוי לנסות למצוא מהיכן הוריו ידעו, הרי הם לא היו שם, ואם כן בהכרח שמישהו שהיה בשעת המעשה סיפר להם. ואז הוא ינסה לדעת מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לספר להוריו. וכמובן ההורים צריכים לקחת זאת בחשבון ולהישמר בלשונם.
על אותו עקרון ההבדל ניכר בפן החיובי.
לדוגמא: כאשר רוצים להחמיא לילד קטן, המחמאה תהיה אך ורק בצורה ישירה, כי בצורה עקיפה הוא לא יקלוט את המחמאה. אם ילד קטן סידר בצורה טובה את צעצועיו, נאמר לו: "כל הכבוד שסדרת את הצעצועים". ולא נאמר לו: "ידענו שתסדר, זה מתאים לך", משום שזו מחמאה עקיפה (דהיינו שרצינו לרמוז לו שבעינינו הוא ילד אחראי ומסודר), והוא לא יקלוט אותה.
ואילו לעומתו לנער שסידר היטב את חדרו אפשר לומר: "ידענו שתסדר, זה מתאים לך". הוא יבין את המסר העולה מן המחמאה. ומכיון שיש לנער שיקול דעת, עלינו להיזהר בלשוננו שלא נשדר לו שדרים שעלולים להביא לתוצאה שלילית.
לדוגמא: אם הנער רוצה לצאת "לקניון" או לשחק עם חברים מהשכונה, אולם אנחנו חוששים שהקניון פרוץ למדי או שהחברים לא מתאימים, אין לומר לו "אנחנו שומרי תורה ומצוות לכן איננו מרשים לך ללכת לקניון", משום שהילד יבין שהמחסום שעומד בפניו הוא ההשתייכות למחנה שומרי תורה ומצוות. ואם נרבה בתשובות בעקרון שכזה הוא עלול לפתח סלידה מההשתייכות למחנה זה, משום שהוא קולט שההשתייכות למחנה שומרי תורה ומצוות מהווה מחסום בפני רצונותיו ומאווייו.
אמנם נכון שצריך לשמור ולמנוע ממנו כל מכשול, אולם נאמר זאת בצורה שונה. אפשר לומר לו: "החברים לא מתאימים לנו, זה עלול להזיק לך, והקניון זה מקום פרוץ למדי והוא עלול להכשיל אותך".
בתשובה שכזו אנחנו לא תולים את הקולר למגבלה בנו, דהיינו בגלל "שאנחנו שייכים למחנה שומרי תו"מ", אלא אנחנו מציינים חשש שהוא מסכים שהוא שלישי: "זה מזיק לך". זאת ועוד, כאשר עונים תשובה "שאסור לך ללכת משום שאנחנו שומרי תו"מ",

זה נראה כעין מגבלה ענקית, מגבלה כוללת, ניתוק הציבור שאינו שומר תו"מ, והנער חושש מי יודע בעוד כמה דברים זה יגביל אותו.
ולעומת זאת כאשר מציינים את הטעם "זה מזיק לך", זה לא נראה נורא וכולל ביותר.
זכורני שבני הקטן התנגד יום אחד לנשק את מזוזות הבית, וזה היה לי לפלא משום שתמיד הוא אהב לנשק את המזוזות, וא"כ מה קרה? אבל אחרי התבוננות הבנתי את הסיבה.
בכל ערב לפני שהייתי משכיב אותו לישון, הייתי מרים אותו לנשק את המזוזה, ומיד אחר כך הייתי משכיב אותו, הילד הבין שהנשיקה למזוזה היא גורמת לו לישון, וכיון שהוא לא אהב לישון הוא החליט לא לנשק את המזוזה. (וכדי לתקן את הרושם המעוות עשיתי פעולה הפוכה, דהיינו כאשר הייתי משכיב אותו לא הרמתי אותו לנשק את המזוזה, ואלו כאשר הוא היה קם למחרת, הייתי מרים אותו לנשק את המזוזה. ואכן כעבור תקופה קצרה הוא חזר לאהוב לנשק את המזוזה).

רצונות

יש להרגיל מקטנות לא לספק רצונות שליליים שלא נצטרך בגיל הנערות להתמודד מול לחץ לרצונות שקשה ליישם אותם
לכל אדם יש רצונות חיוביים ושליליים. אמנם רצונות הילד בדרך כלל אינם כל כך קשים ליישום ביחס לבוגר, משום שרצונות הילד מוגבלים היות והוא לא התוודע לעולם הרחב שטומן בְּחֻבּוֹ הרבה פיתויים, וא"כ אפי' שיש לילד רצונות, מ"מ להורים יש יכולת לעמוד בכך. ואע"פ שאין זה נכון לתת לילד את כל מה שיחפוץ בלי הבחנה, אבל מ"מ זה ניתן לביצוע על פי רוב.
לעומת זאת מכלול רצונותיו של הבוגר הוא רחב הרבה יותר, ופועל יוצא שיותר קשה לעמוד בדרישותיו, וכמובן שזה עלול לגרום למתח. ולכן אין להתפלא איך פתאום אנחנו מוצאים את עצמנו בויכוח עם הבוגר, מה שלא היה בהיותו ילד. יתכן מאוד שהרגלנו אותו בהיותו ילד לקבל כל מה שביקש גם אם זה לא היה נחוץ ולא נראה לנו, מ"מ השתדלנו לתת לו וזאת כדי שירגיש טוב (ולעתים גם בשביל שאנחנו נרגיש טוב...), וככל שהוא גדל כך הדרישות גדלות ועתה אין זה בתחום יכולתנו, והנער מצדו לא רגיל לשמוע סירוב, והנה לנו קונפליקט.
אשר על כן עלינו לדעת להרגיל את הילד שלא כל מה שהוא רוצה נותנים לו. ועליו להבין שכמו שאת "ההסכמה" הוא מבין, כך עליו להבין ולקבל את סירוב ההורים, וכמובן שזה תלוי גם בהחלטיות ובעקביות של ההורים. אם ההורים יהיו החלטיים ועקביים,

דהיינו שאם הם אמרו "לא" אז זה יהיה בפועל "לא", הילד יבין שאין מה להתווכח, ותהיה לו נטייה להסכים למוצא פי הוריו. וכמו כן אם ההורים יהיו עקביים בעקרונות, הילד יבין שלהורים יש עקרונות, והוא ילמד מה מותר ומה שייך לבקש ומה לא שייך. ומכלל הן אתה שומע לאו, שאם הם לא יהיו החלטיים ועקביים הרי זה גירוי ומתכון לויכוחים שעלולים להתגבר מיום ליום.

חברים

החברות בגיל הנערות קשה לניתוק ביחס לגיל הילדות

"החברה אכזרית", כך מתבטאים הורים רבים, וכוונתם לומר שהחברה אינה מתחשבת בצרכי הפרט, והיא עלולה לרמוס כל אדם שאינו תואם את הלך רוח החברה, או נוגד את האינטרס שלה. ומשום כך ישנם הורים שמנסים לחשל את הילד כבר בשחר ילדותם לא להתחבר להרבה חברים. "די בחבר אחד או שנים, אינך צריך להיות תלוי בחברה", אומרים ההורים לבן. אמנם בעודו רך ניתן להגביל את הילד, אולם כאשר הוא גדל להיות נער אין זו מלאכה פשוטה, ולפעמים הניסיון לנתק אותו מחברים מסוימים גורם לפעולה הפוכה. פתאום רואים שיש לו יצר להתנגד לניתוק, ולמרבה הצער הקשר מתהדק. ודא עקא שההשפעה של "החברים" בגיל הבוגר היא חזקה מאוד לטוב ולמוטב, ובמידה מסוימת השפעת החברה חזקה יותר מהשפעת ההורים. הסיבות לכך הם רבות, ונמנה את עיקרן:

א. הבן מרגיש התחברות והזדהות לנושא שחבריו מדברים, היות והם בגיל זהה, וגם זהו הנושא המעניין את החברה שבעצם הוא מעוניין להיות חלק בלתי נפרד ממנה, ובודאי הוא יטה אוזן קשבת להלך הרוחות והעניינים העומדים על הפרק בחברה שבה הוא נמצא, וירצה להשתלב בצורה מכובדת.

ב. חבריו אינם מחייבים אותו והם מדברים ככל העולה על רוחם, והוא שומע ושופט מתוך רצון להשתלב ולא מתוך הרגשה שרוצים להגביל אותו, אלא הוא מרגיש שהכל הוא עושה ברצון. (אע"פ שגם כאן מטבע הדברים אם הוא לא ילך לפי "רוח החברה" הוא ידחק ל"פינה" ובעצם זו כפייה חברתית, מ"מ הרגשתו היא שכל הפעולות הם מרצונו).

ג. החברים מציעים כל מיני פיתויים בלי להבחין אם ההצעות הן מוסריות או גורמות להפקרות, וזה מעניין את הילד ומושך אותו. הוא יכול לראות ולשמוע דברים שהוריו לא אפשרו לו לראות כי לדעתם זה הרסני בשבילו. לעומת זאת חבריו "מתירים לו את השרץ", וכמובן שזה יותר נוח לו, "עבדא בהפקירא ניחא ליה" (גיטין יג.). ומה גם שחבריו אינם מבקרים אותו במקרים שהוא עשה מעשים שטעונים תוכחת מוסר, כי בעצם אין

זה מעניין אותם. בסיכום אפשר לומר שהחברה נוחה יותר ונראית משתלמת יותר, אע"פ שהחברה קלוקלת ואחריתה מי ישורנה, מ"מ הילד רואה את ההווה בצורה מוגבלת ובלתי אחראית, ולכן הוא נמשך אל החברה.

דחפים, וצלילות הדעת

הדחפים של הנער חזקים יותר ופחות מרוסנים לעומת הילד

לילד הקטן אמנם חסרה ההבנה ושיקול הדעת וכנ"ל, אולם לעומת זאת הוא לא נתון לדחפים חזקים היות והוא נמצא בשליטה מלאה של הוריו או מוריו. גם מבחינה פיזית הוא חלש לעומתם, ובנוסף הוא זקוק להגנתם מפני הסביבה, וגם מבחינה פיננסית הוא תלוי בהם כגון בהלבשה ובאכילה וכדו', ועל כן הוא משלים ומקבל את מרותם וממילא קל יותר לבלום את הדחפים שלו, ובפרט שהעולם הרחב אינו נגיש אליו ויש לו תמימות מסוימת באופן יחסי לגדולים, וביחס לגדול הוא "ראה מעט", וכמובן זה ממתן את הדחפים. מה גם שדחפיו בגיל הילדות אינם קשים ביחס לגיל הבוגר, ואם ההורים מציבים לו גבולות, פועל יוצא הוא שהוא יותר צלול בדעתו וקל לו לקבל מרות.

משא"כ בנער המתבגר, ככל שהוא מתגבר טבע הדברים שהוא יותר עצמאי, וגם ההתפתחות הגופנית מהווה רקע לדחפים שהוא בעצמו לא הכיר אותם, דחפים שהם יצריים ויוצרים גירויים שקשה לשלוט בהם. מה גם שהוא חשוף יותר לעולם הרחב המלא פיתויים מפוקפקים ונוצצים, והיות והוא מפתח עצמאות פיזית וגם רוחנית, נוצר כעין ניגוד ומבוכה בין הדחף והרצון לעשות מה ש"כיף" או נוח ומושך, לעומת השכל שמנסה להראות את השלילה של הפיתויים, וזה מהווה סיבה לחוסר צלילות הדעת. הוא פשוט מבולבל, "סל" האפשרויות גדל והולך הן בכמות והן בעצמת הפיתויים, ובפרט בדורנו שהפיתויים נעשים קשים מיום ליום (ה' ירחם!), וכמובן שבאופן טבעי הדחפים יקבלו עצמה חזקה יותר.

דרישה לעצמאות

ביחס לילד הנער פחות תלוי בהוריו ודרישתו לעצמאות גדולה יותר

כל אדם מעוניין בעצמאות. זו נטייה טבעית. וכי מי רוצה שיגבילו אותו? וכבר אמרו חז"ל: עבדא בהפקירא ניחא ליה (גיטין יג.).

אמנם אצל הילד הקטן בקשת העצמאות אינה כל כך חזקה היות והוא מאוד תלוי בנו, הן מבחינה רגשית בכל התופעות והלבטים שהחיים והמציאות מזמנים לילד, [כגון מריבות עם חברים, הכרת דמויות חדשות, בעלי חיים וכדו'], והן מבחינה פיזית [אוכל, הלבשה, וכו']. וכיון שהוא מאוד תלוי בהורים, הדרישה לעצמאות היא קטנה.

משא"כ בנער המתבגר שאינו תלוי כ"כ בהוריו ומרגיש את עצמו שיכול להסתדר לבד, ובנוסף גם שכלו מתפתח והוא שומע דעות נוספות מלבד מה ששמע מהוריו, כל זה מעודד את הנער לדרוש עצמאות.

האם יש הבדלים נוספים?

בודאי שיש! אולם לעת עתה די לנו בהבדלים שציינו כדי לקבל תמונה נכונה על הנער המתבגר, אם כי באופן כללי.

לסיכום

גיל הילדות לעומת גיל הנערות
הרשמים בגיל הילדות נתפסים בצורה ברורה וחזקה יותר מהרשמים בגיל הנערות

"שיקול דעת"
הילד מבין רק בצורה ישירה משא"כ הנער שמבין גם בצורה עקיפה

רצונות
יש להרגיל מקטנות לא לספק רצונות שליליים שלא נצטרך בגיל הנערות להתמודד מול לחץ לרצונות שקשה ליישם אותם

חברים
החברות בגיל הנערות קשה לניתוק ביחס לגיל הילדות

דחפים, וצלילות הדעת
הדחפים של הנער חזקים יותר ופחות מרוסנים לעומת הילד

דרישה לעצמאות
ביחס לילד הנער פחות תלוי בהוריו ודרישתו לעצמאות גדולה יותר

דרכי פעולה

ועתה ננסה לפרט דרכי פעולה עם הנער.

מינון נכון

יש להשתמש באמצעי חינוכי לפי הצורך ולא יותר, שימוש מוגזם עלול להזיק ידוע ומפורסם המשל אודות חולה שניגש לרופא והתלונן שהוא סובל מכאבים חזקים בגופו. הרופא בדק אותו ונתן לו מרשם לכדורים פעמיים ביום. והנה כעבור יומיים שוב מופיע החולה אך הפעם על אלונקה, הרופא נחרד: מה קרה? ואז החולה אמר שהכדורים לא הועילו, ואדרבה הם גרמו לו לחוסר יכולת ללכת! הרופא שתמה מאוד איך יתכן, הרי ברור לו שהכדורים מתאימים לאותה מחלה, שאל את החולה: "האם לקחת את הכדורים או שמא הזנחת ולא שתית אותם?" החולה אמר ברוב כעסו: "אני לא הזנחתי! אדרבה, לקחתי את כל הכדורים בבת אחת!" ספק הרופא את ידיו ואמר: "אכן נודע

הדבר! אני אמרתי לך לקחת כדור אחד פעמיים ביום, ואתה בלעת את כולם בבת אחת! אמנם הכדורים טובים, אך אם המינון לא מתאים זה לא יועיל ואף יזיק, וזה מה שקרה לך. אתה בלעת יותר מהמינון וזה פגע בך!"

ולעניינו עלינו לדעת שבכל פעולה חינוכית שאנחנו רוצים להשפיע בה על הנער, יש להקפיד על מינון נכון.

לדוגמא: הנער איחר לבוא הביתה ואנחנו דאגנו, ובפרט שרוחות רעות נושבות בחוץ, ואין זו הפעם הראשונה שהוא מאחר, וברצוננו להוכיחו על כך. אם נגזים במינון, דהיינו שנכביר במלים בצורה מוגזמת, עלול הנער למאוס בכך!

ומעשה בבת שברחה מביתה, ולאחר דין ודברים הבת הסכימה שאחווה את דעתי ואתווך בינה לבין ההורים. הבת הגיעה, ודברנו יחד עם ההורים. כששאלתי את הבת מה מציק לה, היא ענתה: "אני מסכימה שהוריי דואגים לי וחוששים שאני אתחבר לבנות לא מתאימות, אבל על כל טעות הם נותנים לי דרשה ארוכה, וזה כבר נמאס לי! כמה אפשר לשמוע פעמים כה רבות דרשות כ"כ ארוכות?! ולאחר התוכחה הארוכה הם עוד דורשים ממני שאחייך, בטענה שאינם רוצים בביתם בת שאינה מחייכת..." עד כאן המעשה.

אמנם אי אפשר למדוד בצורה מדויקת את מינון התוכחה, אולם אפשר לתת את הדעת ולא להגזים, ומאידך לא לדבר ב"קודים", אלא דברים ברורים כך שיהיה ברור לנו שאכן הוא הבין אותנו, ודי בזה.

כמו כן יש להקפיד על רווח זמן מתאים בין תוכחה לתוכחה מהסיבה הנ"ל שהנער לא יבעט. נוסף לכך יש חשש שהנער יתרגל להערות וישתכנע שהוא נער בעייתי, וזה ישפיע עליו לרעה. הוא עלול "להתאים" את עצמו לדמות שהוא רואה את עצמו, והתוכחה תהיה חלק מרכזי בחייו. פשוט הוא יחשוב שהוא טעון תוכחה בצורה תדירה, וממילא לא אכפת לו להתנהג לפי המציאות הזאת. קיים גם חשש שהתוכחה לא תשפיע עליו מאומה, כיון שכבר לבו גס בתוכחה. זה לא מזיז לו מאומה, הוא כבר רגיל לכל ביקורת. כך העניין גם אם רוצים לעודד. אע"פ שהעידוד נוח למעודד ולמי שמעודדים אותו, מ"מ אם מגזימים, הנער עלול לזלזל או למאוס בזה.

לדוגמא: נער שהצליח במבחן, אם נעודד אותו ונחמיא לו בצורה מוגזמת ותדירה מאוד, הוא יכול לראות זאת כעלבון: "מה אני ילד קטן שצריכים כל כך להחמיא לי"?

זכורני שפעם באו אלי זוג הורים לייעוץ אודות בנם שיש לו בעיות רבות בבית ובביה"ס. באחת הפגישות ששאלתי את הילד מה דעתו על הרב, הוא אמר "הרב מגזים יותר מדי.

כל פעם הוא אומר לי "אתה הכי טוב" וכו'. אני רוצה שהרב יפסיק להגזים במחמאות. זה מפריע לי". מרוח הדברים היה נראה שהפריעו לילד המחמאות שהיו נשמעות רחוקות מהמציאות או כאלו שמעוררות גיחוך ומבוכה.

אמנם זה לא נורא אם נוסיף מחמאות, אך לא להגזים. מטרת העידוד להגביר את המוטיבציה לבצע את מה שאנחנו רוצים, ואלו הגזמה בעידוד עלולה להשיג תוצאה הפוכה. וכבר אמר שלמה המלך החכם מכל אדם: "דבש מצאת אכול דיך פן תשבענו והקאתו". (משלי כ"ה, ט"ז).

עיתוי מתאים

גם הערה נכונה אין להעיר בזמן שאינו מתאים כגון בזמן שהבן בכעס, או בפני אחרים דבר בעתו מה טוב! יש להקפיד על זמן מתאים.

שוב הנער נמצא סרוח במיטתו בשעה מאוחרת וכמה שאנחנו מנסים להעירו - ללא הצלחה. זה מרגיז אותנו מאד, ובפרט שאמש הוא לא שעה לבקשתנו לישון מוקדם. כאן מתעורר הרצון להוכיח אותו: "ראית? אמרנו לך לישון מוקדם ואתה ישנת מאוחר" וכו'. אמנם אמת ונכון מה שאנחנו אומרים, אך דא עקא שאין זה העיתוי המתאים. כעת הנער נתון לתאות השינה, והוא לא בדיוק מקשיב או מקבל את התוכחה. אולי זה ירגיז אותו, אך אין זה הפתרון אם אנחנו רוצים שהוא יקשיב ויבין. ולכן עלינו למצוא זמן יותר מתאים שהוא עירני ולא נתון בלחץ לדברים אחרים.

כמו כן כאשר הוא נמצא ליד אחיו או חבריו לא יהיה זה נכון להוכיח אותו אז, כי זה יותר מעליב מאשר מוכיח, התוצאה עלולה להיות מרמור, יאוש, חוצפה וכדו', אך המטרה לא תושג.

אחת הבעיות השכיחות אצל המתבגרים שהם מנסים להשתלט על אחיהם הקטנים בלי הגינות, וההורים רואים זאת וכמובן שמעירים, אך דא עקא הילד מקשה את ערפו ועונה ומצדיק את עצמו אפי' בדברים שרחוקים מאוד מן ההיגיון, ובמקום להודות על האמת עדיין הוא מחזיק בדעתו, וזה מרגיז מאוד את ההורים. אחת הסיבות העיקריות היא שההערות לנער באות בפרהסיא ליד אחיו הקטן או ליד כל המשפחה, וממילא הוא לא רוצה להישאר "חייב", והוא משיב מלחמה ונוצר מעגל קסמים.

לכן טוב יעשו ההורים אם יעירו לו בעיתוי מתאים כאשר הנער נמצא אתנו ולא בנוכחות האחים והמשפחה, או ניקח אותו לחדר בצורה מכובדת ושם נדבר אותו, ואז יקל עליו להודות ולשנות את דרכו. אמנם הטוב ביותר זה להמתין זמן מה כדי שהרוחות יירגעו, ואז לדבר עם הנער ביחידות וכנ"ל.

לא בלחץ

אין להראות לבן שאנחנו לחוצים ובפרט בבעיה שפתרונה קשה על הבן, הוא עלול לאלתר פתרון שאינו אמיתי ובלבד שיהיה לו "שקט"

נתאר לעצמנו צפירות אמבולנס, ואנשים אצים רצים במהירות וכו'. כיצד אנחנו מרגישים באותם רגעים? נכנסים למתח!

ואם באים אלינו הביתה שוטרים עם מדים בסבר פנים חמורות - מה ההרגשה? עוד יותר מתח!

מדוע אנחנו במתח? מה עשינו?

התשובה היא, משום שהאמבולנס והשוטרים משדרים לנו מתח! כאילו קרה משהו חריג, משהו חמור. כך מרגיש הנער. אם אנחנו לחוצים - הנער נלחץ, וזה יכול לגרום לו לאלתר פתרונות גם בלי אחריות לתוצאות שלהם.

אמנם נכון שלפעמים הנער ירצה לפייס את הוריו כדי שלא יהיו בלחץ, אולם זה לא מה שיפתור את הבעיה.

הנה לדוגמא: נער שנתפס ע"י הוריו או שהוריו ששמעו שהוא רואה תמונות לא צנועות, אם ההורים יילחצו וילחיצו, ויתכן שהנער יבטיח שהוא לא ישוב לכסלה, ולכאורה הנה רואים תוצאה - הנער קיבל על עצמו שלא לראות. אלא שזה רק נדמה לנו שהוא לא יראה, מה שכן - הוא יקפיד שההורים לא ידעו שהוא רואה. הוא פשוט יהיה יותר זהיר.

ומדוע שיראה שוב?

משום שיש לו תאוה לראות, וזאת בעיה שהוא צריך להתגבר עליה, אך לחץ של הורים לא פותר בעיה שכזאת. אולי להיפך, כיון שהם הלחיצו אותו והוא מתוח ומחפש פורקן למתח שהוא נמצא בו, תהיה לו משיכה לחפש את הקל והערב לו, וממילא תאוותו לראות תגדל, ובעצם נמצינו מכבים אש בשמן.

זאת ועוד, תגובה כזאת שהילד מקבל על עצמו זה עוד מצב טוב, משום שיכולה להיות תגובה גרועה יותר של התנכרות ומרדנות בכל הערכים. לפעמים הנער מרגיש סתירה בין אמונתו למעשיו, וכיון שהוא נחשף והסתירה גלויה, והוא לחוץ. הוא מרגיש כעין הרגשת צביעות. מצד אחד הוא מניח תפילין ושומר מצוות, ומאידך גיסא הוא רואה תמונות תועבה. אמנם גם כאשר עדיין לא נתגלה קלונו קצת קשה לו בינו לבין עצמו, אך מ"מ כיון שאף אחד לא יודע הוא מנחם את עצמו או מנסה להתעלם מסתירה זו. אולם כאשר הוא נחשף והסתירה גלויה, זה יוצר אצלו הרגשה נוראה שעלולה להביאו להתנכר לדרך התורה ובלבד שירגיש "בנוח". ולמרות שהוא יודע בתוך תוכו שזאת

אינה הדרך הנכונה, הסתירה מעיקה לו מאוד והוא רוצה להפטר ממנה. גם במחיר של נטישת דרך המצוות.

כיצד יש להגיב?

ראשית, לא בכל מקרה עלינו להראות שאנחנו יודעים! יש מקרים שכדאי להסתיר ממנו מה שאנחנו יודעים, ולפעול בצורה עקיפה ע"י דמות אהובה שיש לה השפעה על הבן, או ע"י חיפוש דרך להעביר לידיעתו את חומרת העניין הכתוב בספרים, ואת הפתרונות המוצעים שם. וחשוב מאוד מאוד להקרין הרבה הרבה חום ואהבה, ובד בבד להשתדל שהוא יהיה עסוק בדברים חיוביים ורחוק מגישה למקומות שמפתים לדברים הנ"ל.

וגם אם הגענו למסקנא שעלינו לדבר עם הנער בצורה גלויה מכל סיבה שהיא, אין לדבר בצורה מאשימה ולחוצה, אלא להראות לנער שאנחנו בטוחים שזה לא ממש מרצונו אלא זה פיתוי, ואע"פ שיקח זמן רב להיגמל מכך, מ"מ בסופו של דבר אנחנו בטוחים שהוא יצליח להתגבר, ולהראות לו שאנחנו מבינים אותו (אם כי לא מסכימים) ונגישים אליו אם הוא צריך את עזרתנו, עזרה ללא תנאים.

בצורה כזאת הילד נוטה להתחבר לדעת הוריו, כי הוא לא לחוץ. ראשו יותר צלול, וחושב בצורה טובה יותר איך לפתור את הבעיה, כי סוף סוף גם הוא מבין שזה אסור וגרוע, ויש סיכוי שהוא יבקש מאתנו עצה כיצד להתגבר, וכמובן שהוא יותר כלי קיבול לנסות להתמודד, והחשוב מכל שהוא לא יתנכר לדרך האמת משום שאין לו סיבה להתנכר. ואע"פ שיקח זמן לתקן, מ"מ הוא ינסה להיות בכיוון עד שיגיע לנקודת הניצחון וההתגברות על תאוותיו.

סיפר לי ידיד, שבנו היה לומד בישיבה מסוימת, וכל פעם שהיה בחופשה היה קם מאוד מאוחר, והאב היה כועס ומקימו בכח אם כי לא תמיד היה מצליח, ולפעמים היה הנער שוכב ממש עד שעה מאוחרת. והנה באחת מאסיפות ההורים, פנה האב לרב ששיבח את בנו, ואמר: אצלי זה ממש נורא! הוא פשוט קם מאוחר ולא אכפת לו! ענה לו הרב: מעכשיו עליך להפסיק ללחוץ, ואם יקום מאוחר רק להקרין חום ולאהוב. וכך היה. כשהבן היה קם, הדבר הראשון שהאב אמר, זה: "בני, האם אתה רוצה משהו חם לשתות? מה להכין לך לארוחת הבוקר" וכו', דברים שיש בידם לקרב את הלבבות.

והנה הפלא ופלא. באחד הימים הבן אומר לאב:

"אבא, מדוע אתה נותן לי לישון עד מאוחר"?

האב ענה: "כי אני יודע שאתה עייף. כואב לי להעיר אותך".

ואז הבן אמר נחרצות: "אבא, זה לא יתכן שאני אישן כמו בהמה עד מאוחר. אבא, אני מבקש שתשפוך עלי מים אם לא אצליח לקום עד שעה פלונית".
האב שניסה להתנגד לרעיון ראה שהבן ממש מתחנן. האב מספר שהוא כבר לא הוצרך לכך, משום שהבן קם מעצמו.
מה קרה? תרופת פלאים?
התשובה היא: הבן בתוך תוכו ידע את האמת והסכים איתה שהוא צריך לקום בשעה סבירה בבוקר, אך דא עקא היה לו מחסום מסוים [כגון פיתוי העצלות, או אולי היה לו מתח שתפס את שרעפיו, ומי יודע מה עוד?]. והנה האב בא בכח הזרוע, וזה יצר אצלו דחף להתנגד לכפייה, רצון לחופש, ובפרט שכרגע יש לו קושי שכובל אותו, ובעצם האבא "סיפק" לו סיבה להמשיך ולהתעקש לישון עד מאוחר, שהרי הילד תולה את "האשמה" באבא שיותר מדי רוצה לקבוע לו מה לעשות. והמשימה של הנער (בעיניו כמובן) היא לשמור על עצמאות של זמן הקימה שלו בבוקר, וכך נוצר מעגל קסמים.
אולם כאשר האב הניח לו והראה לו שהוא מעריך ואוהב אותו בלי תנאים, ממילא עוקץ ההתנגדות וההתמרדות נפל, ובמקומו שוב מילא את החלל החשבון נפש עצמי עם העידוד של האבא [ע"י הקירוב הנ"ל], והפיח בהן רצון וכוחות מחודשים, ולכן הוא הצליח לקום.

משיכה כנגד משיכה

כדי לנתק חברות שלילית יש לתת מענה ע"י דבר שיש לו ערך אצל הבן לפחות שווה ערך לחברות השלילית, אולם מלחמה אינה פתרון.
"לאן אתה הולך?" שואלים ההורים.
"לחבר פה", עונה הנער.
"מתי אתה חוזר?"
"אֶה, אֶה, אני אראה מתי. אולי בעוד שעתיים, טוב להתראות", והוא כבר בחוץ. ההורים פעורי פה, והתרחיש חוזר על עצמו.
מי החבר? מה מצבו הרוחני?
למרבה הצער, על פי רוב החבר אינו תואם את הלך מחשבתנו, אך משום מה הנער נמשך אחריו כמו פרפר אחרי האור. כמה שמנסים לדבר עם הנער בצורה יפה, בתחנונים, באיומים, אך ללא הועיל. הוא הולך שבי אחרי החבר שאנחנו ההורים לא מצליחים להבין מה הוא מצא בו? חכמה, יראת שמים, חריצות? מה המיוחד שאין בהורים ויש בו, מה הוא כבר נתן לו? ההורים לא מוכנים לוותר על נפש בנם, והבן כמו מתנכר לכל

מה שעשו למענו, ומיום ליום הוא מעיז פניו יותר ויותר, עד לפיצוץ הסופי! ההורים בדרך כלל נשברים מהיחס המתנכר והריחוק שהולך ומתרחב.

מהו שורש הבעיה? ומה הפתרון לזה?

ובכן ללא ספק יש משהו בחבר שמושך את הנער. גם אם אנחנו לא מצאנו מה מושך, בכל זאת זה קיים!

ומה יכול להיות הדבר המושך כל כך?

אמנם לא תמיד נדע במאה אחוז מה, אך בדרך כלל הידידות מתחילה ממצב של חוסר סיפוק, אם בבית ואם במקום הלמודים. הנער לא מרוצה. הוא מרגיש לא נוח [אע"פ שזה באשמתו!], ואז כל מאן דהו שיספק לו את "החסר" מהווה סיבה להתחבר אליו, ולצערנו בדרך כלל מצא מין את מינו "והלך הזרזיר אצל העורב", וכך נוצרת התחברות. החבר מסביר פנים לנער [מה אכפת לו? שיעשה מה שהוא רוצה!], וכמובן שהביקורת אינה מעניינו. כל מה שהוא יעשה יתקבל ברצון. לשניהם יש אינטרס ליהנות בקלות מכל פעולה אפי' מפוקפקת. "שבת אחים גם יחד", וגם "אסור" נלוה עמם. ואם זה בתוך חברה יותר מורחבת, זה יותר מחייב. הנער נמשך ונקשר בעבותות החברים, וגם אם ירצה להתנתק יקשה עליו. ושבעתיים קשה כאשר טוב לו ואין הוא מוצא תחליף בבית הוריו ולא במקום הלימודים. והנה לנו בעיה, ממש מלכודת!!

ומה הפתרון?

אם אנחנו מבינים שעיקר הבעיה היא המשיכה כתוצאה מהסברת פנים ומהימנעות מביקורת, א"כ עלינו למצוא את הדרך ללבו ע"י משיכה שכנגד ולא ע"י הפעלת כח. אפשר לחפש חבר או אפי' אדם זר שמבין עניין ולדבר אתו אודות הבעיה כנ"ל, ולבקש ממנו "לייצר ידידות" עם הנער. אפשר ורצוי להציע לו תמורה על השירות, ובין היתר לספק לו כסף כדי לקנות את לב הנער ע"י שהוא ישלם עליו בקניות וביציאות יחדיו.

בד בבד ההורים יקפידו להתיידד עם בנם ולמעט בביקורת, ולהראות לו עד כמה הוא יקר וחשוב עבורם, לתת לו הרגשה נוחה, הרגשה שסומכים עליו ומאמינים שהוא יודע מה הוא עושה, ולהקפיד שלא להטיח ביקורת על "החבר" המפוקפק, משום שכל ביקורת תהיה כסיבה וגירוי לנער להחזיק יותר חזק את הידידות, משום שבד"כ הוא יגן עליו, וככל שהוא "יתמסר" להגן עליו הידידות ביניהם תהיה יותר אמיצה ויקשה עלינו לנתקה. אדרבה, במקרה שהנער מזכיר את "החבר" יש להראות שאין לנו שום דבר נגד החבר, אם כי לדעתנו "החבר" הנ"ל אינו הולך בדרך נכונה, ואולי אין הוא אשם, כנראה שגדל בצורה לא נכונה, מסכן, וכו', אך אין לנו משהו נגדו באופן אישי, ולהראות

שמצדנו אנחנו מאחלים שה' יאיר את דרכו. בצורה כזאת האווירה בבית ידידותית. יש שותפות והזדהות בין ההורים לנער.
וזאת יש לדעת שעל פי רוב חברות שהיא "תלויה בדבר" אין לה קיום. שקר אין לו רגליים! וסביר להניח שבאיזה שהוא שלב יהיה סכסוך ביניהם, או שתתעורר אצל הבן [אם ע"י מקרה מסוים ואם ע"י ה"ידיד" שההורים הדביקו לו] הרגשת ביקורת עצמית על מעשיו, ואז האווירה שבבית והאהבה להוריו ידרבנו אותו לחזור לחיק משפחתו ולדרך ישראל סבא, משום שהוא מרגיש שלא שומרים לו טינה, ומקבלים אותו בזרועות פתוחות ובלי האשמות.
דרך זו נראית אמנם ארוכה, אך זאת יש לדעת שהיא בחינת "ארוכה וקצרה"!!!
כאן המקום לציין כי פעמים רבות ההורים טוענים שיש להם הרגשה שהם פשוט גורמים לבנם לחשוב שהם מסכימים עם דרכו, ואז זה עלול לדרבן אותו לצעוד בביטחון בדרכו השגויה. ולכאורה הם גורמים לו לטבוע עמוק יותר בַּבְּצָה הפרוסה לרגליו.
למטופלים ששאלו אותי את השאלה הנ"ל, אני מחזיר בשאלה: האם יש לכם שליטה על הילד? האם תוכלו לאלץ אותו לחדול מדרכו הנלוזה? וכמובן שהתשובה היא שלילית, ואז אני מוסיף: א"כ מה תועיל הדרך של החמצת פנים? זה לא ישנה את דרכו משום שאין זה הפתרון לבעייתו, ובעצם לטווח הארוך אנחנו מרחיקים אותו מעלינו ומקשים עליו את הדרך חזרה, וכאמור לעיל שככל שננסה להלחם נגד ה"ידיד" הלא רצוי עלול הנער להחזיק "בקרנות המזבח". הוא יתמסר לידידו המפוקפק, ובסופו של דבר, במקום לכבות את השריפה, הוספנו לה שמן.
לכן עלינו להתאזר בסבלנות ובחכמה לנסות למשוך אותו אלינו, ולא עלינו המלאכה לגמור. אנחנו מצווים לרצות להשיבו, ואין ביכולתנו יותר "מרצון". וחלק בלתי נפרד מהרצון הוא ההתנהגות הנכונה, ולאו דווקא הכוחנית, עם הנער. והשאר ביד ה'!

נקודת המוצא

* המודד להתנהגות הבן אם היא חיובית או ההפך הוא ביחס למה שאנחנו חינכנו ולא ביחס לשכנים
* את תיקון ההתנהגות יש לעשות בשלבים

זה מרגיז מאוד כאשר אנחנו רואים שהילד של השכן מציית להוריו, ואלו הבן שלנו עושה מה שלבו חפץ, וכמובן שאנחנו רוצים שינוי ופתרון.
והשאלה איך משנים את המצב, אולי לראות מה השכן אומר לבן שלו וללמוד ממנו את אותו סגנון?

ובכן עלינו לדעת שבעיה של חוסר משמעת אינה נולדת ביום אחד. הבעיה קיננה זמן רב, והיא תלויה ביחס והבנייה של ההורים לילדיהם, ובודאי שיחסים אלו השפיעו והביאו את המצב העכשווי. אין זו פטרייה שצומחת ביום בהיר, אלא כאמור זה תהליך מורכב, וקרוב לודאי שהוא שונה ממה שאנחנו חינכנו. זאת ועוד, בודאי שיש הבדלים בין הבן שלנו לעומת הבן של השכן כגון תכונות אופי, והתהליכים במשך החיים. ולכן עלינו לתת את הדעת באיזו נקודה עומדים היחסים בינינו לבן, ומנקודה זו לפעול. הרי זה דומה למעבר קיצוני מקור לחום.

כעת בגיל הנעורים, ילד שהורגל מקטנות לקבל כל מה שהוא רצה, אין הגיון פתאום לשנות קו בצורה קיצונית ולצפות ממנו שיקבל בהבנה את השינוי.

כך גם אם ההורים לא הרגילו אותו מילדות לעזור ולהיות אחראי על חדרו, יהיה קשה לדרוש ממנו בנערותו לסדר את חדרו. וכן על זו הדרך בכל ההרגלים שהורגל הילד.

אמנם נשאלת השאלה: האם לאור האמור יש להבין שאין מה לעשות, ועלינו להשלים עם המצב ללא סיכוי לשינוי?

התשובה היא, שאפשר וכדאי לנסות לשנות, אך יחד עם זאת עלינו לתת את הדעת שיש לצאת מנקודת מוצא נכונה וכנ"ל.

וכיצד נשנה ונתקן הנהגות פסולות?

ראשית, יש להסביר לבן בצורה נעימה וברורה את הפסול שבהנהגה שהנהגנו אותו ואת הצורך לתקן, וזה כדאי לעשות בצורה עקיפה, דהיינו ע"י ספורים, עובדות, ולימוד בספרים המתאימים, וכן ע"י הסברה ישירה ובלי להאשים, ולאחר מכן יש להגיע לשלב המעשי איך לשנות את ההנהגה הפסולה. אמנם יש לעשות זאת בשלבים מבוקרים שהבן יוכל לעמוד בהם וע"י עזרה (כולל תמריצים) מצד ההורים.

לדוגמא: ילד שלא הורגל לסדר את חדרו או את בגדיו, יש להתחיל להביא לידיעתו עובדות ודוגמאות על משפחות ברוכות ילדים שאעפ"כ ביתם היה מסודר, וכן יש למצוא סימוכין מגדולי ישראל שהקפידו על סדר. [אחת הדוגמאות המפורסמות אודות רב גדול שהלך פעם לבקר את בנו בישיבה כדי לדעת מה מצבו, ואמנם לבסוף הוא לא נפגש אתו, אך משראה שארונו בחדרו שבפנימיה מסודר, הסיק שהכל בסדר אצל הבן, והלך רגוע]. במקרה שאין דוגמאות כאלה, אפשר להסביר לו שקשה לנו להשתלט לבד על כל הבית ואנחנו צריכים את עזרתו, ואז לבקש שיתחיל לעזור בצורה חלקית, כגון לסדר רק את המכנסיים או בגד אחר ואנחנו את השאר, לאט לאט להוסיף בגדים נוספים, ויש לברכו ולהחמיא לו ולהראות לו שזה עזר לנו, ולאחר תקופה סבירה להתחיל להציע לו לגהץ

את בגדיו [אם יש צורך כמובן], ואין פסול גם להפתיע אותו בתשר מדי פעם וגם להציע לו עזרה חלקית, הכל לפי העניין.
בדרך כלל צפוי שהבן ישתף פעולה משום שזה בא בצורה הדרגתית ואין זה קושי גדול ולכן אין סיבה להתנגד, אולם במקרה שהבן לא שיתף פעולה, יש להשאיר מדי פעם את בגדיו ללא סדר שיבין שקשה לנו לעשות זאת לבד.
גם כאן יש להדגיש שאין לשדר לנער מאבק, אלא פשוט לא סדרנו בגלל אילוצים וקושי להשתלט על הכל. בכך אנחנו מונעים מהילד את הדחף לעשות דוקא משום שהוא רואה שאין זה להכעיס, ומאידך גיסא הוא מרגיש לא נוח בלי בגדים מוכנים, וזה ידרבן אותו לשנס מתנים ולעזור.

הגינות

יש לנהוג עם הבן בהגינות גם כאשר לא נוח לנו או שאנחנו עלולים להפסיד באותו עניין עדיף להפסיד בצורה הוגנת ולא להרויח בצורה שקרית
כהורים מחובתנו להתנהג בהגינות גם בדברים שאלו היינו מנסים להתפתל או לנסות "לסחוט" כמה שאפשר, היה עולה בידינו מ"מ יש לנהוג במשנה זהירות כלפי בננו, משום שמלבד העניין המוסרי שמחייב לנהוג בהגינות כלפי כל יצור, עוד נוסף הפן החינוכי כלפי בננו. היחס ההוגן עשוי לפתח אצל הבן אמון, וגם לסגל אצלו נפש בריאה שתהיה מסוגלת להתמודד בצורה בריאה ואמיתית עם מבוכות בחיים, כגון כשלונות בביצוע משימה. נער עם נפש בריאה יוכל להודות בכשלונו וגם להמשיך "לזרום" עם נשיאת אחריות למעשיו, משום שהוא ראה התנהגות הוגנת בבית, וממילא המושג להודות בכשלון או לשאת באחריות למעשיו נעשה קרוב אליו. או לפחות הוא מבין שאין זה אסון להודות בטעויות. ומכלל "הן" אתה שומע "לאו", דהיינו אם הוא יראה בבית שהוריו מתנערים מאחריות או מתנהגים בערמומיות, אזי התנהגות זו תהיה קרובה אליו, וחבל.
כדי לחדד את הענין נביא דוגמא: הנער רוצה לקנות מעיל חורף, אך המעיל שהוא רוצה אינו נראה לנו, ולעומת זאת הבן עומד על שלו הוא רוצה דוקא את המעיל הזה! משום שנערים רבים מהמגזר שלו לובשים את המעיל הנ"ל. אמנם אנחנו ההורים לא מסוגלים להוכיח שהמעיל אינו מתאים, אך בכל זאת לנו ברור שהמעיל לא מתאים. והנה אחרי משא ומתן החלטנו לשאול את אחד הרבנים או אדם שלישי כלשהו. מה דעתו על המעיל הנ"ל, בלבנו היינו בטוחים שאדם זה יפסול את המעיל, והנה הפתעה: הוא דוקא טוען שהמעיל מתאים והוא לא רואה בו שום פסול. כאן נכנסנו למלכודת!! משום שלנו

ברור שהמעיל אינו מתאים, ומאידך גיסא הרי אמרנו שנשאל את אותו האדם כדי לקבל את הכרעתו.

מה עושים?

יש שפותרים את הבעיה "בתחכום". פשוט מוצאים עילה לא לקנות. ואיך פתאום אין להם כעת תקציב לקנות את המעיל, או שהם טוענים ששאלו אדם אחר שהוא יותר "גדול" והוא מסכים שאינו מתאים, או ש"דברנו עם אותו אדם ושכנענו אותו שזה לא מתאים" וכו', ועוד כל מיני תחכומים. אולי זה נראה כחכמה, אך ודאי שזה חוסר הגינות, ולא בטוח שזה יפתור את הבעיה, ואם הנער יעמוד על שלו יהיה קשה מאוד להיאבק, משום שמלבד הרצון החזק שלו לרכוש את המעיל הנ"ל בדוקא, עוד נוסף מרמור ותסכול על ה"רמאות" (כך זה מוגדר אצל הילד) של ההורים, וזה נותן לו דחף חזק לעמוד על שלו. ואם לפני ששאלנו אדם אחר עדיין היה מקום לומר שההורים יודעים מה שהם אומרים ולהם משפט הבחירה, עתה משששאלנו היחס השתנה, משום שבעצם ההצעה לשאול אדם שלישי יצרנו מצב של שויון לגבי קבלת ההחלטה ע"י אותו אדם, וממילא יובן שהנער לא יתכופף באותה קלות כמו שהיה סיכוי לפני ששאלנו אדרבה סביר להניח שהוא יקשה את ערפו, ומי יודע לאן זה יגיע.

נחשוב קצת יותר לעומק.

אם בכל זאת ההורים ינצחו במאבק, הנער יבין לנכון שדרך התחכומים גם אפשרית ואולי משתלמת. הנה הוריו נהגו כך, הם לא קבלו ביושר את הכשלון, וא"כ גם לו מותר להיות "מתוחכם". וכידוע דברי חז"ל "ילפון מקלקלתא ומתקנתא לא ילפון". (ירושלמי מועד קטן ב, ב) [פירוש: בני אדם קרובים ללמוד מן הדברים המקולקלים יותר מאשר מהדברים המתוקנים]. וכבר אמר ר' זירא: "לא לימא איניש לינוקא דיהיבנא לך מידי ולא יהיב ליה, משום דאתי לאגמוריה שיקרא, שנאמר למדו לשונם דבר שקר" (סוכה מו:). [תרגום: לא יאמר אדם לתינוק: אתן לך משהו, ולא יתן לו, משום שיבוא עי"ז ללמדו שקר, שנאמר וכו']. ואלו במקרה שהבן ינצח במאבק אזי הוא ילמד שרק ע"י לחץ ומאבק ניתן להשיג את מבוקשו, וכידוע כל כניעה ללחץ מביאה לחץ גדול יותר, ומלבד זאת הוא יתייחס בחוסר אמון להוריו, שהרי הוא כבר ראה את "התחכום", ולמד מי הם הוריו.

ומה באמת היה עלינו כהורים לעשות, האם להסכים? הרי ברור לנו שהמעיל לא מתאים?

התשובה היא: שאם זה ברור ובשום אופן אין לכם כוונה להסכים, לא הייתם שואלים אא"כ בררתם לפני כן עם אותו אדם מה דעתו. אך בכל אופן לא להגיע למצב שבו

אתם סותרים את עצמכם, ואם כבר שאלתם והמסקנא היתה שהמעיל מתאים, אע"פ שקשה לכם להסכים, בכל זאת עליכם להסכים, כי המחיר של חוסר אמון ומאבק עם הבן יקר יותר מהמחיר שילבש את המעיל, ואדרבא זו הזדמנות ליצור אמון בלבו של הילד בהוריו, וגם ללמדו פרק בחיים כיצד לקבל את הכשלון בהגינות. הקירוב שנוצר מהתנהגות שכזאת יכול להיות סבה שהנער יציית בהרבה הזדמנויות שאולי היה מסרב אילולא ההזדמנות הנ"ל שלמד וחווה את ישרכם ודעתו כבר קרובה אליכם, והוא יחפוץ יותר לשמוע לכם. פשוט הריוח רב על ההפסד.

ולגופו של ענין, במקרה שאתם רוצים לנסות להניא אותו מללבוש את המעיל, אפשר לומר לו: "נכון, אותו אדם הצדיק אותך ובעל כרחנו אנחנו נקבל את הדין, ואע"פ שזה מנוגד לדעתנו מ"מ האמת יותר חשובה. ולכן שוב אנחנו מדגישים שאת הפסק של הרב נכבד, וא"כ ההחלטה בידך. אולם רצוננו להיטיב אתך, ואם תסכים שלא לקנות את המעיל הנ"ל אנחנו נפצה אותך במעיל יותר יקר, ובל"נ מוכנים גם לקנות לך דבר פלוני (כל אחד יודע מה בנו אוהב), כי חשובה לנו טובתך. אך מ"מ ההחלטה היא בידך, ומה שתחליט אנחנו נכבד". בצורה כזאת יתכן שהבן יסכים לדעתנו מרצונו.

בדרך כלל כאשר מעבירים את האחריות לבן ומראים לו כוונה אמתית לתת בידו את ההחלטה הנה אע"פ שבתחילה הוא יכריז שהוא עומד על שלו מ"מ עם הזמן הוא עשוי לשקול שנית את צדדי הספק ולהסכים לדעת ההורים) ואם בכל זאת לא יסכים, יש לכבד את מה שאמרנו, וכאמור לעיל.

"שבע יפול צדיק וקם"

גם שהנער חוזר על משגה פעמים רבות יש לעורר בצורה מכובדת ולא ע"י האשמות או גערות

"תחליט מה אתה רוצה מעצמך: או ללמוד או לעבוד, נמאס כבר כל פעם מחדש להעיר ולהתעצבן עליך! די, אל תהיה הפכפך"!

זו דוגמא מצויה לתוכחת הורים לבנם שמרבה לחרוג מהנורמה, אם זה בקימה לתפלה, ואם זה בהתנהגות או בלימוד וכד'. ההורים רוצים "לנער" את הנער, או שנמאס להם הטרטור, והם פורקים את כעסם על הנער שגורם להם את כל העגמת נפש הזאת.

אמת שקשה לומר שאפשר להישאר בשאננות לנוכח תהפוכות הנער. זה מאוד מרגיז כל ההתנהגות שלו, ומי יודע עד כמה יסכימו במקום לימודיו לסבול את חוסר היציבות שלו. זה פשוט מלחיץ, אולם דא עקא שפעמים רבות ההורים מנסים ע"י התוכחה הנ"ל

להעמידו על מקומו ולהעלותו על דרך המלך, אך למרבה הצער התוצאה לא משביעה רצון, ולפעמים המצב מחמיר יותר.

והשאלה האם זה נכון להוכיח כך? ואם לא נכון להוכיח כך, מהי הדרך הנכונה? ובכן, נציץ מעט לנפשו של הנער מה עובר עליו בלבו ובראשו לפני ואחרי התוכחה. כידוע האדם אינו רוצה שיגערו בו, או להיות רע. האדם מטבעו אוהב את העידוד ואת הטוב, אולם הפיתויים או הקשיים עלולים להסיטו לנטות מהטוב, וא"כ הנער הנ"ל שחורג מהנורמות כנראה שזה מכח אילוץ [אם כי לא מוצדק] או פיתוי, ובדרך כלל גם הוא לא מרגיש נוח מכל המצב שהוא שרוי בו, והוא היה מעדיף לעמוד במטלות שעליו, אלא שיש לו מחסום מסוים וכנ"ל. וכאשר ההורים גוערים בנער, בעצם הם לא פותרים את הבעיה אלא רק דוחקים בו לבצע את המוטל עליו. ואם היה מדובר בילד קטן סביר להניח שמכח היראה מהוריו הוא היה מתאמץ יותר "להתיישר", (אם כי לא נפתרה בעייתו, והבעיה שהודחקה עלולה לצוץ שוב בשלב מאוחר יותר מחדש וביתר שאת, משום שהגערה של ההורים יצרה לחץ נוסף עד כדי איבוד האיזון, וממילא זה מתפרץ בצורה יותר חמורה, כל זה בילד).

אולם בנער זה יותר עדין משום שהוא נוטה להיות עצמאי ודורש את העצמאות, וזה עלול לגרום למרידה מתוך לחץ ומאבק על עצמאותו, וכאשר רואים זאת במציאות פעמים רבות שהנערים מעיזים פניהם בהוריהם, משום שיש להם בעיה ללא פתרון ולוחצים אותם לקיר.

ואמנם במקרה הפחות חמור הנער ינסה להלחם בבעיה כשהוא בעצם לא יודע את פתרונה, אלא זה כמו מאמץ פיזי בלי כלים מתאימים. ושוב חוזר חלילה, הוא ימעד ושוב ההורים יגערו, עד שיגיע לנקודת שבירה שיאמר להורים: "אתם צודקים, לא מתאים לי ללמוד. אני מעדיף לעבוד!" או: "אני מעדיף מקום פחות לחוץ". (והמגמה היא יותר לחופש ולהפקר).

וכאן, ההורים שכוונתם האמיתית היתה שהוא יתפוס את עצמו בידיים ויתעלה, פתאום מופתעים מהייאוש של הנער, וכאן מתחילה מסכת שכנועים או איומים וכו', ונוצר נתק בין ההורים לנער. וכמובן שהנער שכבר אמר שרצונו לעבוד או מקום פחות לחוץ, לא בקלות יחזור בו ממה שכבר אמר. סוף סוף גם לו יש כבוד, והוא לא ירצה להיראות כאדם שאינו יודע מה רוצה מעצמו, ומלבד זאת עבדא בהפקירא ניחא ליה, ובשביל מה לו להתאמץ ולהדחק?

פשוט במקום להאשים יש לנסות למצוא פתרון עם או בלי הנער. וגם אם ח"ו לא מצאנו פתרון, אין להאשים את הנער. אפשר לומר לו את כל מה שמציק או את המגבלות שיש לנו כהורים, אם זה חששות לעתידו או משום שהוא מהווה דוגמה שלילית, אך לא בצורה מאשימה. אדרבא, לומר לו בצורה כזאת שהוא יבין שאנחנו חושבים שבמצב בו הוא נמצא גם לו זה מפריע, ובודאי שהוא לא חפץ במצב הזה, וזו בעיה שלנו ושלו, ואנחנו באותו כיוון של חיפוש אחר פתרון. כלומר אין פה אשם. ישנה פה בעיה שאנחנו מחפשים את פתרונה, ויש להציג את כל צדדי הבעיה במגמה לנסות לפתור אותה.

הנה דוגמא להצגת בעיה בצורה בריאה:

האבא: בני יקירי, אני אתמול קיבלנו טלפון מהמשגיח שמספר לנו שאתה מתקשה לאחרונה לקום בזמן לתפלה. אני מבין שזה קשה לך לקום. השאלה היא מהו בדיוק מקור הקושי?

הבן: אבא, בל"נ אני אשתדל לקום.

האבא: אני חושש שבלי כוונה זה עלול לחזור, אפי' שבודאי אתה מתכוין לקום אבל במציאות כעת יש משהו שמפריע לך, ובעצם אנחנו בבעיה. ולכן בוא ננסה יחד לפתור אותה. אני אנסה להצביע על נקודות אפשריות וגם אתה תנסה, ואז יחד ננסה להגיע לפתרון. פשוט אנחנו נמצאים במצב לא נעים. לא כדאי שהמשגיח יאבד את סבלנותו ואז יהיה לנו יותר קשה. עד כאן הדוגמא.

אין בדברי האב האשמה, ועם זאת יש הבהרה שאין אפשרות להמשיך בצורה כזאת, אולם רוח הדברים משדרת שותפות, אמון והזדהות. בצורה כזאת הנער שמע את המגבלה, ורצה לשמוע משום שלא מביכים ומאשימים אותו, והוא גם מעוניין לפתור את הבעיה, ואם יש לו פתרון הוא ישתף אותנו, וסביר שגם יבקש את תמיכתנו.

וגם אם אין פתרון, מ"מ הוא לא לחוץ לשנות דרך ע"י יציאה לעבוד או מציאת מקום פחות טוב, ומה גם שאין נתק בינו להוריו, ויתרון נוסף וחשוב שבעצם יצירת מצב של רוגע יש בו לתת לנער אפשרות לחשוב על בעייתו בצורה יותר בריאה, והסיכויים גדולים יותר שהוא ימצא את הפתרון ויעמוד בו. הוא רגוע, ובטבע הדברים שכאשר רגועים פועלים בצורה טובה יותר. לכן בסיכום ישכילו ההורים לשמור על כבוד הבן ועל הרגשתו הטובה והיחסים התקינים ביניהם לבנם, וינסו לפתור את הבעיה בלי להאשים וכאמור לעיל.

לסיכום

מינון נכון
יש להשתמש באמצעי חינוכי לפי הצורך ולא יותר, שימוש מוגזם עלול להזיק

עיתוי מתאים
גם הערה נכונה אין להעיר בזמן שאינו מתאים כגון בזמן שהבן בכעס, או בפני אחרים

לא בלחץ
אין להראות לבן שאנחנו לחוצים ובפרט בבעיה שפתרונה קשה על הבן, הוא עלול לאלתר פתרון שאינו אמיתי ובלבד שיהיה לו "שקט"

משיכה כנגד משיכה
כדי לנתק חברות שלילית יש לתת מענה ע"י דבר שיש לו ערך אצל הבן לפחות שווה ערך לחברות השלילית, אולם מלחמה אינה פתרון.

נקודת המוצא
* המודד להתנהגות הבן אם היא חיובית או ההפך הוא ביחס למה שאנחנו חינכנו ולא ביחס לשכנים
* את תיקון ההתנהגות יש לעשות בשלבים

הגינות
יש לנהוג עם הבן בהגינות גם כאשר לא נוח לנו או שאנחנו עלולים להפסיד באותו עניין עדיף להפסיד בצורה הוגנת ולא להרויח בצורה שקרית

"שבע יפול צדיק וקם"
גם שהנער חוזר על משגה פעמים רבות יש לעורר בצורה מכובדת ולא ע"י האשמות או גערות

הישגים קטנים

הישגים קטנים

* הערכה להשגים קטנים מהווה מנוף להשגים גדולים יותר
* הבלטת הכשלונות מהווה סיבה לכשלונות נוספים

לאחר שיחה ארוכה ומסבירה, הנער מבטיח לשנות דרך. מעתה הוא יהיה יותר רציני בלימודים, הוא ישכים קום לתפלה כיאה לבן תורה. ואכן בשבוע הראשון הכל הלך למישרין. הנער למד יפה והשכים קום, לשמחת כולם. והנה כבר בשבוע השני התחילו שוב הבעיות הקודמות, "חזרה חנה לשחרוריתה" (תענית כ"ד:), וזה מאוד מרגיז. כמה דברנו והסברנו את הענין והוא אף קבל על עצמו לשנות דרך, והנה שוב הוא לא קם. והשאלה, כיצד עלינו להגיב ולנהוג כלפיו?

התשובה היא, ראשית עלינו לבדוק האם הוא חוזר לבעיותיו הראשונות בכוונה תחילה משום סיבה כלשהי, או שמא זה מעידה מחמת קושי שלא ברצונו?
בדרך כלל זה נובע מחמת קושי, ואם כן מאוד חשוב להסתכל עם הצד החיובי. הוי אומר שלא לזלזל בהישג קטן של שבוע שהנער כן הצליח לעמוד במטלות הנדרשות ממנו. אע"פ שלא היה לו קל, הוא התאמץ לקיים מה שהבטיח. זאת התקדמות הן מבחינת יכולת ההסתגלות והן מבחינת הרצון הטוב כלפי ההורים והמורים. אם עד עכשיו הוא ממש זלזל או לא התאמץ, עכשיו הוא מנסה להתאמץ. הוא בתהליך חדש של קבלת מרות ורצון להצליח.
אמנם נכון שהיינו רוצים שהוא יעמוד בדבורו זמן רב או לתמיד, אך לצערנו זה קשה לו והוא עמד בכך שבוע בלבד. אולם על זה אפשר להמליץ "טוב מעט מלא כלום", ואם אנחנו נראה לו שאנחנו מעריכים את המאמץ שהוא עשה במשך השבוע זה עשוי לרומם את רוחו, שהרי בלאו הכי הוא לא מרגיש בנוח ואולי הוא על סף הייאוש, ואילו ע"י העידוד אנחנו מחדשים לו כוחות רעננים להתחיל שוב ולהסתכל על ההישג הקטן כהצלחה, ושוב לנסות להצליח במשימה לזמן יותר ארוך. והמציאות היא שבנפש בריאה ושמחה הסיכויים להצליח טובים יותר.
לעומת זאת, כאשר ננסה ללחוץ אותו בחומרה לעמוד במטלות, זה ישדר לו שבעצם הוא נכשל, וכידוע כל כשלון מדכא את הרצון, וגורם לחשוב שאולי אין כבר טעם משום שאין זה ביכולתי, או אני כשלון אחד גדול, פשוט לא יוצלח, ואם נוסיף את הלחץ הנפשי שהוא נתון בו כתוצאה מלחץ ההורים זה מתכון בדוק לכשלון נוסף, ואולי ח"ו הוא יהרהר בלבו בשביל מה לי כל הלחץ הזה, אולי עדיף להתנער מכל הדרך וינסה לרעות "בשדות זרים" וכל מגמתו היא לפרוק את מצוקתו את ההרגשה הנוראה שהוא לא יוצלח והוא חושב שעל ידי שהוא יעבור למתרס השני הוא ירגיש יותר נוח, ואע"פ שבעומק לבו הוא יודע שהוא הולך בדרך לא נכונה, מ"מ הקושי הרגשי מכריע את המאבק להתפטר מההרגשה הנוראה בכל מחיר. אמנם נכון שכאשר הוא יעבור למתרס השני הוא יגלה שבעצם הוא לא מצא מזור להרגשתו וקרוב לוודאי שירגיש יותר גרוע (משום שהוא יודע את האמת ולכן אינו יכול להנות ממעשיו ביודעו שיש דין ויש דיין) והוא עשוי לחזור למוטב וכו' אך לעת עתה הוא מתפספס.
אמנם נכון, אנחנו לוחצים במגמה לעורר אותו לא להיות שאנן, אך דא עקא אין השאננות בעייתו העיקרית וא"כ ממילא הלחץ אינו הפתרון, ובמקום זה טוב יותר וחובה עלינו

לנסות למצוא יחד אתו את מקור הבעיה ופתרונה מתוך הקרנת אמון בנער והערכה למאמציו וכאמור.

כל הנ"ל אמור למקרה שהנער נכשל מחמת קושי. אולם אם אנחנו רואים שזה נובע מעצלות גרידא, במקרה זה עלינו לפעול למגר אותה. אמנם רצוי לעשות זאת בשלבים. בתחילה יש להסביר לו בצורה ברורה שחשוב לנו מאוד שיעמוד במטלות ואסור לנו להתייאש או לוותר, ולכן אנחנו מבקשים ממנו לשנס מתנים ולתקן את הטעון תיקון, ואם הוא צריך את עזרתנו אנחנו לצדו. ואם זה קשה במיוחד אנחנו גם נשתמש ונעזור לו ע"י תמריצים שהוא אוהב, או אפי' אם זה דבר קל אנחנו נעזור לו בתחילה להתגבר בכל מה שבידינו.

ואם אכן הוא עמד והתקדם יותר, גם אם נכשל לפעמים, כיון שזה נמשך זמן רב יותר עלינו שוב להעריך ולנסות לעודד, כיון שרואים שיש לו נכונות ורצון להתקדם.

אולם אם רואים שיש חוסר אכפתיות מצדו, אזי יש לגעור או להעניש או להראות מורת רוח שתגרום לו אי נעימות. כמובן המדובר בנער שהוריו מהווים עבורו גורם סמכותי שאכן זה יפריע לו ועשוי לגרום לו לשנס מתניים משום שקשה לו לעמוד במורת רוח או בהענשה של הוריו יותר מהקושי לעמוד במטלות, ולכן סביר להניח שהוא יתאמץ לעמוד במטלות.

אולם אם מדובר בנער שהוריו אינם סמכותיים עבורו, על זה נאמר: "כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע" (יבמות סה:). ומלבד מורת רוח לא מופגנת אין טעם ליצור נתק, משום שזה לא יגרום לו רתיעה, וא"כ למה זה אנכי? במצב כזה הקירוב והאמון יפעלו טוב יותר. ואע"פ שאין לנו ערובה שאכן הנער ישנה את דרכו, מ"מ הקירוב עשוי רק להועיל ולא להזיק, משום שככל שהנער יאהב את הוריו יהיה לו יותר ענין לשמחם, והוא יודע היטב מה משמחם.

וכיצד נעודד?

הנה במקרה הנ"ל שהנער אחרי שבוע ימים לא קם לתפילה, ראשית יש להסביר לו פנים, ואז לומר לו: "אנחנו שמחים שקמת במשך שבוע שלם, וזה הישג! נכון שהכי טוב לקום בצורה רצופה ומתמדת, אך אתה בן אדם, ועצם העובדה שאתה מתאמץ זה כבר חצי פתרון. אל תתרגש מזה שלא קמת, אדרבא "כי נפלתי קמתי", "שבע יפול צדיק וקם", אתה בדרך הנכונה, ואפי' אם ח"ו גם מחר לא תקום - אל תתייאש! העיקר הרצון והמאמץ שלך, וברור לנו שבסופו של דבר אתה תנצח". [יש הורים שטוענים שאם אנחנו נאמר לו שלא קרה כלום וכנ"ל, הנער עלול להיכנס לשאננות ולנצל זאת לרעה, ומשום

כך הם אינם מחמיאים לו. אך זאת טעות. המציאות מוכיחה שדוקא העידוד בצורה כזאת מביאה תוצאות טובות יותר, וגם ההגיון נוטה שעידוד עדיף וכנ"ל בראש דבריי).

אין מאה אחוז

* העבודה החינוכית נמשכת ואין לצפות לסיומה. תמיד יש "עבודה"
* במקום לשדר אכזבה יש להראות חדוות העבודה החינוכית

"אני מרוצה מרמת הלימודים של בני. הוא ממש מצליח. בכל מבחן הוא מגיע לציון גבוה בין 90-100 אחוז. ברוך ה' הוא גם מתפלל יפה. אך מאוד מפריע לי מידת הקנאה שיש בו. זה ממש בולט. אין לך מושג כמה אנחנו מתווכחים בינינו. אני כמעט אובד עצות, בפרט שבזמן האחרון אני מרגיש שנוצר קרע ביני לבני, ואני חוושש שהקרע הולך ומעמיק. דיברו אתי על זה, אבל קשה לי מאוד לקבל את העובדה שלבני יש את המידה הרעה הזאת. איך אוכל להתגבר על הרגשה זאת"?

כך מתנה אב את כאבו.

ומה התשובה?

ובכן זאת יש לדעת, שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. גם אין שלימות מוחלטת, ובעצם משום כך הקב"ה הביא אותנו לעולם הזה כדי שנתמיד בעבודת המידות, ובודאי שגם אנחנו לא מושלמים, וגם לנו ידועות מידות מסוימות ודברים מסוימים שאנחנו נכשלים בהם השכם והערב ממש ביודעין.

ומדוע?

אנחנו קרוצי חומר ועלולים להתפתות, וא"כ נקיש מכאן ביתר שאת לבן שלנו. אמנם נכון שיש לו מידה מגונה שיתכן שאיננו לוקים בה ואנחנו לא מקנאים, אבל מ"מ יש לו עוד הרבה דברים ומידות טובות אחרות. ואכן מידת הקנאה זה אחד מהאתגרים העומדים בפני הבן וכמובן שזה לא קל, וא"כ במקום שנאשים ונסתכסך עם הבן, עלינו להתיידד עמו ולנסות יחדיו לחפש דרכים להתגבר על המידה הרעה הזאת. חבל לדשדש במקום ולבכות על העבר. במקום זה אפשר להתקדם לעתיד טוב יותר במקום להאשים. הבה נציע דרכי פתרון, ועלינו לדעת שאין מאה אחוז. תמיד יש מה לתקן, וכל בעיה שתבוא לידינו נסתכל עליה כהזדמנות לעזור, לייעץ ולעבוד על מידותיו.

פשוט צריך להדגיש שוב, בשביל זה באנו לעולם בשביל להתמודד עם האתגרים שההשגחה העליונה הציבה לפנינו, ולכל ילד יש את היתרונות ואת החסרונות, וזה בדוק ומנוסה. אם נתמקד יותר במעלות של הנער זה יעזור לנו, וגם לנער זה יעזור משום שע"י ראיית היתרונות, באופן אוטומטי זה נעשה יותר קל משום שרגשי אהבה

והערכה לנער מציפים אותנו ואנחנו יותר סבלנים, מתונים, צלולים, מזדהים אתו, וזה מקרין לנער חום ואהבה ומרחיב את לבו. ומה גם אם אנחנו פורטים על מיתרים חיוביים שבו, כלומר שאנחנו אומרים לו במפורש שאנחנו מלאים הערכה ליתרונותיו ואנחנו גאים בו, הוא עשוי להתמלאות רוח רעננה, ובכוחות מחודשים להתמודד עם חסרונותיו משום שרצונו לתת כיסוי למה שחושבים אודותיו, וגם אזנו תהיה כרויה לשמוע הצעות ופתרונות לחסרונותיו, וסביר להניח שהוא גם יתייעץ עמנו משום שהוא מרגיש שאנחנו בכיוון שלו וחפצים בטובתו. [במאמר מוסגר יש לציין שהעולם הזה הוא "לשכת העבודה", וברוך ה' שיש לנו את הכח לעבוד, כידוע שהקב"ה לא נותן לאדם ניסיון אא"כ הכין לו כוחות להתמודד עמו. (עי' מס' עבודה זרה ג'. אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ע"ש). אצל הקב"ה אין טעויות. אמנם יש מקום שאין בו עבודה, וזהו בבית העלמין! אמנם לכתחילה איננו מזמינים ניסיונות, אך בדיעבד שכבר הגיע ניסיון יש להבין שזו השליחות שהקב"ה בחר בנו למלא].

יש ליתן את הדעת גם על מקרה שיש לנו מה להציע לו כדי לתקן את חסרונותיו. יש להקפיד להראות שזאת רק בגדר הצעה ולא כפיית דעתנו עליו, וק"ו לא בלחץ. ובדרך כלל אם אכן הוא מרגיש שביכולתו לעמוד בהצעה, הוא יבצע אותה אף שלא כפינו עליו, ואולי דוקא משום שלא כפינו את דעתנו. ולעומת זאת אם הוא לא יבצע, אין לתלות זאת משום שלא כפינו עליו. אדרבא, עלינו לדעת שגם אם היינו כופים, סביר מאוד להניח שהוא היה מתחמק משום שכנראה זה קשה עליו.

אך ההבדל הוא, שאם כופים את דעתנו הילד יירתע להבא מלשתף אותנו בלבטיו כדי שלא להיכנס "למלכודת" שיכפו עליו מה לעשות, משא"כ כאשר אנחנו רק מציעים אין לו סיבה להימנע מלשתף אותנו להבא.

מה תפקידנו

* תפקידנו לרצות לחנך דהיינו להוציא מהכוח אל הפועל את הכוחות הטמונים בנער
* איננו מתיימרים לקבוע במקום הקב"ה לכל אדם יש בחירה

"הוא היה אומר: לא עליך המלאכה לגמור, ואין אתה בן חורין להבטל ממנה" (אבות ב, טז).

מה מלאכתנו כהורים?

שני קצוות יש בסוגי ההורים:

יש שפשוט מניחים את כל חינוך ילדיהם.

למוסד הלימודי ובוטחים שהכל יהיה טוב, הם "בוטחים" בה'. ולכאורה שהרי אנחנו כהורים לא יכולים לעשות מאומה, כידוע שאנחנו נפעלים ולא פועלים, וא"כ מה יש להתאמץ בחינוך הילדים? ובפרט שלכל נער יש בחירה, ולא שייך לשלול מהם את הבחירה, ומה כבר אנחנו כהורים יכולים לעשות?

שאלה מעניינת!

אך לפני שננסה להשיב על כך, נשאל את עצמנו מה אנו עושים כאשר ל"ע הנער נופל למשכב, האם אנחנו ממשיכים באותו "בטחון" שה' ירפא אותו גם בלי שנשתדל ברופאים וברפואות? ומה קורה כאשר אין לנו עבודה, האם איננו מנסים לדרוש ולשאול ולהתאמץ למצוא? וזאת אע"פ שברור לנו שה' יודע מה חסר לנו ומה מפריע, וגם יכול הכל ואינו זקוק לעזרתנו.

וא"כ מדוע איננו נוקטים במקרים אלו באותו בטחון?

התשובה היא משום שזה מאוד מפריע לנו, וגם במידה מסוימת מפחיד אותנו, ואנחנו רואים חובה להתאמץ. והפלא הוא שבמציאות אנחנו רואים שההורים מוכנים למסור את כל מאודם עבור בניהם, ואפילו אם זה מצריך מאמץ גדול ומסירות נפש וגוף הם לא נרתעים. ובכ"ז כאשר מדובר בחינוך, הם משאירים זאת ליד ההשגחה או למוסד הלימודי. כנראה שהסיבה לכך היא משום שההורים לא מודעים לגודל הסכנה ובפרט שהתמורות בהתנהגות הנער לא מופיעות ביום אחד.

לעומתם יש הורים "שנצמדים" לילדיהם ולא משאירים פינה וזוית שיהיה סיכוי לסטות ימין ושמאל, וממש ההורים מגיעים עד שערי מות מרוב עמל דאגה וצער עבור ילדיהם, וטעמם ונמוקם עמם: "איך אפשר לתת לבן פיתוי או לשתוק, הרי זה כמו הסכמה למה שהוא עושה"? וכך הם מלווים ועושים הכל עבור הבן עד חתונתו ועד בכלל.

אולם דא עקא, הבן לא פועל מדעת עצמו אלא נפעל ע"י הוריו. ההורים מושכים בחוטים והבובה צועדת, וא"כ איזו הכרה והפנמה תהיה לבן אם אין זה מתוכו? ועד כמה ההורים יוכלו להתערב בכל צעד בחייו? האם כאשר יתחתן גם אז ההורים ינהלו לו את החיים, הרי הוא יהיה תלותי בהוריו?

וכל הנ"ל עלול להתרחש במקרה הטוב. אך קיים גם חשש סביר שהבן יבעט בדרך הוריו משום שנמאס לו מהכפייה, וככל שיגדל הוא ידרוש יותר עצמאות. ומטבע הדברים שיש להורים מגבלה לקבוע לבן בגיל הבוגר, וא"כ הניסיון לקבוע לו מה לעשות עלול לגרום לחוצפה וריחוק נפשי בין הבן להוריו!

ובכלל, האם אנחנו כהורים מצווים להגיע עד כדי חולי כדי לחנך את הבנים?

ומה באמת הדרך הנכונה?
ובכן, כיון שתפקידנו הוא לחנך לתורה ולמצוות, עלינו לשאוף לרצות לחנך!
ומה זה לחנך? מה זה חינוך?
הנה לשון הרב הקדוש ר' קלונימוס קלמיש זצ"ל הי"ד (בספרו חובת התלמידים בראשיתו):
שלמה המלך אמר במשלי (כב, ו): "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה".
זהו עיקר החינוך!
שלא בלבד כשהנער נער ויד אביו עודה תקיפה עליו ישמע לו ויעשה כמצוותיו, אלא גם כשיגדל והוא ברשותו אף כי יזקין לא יסור ממנה, כי החינוך לא ציווי בלבד הוא שֶׁמְצַוֶּה את בנו או תלמידו "עשה כך וכך", גם לא הרגל בלבד הוא שמרגילו לעשות מעשים טובים. יותר גדול ויותר פועל מן הציווי ומן ההרגל הוא החינוך, ושני אלה, הציווי וההרגל, כלי תשמישו הם, שהמחנך מוכרח להשתמש בהם לצוותו ולהרגילו כדי לחנכו בדרך ה' ע"כ.
ושוב כתב שם וז"ל: הכוונה הוא לגדל ולפתח את טבעו והכשרתו של הילד שנמצאה בו במידה או בכח ובהעלם לבד לגלותה. וכיון שאיש הישראלי עוד בילדותו רוח ה' נשמת שדי טמונה וגנוזה בו, צריכים לגדל ולחנך אותו להוציאה לגלותה ולהפריחה, ויהיה ליהודי נאמן עובד ה' ובתורתו מעצמו יחפץ עכ"ל.
ובמה מתבטא הרצון?
התשובה היא:
הרצון מתבטא בחיפוש דרכים ובמעשים שאנחנו משערים שיועילו לחינוך בננו. אך יש לתת על לבנו שאם כי אנחנו משתדלים, אך בשום אופן איננו קובעים ומחליטים. לכל אדם יש בחירה ואי אפשר לשלול ממנו את זכות הבחירה, שאל"כ על מה הוא יקבל שכר? אולם אנחנו כהורים מנסים לעזור לו לבחור בדרך הטובה ע"י האמצעים החינוכיים שעומדים לרשותנו, אך שוב עלינו להפנים שאנחנו בסך הכל נפעלים ולא פועלים. הכל ביד ה', וביודענו שרצון ה' שננסה לעודד את הבן ללכת בדרך העולה בית אל, לכן אנחנו מנסים לעמוד בכך וכנ"ל. וממוצא דבר יש להבין שהדרך הנכונה בחינוך הבנים הוא הרצון לחנך, והידיעה שיש בחירה למתחנך.
את הפעולות עלינו לנסות לעשות, ועם זאת יש להיות מוכן נפשית לכל תוצאה שתהיה. אסור לנו להגיע למצב של איבוד עשתונות בצורה כפויה ולא הגיונית. המתח והכעס הם מתכון לכשלון! לא שייך להחליף את הנער ולא את בורא עולם. לנער יש בחירה, ובורא עולם הוא קובע את המהלכים ולא אנחנו, ואם רצינו ונסינו לעשות את הפעולות

הדרושות לפי הבנתנו ולפי מה שלמדנו, עלינו להאמין שהשאר זה בחירה של הנער ורצון ה', ולא עלינו המלאכה לגמור. אחרי הכל לא הכל בידינו וכנ"ל. נער שמורד בדרך הוריו, על ההורים לנסות להשפיע, ועם זאת לא לנסות ליטול ממנו את הבחירה כי אין טעם לנסות. וכשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, וכבר ידוע מה המצב בדורנו, ודי בזה.

אמנם יש לציין שאין בדברינו אלה כוונה לתת הסכמה לדרך קלוקלת של הבן, ואם כי הוא יבחר את דרכו מ"מ עליו לדעת שגם את האחריות למעשיו עליו לשאת בעצמו. ובדרך כלל נער שלא מקבל ונושא אחריות בעניינים רוחניים, סביר להניח שגם בעניינים חמריים הוא לא ישא באחריות, וממילא הוא יגיע למשבר גם בחמריות, ומכאן הדרך קצרה לחזור למוטב.

אין נער רע

כל אדם מעדיף שיחמיאו לו במקום שיגערו בו.

מעשיו הרעים נובעים מטעות ולא מתוך רוע לב.

"כמה שמדברים עם הבן, זה לא עוזר. נראה כאילו זה טבעו לעשות רע"! עד כאן הנאום המוכר אצל הורים ממורמרים וכאובים על בנם שנראה להם כאויב, ועל כל צעד ושעל יש חיכוכים וויכוחים, ולכן הם מסיקים שלבו רע והוא נער רע.

האם זה נכון?

ובכן, צריך לדעת ולזכור אין נער רע! יש נער שעושה מעשים רעים ולכן הוא נראה כנער רע, וכי יעלה על הדעת שהנער היה רוצה שיכעסו עליו? האם הוא לא היה רוצה מחמאות וכבוד? ואם אכן הוא רע - איך הוא מסתדר עם אחרים? נכון שיש נער שמסוכסך עם הרבה אנשים, אך בכל זאת יש לו אוכלוסיה מסוימת שהוא כן מסתדר, נחמד ונדיב אליה, וא"כ מדוע דוקא עמנו ההורים שכל כך השקענו בו הוא לא מסתדר? זה לא נובע מתוך רוע, אלא מתוך טעות אומללה ופזיזות של הנער (ואי הבנה של ההורים מה בדיוק עובר על הנער, מדוע הוא מתנהג בצורה שמכעיסה אותם וממילא אינם פועלים בצורה נכונה ואז הסכסוך עם הנער הולך ומתעצם כמו כדור שלג שמתגלגל ומתרחב). מסתבר שלעת עתה האינטרסים שלו אינם עולים בקנה אחד עם אלו של הוריו, והוא רואה בהוריו כמי שעומדים וחוסמים את דרכו.

הנה לדוגמא: נער שנפלט מהמסגרת הלימודית, וההורים לרוב חרדתם מעבירים עליו ביקורת או נותנים לו הרגשה שהם מאוד מאוכזבים. אם כי אפשר בהחלט להבין את ההורים שכל מעיינם הוא טובת הנער, והם רואים כבר מה עלול להתרחש במקרה

שהנער איננו במסגרת, ולכן הם נלחצים או מראים אכזבה, אך דא עקא, הנער אינו רואה במראה ובהיקף שההורים רואים, וכרגע טוב לו להיות רגוע, והלחץ של ההורים מהווה מטרד והרגשה נוראה עבורו.

ובפרט אם הוא מקבל מהחברים שיעור "בהשקפה" כלפי ההורים המורים, אז בודאי שיש לו רקע חזק להפנות עורף להתמרמר ולעשות ההיפך מכל מה שהוריו רוצים.

אין כאן המקום להציע פתרונות, אך בהחלט יש לנסות למצוא את נקודת המוצא ואת שורש הקרע או חוסר הדרך ארץ של הנער ולהבין את נפשו, [אם כי איננו מקבלים זאת אך בכל זאת מבינים], לפחות אז נרויח שנחסוך חלק גדול מהעגמת נפש כי אנחנו מבינים שהנער איננו רע, והוא היה רוצה לעשות לנו נחת אך יש לו קושי שחוסם אותו.

ואם כך, אנחנו ננסה לחפש ולמצוא מוצא לסלק את המחסום שעומד בפני הנער. כך גם נרחם עליו כמו שמרחמים על ילד שחולה, שהולכים ודורשים ברופאים ורפואות להתגבר על מחלתו, והכל מתוך חמלה ואהבה. נער שמקרינים לו אהבה, הערכה והבנה, עשוי להחזיר מלא חפניים של נחת להוריו, כוחותיו יתרעננו, וממילא סיכוייו גדולים יותר לעלות על הדרך הנכונה. וכאמור היכולת להקרין לילד חמלה והערכה קשורה במבט של ההורים כלפי הנער. אם יבינו שהבן רוצה להיות טוב, אזי הם ירגישו שיש להם אוצרות ומחסנים של סבלנות, חום ואהבה. אולם אם ח"ו יחשבו אותו לנער עם לב רע, הם עלולים להרגיש לחץ, חנק וקוצר רוח. וע"ז אפשר להמליץ: ברוגז, רחם תזכור! ברוגז, אהבה תזכור!

אל תשפוט במשקפיים של הסביבה

המסקנא של השכן אינה הלכה ובדרך כלל לנו תהיה מסקנא שונה

"כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות". (תנחומא פרשת פנחס)

לא אחת קורה שניגשים אלינו חברים, שכנים וכדו', ומספרים לנו על מעשה רע שעשה הבן, וכמובן שלא שוכחים להביע את דעתם ומה הם חושבים על מעשה הנער, ובפרט אם זה מפריע להם באופן אישי אזי הם תובעים בעיניהם או אפי' בפיהם תובעים "פתרון הולם לדעתם". וכאן, ההורים שלא ראו מה קרה, סומכים שאכן השכנים שראו את מעשהו של הנער גם יודעים היטב את אופן הטיפול למעשה, ובפרט שיש לחץ ובושה: נו, אחרי הכל זה לא נעים, הבן שלך בייש אותך! זה החינוך שלך? הרי אתה בעיני החברה אבא מחנך ואכפתי! וכמובן שחייבים לתת כיסוי, חייבים!!!

והיכן שיקול הדעת?

יש כאן כבר שיקול דעת בהשאלה מהשכנים, וא"כ לא צריך גם את שלנו. מה שנשאר זה פשוט לפעול "לסגור" את הפרשה, וחסל סדר בושות.
זו טעות חמורה! בשום אופן אין להסיק מסקנות מתוך שיפוט של השכנים או זרים אחרים!! אסור לנו לדלג על שלב הבירור עם הילד והפעלת שיקול דעת משלנו!!!
ובכן מה נכון לעשות?
ראשית יש להביע צער והזדהות להבטיח לאותו חבר או שכן וכד' שהעניין יטופל, ואח"כ לדבר ולברר בצורה אובייקטיבית עם הנער מה קרה וכו', ואז להסיק מסקנות.
ומעניין הוא שברוב ככל המקרים התמונה לא תהיה תואמת את מה שספרו לנו. ואע"פ שהשכנים בטוחים בעצמם, מותר לנו לקבוע את דעתנו ולפעול לפי המסקנא שלנו. אין שום חובה להיכנע ללחצים. וחשוב לציין שהנהגה זו נחוצה גם לגיל הילדות למרות שבגיל זה קל יותר לשלוט בילד ואפשר בנקל לנסות לתקן את המעוות, ומ"מ יש לשמור על כבודו של הילד ולא לקבוע על פי ראיית השכנים. ועל אחת כמה וכמה בגיל הבוגר שאז הפגיעה הרבה יותר כואבת ומסוכנת.
זכורני מעשה באביו של אחד התלמידים שהוזמן על ידי בעקבות בעיות רבות שהיו עם בנו שבין היתר ניחן במידת העקשנות. לאחר דין ודברים שהיה לו עם בנו, הוציא האב לפתע מארנקו פתק, ואמר: "אני לא שוכח גם לפני כשנתיים, אני לא אשכח"! ואז הוא הראה לי את הפתק. הייתי בטוח שכוונתו להראות מעשה טוב שעשה הבן או ציון טוב וכדו', אך להפתעתי אני רואה שכתוב בו הודאה של הבן על שקר ששיקר לפני כשנתיים. כשהבנתי במה מדובר, הסטתי מיד את הפתק ואמרתי לאב בקול: "אני לא רוצה לראות מה כתוב פה! זה לא מעניין אותי!" לאחר שהבן יצא, הבעתי בפני האב תרעומת על מעשהו זה, משום שזה עלול ליצור נתק חמור בינו לבן. ואכן האב קלט את העניין ושינה את טעמו.
והנה כעבור זמן קצר לאחר מכן, הגיע אותו אב לבקר את בנו בישיבה, ודרך אגב סיפר לי מקרה שראה במו עיניו, באב שבנו בן השש עשרה התבקש לבצע פעולה מסוימת בבית הכנסת, וכאשר הנער סרב, האב קם וסטר על פניו. הנער נעלב עד עמקי נשמתו, ובעצם יום השבת נכנס לרכב ונסע לעיר אחרת כהפגנה על הבושה שאביו ביישו!
בושתו של הנער גדולה וכואבת מאוד, וכנ"ל. גם אם הפרטים ששמעו אודותיו הינם אמתיים, ועל אחת כמה וכמה כשהפרטים אינם מדויקים.
ופעמים רבות הורים שהתקשרו לשאול מה עליהם לעשות כיון ששמעו שבנם נהג שלא כשורה, הצענו להם לברר בטרם ישפטו. ואכן התברר שכמעט לא היו דברים

מעולם, ממש סילוף התמונה. וכאמור תלוי איך מסתכלים. וחובה שהשיפוט יהיה לפי הסתכלות שלנו ההורים, ולפי אמות המדה שלנו.

תמימות דעים בין ההורים

* יש לשאוף לאחדות בחינוך הנער
* בשום אופן אין להראות אוירה של יריבות בין ההורים

לפני שנים רבות למד אצלנו נער כבן 14, שמלבד החריגות שמצויות אצל תלמיד רגיל, שמתי לב שהנער היה מנסה בצורה לא רגילה להשיג זכויות ע"י עקיפת סמכויות.
כאשר הוא ניגש לרב פלוני לבקש דבר מסוים ונענה בשלילה, הוא ניסה את מזלו אצל רב אחר, בצורה מאוד לא ישרה. תופעה זו חזרה על עצמה בצורה מוגזמת.
בשיחה שניהלתי עמו, התברר לי שהוריו מתווכחים ביניהם בצורה גלויה ומספר פעמים היו על סף גירושין, ואם הבן לא היה מקבל את מבוקשו מאחד מהם, הוא היה ניגש לצד שכנגד והיה מקבל! הזמנתי את האב [אישיות מפורסמת] ושאלתי אותו אודות מה שסיפר הבן, והוא אכן אישר את הדברים, והתנצל שהוא פשוט לא יכול לראות את העוול שאשתו עושה לבן, ולכן פעמים רבות הוא מתערב לטובת הבן. וכמובן גם עוקף את אשתו במקרה הצורך.
עניתי לאב, "שאמנם כואב לו על בנו, אך בכל זאת עליו לדעת שאין מכבים מדורה ע"י שמן! משום שהבן אינו מקבל מרות מאמו, וממילא אמו לא תרצה להיות הרעה, ומה יקרה? לאמא אין סמכות וגם האבא מערער בזה את סמכותו, משום שאם האב יסרב למלא את בקשת הבן, הוא יגש לאמא. נמצא שהמשמעת נפגעה בצורה אנושה.
זאת ועוד, הבן שאינו רגיל להיכנע להחלטות, נעשה סחטן ע"י עקיפת סמכות. אשר על כן, עדיף לסבול את העוול שהאמא עושה לבן אבל נרויח שהסמכות והמשמעת יציבים יותר, ממצב של "עזרה לבן" שמולידה חוסר יושר וחוסר משמעת וכנ"ל.
אמנם אין זה המקרה היחיד שנתקלנו בכעין זה, אולם המכנה המשותף בכל המקרים הללו הוא שרואים שהנער מתפתה לשקר, חסר בטחון, חסר ריכוז, מופנם בצורה קיצונית או פתוח יותר מהרגיל, וניתן לראות בעליל כמה הוא זועק לתשומת לב!
כל נער זקוק לגבולות, וזה תלוי בהחלטיות והעקביות שההורים מקרינים לבן. הוא צריך להיות משוכנע שאכן דרך הוריו היא הדרך הנכונה, וההוראות הן הוראות מוחלטות ומוסכמות ואפשר לסמוך עליהן. אמנם גם אז יש לנער פיתוי לעשות מה שלבו חפץ, אולם כיון שיש לו הורים הנמצאים בדעה אחת הוא לא ימהר לפרוץ את הגבולות שהציבו לו, ולא יחרוג בקלות מההוראות שקיבל. אמנם גם אם הנער אינו

חושב שהשקפת הוריו נכונה, עדיין הוא יקבל מה שיאמרו משום שיש מאחרי הדברים אנשים (קרי ההורים), שמבינים והגיעו לאותה מסקנא, משא"כ כאשר יש חילוקי דעות בין ההורים, הדבר מגרה לנער את הרצון לעשות מה ש"טוב" וקל לו. מדוע לעבוד קשה? היכן שיותר נוח הולכים!

במצב כזה, בדרך כלל כל הורה רוצה שבנו יהיה לצדו, ולכן הוא לקוי בחולשה לדרישות הבן, שאל"כ הרי הוא לא ישמע לו. ומה לא עושים לזכות בקרבת הבן? ונמצא שהבן מנצל את נקודת החולשה "ומרקד" בין ההורים, ואין לך קלקול גדול מזה.

לכן ישכילו ההורים (לפחות לעיני הבן) לשמור על תמימות דעים, ואם ח"ו יש מחלוקת שאינה ניתנת לגישור, ילבנו ביניהם את הענין שלא בפני הבן.

אולם השאלה היא במקרה שאי אפשר להסתיר את המחלוקת, כיצד אפשר לצמצם את הנזק?

ובכן, גם כאשר בן הזוג אינו משתף פעולה, לעולם אין לבזות אותו בפני הבן. אין לומר: "אבא/אמא מושחת/ת" או כל כינוי גנאי אחר.

אמנם יש לומר שלצערנו לאבא או אמא יש אילוצים, או שהוא חושב אחרת וכו', אבל תמיד להשתדל למצוא את הנקודה שדנה את הצד השני לכף זכות, ואז לומר את דעתנו.

אולם נשארה הבעיה שאנחנו מוגבלים בהחלטה עם הבן, משום שאם דעתנו לא תמצא חן בעיניו יש חשש שהוא לא ישמע לנו גם אם ננסה להגביל אותו, משום שיש את הצד שכנגד שינסה לעזור לו גם בניגוד לדעתנו.

ובכן, ראשית יש לנסות ולהתאמץ להגיע עם בן הזוג להסכמה שאם הצד האחד החליט משהו עם הבן אזי הצד שכנגד לא יפר זאת, או לפחות תהיה הסכמה שכל אחד מבני הזוג יעדכן את רעהו בהחלטה שהוא רוצה להחליט וישאל את דעתו, ובדרך כלל אם פונים בצורה מכובדת ובמעט חנופה יש סיכוי גדול שאכן תהיה הסכמה כזאת.

אך אם בכל זאת אין עם מי לדבר, יש להקפיד במיוחד שלא לכפות על הבן שום הוראה, אלא להשתדל שהכל יהיה בהסברה נעימה, ובמקרה שאנחנו נאלצים לקבוע בניגוד לרצון הבן, יש להגביל אותו בדברים שתלויים בנו בלבד. וגם את המגבלה יש לומר בצורה שאינה משדרת מאבק.

הנה דוגמא: הבן חוזר בשעות מאוחרות מאד בלילה, וחרף הבקשות החוזרות ונשנות של האם, הבן ממשיך לחזור מאוחר. היא יכולה לומר לבן: "אם לא תקפיד להגיע בשעה סבירה, לצערי לא אוכל לתת לך להשתמש במכשיר שלי" וכו'.

אמנם קיים חשש סביר שהבן יגש לצד שכנגד, מ"מ אין זה מפר את המגבלה שהגדרנו. נכון שהוא ישתמש במכשיר של בן הזוג, אך אנו שמרנו ולא הפרנו את המלה שלנו.
וכן על זו הדרך. העיקרון הוא להורות ולהגביל מה שתלוי בנו וביכולתנו, וחשוב מאוד מאוד לשמור על יחסים של חום, אהבה והערכה, בכל מצב, גם אם לא נראה תוצאות מיידיות, הזמן יעשה את שלו ונראה בע"ה תוצאות בעתיד.
מעשה באם גרושה שפנתה אלי וסיפרה לי שבתה בת ה - 14 הלומדת בפנימייה החלה ללכת בצורה לא מתאימה (אולי בהשפעת בעלה לשעבר שמנהל אורח חיים חילוני). בעלה הנוכחי חושב שאסור לה ללכת לבקר את הבת משום שהיא אינה הולכת כפי מה שהאמא רוצה.
והשאלה האם לבקרה או לא, ואם כן - האם להעיר לה על צורת לבושה?
תשובתי היתה שאכן ראוי דווקא להשתדל לבקרה, וגם אם האם מרגישה שאינה שומעת בקולה, בכל זאת שלא תפסיק לבקרה, ותשתדל להקרין לה אהבה והערכה בלי שום תנאי, כי גם אם זה לא ישפיע בטווח הקרוב - זה ודאי ישפיע בעתיד, לעומת הגערה והביקורת שהן פתיחת דלת למסלול אחר, דהיינו לכיוון אבי הנערה שהוא רחוק מדרך היהדות.

אל תעורר את כח ההתנגדות

* אפשר לומר ולעמוד על הכל אולם יש להקפיד שלא לשדר לבן מאבק.
* יש להשתדל למצוא את נקודת "החיבור" בין דרישת ההורים ובין רצון הבן

האם יש הורים שהיו רוצים לעורר התנגדות אליהם? בוודאי שלא הדבר פשוט שכולם מעוניינים שבניהם ישמחו לציית לדבריהם!
אך דא עקא שבענין זה רואים שיש הרבה תקלות. בבתים רבים הבן מתנגד להוראות ההורים, ולפעמים גם נוצר מצב של "אנטי", כלומר הבן אינו מעוניין בדווקא לשמוע בקול הוריו.
והשאלה היא מה פשר הענין?
ובכן אין ספק שאם הבן מגיב בהתנגדות, זאת אומרת שהוא חושב שזה נוגד את האינטרס שלו, ואולי הוא גם חושב שזה עוול, שהרי אם באמת הוא היה משוכנע שזה מתאים לאינטרס שלו וזה לטובתו, אין שום הגיון שהוא יתנגד, כי מי מתנגד לקבל דבר שהוא חפץ בו?

אלא כאמור הסיבה היא משום שהוא חושב שזה נוגד את האינטרס שלו. והמעניין הוא שההורים כל כך רוצים בטובת בנם והם מחפשים וטורחים תמיד להיטיב עמו, ובכל זאת הבן מרגיש כאלו ההורים נגדו, או לפחות לא מבינים אותו ומפריעים לו.

מדוע הוא חושב כך?

הפתרון לבעיה זו תלוי בצורת התקשורת של ההורים עם הבן, כיצד הם מעבירים לו את המסר. כותב השורות יכול להעיד שברוב המקרים שהורים נגשים לייעוץ, הסיבה היתה חוסר תקשורת נכונה. פשוט צריך לדעת לדבר בשפה נכונה עם הבן, כמו גם לשמור על עיתוי נכון להעברת המסר.

למשל, אם רואים שהבן נמצא כעת במצב של רוגז, לא כדאי לדרוש דרשות ודרישות. או אם רצוננו להעיר לו על מעשה מסוים, אין זה הזמן הנכון להעיר כאשר נמצאים בקהל עם או לפני אדם שהבן בוש ממנו.

וכדי לחדד את הבנת הדברים נביא כמה דוגמאות:

1. צלצול בשעת ערב.

"כבוד הרב? שלום! אני אמא הגרה בעיר... יש לנו בעיה חמורה. בתי בת השבע עשרה ברחה מהבית, וכעת היא נמצאת בבית של ידידה קרובת משפחה. קרובי המשפחה התקשרו לשאול האם אנחנו מסכימים לקבל את הבת בחזרה, ואנחנו אמרנו שרק אם היא תתנהג כמו שאנחנו מבקשים, נקבל אותה. אולם הבת בקשה למסור שהיא לא מוכנה לשמוע ביקורת. יצוין שקרובי המשפחה הינם בעלי השקפה שונה משלנו", עד כאן דברי האמא.

שאלתי אותה: "ומה חלקו של האבא בענין?"

והיא ענתה: "האב לא מסוגל לדבר, היות ועבורו המכה קשה כפליים, משום שהוא עצמו מעביר שיעורים בחינוך, ובנוסף שהוא עם מעמד רבני חשוב, ומרוב בושה וצער הוא מכונס בתוך עצמו".

עניתי לה: "ראשית יש להבהיר לאבא שאין קשר בין הדברים. הרי גם לחזקיה מלך יהודה יצא בן (מנשה) שהיה עובד עבודה זרה, ואין זה סוד שישנם גם בנים של רבנים גדולים שסטו מהדרך. האם משום זאת נאשים אותם? אלא מה, לכל אדם יש בחירה, הם עשו את שלהם כלפי הנער, והוא הנער בחר בדרכו".

ואכן האבא יצר עמי קשר, ואז חויתי את דעתי שעליהם להתקשר לקרובי המשפחה ולומר לבת שהם התייעצו עם איש חינוך והוא אמר להם שהם טועים, ולכן הם מבטלים

דעתם, והיא יכולה לחזור אליהם ללא שום תנאים. וכמו כן הרב חושב שהיא צודקת, ולכן הוא רוצה לבוא לדבר בצורה פתוחה עם ההורים והבת יחדיו.
כשהגעתי לביתם, התפעלתי מטוהר הלב והמידות של הנערה. כששאלתי לסיבת הנתק, התברר שהוריה היו ביקורתיים מאוד (מתוך דאגה כנה לשלומה), וכל סטייה קלה לוותה בדרשה מלאה דברי כיבושין. האמא גם הקפידה על דברים שאינם נראים אסורים, כמו לדבר עם בנות השכונה אע"פ שלא ברור ולא ידוע שיש להם השפעה הרסנית. וכך נוצרה אוירת מתח המלווה בהרבה ויכוחים, "והקש ששבר את גב הגמל" היתה העובדה שעל אף שהם אוסרים עליה את האיסורים הנ"ל ואחרי השמות דברי הכיבושין, הם דרשו שהבת תמשיך לחייך..."אנחנו לא מעוניינים שתהיה לנו בת בבית שלא תחייך! איננו רוצים בת כזאת!". הבת ששמעה זאת נקעה נפשה, ולכן החליטה לעזוב את הבית.
לאחר שיחת הבהרה, אמרה הבת בקול חנוק מבכי: "אני יודעת שההורים שלי פוחדים עלי, ואני מסכימה שאני צריכה להיות ממושמעת, אך הדרישה הלוחצת הזאת לחייך אחרי האיסורים הרבים כל-כך ודברי הכיבושין שברו אותי, וגם שמיעת שיחת מוסר על כל צעד ושעל זה פשוט מקומם ושובר". עד כאן המעשה.
רואים מכאן עד כמה חשוב לשמור על כבודם של הבן או הבת, אע"פ שהבת היתה בסדר גמור מבחינה רוחנית, בכל זאת הדרישה הבלתי פוסקת בדבר שאינו ניכר ואינו מובן גרמה לגירוי להתנגדות, בפרט אחרי דברי הכיבושין והדרישה שבכל זאת הבת תחייך, ועוד לומר "איננו רוצים בבית בת שלא מחייכת" החריפה את היחסים עד כדי משבר שהבת לא חשבה ולא רצתה להגיע אליו.
2. זוג הורים הגיעו אלי לייעוץ אודות בנם, הלומד בישיבה במרכז הארץ. והבן רצה מאוד להיות "אקסטרני" (כלומר שבכל ערב יחזור לישון בביתו), אולם הנהלת הישיבה הסכימה רק בתנאי שהוא לא יסע באוטובוס אלא רק בהסעה, או שהוריו יבואו לקחתו מדי ערב. להורים היה קשה מאוד להסדר זה, הן מבחינה כספית והן מבחינת קוצר הזמן. לעומתם הבן מצהיר שהוא לא רוצה לחזור לישיבה אלא אם כן הוא יהיה אקסטרני.
והשאלה היא מה עושים?
הצעתי להם להסיעו במשך שבוע ולאחר מכן להיות עמי בקשר, וכך היה.
כעבור שבוע אמרתי להם לומר לבן שהם רוצים מאוד להמשיך להסיעו משום שמה שטוב לו זה טוב להם, אך נבצר מהם להמשיך לבצע זאת, פשוט זה מעל יכולתם. ואכן, למרבה הפלא הבן הסכים להיות בפנימייה חרף הקושי, בניגוד למה שהוא הצהיר עד לפני שבוע שהוא לא מוכן להיות בפנימייה.

מה קרה?

התשובה היא שבתחילה היה לבן קושי להתחיל בתנאי פנימייה, מציאות שהוא לא חפץ בה. הוא גם הכין את עצמו נפשית למאבק על עמדתו, ולכן הוא לא היה מוכן לשמוע על שינה בפנימייה.

אולם לאחר שהוריו הראו לו שכל כך אכפת להם ממנו והוא חש את המאמץ הגדול שעשו עבורו (הוא לא ידע שההורים החליטו להגביל את ההסעה לשבוע בלבד), זה קירב את דעתו אליהם ויצר נכונות לשמוע בקולם, ובנוסף העובדה שההורים הציגו עמדה חד משמעית (שהם לא יכולים להסיעו) כל הנ"ל יצרו קרקע פוריה להסכמה. ההתנגדות הראשונית פשוט נחלשה והמציאות טפחה על פניו. הרי לנו דוגמא להסרת הגירויים.

3. זוג הורים, שהיה להם קשיים רבים עם בנם, באו אלי לייעוץ. בין הבעיות שהעלו, סיפרו ההורים על מקרה שהם היו אמורים לצאת עמו למקום מסוים, אך ממש לפני שיצאו חיפש הבן שקית פשוטה שהיתה לו, והדבר גרם עיכוב גדול להורים. האמא אמרה לו: "דוד (שם בדוי)! מה הבעיה? וכי חסר שקיות? קח שקית אחרת! אך דוד בשלו: הוא לא יצא בלי השקית שלו בדווקא! וכך נגרם איחור גדול ועגמת נפש לשני הצדדים.

השאלה ששואלת האמא: מדוע הבן מתעקש בלי טעם?

אמרתי לאמא, שבמקום לומר לו מה הבעיה וכו', אפשר לומר לו: "כל כך חבל שהשקית אבדה, בוא נחפש ביחד". ובאמת לחפש זמן קצר, ואז לומר לו בהזדהות: "אוי, אנחנו לא מוצאים, חבל! טוב, בינתיים ניקח שקית אחרת, וכשנחזור שוב נחדש את החיפושים!"

מה ההבדל בין התשובות?

ובכן, אם היה מדובר בנער שיחסיו עם הוריו היו תקינים, בודאי שגם תשובתם הראשונה לא היתה גורמת להתנגדות ועקשנות, כי תשובתם פשוטה והגיונית.

אך כיון שמדובר בנער שפיתח יחסים עכורים עם הוריו, ובכל בקשה הוא לא שש להראות את צייתנותו וכניעתו, אלא אדרבה נראה שהוא כאילו עושה בדווקא, א"כ תשובה כמו מה הבעיה וכו' משדרת לו שההורים אומרים לו שהוא מתנהג בצורה לא הגיונית ויש בתשובה זו גם מעין האשמה כלפיו, וכמובן שהוא לא מוכן להיות אשם ולא להיראות לא הגיוני, ולכן הוא ממהר להראות שאדרבה זה חשוב. וכדי להוכיח זאת הוא מתעקש!

לעומת זאת כאשר עונים לו את התשובה שהצענו, זה משדר לו שאכן הבננו את מה שהוא מציג כבעיה ומזדהים אתו (ע"י החיפוש) ורואים זאת כבעיה משותפת (אוי, אנחנו לא מוצאים), וגם הפתרון משותף (ניקח שקית אחרת), ולא מתעלמים מהבעיה (כשנחזור

נחדש את החיפושים), וא"כ אין לו סיבה להתעקש אלא אדרבה זו קרקע ליצור נכונות מצדו לציית.

חשוב לציין שההורים לא נדרשים ללמוד תשובות בעל פה כי אין לדבר סוף. אך אין להיבהל. פשוט צריך ללמוד את העיקרון למנוע גירוי להתנגדות. אמנם בתחילה זה דורש מאמץ לחשוב מה יגרום התנגדות ומה ימנע את ההתנגדות, אך עם הזמן ההורים ירכשו את העיקרון, ובלי הרבה מחשבה הם ישכילו לענות ולהגיב בצורה הטובה ביותר.

לסיכום

הישגים קטנים

* הערכה להשגים קטנים מהווה מנוף להשגים גדולים יותר
* הבלטת הכשלונות מהווה סיבה לכשלונות נוספים

אין מאה אחוז

* העבודה החינוכית נמשכת ואין לצפות לסיומה. תמיד יש "עבודה"
* במקום לשדר אכזבה יש להראות חדוות העבודה החינוכית

מה תפקידנו

* תפקידנו לרצות לחנך דהיינו להוציא מהכוח אל הפועל את הכוחות הטמונים בנער
* איננו מתיימרים לקבוע במקום הקב"ה לכל אדם יש בחירה

אין נער רע

* כל אדם מעדיף שיחמיאו לו במקום שיגערו בו
* מעשיו הרעים נובעים מטעות ולא מתוך רוע לב

אל תשפוט במשקפיים של הסביבה

המסקנא של השכן אינה הלכה ובדרך כלל לנו תהיה מסקנא שונה

תמימות דעים בין ההורים

* יש לשאוף לאחדות בחינוך הנער
* בשום אופן אין להראות אוירה של יריבות בין ההורים

אל תעורר את כח ההתנגדות

* אפשר לומר ולעמוד על הכל אולם יש להקפיד שלא לשדר לבן מאבק.
* יש להשתדל למצוא את נקודת "החיבור" בין דרישת ההורים ובין רצון הבן

אל תלמד אותו לשקר

אל תלמד אותו לשקר!

* הנער מושפע ולומד מהוריו את כללי ההגינות.

* עדיף להפסיד עבור לימוד ההגינות ולא להרויח ע"י "שקר לבן"

"איזו הרגשה נוראה! ממש סטירת לחי! לתומי חשבתי שבני צדיק, אך נוכחתי לדעת שזמן רב הוא רימה אותי. בכל פעם שהיה מבקש לצאת העילה היתה שהוא יוצא ללמוד בביהמ"ד, אולם לתדהמתי גליתי שהוא פשוט מטייל. הוא השיג אופניים בצורה לא ישרה, והיה קושר אותם לעץ סמוך, וכך היה מטייל בלילות עם האופניים. זו ממש רמאות! במקום ללמוד הוא פשוט מטייל, ומי יודע מהיכן הוא השיג את האופניים"? עד כאן דברי אב מבוהל שתינה בפני על אודות בנו.

והנה אחרי שיחה עם הבן ובירור מעמיק מה הסיבה להתנהגות הנלוזה מתברר שהאב רצה מאוד שבנו ישקוד בלימוד התורה, והוא הבטיח לבן שאם הוא ילמד בצורה טובה וגם יגיע לציונים גבוהים הוא יקנה לו אופניים. והנה כעבור תקופה שהבן התאמץ והגיע לציונים גבוהים, הוא ניגש לאביו ובקשו לממש את ההבטחה, אך האבא דחה אותו ב"לך ושוב", בכל מיני אמתלאות ולבסוף טען שהוא לא התכוון שהוא יהיה חייב לקנות, אלא הוא יחשוב. וחוץ מזה טען האב שהבן לא התנהג מספיק טוב, ולכן הוא לא חייב לקנות לו אופניים.

וכאן הבן טוען: אבא פשוט התחמק וסילף את האמת! הוא יודע שאני מאוד מאוד אוהב לרכב על אופניים, ואני התאמצתי למלאות את מה שאבא דרש. אמנם נכון, זה לא טוב מה שעשיתי שבמקום ללמוד רכבתי על אופניים, אבל מה אעשה? זה ממש קשה לי לוותר על האופניים. ובפרט אחרי ציפייה ומאמצים כ"כ גדולים שעשיתי כדי לקבל אופניים, ופתאום אבא דחה אותי בכל מיני טענות שהוא ואני יודעים שזה רק כדי להתחמק! ולכן היה לי רצון חזק מאוד לרכב על אופניים. ואני יודע שאם הייתי אומר לאבא את האמת זה היה מסבך אותי עוד יותר, ולכן העלמתי ממנו את האמת. וגם מהיכן השגתי את האופניים אני לא אומר לו [כאן מבקש הבן שלא לצטט אותו], בשביל מה לי להסתבך? מה שתאמר תמיד זה לא בסדר", עד כאן המעשה.

ומדוע באמת האב לא קנה? הרי בתחילה הוא רצה לקנות?

משום שלאחר שהבטיח את האופניים לבן, הוא שמע שזה גרוע לתת אופניים לנער, כי מי יודע לאן הוא יגיע עם האופניים? ומלבד זאת גם המחיר היקר הרתיע אותו, והרי בכל אופן לו מומלץ לתת לו אופניים וא"כ בשביל מה להתאמץ? ולכן הוא ניסה למשוך את הזמן ולנסות להתחמק!

כוונת האב טובה, אולם הדרך אינה נכונה! בצורה כזאת הוא לימד את בנו לשקר, כאשר הבן רואה שאביו נוהג בחוסר יושר. [ועיין סוכה (מ"ו:) לא לימא איניש לינוקא

דיהיבנא לך מידי ולא יהיב ליה, משום דאתי לאגמוריה שיקרא שנא' "למדו לשונם דבר שקר" (ירמיה ט', ד')].

זאת ועוד, האב גרם לבן פיתוי חזק להגיע לאופניים גם בדרך לא ישרה (אין זה מצדיק את דרכו של הבן, נתייחס כעת לדרכו של האב). לבן היתה ציפייה והוא גם התאמץ מאוד, וכגודל הציפייה והמאמץ כך גודל האכזבה. וזה הגביר אצלו את פיתוי היצר והדחף להגיע לאותו דבר גם אם זה בדרך לא כשרה. אמנם יתכן שגם בלי ההבטחה וההתחמקות של האב הבן היה משיג את רצונו, אך ברור שהסיכויים לכך קטנים בהרבה.

וכיצד היה על האב לנהוג? הרי סוף סוף היתה לו עילה די חזקה, אם משום ששמע שאופניים זה דבר שלילי, ואם משום מחירן היקר.

התשובה היא:

אם הוא רצה לתלות את הסיבה משום ששמע שאופניים זה דבר שלילי או משום מחירן היקר, היה עליו לומר לבן: "בני, אמנם נכון מגיע לך אופניים. אני הבטחתי ואני רוצה לקיים, אך יש לי בעיה. שמעתי שאופניים הן דבר שלילי, וכיון שכל מטרתי היא רק לטובתך, עלול אני כאן לגרום לרעתך. אני מאוד מצטער שלא אוכל לקנות לך אופניים, אך הנה אני מפריש סכום כסף השווה למחיר האופניים, ותוכל לקנות בכסף דברים אחרים חיוביים שלבך חפץ!" (או לחילופין אפשר לבוא עם כסף בסך עלות האופניים, להניח את הכסף לפני הבן ולומר לו: זה הכסף עבור האופניים, אמנם הבטחתי לקנות וברצוני לקיים וכו', ועתה ההחלטה בידך וכו').

אם הבן קיבל את ההצעה - הנה מה טוב ומה נעים, ואם הוא לא קיבל - יש להראות לו שמבינים אותו ולומר לו: "אני מאוד נבוך, מצד אחד הרי אני הבטחתי, ומצד שני יש לי את החשש מהדברים השליליים שבאופניים. אני חושב שכדאי שנשאל את הרב (או דמות אחרת מקובלת), אולי בכל זאת אקנה לך".

ואשר לסיבה של קושי כספי, יש לנסות להתאמץ. שוה להידחק בכסף ולא לבקוע סדק באמון של הבן. ואם בכל זאת זה לא שייך, יש לומר לבן בצורה ברורה ומובלטת ש"אכן אתה צודק שהובטח לך אופניים וזה מגיע לך, אך לצערנו נקלענו לקושי כספי ואנחנו ממש ממש מתנצלים, ובע"ה לכשירווח נוכל לקנות לך".

בתשובות כנ"ל אנחנו שומרים על יחס של אמון מצד הבן, ומלמדים את הנער להתמודד בצורה נכונה, משום שהוא רואה יושר ואכפתיות ממנו.

נקודה נוספת יש להדגיש, שבמקרה הנ"ל אם ההורים רואים שהוא כל כך רוצה ויש לו אפשרות להשיג את מבוקשו כגון ע"י שיקח מחבירו וכיו"ב, יש לנסות להתגמש ולקבוע

אתו מסגרת מסוימת של זמנים ומקומות מוגדרים שבהם יוכל לסוע. פשוט להראות לו שאנחנו רוצים להיענות לבקשתו, ובזה נרוויח שירכב בהיתר ולא באיסור.
עלינו ההורים לשאוף להגיע למטרה באוירה של אמון דהיינו שהבן יבטח בהוריו שהם מוליכים אותו בצורה הטובה ביותר וגם מתחשבים בצרכיו.
הנה דוגמא נוספת הבן שלנו התחבר ונקשר, לחבר שאיננו רוצים שיתחבר אליו. אם בכוחנו למנוע זאת בצורה מוחלטת, יש מקום לבצע זאת גם בניגוד לרצון הבן. אך המציאות מראה שעל פי רוב אין להורים יכולת לאכוף זאת, ואז מה שקורה הוא - או שהבן מצהיר שאע"פ שהוריו לא מסכימים הוא ימשיך להתרועע עם החבר, או שהוא פשוט עושה זאת בסתר, ובמצב כזה זה הרבה יותר הרסני.
הפתרון למקרה כזה הוא בכמה מישורים:
ראשית יש להשתדל למצוא לבן חבר חילופי שיוכל להוות משקל כנגד הידידות עם החבר השלילי. אהבת החבר החיובי תבטל את אהבת החבר השלילי! ושנית יש להראות לבן שאנחנו מבינים את רצונו להתחבר עם אותו חבר, אך דא עקא שאנחנו רואים שהחבירות עמו אינה חיובית, וננסה להסביר לו מדוע אנחנו חושבים כך, ולאחר מכן נאמר לו שאנחנו ממש לא מעוניינים שתהיה לו ידידות קרובה עם הבחור הזה, אך אם הוא בכל זאת כל כך רוצה אנחנו לא נאכזב אותו, אולם בתנאי שזה לא יזיק לו, וזאת ע"י שנתכנן אתו יחד מתי הוא יהיה בחברתו וכמה זמן וכו'. הרעיון בפתרון זה מיוסד ע"פ מאמר שלמה המלך ע"ה: "מים גנובים ימתקו" (משלי ט', י"ז), אבל כאן שפתו בסלו, מתבטל הטעם המתוק של החבירות הלא רצויה.
ושוב נחזור ונדגיש כי בדרך הנ"ל אנחנו מצננים את הלהיטות של הבן. הוא לא מתאמץ כדי לשמר את החבירות משום שאין מי שנאבק אתו, וכיון שהחבירות אינה על בסיס של אמת ובדרך כלל היא בבחינת "אהבה התלויה בדבר, לכן סביר להניח שכמעט ודאי שבמוקדם או במאוחר יהיה ביניהם סכסוך על רקע של ניגוד אינטרסים, (אין סיבה אמיתית שהם יקריבו את רצונותיהם בחינם) ומשם הדרך קצרה לניתוק היחסים.

בדוק מה הכלים שיש ברשותך

כל אדם עושה מה שנראה לו כדאי ולכן אם ההורים דורשים מהבן עליהם לבדוק שכדאי לו או לפחות לא כדאי לו לסרב
לא אחת שומעים שהורים צועקים ומאיימים על הנער שאם הוא לא ילך ב"תלם", הם יעשו מה שפלוני עשה לבנו, הם יגרשו אותו מהבית, או שימנעו ממנו הטבות בבית

וכדו', וכמו שהבן של אותו פלוני "התיישר", כך הוא על אפו וחמתו ילך בתלם, והקשיים ילמדו אותו לקח.

יום אחד התקשרה אלי אשה שסיפרה לי שהחליטה לגרש את בנה מהבית היות והוא לא מגיע בזמן הביתה אלא בא בשעה מאוחרת בלילות, ונוסף עוד שהוא לא הולך לישיבה. לאחר שהזהירה את הבן, מימשה את איומה ונעלה את דלת הבית בשעה מסוימת בלילה. הבן הגיע בשעה מאוחרת, ומשלא הצליח להיכנס דרך הדלת החל לקרוא בקול לאמו אך ללא מענה, כיון שכן הוא עקר סורג מאחד החלונות ונכנס לבית!

מקרה חמור יותר קרה עם נער שפשוט החל שובר את החלונות ע"י אבנים, וכיון שההורים ראו להיכן הדברים מגיעים, הם פשוט נכנעו!

מהמעשים הנ"ל יש ללמוד, שלא כל הענשה או החלטה היא בת ביצוע. עלינו לחקוק בדעתנו שאין להעניש או להחליט החלטה בטרם נברר בצורה חד משמעית שאכן יש לנו את הכלים הדרושים לכך.

במקרים הנ"ל היה על ההורים לעמוד בתוקף ובעקשנות לבצע את מה שהם החליטו. אין זה נכון ולא חינוכי לקבוע עונש ולא לעמוד על ביצועו.

הנה דוגמא קיצונית יותר:

צלצלה אלי אשה ובקשה עזרה חינוכית. בתה בת החמש מסרבת לעזור לה בסדור החדר וכיו"ב, ושאלתה היא, כיצד להביא את הבת למצב שכן תעזור לה?

לאחר שיחה עם האמא, אמרתי לה שכדאי לדרבן את הבת בפרס, כגון ממתק. והאמא אמרה: זה לא עזר.

הצעתי לה: תאמרי לה שכאשר היא תעזור תקבל ממתק, וללא עזרה לא תוכלי לתת לה ממתק.

ושוב האמא אמרה: ניסיתי גם את זה, אך ללא הצלחה.

שאלתי אותה: האם הבת אוהבת ממתקים?

ענתה לי: כן! אוהבת מאוד!

ושוב שאלתי: ומה היתה תגובת הבת כאשר לא נתת לה ממתק?

תשובת האם: היא לא התרגשה. זה לא הפריע לה.

ושוב שאלתי בפליאה: איך יתכן, הרי היא אוהבת ממתקים?

ואז ענתה האם: היא פשוט עלתה לבד על הכסא ושלפה מהארון את הממתק שחפצה...!

זו דוגמא קיצונית לענישה ללא שיניים. הענשה ללא אכיפת העונש כמוה ככניעה, ובעצם במקום להגיע למשמעת נעשית נסיגה במשמעת! אם עד עכשיו הבת היתה מסופקת עד כמה הוריה רציניים ונחושים בדעתם, ומסתמא היה לה חשש כלשהו, עתה

גם אותו החשש לא קיים, כיון שהיא ראתה שהוריה אמרו ואיימו ולבסוף לא בצעו, הוי אומר שהוריה מדברים אך לא עושים!

הכלל הוא: אם אמרתם שתעשו דבר מסוים - עליכם לעמוד בו, ואם הנכם מסופקים אם תוכלו לבצע – או שמא לא תוכלו לבצעו, במקרה כזה עדיף שלא תאמרו מה כוונתכם לעשות.

אמנם יש מקרים יוצאים מן הכלל.

הנה דוגמא: מעשה באם שבנה הרבה לצער אותה ובאחד המקרים היא קנתה לו מוצר מסויים (שהמלצתי לה לקנות משום שזה בריא לילד) והבן אכל בלי שום גבול, האם נזפה בו ואמרה: מהיום אפסיק לקנות לך את אותו מוצר (כעונש) והנה הם הגיעו אלי לייעוץ, וכששאלתי את הבן אודות המוצר הוא סיפר שאמו אסרה עליו לאוכלו.

לאחר שהוא יצא, אמרתי לאם שכדאי שתחזיר את המוצר הנ"ל לתפריט (ונימקתי לה את בקשתי), ואכן האם חזרה בה מהחלטתה.

בדוגמא זאת, חזרת האם מהחלטתה אינה טעות ולא תביא נסיגה במשמעת, משום שהאם מנמקת את חזרתה בכך שהיא שומעת לרב, שהרי כל כוונתה בהענשה היא לטובתו, ואם הרב אומר שלטובתו יותר טוב שהיא תחזיר את המוצר לתפריט, הרי היא סומכת על הרב ומבטלת את דעתה, ולא משום שהיא נכנעת לבן. ולכן אדרבא בחזרתה מההחלטה היא מראה דוגמא חיובית לבן לשמוע בקול מי שגדול ומבין יותר ממנו, אף אם חשבנו אחרת. בנוסף זה מראה לבן שהענישה של האם אינה נובעת מתוך נקמה אלא כאמצעי לחנכו, וזה עשוי להקל עליו לקבל עונשים מתוך הבנה שאכן האם מתכוונת לטובתו.

כמו כן, ניתן לחזור מההחלטה בצורה חד פעמית במקרה שרוצים להראות לבן שיש לנו צער שהוא נענש.

דוגמא לכך: מעשה בזוג הורים שבאו לייעוץ, ובאחד המפגשים האב סיפר לי שהוא העניש את בנו (בן 16) שלא יצא לשחק כדורסל (משחק שהבן הנ"ל מאוד אהב לשחק.) ביודעי שהיחסים ביניהם עכורים, בקשתי מהאב שיצלצל כעת לבנו ויאמר לו בזו הלשון: "בני, יש לי צער גדול שנאלצתי לאסור עליך לצאת לשחק, וחשבתי שאולי הפעם אני אוותר. פשוט כואב לי שתצטער, לכן אני מרשה לך לצאת. אני מקוה שלא נצטרך לזה עוד".

במקרה זה, הויתור לא בא כתוצאה של לחץ מצד הבן או ח"ו חוצפה, אלא כרצון טוב והתחשבות של האב, ולכן סביר להניח שהבן יעריך את המחווה והאהבה של האב.

ויוצא אפוא שלא פגענו במטרת העונש אדרבא עודדנו אותו בצורה חיובית. ואפשר לומר שאדרבא הויתור הזה עשוי להיות מנוף ואף לחייב אותו לנהוג במשנה זהירות. אך כל זאת בתנאי שלא להתמיד בויתורים שאז ייראה שהעונש הוא רק דיבורים, משא"כ אם זה בצורה חד פעמית הבן עשוי להעריך זאת וכנ"ל.

סלק את שורש הבעיה ולא רק את הסימנים שלה

הכשלונות והמעידות של הנער הן התוצאה ולא הסיבה ובעצם יש לתקן את הסיבה כאשר מגלים שיש רטיבות בתקרת הבית אין זה פתרון לסייד את התקרה, אלא צריכים לבדוק מה הסיבה לרטיבות, משום שהרטיבות בתקרה היא רק סימן לבעיה, ועלינו לאתר ולפתור את הבעיה (הגג טעון זיפות או שיש שם חור וכיו"ב) ולא את הסימן שלה. אם ננסה "לחסוך" מאמצים ולסלק את הסימנים בלבד, צפויה לנו אכזבה ותוספת מאמצים. פשוט, סימני הבעיה יחזרו ואולי אף יחמירו!

כך גם בענין הטיפול בבן.

אם רואים שהבן מתנהג בצורה לא מתאימה, לא די להתמודד עם הסימנים אלא יש לחתור למצוא את השורש שממנו נובעת ההתנהגות. אם זה חברים לא טובים ואם זה דוגמא שלילית שלנו פיתוי אחר.

כאשר רואים שהבן מתלבש בלבוש בלתי הולם, לא די בהערה [ולפעמים גם לא כדאי!], אלא יש לתת את הדעת מהו שורש הבעיה. כי אם הבן יודע שלא נוח לנו בלבוש כזה ובכל זאת הוא לובש אותו, הוי אומר שהפיתוי להתלבש בצורה לא הולמת חזק יותר מהרצון לשמוע לנו ויותר מהאמון בצדקת דרכנו, וא"כ עלינו לעשות בדק בית: אולי לא מספיק הסברנו ושכנענו אותו בצדקת דרכנו, אולי החברה קלוקלת מאוד ויש לו לחץ חברתי, או שמא הוא נרקב גם בדברים נוספים וזה רק טפח ממראה הריקבון?

בכל מקרה רצוי להשתדל בכיוון פעולות שיגרמו לו לרצות ולהשתכנע לאחוז בדרכנו. פשוט יש לחשוב ולהתייעץ כיצד לפעול.

ועם זאת, בד בבד יש להקרין אהבה ולקרב את הבן, ורק לאחר מיצוי האפשרות של קירוב והסברה אז יש לחשוב על האפשרות של שמאל דוחה. מאוד חשוב להראות לו שאנחנו לא פוסלים אותו, ובודאי לא מתייאשים ממנו, אלא אדרבה מבינים אותו אך לא מסכימים אתו.

לא מזמן נשאלתי אודות נער שמסרב ללמוד במוסד הלימודי שלמד עד כה, וההורים נפשם לשאול הגיעה: מה עושים?

והנה בבירור שעשיתי נודע לי שההורים שהיו טובי לב השתדלו תמיד לרצות את הבן, וגם במקרה שלא היתה הצדקה למעשיו או לדרישותיו בכל זאת ההורים השתדלו להתפשר עם הילד, וכך שמרו על יחסים "טובים".

אולם עתה משהבן התבגר, קשה להורים לעמוד בדרישות הנער ולא להסכים למעשיו, ובפרט כאשר מדובר בסירוב לחזור ללימודים, אולם הם גם לא מצליחים לשכנעו לחזור.

הנה כאן הבעיה היא, שלנער קשה לקבל מרות משום שמילדות הוא התרגל להיות "שותף" בהחלטות, וכדי לשנות את דעתו צריכים את "הסכמתו"!

אז מה עושים?

ובכן, אין ערובה או שיטה שתבטיח תוצאות ודאיות, אולם יש את העקרונות שכדאי להשתמש בהם,

ראשית יש להבין את נפשו של הנער. כך הוא גדל, אין זה מרוע לבו! זה כמו כל הרגל שקשה להיגמל ממנו. וא"כ אין כאן חוסר הגינות, אולם יש כאן מגבלה שטעונה עזרה. ואמנם כדי לעזור לו, יש להשתמש בשיטת השלבים.

שלב א': להבין את נפשו של הנער, וכנ"ל.

שלב ב': להבטיח שאנחנו נשתדל לעזור במדת האפשר, וגם להראות הבנה לדבריו וכמובן להתייחס בהתאם.

שלב ג': הסברה. להסביר לו את נחיצות הלימוד, ולהראות "בצבע" (בצורה מוחשית) ולהבהיר לו שההפסד מכך שאינו לומד גדול יותר מהריוח דהיינו מהמצב בו הוא נמצא. ולכן אסור לוותר על כך, וממילא מובן שאנחנו לא נחסוך מאמצים לעזור לו להתמודד עם הקשיים שעומדים לפניו.

שלב ד': לטפטף לו שכל אחד צריך להכיר את סמכותו, ובעצם ההורים הם הסמכות מאז ומתמיד, ולכן הוא צריך לציית גם כאשר לא נראה לו. אמנם אין בכוונת ההורים להיות רודנים ובוודאי הם יקשיבו לו וישתדלו להבין את נפשו ולעזור לו, אך מ"מ הסמכות המחליטה זה ההורים על כל המשתמע וכנ"ל.

שלב ה': החלטה והחלטיות: לאחר שההורים ביררו את הנתונים והסיקו מסקנא ברורה, עליהם להחליט, ולהיות עקביים בהחלטתם. הבן זקוק להחלטיות! אי החלטיות עלול לגרום מתח מיותר לבן וגם להורים!

טיפול בצורה הנ"ל מאפשר לבן לספוג בצורה בריאה את הדרישה של הוריו וזה עשוי לצמצם את הבעיה ואף להתגבר עליה לחלוטין, והחכם עיניו בראשו.

בלי מאבקים

* המאבק עם הנער עלול ליצור התנגדות
* הויתור מגרה פתויים
* הדרך הנכונה לדרוש ולעמוד על שלנו בלי מאבק

לא פעם אנחנו מנסים לשדל את הבן לשמוע בקולנו ולחזור לעצמו להתנהג כדבעי, אך פעמים רבות יש הרגשה שהבן לא ישמע אם לא "נעמוד לו על הראש".
אמנם כוונת ההורים טובה. הם רוצים להראות לו את נחישות דעתם ועל ידי כך זה עשוי למנוע ממנו את הפיתוי להתחמק.
לדוגמא: נער שאינו קם בזמן בבוקר וממילא הוא מפסיד את זמן התפלה או את ההסעה וכיו"ב וזה מאוד מציק להורים ולכן ההורים מראים לבן נחישות בלתי מתפשרת ובלי מילים הם משדרים לו: אנחנו מוכנים למאבק!
וממילא הבן יבין שעליו לקום מוקדם, אך דא עקא שאין זה הפתרון, והחשש הוא שהמאבק עלול להזמין מאבק מצד הנער או ריחוק רגשי מהוריו, ולפעמים זה יכשיר את הדרך בפני הבן להדרדרות בדברים נוספים, אם משום שהמתח של הבן גורם לו חוסר ריכוז, תסכול, ובקשת סיפוקים מיידיים כדי לפרוק את המתח, וכידוע הסיפוקים המיידיים בדרך כלל הם שליליים, ואם משום שזה מעורר את היצר של ההתנגדות של ה"דווקא" לא להיכנע, ומי יודע לאן הדברים יגיעו.
אמנם באשר לשאלה המתבקשת האם לפי זה עלינו לענות "קדוש" על כל מה שיעשה הבן? התשובה היא: בהחלט לא!
אפשר להעניש, אפשר להגביל, אך מאוד רצוי לא לשדר מאבק.
הנה במקרה הנ"ל אפשר לחפש דבר שהוא אוהב וצריך את עזרתנו.
לדוגמא, מוצר מסוים שממנו מורכבת ארוחת הבוקר של הבן, ולומר לו שישתדל לקום מוקדם לקנות את המוצר הנ"ל כדי שנוכל להכין לו את ארוחת הבוקר, ואין צורך להוסיף שאם הוא לא יקום תחסר לו הארוחה שהוא רצה, הוא כבר מבין לבד! ואם בכל זאת הוא לא הבין, המציאות תעמיד אותו על טעותו, אך מ"מ אין כאן אוירת מאבק אלא פשוט זאת המציאות ועליו להתמודד עמה, וגם אם אין לנו משהו שימשוך אותו אפשר לומר לו מה מציק לנו ושלדעתנו אין זו דרך טובהו אז לתת לו להתמודד, כגון: אם מציק לנו שהוא לא מגיע בזמן למוסד הלמודי. אפשר לתת לו להתמודד ולעמוד מול התלונות של הצוות החינוכי, ולשאת באחריות ובוודאי זה לא יהיה לו נעים.
בדוגמא הזאת יש את התשלום על המעשה אך ללא אוירה של מאבק! "אותה הגברת בשינוי אדרת"!

אך ההבדל המהותי הוא שבצורה כזאת אנחנו מצמצמים את הסיכון להידרדרות נוספת ולגירוי מצד הבן לעשות דוקא. כמו כן לפעמים רואים שעונש מסויים שהענשנו לא פעל את פעולתו, וכעת אנו מבקשים להחזיר את הדבר לקדמותו. אם הענישה היתה בצורת מאבק אזי החזרה מהעונש מהווה כניעה ונסיגה במשמעת, משא"כ בצורה השניה שלא משדרת מאבק. הנה לדוגמא במקרה הראשון אפשר בהחלט לחזור מהעונש, ואדרבה לומר שבס"ד הצלחנו להתגבר על המגבלה של קניית המוצר ולהראות שמחה שאפשר שוב להכין לו. במקרה כזה אין כניעה ולא גרימה לנסיגה במשמעת, אדרבה יתכן שהוא יתאמץ לקום כתודה על המאמץ עבורו. וכן על זו הדרך, ותן לחכם ויחכם עוד.

קח פסק זמן

* כמו שסוגיא מורכבת דורשת יישוב דעת כך גם פעילות חינוכית, לכן לא שייך לפעול בשעת כעס יש לקחת פסק זמן

מסופר על אדם שלפני מותו צוה את בנו שכאשר יכעיסו אותו, שלא יגיב בצורה מיידית אלא יחכה לפחות יום אחד לפני שיגיב.

הבן הנ"ל גדל ונשא אשה, והיה צריך לצאת למדינת הים ולא ידע שאשתו מעוברת. והנה מסיבות שונות הוא התעכב שנים מספר מעבר לים, ולאחר שחזר, טרם נכנס לביתו והנה הוא שומע את אשתו מדברת ומשתעשעת עם בחור אחד שלא הכירו. חימה עזה תקפתהו, ובא להוציא את חרבו כדי להרוג את אשתו, אך מיד נזכר בצוואת אביו להמתין יום לפני שיעשה מעשה. ואכן הוא שב על עקבותיו והמתין יום. והנה למחרת הוא עומד ליד החלון ושומע את אשתו אומרת לאותו בחור: "בעזרת ה' אביך ישוב וישמח לראות שנולד לו בן". כאשר שמע זאת הבין שאין זה זר כי אם בנו. ואז הודה לה' וברך את אביו על העצה שהצילה אותו ואת אשתו ואת בנו.

אמנם במקרה זה הוא שמע את המציאות ולכן לא ביצע את זממו, ויתכן שאם לא היה שומע היה מבצע את זממו, אך לאמתו של דבר הטבע באדם שכאשר הוא ממתין לפני שהוא מגיב כעסו נחלש גם ללא סיבה מיוחדת כמו בסיפור, אלא עצם ההמתנה גורמת לכעס להיחלש ולפעמים אף להיעלם, כמו המשפט העממי: "הזמן מרפא"!

ובודאי שזה עוזר לשיקול דעת אחראי וברור יותר. אינו דומה מי שפועל מתוך כעס שאז מוחו מעורבב וכל מחשבתו היא להוציא אל הפועל את כעסו, מבלי לחשוב אם זה כדאי או מוצדק, לעומת אדם הפועל מתוך ישוב הדעת, שאז מעשיו נתונים לפיקוח שכלו.

אמנם פעמים רבות אנחנו כועסים ופועלים מיד בעוד "הברזל חם", משום שאיננו רוצים שעוקץ חומרת העניין ינטל, ואולי לאחר שנירגע לא נפעל באותה עצמה כמו בשעת החימום יתכן שיש בזה מן האמת.

אך השאלה היא ממה נפשך: אם ראוי לפעול בצורה חמורה - אזי גם כאשר כבר נרגענו עלינו להראות שהענין חמור מאוד בעינינו, ואם איננו רואים צורך לפעול בחומרה - הוי אומר שלפי האמת אין לפעול בחומרה.

הכלל בזה שעלינו לפעול בהגיון ובהוראת השכל ולא לפי הדחק. ואם כי אמת הדבר שאינו דומה רגע הידיעה שמזעזע לזמן שאחר מכן שאז התקרר הענין, שפעמים שבאמת היה ראוי להתרגש ולפעול בחומרה, מ"מ הענין התקרר, וא"כ איבדנו את הרגש שבענין, אולם אם נשקול בפלס את ההפסד כנגד הריוח, בודאי שפעולה מתוך הגיון מחושב ומניעת הטעויות והנזקים שעלולים להיות כתוצאה מן הכעס, כדאית יותר מיצירת הרגש למעשה, דהיינו תגובה שבאה מתוך פרץ של כעס.

זאת ועוד, אפשר ורצוי להביע זעזוע מיד ברגע ששמענו את המעשה, אך לא לפעול אלא רק לאחר פסק זמן כדבעי. (ראוי לציין שיש להקפיד שלא יובן שבכוונתנו להעניש בחומרה משום שזה עלול ליצור פחד בלתי מבוקר אצל הנער, פחד שאחריתו מי ישורנו. וכבר סיפרו לנו חז"ל (חולין צ"ה.) מעשים מזעזעים בילדים שהוריהם איימו עליהם, ומתוך הפחד שמו הילדים קץ לחייהם! פשוט יש להראות זעזוע של אי הסכמה ותו לא מידי.)

לדוגמא: זכורני שבאחת השבתות שהייתי אחראי בישיבה [בתור ממלא מקום], שמתי לב שאחד הבחורים לא נמצא. לאחר בירור נודע לי שהוא נסע לביתו לשבת כנראה ללא רשות. אני ידעתי מכבר שאותו בחור מאוד אהב לצאת לביתו, ולכן היה נראה שהוא פשוט ניצל הזדמנות שהרב הקבוע לא נמצא ואני רק ממלא מקום, וחשב שאני לא ארגיש שהוא נעדר ולכן חמק לביתו. כמובן שזה מעורר את הכעס, אך כיון שכתבתי בספרי [עצות בחינוך א'] שאין להעניש לפני ששואלים את בעל המעשה, לכן אע"פ שלדידי היה ברור שהוא עשה שלא כדין (וכמובן שכבר "הכנתי" את העונש), בכל זאת למחרת כאשר הוא הגיע לישיבה, נגשתי לבחור ושאלתי:

"משה, היכן היית בשבת"?

"בבית", ענה משה.

ושוב שאלתי: "האם קבלת רשות"?

והוא ענה בשלילה.

ואז שאלתי [כשכבר יש לי עונש מוכן!]: "מדוע"?

תשובתו היתה כי דודו נפטר ביום ששי, והוא נסע להשתתף בהלויה...
עד כאן הדו שיח.
פשוט מבהיל! מבהיל לחשוב אלו הענשתי מתוך כעסי כיצד יכולתי לישון בלילה? להעניש ללא בירור, ללא הצדקה, בחור שנסע להשתתף בהלויית דודו!
זו דוגמא אחת מני רבות, שמלמדת עד כמה צריך להיזהר לקחת פסק זמן כלשהו לפני שמגיבים, ואידך זיל גמור.
אל תאשים. אמור מה כואב
* כאשר אמרת לבן מה כואב סיפקת לו כלי להתמודד
* כאשר אתה מאשים יצרת קרקע פוריה לבעיות נוספות
הבן מתחיל לזלזל בלמודים. אינו משקיע, אינו מכין שעורים, זה מדאיג מאוד! כיצד יש להגיב?
יש סוגים שונים של תגובה. הנה דוגמא לתגובה:
"בני! אתה פשוט מזלזל בלמודים. זה עצלות שטבועה בך! אין לך רגש! לא אכפת לך שאני דואג, לא אכפת לך מאמא! העיקר שאתה מרגיש טוב! אתה לא חושב מה יהיה בעתיד. פשוט זו טפשות הגובלת בחוסר מצפון ובעצלות. עד מתי אפשר לסבול את הזלזול הזה?! תתנער כבר, תתעורר, אני לא אסכים שתעשה מה שעולה על רוחך! אני מזהיר אותך שאם תמשיך לעשות לנו רע, אנחנו נחזיר לך באותו מטבע! גם אנחנו יכולים להיות רעים יותר, יחס גורר יחס"!
עד כאן התוכחה.
תוכחה שכזו מלווה בהאשמה מעיקה ומרחיקה. בדרך כלל במקרים כאלה המטרה לא מושגת!
אמנם לפעמים רואים שהבן אכן משנה כיוון אך למרבה הצער זה זמני, והוא עלול בקרוב מאוד לשוב לסורו, ואף למצב גרוע יותר.
ומדוע?
ראשית, האשמה יוצרת רצון הפוך - דהיינו לדחות את הנאמר, משום שזה מעיק, ומי רוצה להיות מואשם? ולפעמים מעט תוספת האשמה יותר מן האמת יוצרת התמרמרות, וכמובן זה יוצר גירוי לתגובת נגד או סגירות וריחוק ואף התנהגות של "דווקא".
לא פעם שומעים מנערים שאומרים: "אם הורי אומרים שאני עצלן, שאני אגואיסט, אז דווקא אני מעכשיו אהיה מה שהם אמרו"! (ודאי שאין זה מוצדק ולא נכון מצד הבן לדבר או להתנהג כמו שהוא הכריז, אולם לנו כהורים יש חובה להיזהר שלא להיות הגורמים!)

גם במקרה שכל מה שההורים אמרו זה אכן נכון, מ"מ האשמה יוצרת מועקה בלב הנער, ומועקה יוצרת צורך לפורקן מיידי שבדרך כלל הוא שלילי, ולפעמים מועקה יוצרת אדישות, יאוש, כמין התאבנות, שיתוק וחוסר מעש, ובפרט שלא תמיד יש לנער את הידיעה והכלים להתגבר על בעיותיו.

זכורני מקרה בו ניגש אלי אב לבחור ישיבה כבן 15, כשכולו נבוך ועצוב. מה קרה? הבן שהיה ממושמע, פתאום אומר לאביו "אבא, תרד ממני!" המשפט הזה פשוט זעזע את האבא! משפט זר ומוזר ולא אופייני לבנו!

מה קרה?

בירורי עם האב את הסיבות האפשריות לכך, והאב סיפר שכאשר הוא הבחין שהבן לא משקיע בלימודיו, זה הדאיג אותו ולכן כדי לעורר את הבן הוא היה אומר לו בצורה קבועה: "תדע לך יחס גורר יחס! אם תשקיע - תקבל ממני מה שתבקש, ואם לא תשקיע - תדע לך שלא תקבל!" לבן שהיה נתון בלאו הכי בקשיים נמאס לשמוע רק תלונות, ולכן העיז פניו בחוצפה. (אם כי אין הצדקה לכך).

ב"ה לאחר מעקב משותף והדרכה נכונה, הבן חזר לעצמו וכמובן גם הביע חרטה. הורים היזהרו בדבריכם!

הנה דוגמא לסוג אחר של תגובה:

"בני, לאחרונה אני שומע שאתה לא מכין שיעורים, וזה מדאיג משום שזה עלול לפגוע בך בהמשך לימודיך. אם אתה מתקשה - אני אשמח לעזור לך, אך לא כדאי שהפער יגדל. פשוט חבל לאבד את הזמן. כל יום שתנצל יוסיף לך. אני חושב שלשחק במחשב לפני שאתה עושה שיעורים זו טעות. בשיעורי הבית בחשבון תוכל להיעזר בחברך. אני פשוט חושש שמא אתה פשוט לא מודע לחומרת המצב, קשה לי להסכים לכך, לכן בוא ונעשה סדר בדברים". עד כאן התוכחה.

לכאורה גם כאן אנחנו אומרים מה מדאיג ומה כואב ומסבירים שלא נסכים לכך, ובעצם המסר שוה, אך ההבדל הוא שבסוג זה של התוכחה אין האשמה, וממילא לנער אין סיבה להתמרמרות או לעשות "דווקא", ויתכן שגם יאמר מה מגביל אותו.

זאת ועוד, בסוג כזה של תוכחה אין לו מועקה מצפונית, והוא יותר מיושב ומשוחרר לנסות לפתור את הבעיה. גם אנחנו כהורים הרגשתנו תהיה יותר טובה וממילא באופן טבעי נהיה יותר נגישים אל הנער. לא תהיה הרגשת ריחוק של הבן מההורים כמו בסוג הקודם של התוכחה עם האשמה.

גם לבנך יש דעה

את דעת הבן אפשר לנסות לכוין אך לא שייך לבטלה

אחת הסיבות הגורמות לנֶתֶק בין ההורים לנער נעוצה בביטול דבריו.

הנער בא עם "סחורה" חדשה (דהיינו דעה והשקפה זרה), ומביע את דעתו שאכן היא מצוינת. לעומת זאת להורים ברור שזה נוגד את דעתם, והם זועמים איך עלה על דעתו לחשוב בצורה שכזאת.

הנה לדוגמא: הורים מחנכים את ילדיהם להיות אברכים לומדי תורה, ואת הבנות להיות בנות בית. "כל כבודה בת מלך פנימה".

והנה הבן בא עם "סחורתו": אני רוצה להיות חצי עובד וחצי לומד, (או להיות איש עסקים).

ההורים מזדעזעים: "איך הוא יכול לחשוב בצורה כזאת? הרי אנחנו חינכנו אותו להיות אברך תלמיד חכם או מגיד שיעור, ואיך הוא מדבר על חצי יום או יום שלם של עבודה? הרי זה ממש חוצפה!"

וכיוצא בזה, אם הבת תאמר שהיא רוצה להיות "משכילה ומודרנית",

ההורים נזעקים: איך היא מעיזה לחשוב בכוון הזה? והכעס גורר תגובות חריפות ולא תמיד הגיוניות, [או תמיד לא הגיוניות, בעיני הנער לפחות], וכמובן ש"הדרשה" [או יותר נכון הדרישה] מתחילה ותוכן הדרשה הוא שלא תיתכן דרך אחרת מלבד מה שההורים למדו. והדרשה מתובלת בכל מיני עקיצות וגינויים לדרך שאודותיה הנערה דברה.

ולפעמים אחרי ה"דרשה" ההורים אומרים לנער: הבנת? נו, עכשיו מה אתה אומר? [כשכוונתם היא: עכשיו אנחנו רוצים לשמוע ממך שמה שאמרת זה פשוט שטות או לפחות טעות], ובמקרה הטוב הם גומרים את ה"דרשה" ועוברים לשטף העניינים, בלי לצפות לתגובה.

ובאמת מה זה עושה לנער? האם זה משנה את דעתו?

ישנן שתי אפשרויות:

אפשרות ראשונה: הנער ימשיך להחזיק בדעתו בגלוי ע"י שיבטל וישלול את מה שההורים חושבים על מה שהוא אמר. ואע"פ שההורים אמרו דברים שיש בהם הגיון, אולם עצם העובדה שהם הביעו את דעתם בצורה חריפה, מאשימה ודורשת, גורמת לנער גירוי להתגונן ולהחזיק "בקרנות המזבח", אפי' בדברי שטות. וק"ו כאשר הוא מוצא "סדק" כלשהו בדברי ההורים, שאז הוא שמח על כך כמוצא שלל רב, ונתלה בטעותם כמו באילן גדול, משום שסוף סוף זה עוזר לו לעמוד על דעתו.

כל זה במקרה שהוא מגיב על דברי הוריו.

אך קיימת אפשרות שניה, והיא: הבן לא יענה, אבל בתוך לבו הוא מחזיק בדעתו, והוריו בעיניו פשוט קיצוניים או שחסר להם ידיעה והוא בעצם הצודק, אך אין טעם להתווכח משום שהוריו לא שואלים אלא קובעים. ואת שאלותיו הוא כבר יפנה "למבינים" - ידידיו בעלי "השיטה", שם הוא ימצא אוזן קשבת והזדהות, ובכלל שם הרבה יותר נעים.
כל זאת הוא חושב בלבו, וההורים לא מודעים לכך. נדמה להם שע"י ההתקפה הם נטרלו את הלך מחשבתו, ומעתה יש להם "שקט תעשייתי".
אך למרבה הצער זו עלולה להיות פצצת זמן מתקתקת!
ומה היא הדרך הנכונה למנוע את המכשול הזה?
פשוט, יש להבין ולהפנים שכשם שלנו ההורים יש דעה, כך לנער יש דעה משלו. ואע"פ שאנחנו בטוחים שהוא טועה, אך מ"מ עלינו להביע דעתנו בצורה מכובדת ומכבדת על מנת לאפשר לנער לפתוח את סגור לבו ולהרגיש נעים לשוחח עמנו.
ומן האמור נבין שאין לדרוש ממנו לקבל את דעתנו, אלא עלינו להביע את דעתנו בצורה ברורה ומכבדת [לאחר מחשבה שקולה], ולתת לנער לעכל את הדברים ולהגיע למסקנא, ולא ללחוץ עליו לקבל את דעתנו.
בצורה כזאת הוא איננו בהול להחזיק בדעתו ואין לו גירוי להתמרדות. וגם אם הוא עדיין חושב אחרת - מ"מ אנחנו את דעתנו אמרנו, ועלינו להמשיך לחפש את מקור הבעיה ואת הפתרונות שיתיישבו על לב הנער.
ובדרך כלל: כשיש יחס חם ומבין הנער עצמו מחפש את האמת בדברי הוריו, ורוצה להיות נכלל בתוכם ובדעתם, משום שיש לו רצון לרצות ולשמח אותם.
וזה מה שאמרו: מעט מהאור דוחה הרבה מהחושך!

כוחכם הגדול כהורים אוהבים

* ההורים הם הקרובים והחשובים ביותר לבן.
* אין אפשרות לנתק את אהבת הבן, להוריו אא"כ ההורים יגרמו זאת.
* כאשר הפיתוי חזק יש להבין את נפשו ועם זאת להראות מורת רוח אולם לא מאשימה.

אחד מהיתרונות החשובים שיש להורים במיוחד, היא העובדה שהנער באופן טבעי אוהב ומוקיר את הוריו, משום שכבר מקטנות הם אלו שהעניקו לו את צרכיו הגשמיים והרוחניים, הלבשה, אכילה ושתייה, וכן חום ואהבה, ושאר צרכיו, וממילא טבעי הדבר שהוא רואה בהם כמקור הטוב, ויודע שהם אוהבים אותו, וכמובן שגם בו מתעוררת אהבה והערכה להוריו. במצב כזה גם כאשר הוא גדל, רצונו הטבעי הוא לשמח את הוריו, וגם האמון בהם הוא יותר גדול.

אך דא עקא לפעמים קורה שהנער נמשך אחרי פיתויים מסויימים, שאינם עולים בקנה אחד עם השקפת ההורים. ולמרות שהנער מטבעו רוצה לשמח את הוריו, בכל זאת הפיתוי חזק מאוד ומושך יותר מאהבת הוריו, וזה גורם לו לעתים לעבור על דברי הוריו.

בצר להם, מנסים ההורים הדואגים למנוע זאת ממנו, בדרך כלל בצורות דלהלן:

א. ע"י איומים ועונשים, הגבלות וחרמות. הם מאיימים שאם הוא ימשיך בדרכו הנלוזה הם לא יספקו לו את צרכיו. וכאשר אין תוצאות, הם מבצעים את האיום. הם מגבילים אותו, צועקים עליו, ויש שאף מרחיקים אותו מהבית! פשוט הם מודיעים לו שכל עוד הוא מחזיק בדרך נלוזה זו אין הוא בנם והם אינם הוריו, ולכן עליו למצוא בית אחר.

ב. ע"י נסיון בפיוס והתרפסות לפניו ובלבד שהוא ילך בדרך הישר. הם מתעלמים מההדרדרות שלו, וממשיכים להתנהג עמו בצורה רגילה כאלו לא קרה מאומה. איש הישר בעיניו יעשה!

והשאלה, מהי הדרך הנכונה?

הבה נבחן את הדרכים: הנה, בדרך הראשונה יש יתרון, שההורים מראים לבן את מורת רוחם ואף נלחמים כנגד דרכו הקלוקלת. הם מקוים שע"י המגבלות, הנער ישקול שוב את מעשיו ויגיע למסקנא הנכונה שהם מצפים. ומכיון שכל אדם מעוניין להרגיש בנוח, ולכן סביר להניח שתהיה לו דחיפה לחזור לדרך הישר. כך חושבים ההורים.

אך דא עקא, פעמים רבות התוצאות הן הפוכות. הבן מקשה את עורפו ומקשיח את עמדתו ומוסיף חטא על פשע, משום שהוא מרגיש כאלו רוצים לכפות עליו התנהגות שהוא לא מעוניין בה, וכאלו שוללים ממנו את עצמאותו.

ואף שהאמת היא שהוריו רוצים בטובתו ויתכן מאד שהוא יודע היטב בסתר לבו שכוונת הוריו בזה לטובתו, אולם כיון שיש לו פיתוי לדרך האחרת הוא נתלה בהתנהגות הוריו כלפיו כסיבה שלא להיכנע, ואין הוא מנסה לחשוב האם דרכו נכונה או לא. פשוט הוא מרכז את כל כוחותיו סביב תגובת הוריו שלדעתו הם לא בסדר והוא לא יכנע להם, כך נוצר נתק.

זאת ועוד, כאשר הוא מנותק מהוריו הוא מחפש חברה אחרת שאיתה ימצא שפה משותפת וירצה לשתף אותם בלבטיו וכמובן שאז ההצעות וחוות הדעת שלהם בדרך כלל לא מתאימות ואף סותרות את השקפת ההורים, ולא קשה לנחש לאלו תוצאות תביא התחברות זו.

לעומת זאת, הדרך השניה של הפיוס וההתרפסות וההתעלמות מצמצמת את הרצון למרוד ולהתנתק כיון שהוא לא מרגיש דחייה מצד הוריו, וא"כ סביר להניח שהוא גם לא ימנע מלהתייעץ עם הוריו.

אולם החסרון שבדרך זו הוא עצם העובדה שההורים מתעלמים, זה מראה לילד שכביכול אין דרכו גרועה כל כך, וכי לא אכפת להורים אם ימשיך ללכת בה. הבן יכול לחשוב שגם ההורים לא בדיוק בטוחים שדרכם היא הדרך הטובה, ואז לא ינסה לשקול את דרכו החדשה.

ואכן הרש"ר הירש ז"ל ("יסודות החינוך" ח"ב במאמר השרשת התורה בחיים המעשיים מעמ' צ"ה והלאה) עמד על השאלה מדוע בני הנוער בתקופתו לא הלכו בדרך ה', אע"פ שהוריהם קיימו מצוות קלה כבחמורה. והתמיהה מקבלת משנה תוקף לאור העובדה שאותם נערים היו מוכנים ממש להקריב את עצמם למען הוריהם, ואעפ"כ בדבר זה, דהיינו ללכת בדרך התורה, הם לא הלכו. הם זנחו אותה! וצריך להבין מדוע הנוער לא התאמץ לשמור אמונים בדבר זה להורים?

תשובת הרש"ר היא: משום שההורים לא הקרינו להם שהדרך הזאת (דהיינו דרך התורה) חשובה להם מאוד. הנערים חשבו שאף שהוריהם הולכים בדרך זאת, אין זה מחייב אותם אלא זה פשוט "הרגל" מקטנות של הוריהם, והם הנערים "השתחררו" מהעול הזה.

לסיכום יוצא שבכל דרך מהנ"ל יש יתרונות וחסרונות.

מהי א"כ הדרך הנכונה?

קשה מאוד להצביע על דרך שתגן בצורה מוחלטת על הנער מפני הרוחות הרעות שחדרו לנשמתו, אך אפשר לנסות לצמצם את הסיכון בדרך דלהלן.

הנה לפי מה שהזכרנו לעיל שמטבעו הנער אוהב את הוריו ובכל זאת יש לו פיתוי שחזק יותר מאהבת הוריו, נמצא א"כ שבחירת הנער בדרכו הקלוקלת אינה נובעת מרוע לב, אלא פשוט בגלל שלבו שבוי ברשת התאוה.

לכן תחילה עלינו לתת את הדעת ולמצוא מה מפתה אותו, ולנסות לתת מענה מתאים שיגבר על הפיתויים. אמנם לא תמיד יש מענה מיידי, ולפעמים גם לא ידוע מתי יהיה מענה, אם בכלל.

אולם מ"מ עצם הידיעה שהמניע את הילד הוא פיתוי ולא רוע לב, עוזרת לנו להיות יותר מיושבים ומחושבים. עם זאת עלינו להיזהר בבחירת התגובה כלפי הנער, משום שאם נתקיף כמו בדרך הראשונה, עלול הנער להתרחק וכנ"ל, ואם נתעלם עלול הנער לפרש זאת כהסכמה.

מה א"כ תהיה התגובה הנכונה במקרים כאלו?
לענ"ד נראה שיש להביע את מורת רוחנו מהדרך שבה הוא הולך, ולהסביר לו שהדרך הנ"ל אחריתה מרה כלענה. ואם רואים שהילד מקשיב מתוך רצון, נסביר לו בפרוטרוט את הנימוקים לשלילת הדרך הנ"ל [כמובן באופן שברור לנו שאכן אנחנו יודעים לפרט נכון את חסרונות הדרך הנ"ל. אך אם אנחנו מסופקים אם אכן נדע מה החסרונות, אסור לנו לנסות לפרט משום שאם הוא ימצא "סדק" כלשהו בדברי ההורים, אף שזה רק בחלק מדבריהם, יקיש מזה הנער לשאר דבריהם שכשם שהחלק הזה לא נכון, כך גם כל דבריהם. לכן הורים היזהרו בדבריכם!].
כל זה במדה והבן מטה אזן קשבת.
אולם אם רואים שהנער לא מעוניין לשמוע, אין טעם להכביר במלים להוכיח את רעת הדרך שבחר בה הבן. אמנם בכל זאת יש לנסות לשוחח עם הבן ולהדגיש לו שהם רואים בצורה שלילית את דרכו, ולהקפיד שלא לומר את דעתם בצורה של האשמה אלא אדרבה לדבר מתוך הבנה, כגון לומר אנחנו מבינים שלא סתם אתה מתנהג כך, כנראה שזה גורם לך סיפוק, ובודאי שלא היית מתנהג בצורה שלא לרוחנו סתם, אדרבא אתה אחרון שתרצה לצער אותנו וכו', בעיקר כואב לנו ההפסד שאתה עלול להפסיד, ומאוד חורה לנו על אותם שמשכו אותך וכו', בצורה שרוח הדברים היא שאנחנו לא מאשימים אלא מבינים, ועם זאת כואב לנו.
בצורה כזאת לילד לא תהיה סיבה להתמרדות, ומאידך הוא לא יקל ראש משום שאחרי הכל הוא רואה שזה למורת רוחנו. ומכיון שמצד עצמו הוא אוהב אותנו ומן הסתם יודע הוא בתוככי לבו שדרכו שקרית כיון שלשקר אין רגליים, א"כ סביר להניח שבאיזשהו שלב הוא יתעורר שוב לחזור לדרך הוריו.
ומה פירוש לשקר אין רגליים?
הכוונה היא שהדרך הקלוקלת מציעה אמנם פיתויים רבים מאוד, אך עם זאת לאחר מעשה מרגישים ריקנות וחוסר סיפוק כעין הרגשת הפסד, פשוט לא טוב לו. רגעים הללו הם הזדמנות לחזור לדרך הישר, ואם הנער יזכור את הוריו האהובים והאוהבים והכואבים, הוא עשוי לשנס מתניו ולזנוח את דרכו הנלוזה ולחזור לדרך הוריו. משא"כ כאשר יש נתק ומאבק ביניהם שאז לא נוח לו להודות בטעותו, ובפרט כשאין הוא יודע כיצד יגיבו הוריו.
זו גם הסיבה לשלילת הדרך השניה שהצענו לעיל - דהיינו שהוריו יתעלמו מההידרדרות שלו - מכיון שבדרך זו עדיין חסרה המשיכה לחזור לדרך הוריו משום שהוא לא ראה

שאכפת להם באיזה דרך ילך, וא"כ אין סיבה שתשכנע אותו לחזור לדרך הוריו. בלבו הוא חושב: מה כבר משנה באיזה דרך אבחר, ולכן הוא עלול להשאר בדרכו.
לעומת זאת בדרך הראשונה שהמלצנו לעיל יש את ההתחברות לנער תוך הדגשת אי ההסכמה ומורת הרוח מדרכו של הבן, ובכך נשאר כח המשיכה אל ההורים.

לסיכום

אל תלמד אותו לשקר!
* הערכה להשגים קטנים מהווה מנוף להשגים גדולים יותר
* הבלטת הכשלונות מהווה סיבה לכשלונות נוספים

בדוק מה הכלים שיש ברשותך
כל אדם עושה מה שנראה לו כדאי ולכן אם ההורים דורשים מהבן עליהם לבדוק שכדאי לו או לפחות לא כדאי לו לסרב

סלק את שורש הבעיה ולא רק את הסימנים שלה
הכשלונות והמעידות של הנער הן התוצאה ולא הסיבה ובעצם יש לתקן את הסיבה

בלי מאבקים
* המאבק עם הנער עלול ליצור התנגדות
* הויתור מגרה פתויים
* הדרך הנכונה לדרוש ולעמוד על שלנו בלי מאבק

קח פסק זמן
כמו שסוגיא מורכבת דורשת יישוב דעת כך גם פעילות חינוכית, לכן לא שייך לפעול בשעת כעס יש לקחת פסק זמן

אל תאשים. אמור מה כואב
* כאשר אמרת לבן מה כואב סיפקת לו כלי להתמודד
* כאשר אתה מאשים יצרת קרקע פוריה לבעיות נוספות

גם לבנך יש דעה
את דעת הבן אפשר לנסות לכוין אך לא שייך לבטלה

כוחכם הגדול כהורים אוהבים
* ההורים הם הקרובים והחשובים ביותר לבן.
* אין אפשרות לנתק את אהבת הבן, להוריו אא"כ ההורים יגרמו זאת.
* כאשר הפיתוי חזק יש להבין את נפשו ועם זאת להראות מורת רוח אולם לא מאשימה.

כוחו של הרגל

כוחו של הרגל

"תורה מביאה לידי מעשה מעשה מביא לידי זהירות", ההרגל מהווה גורם מאחה לנתק בין הקושי לבין הרצון

כל הורה מצפה שהבן שלו יעמוד במטלות הלימודיות, ויש אף המייחלים שהבן יהיה מתמיד. אולם לא תמיד ציפייתם מתגשמת. ואם כי זה מצב מדאיג, המצב מדאיג שבעתיים כאשר רואים שהבן מידרדר מבחינה ערכית, אם זה בקיום המצוות ואם זה בהתנהגות וכיו"ב.

וכאן נשאלת השאלה: כיצד יש להתגבר על הבעיה החמורה הנ"ל? משום שבמציאות אנחנו רואים שאע"פ שההורים משדלים את הבן בכל מיני אופנים בטוב וברע, עדיין הוא עומד בשלו ולפעמים אף יותר גרוע, כאלו לבו אטום וחתום. מין הרגשה של התנכרות בסתר ובגלוי. וכאשר מוכיחים אותו, הוא שולף תשובות לא הגיוניות ואף אפילו שהן תשובות אפילו שהן שקוראות תגר עלינו, ועיני ההורים רואות וכלות ואין לאל ידם.

מה עושים?

ובכן, ראשית עלינו להבין שכדי לפתור את הבעיה עלינו לחפש ולמצוא את מקורה ואז לנסות לתת תשובה הולמת. מורא ההורים או אהבתם עדיין אינם הפתרון לבעיה, אלא הם מהווים כעזר, דהיינו מורא ההורים כתריס בפני המשך ההידרדרות, ואהבת הורים כגשר מחבר בינם לבן. והאמת שלכל בן יש לתת את הדעת כיצד לבנות לו פתרון הולם, אך יש לנו לדעת שאחד העזרים החשובים לדרבן את הבן הוא ההרגל. ונרחיב את הדברים.

הנה לשון רבינו יונה ז"ל בפירושו למס' אבות (פ"ג מ"ט):

"הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת", שבזמן שמעשיו של אדם מרובין מחכמתו, נמצאת תאוותו לחכמה גדולה מחכמתו. ונמצא כי בכל יום ויום מוסיף חכמה על חכמתו. עכ"ל.

ונראה להסביר את דבריו כי הסיבה שתאוותו לחכמה גדולה מחכמתו, היא משום שככל שהוא חוזר על המעשה הוא נקשר יותר למהות של המעשה. ובפרט שמפעם לפעם זה נעשה לו קל יותר וממילא גם נוח יותר לעשות, וא"כ אין לו את הפיתוי הנובע מבקשת המנוחה, זה פשוט קל בשבילו ונוח, ואדרבה הוא מחפש להעמיק ולהבין יותר, וגם החלק הרוחני שבו מתפתח ודורש עוד רוחניות. לכן מובן וטבעי הדבר שהוא יבקש את החכמה. וכן להיפך, אם חכמתו מרובה ממעשיו תאוותו פחותה ואין לו חשק להשיג

חכמה ודעת, וממילא אין קיום לחכמתו. גם בפירוש המשניות להרמב"ם (שם) ראיתי שכתב וז"ל:

"הנה דבר זה מוסכם עליו מהפילוסופים גם כן שהרגל המעלות כשיקדם לחכמה עד שיהיה קנין חזק, ואחר כך ילמד החכמה אשר תזרזהו על הטובות ההם, יוסיף שמחה ואהבה בחכמה ובחריצות להוסיף ממנה, אחר שתעוררהו למה שהורגל. וכשיקדימו ענייני הדעות ואח"כ ילמד ותהי החכמה מונעת אותו ממה שיתאווה בהרגל, תכבד עליו החכמה ויניחנה" עכ"ל. וזה כמו שביארנו בס"ד לעיל בדברי רבינו יונה ז"ל. (ועיין עוד באור החיים הקדוש בפירושו לחומש ויקרא פרק י"ח פסוק ב'. ע"ש).

וכיו"ב כתב במצודת דוד (משלי כ"ב, ו') על הפסוק "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה", וז"ל: התחל והרגל את הנער בשנים להוליכו בעבודת ה' לפי דרך חכמתו אם מעט ואם הרבה, וכשיהיה מורגל בעבודת ה' אז גם כי יזקין לא יסור ממנה, כי יתן על לב להשכיל כשרון המעשה ההוא עכ"ל.

ומכאן יש ללמוד לענייננו כאשר הבן אינו ממלא את המוטל עליו ואף מידרדר ח"ו, חשוב מאוד לקרב אותו ולתת לו הרגשת שותפות בצורה חיובית בכל מצב שהוא נמצא (למעט מקרים שהוא מהווה גורם מקלקל שאז ההתייחסות שונה), ולתת לו לבצע מטלות שהוא מתחבר אליהם, וזאת משום שזה חלק מההואי של המשפחה, וזאת אפילו שידוע להורים שכאשר הוא נמצא לבד הוא לא מבצע זאת.

לדוגמא: נער במצב רוחני חלש שאפי' נטילת ידיים אינו נוטל, אם כי הדבר מצער, אך בכל זאת יש לתת לו הרגשה טבעית כדי לעזור לו. למשל אם הוא בסעודה משפחתית, להגיש לו את הנטלא בפנים מסבירות כאילו הוא רגיל בכך.

וככל שהוא יתרגל בפעולה הזאת (אפילו שהוא בעצמו זנח אותה), ההרגל יתן את אותותיו! משום שזו פעולה כמעט אוטומטית, נוחה וקלה, שאין לו סיבה להתנגד לה. (במקרה שהוא עלול לסרב, יש להניח את הנטלא לידו בצורה לא מחייבת ולא להתייחס לתוצאה אם נטל או לא נטל). וכך העניין בכל פעולת מצוה שההורים ירגילו אותו כנ"ל, הפעולות יקרבו אותו לעצם המהות.

וכיו"ב כתב בספר החינוך (מצווה צ"ט) וז"ל:

משרשי המצוה (מצות בגדי כהונה), היסוד הקבוע לנו, כי האדם נפעל לפי פעולותיו ואחריהם מחשבותיו וכוונותיו, והשליח המכפר צריך להתפיס כל מחשבתו וכוונתו אל העבודה. על כן ראוי ללבוש בגדים מיוחדים אלה. (דהיינו בגדי כהן מצנפת אבנט וכו') שכשיסתכל בכל מקום שבגופו, מיד יהיה נזכר ומתעורר בלבו לפני מי הוא עובד. וזה

כעין תפילין שנצטוו הכל להניח בקצת הגוף שיהיה לזכרון מחשבת הכשר. ואע"פ שגם הכהן היה מניח תפילין, לגודל עניינו היה צריך גם זה עכ"ל.
לסיכום אפשר לומר שכדאי להעסיק את הנער בדברים שקשורים לרוחניות, וככל שירבה להתעסק בכך הרי זה משובח!

תעודת זהות חיובית

* הנער זקוק להרגיש שהוא שווה, רצוי וטוב.
* בעבר עיקר הציפייה הייתה מהבית.
* בדורנו הנער עלול לחפש הערכה בשדות זרים

שאלה שחוזרת על עצמה פעמים רבות היא:
מדוע אנחנו כהורים קבלנו גם געורות ואפי' עלבונות מההורים ולא התמרדנו ולא התייאשנו, ואדרבא זה עורר אותנו איך לשפר את התנהגותנו כדי למצוא חן בעיני הורינו וגם לפני ה', ואלו עתה המציאות שונה לחלוטין: אם גוערים בבן - הוא מתריס, ואפי' קיים חשש שיפרוק עול.
מה קרה, מה נשתנה?
תשובה: ראשית עלינו לדעת, שכל אדם באשר הוא אדם, מצפה להערכה ולהזדהות. לכן הדבר טבעי שהוא נוטה לכיוון שממנו הוא ישיג הערכה. אם בבית מעריכים אותו - אזי הוא יאהב את ביתו, ואם ההערכה אליו היא במקום לימודיו או בין החברים בשכונה - אזי הוא יחפש את קרבתם משום שההערכה והכבוד הם צורך נפשי לכל אדם. והנה בדורות הקודמים שהתא המשפחתי היה יציב וחזק ולכן, לבן היתה ציפייה להערכה רק מביתו, משום שלא עלה על דעתו לצפות להערכה ממקום אחר, כי במציאות זה לא היה שוה ערך כמו הבית. ההשפעה של הבית היתה מוחלטת, וממילא הבן היה קשור ותלוי בצורה חזקה בבית הוריו. וכיון שכן, גם כאשר געגו בו ואף העליבוהו, הוא לא העלה בדעתו לחפש מקום אחר להערכה, אלא היה מנסה לתקן את מה שטעון תיקון, בכדי לזכות שוב בהערכה של בני משפחתו. זה היה שוה את המאמץ.
משא"כ בדורנו שלמרבה הצער התא המשפחתי חלש ומתפורר על נקלה, לבן יש הרבה כיוונים שנראים "נוצצים" [אע"פ שלאמתו של דבר המחיר של ההצטרפות אליהם יקר וכואב מאוד, עכ"פ לפני שמרגישים את הכוויה זה נראה מבטיח, והבן בתמימותו לא מבחין בכך], וכאשר הוא לא זוכה להערכה מצד בני משפחתו, הוא פוזל לרעות בשדות זרים, בתקוה ששם הוא כן יזכה להערכה. שם הוא לא שומע ביקורת, שהרי אין להם כוונה לחנכו, ומצידם שיעשה ככל העולה על רוחו. ולכן הבן עושה חשבון "פשוט",

והוא מגיע למסקנא "ששם" יותר משתלם, ואין פלא מדוע הוא מתמרד ולפעמים גם פורק עול ב"מ.

ומכאן יש ללמוד את החשיבות הרבה בדבר הצורך לתת הערכה לבן! פשוט לחפש נקודות חזקות וטובות אצל הבן ולהעלותן על נס בכל הזדמנות, ולהקפיד שהאוירה באופן כללי תהיה של הזדהות והערכה בבחינת "ימין מקרבת".

ככל שתרבה ההערכה וההזדהות, כך יגדל ויתחזק הקשר הנפשי של הבן לביתו, והחשש להתמרדות או לפזילה לשדות זרים תקטן, משום שהבן מרגיש בנוח. לא חסר לו את הצורך הנפשי של ההערכה, ואין לו גם סיבה לחפש זאת במקום אחר.

יתרון נוסף בחזוק ובנתינת ההערכה הוא שזה מהוה כעזר לעמוד בפני פיתוי. גם כאשר מנסים למושכו לכיוון אחר הוא יותר ביקורתי ושקול, משום שאינו זקוק לקירבה של זרים, ועמידתו הרבה יותר איתנה!

לכן חשוב והכרחי לתת לבן "תעודת זהות חיובית".

מהי תעודת זהות חיובית?

הנה מספר דוגמאות:

א. הבן חזר ממקום לימודיו. יש לקבלו בשמחה ולומר לו: "הו, כמה התגעגענו אליך! ברוך ה', אתה ממש עושה לנו אור בבית! הסתפקנו מה לעשות במקרה פלוני, מה דעתך? תגיד לנו מה אומר ראש הישיבה שלך אודות ענין פלוני", וכו'.

ב. הבן סידר את חדרו. אפשר לומר: "איזה יופי, ממש חדר מסודר! רואים שזה מכל הלב, ישר כח! זה מראה על הפנימיות הטהורה שלך, ממש בחור אחראי".

ג. הגיע אורח לבית. אפשר תוך כדי שיחה לספר לו על מעלותיו של הבן, או לתת לו להבין שאנחנו מאוד מרוצים ומעריכים את הבן.

ד. יש לבן יום הולדת או אירוע אחר. להראות את הרצון להזדהות ולהיות שותפים בשמחתו. רצוי לדרבן את בני המשפחה לקנות משהו סמלי לאות השתתפות בשמחת יום הולדתו.

כל הנ"ל הן חלק מדוגמאות חיוביות המצויות, ובכולן אנחנו מנסים לשדר הערכה. אולם גם מדוגמאות שליליות אפשר לשדר הערכה.

כיצד?

הנה מספר דוגמאות:

א. הבן הסתכסך עם אחיו, אפשר לומר לו: אם הגעת למצב כזה כנראה שזה לחץ אותך מאוד. אתה בדרך כלל מאוד מתון, ובודאי שלמצב הזה הגעת שלא ברצונך.

ב. הגיע מכתב תלונה מהישיבה שהבן לא עומד במטלות הלימודיות בישיבה. אפשר לומר לבן כי לכל אדם יש ירידות ועליות, ו"סוף סוף אינך מלאך. טוב, אני אומר להנהלה שקבלתי את ההודעה. אני בטוח שזה רק זמני. אני מכיר אותך יותר טוב מכולם, אני מבין את החשש של הרבנים, הם אינם מכירים אותך כמוני" וכו'.
כמובן שאין הכוונה לצטט מלה במלה, אך מטרת הדוגמאות לתת כיוון בדיבור ובתגובות כלפי הבן.

גדולה לגימה שמקרבת

קירוב דעת הוא כמו מגנט של המחשבה אל מי שמקרב, ע"י קירוב נמנע הרבה סיכונים של פזילה החוצה או ייצור בעיות בבית
מה היא גדולתה של הלגימה, ובמה כוחה גדול?
והתשובה פשוטה - כשיש לגימה יש הרגשה של אחדות, והלבבות נפתחים כתוצאה מהנעימות של הלגימה. ידוע שאנשי עסקים - ובפרט עסקים גדולים - "סוגרים" עסקאות ע"י כיבוד כיד המלך מהטעם הנ"ל, משום שבאווירה כזאת, כשיש קירוב הדעת, נוח וקל יותר להסכים להצעות. זכורני שפעם טלפנתי להורים של בחור שטפלתי בו באופן אישי, והם ענו לי שעכשיו הם עסוקים בצליית כבש להכינו לפני סגירת עסקה גדולה. ולעניינו - כאשר יוצרים אוירה של "ביחד", התוצאה הברוכה לא תאחר לבוא.
הנה לדוגמא: ההורים קנו תמונה יפה שתקשט את הסלון. ייטיבו ההורים אם יתייעצו עם הבן היכן להניח את התמונה. עצם השיתוף גורם לבן הרגשה נעימה של חשיבות וגם קירוב להוריו, משום שהוא מרגיש שותפות, הוא גם "מאן דאמר".
דוגמא נוספת: ההורים (האב, האם, כל אחד לחוד או שניהם יחדיו) חזרו לבית והביאו עוגיות או פיצה. אם אין להם מניעה, רצוי שהם יזמינו את הבן לאכול יחדיו. שוב ההרגשה היא שאני חלק חשוב בבית וחושבים עלי.
וכיון שנוצרת אוירה חיובית, הדבר מועיל הרבה למניעת בעיות, משום שהבן רגוע וטוב לו, וממילא אינו מחפש סיפוקים אחרים מידיים. יש לו גם ענין לשמח את הוריו, ולכן הוא ישתדל ללכת בדרך המלך, ונוסף לכך: כעת ישנם הרבה יותר סיכויים שהוא ישתף את הוריו בלבטיו מתוך הרגשת שייכות להוריו, תוך הרגשת הדאגה והאהבה הכנה של הוריו אליו.
גם אם ח"ו תהיינה מעידות שהם למורת רוחם של ההורים, סביר להניח שהן יהיו חד פעמיות, כי מלבד זאת שהוא מעצמו ירצה להתעלות ולעלות על דרך המלך כדי לא לגרום להוריו צער, קיים עוד יתרון והוא שכאשר הוריו יעירו לו או אפי' אם יגערו בו,

הוא לא יתמרד משום שהוא יודע שהוריו אוהבים אותו ודואגים לו, ואדרבא דבריהם יהיו לו כמקור להוסיף ולחשוב על מעשיו שמא אינם ראויים, ואולי כדאי לנסות לשנות את דרכו הנלוזה, משום הוריו היקרים, האהובים והאוהבים.

יש לציין שיצירת אמון וקירוב בצורה הנ"ל (דהיינו ללא אינטרס או אילוץ) הינה חזקה מאוד, משום שאינו דומה בקשת אמון הנובעת מדרישה מסוימת, כגון שאנחנו נותנים לבן מתנה מסוימת משום שיש לנו דרישה שהוא יעשה מאמץ נוסף בלימודיו. או שאנחנו משתפים את הבן בהחלטה היכן לתלות את התמונה משום שהוא ביקש להתערב.

במקרים הנ"ל אין זו אהבה שנראית בצורה מושלמת, משום שלאהבה כזאת יש מין הרגשה של "אהבה התלויה בדבר". הבן עלול לחשוב שבעצם ההורים אינם אוהבים אותו אלא את עצמם, והמתנה שנתנו לו זה בגלל שהתאמץ בלימודים או כדי שלא יהיו להם "בושות" או שלא יהיו טרודים בבעיות בבן.

או למשל הסכמה לשתוף הבן לאחר שהוא ביקש זאת מהוריו - אין זאת מאהבתם את הבן אלא משום שלא היתה סיבה לסרב. ואע"פ שיתכן שהסיבה האמיתית לשיתוף הבן ולנתינת המתנה היתה אך ורק משום שאכן הם אוהבים אותו, אבל מ"מ הבן לא תמיד מבין כך.

לעומת זאת, כאשר ההורים נותנים פרס לילד ללא סיבה הנראית לעין, או שקוראים לו מיזמתם לשתף אותו בהחלטה בדבר הנוגע לבית (למשל), כאן הסיכויים גדולים יותר שהבן יבין שאהבת הוריו אינה תלויה בדבר, וממילא אהבתו אליהם ואמונו בהם יגדלו ויתחזקו. ולכן רצוי מאוד לנסות ליצור אוירה כנ"ל. זה יכול להיות בצורות נוספות ולא רק ע"י שיתוף.

הנה דוגמא נוספת: הבן יוצא לטיול, וכמובן יש תפריט מה להביא לטיול. הבן מקבל את כל התפריט, אך בכל זאת ההורים אומרים לבן: "הנה עוד משהו (נניח סוג של מזון או פריט טכני אחר), קח גם את זה כדי שיהיה לך יותר נעים". בצאתו לטיול ההורים מלווים אותו עד להסעה ומחכים עד שהאוטובוס נעלם מן העין, וכאשר הוא חוזר מהטיול הם עומדים ב"היכון", ומראים לו שהם ציפו לו ומתעניינים ושומעים בקשב ובהזדהות את החוויות שהיו בטיול וכדו'. כל הפעולות הנ"ל הן בבחינת "גדולה לגימה שמקרבת". ואע"פ שהן פעולות פשוטות, מ"מ הן עשויות להוות לאחיעזר ואחיסמך למניעת דרדור של הבן או לקירובו במקרה שח"ו הוא מעד רוחנית.

באופן כללי אפשר לומר, שלגימה המקרבת היא הפגנת אהבה שתהיה ניכרת מתוך המעשים שאינה תלויה בדבר.

כך גם אפשר להפגין אהבה כאשר ההורים באים הביתה ועמם מאכל האהוב על הילד, כגון פיצה/פלאפל, שקנו במיוחד בשבילו. ולכשישאל הבן לפשר ההפתעה, אפשר לומר לו: פשוט הייתי ליד החנות ואני יודע שאתה אוהב זאת, ולכן קניתי לך.
כמו כן חשוב מאוד להקפיד לתת לו הרגשה של בן חיובי במקרה של ויכוחים בין האחים, להשתדל להסביר את "הצד" שלו. ואם יש אחים קטנים ממנו, לומר להם שהם צריכים לכבד את האח הגדול וכו'. כמובן רצוי שדבריהם יגיעו לאזני הבן, משום שכך הדבר עשוי ליצור אמון בעצמו ואמון בהוריו.

אל תתמהמה

במקום לטפל בבעיות לאחר שהתעוררו יש להקדים תרופה ע"י חינוך מקדים, רפואה הטובה ביותר היא רפואה מונעת.
כאמור לעיל, בעיות אינן תוצאה מיידית, אלא בדרך כלל הן הצטברות ממושכת שבתחילה תוצאותיה לא בלטו, אך במשך הזמן זה הצטבר עד שהתוצאות פרצו לחוץ.
ההורים עסוקים, ופעמים רבות הילדים נשארו לבד. כשההורים חזרו לביתם הכל היה נראה רגיל, הם לא ראו תכונה מיוחדת.
אמנם יתכן שהכל כשורה. אך בכל זאת לילדים חסרה הדמות המחנכת, הדוגמא האישית, ההדרכה המפורטת, דפוסי ההתנהגות ויחסי הגומלין בינם לבין עצמם ובינם להורים. הילדים גדלים במציאות הקיימת, שעל פי רוב אינה מחנכת.
גם הנער זקוק לקשר רצוף וחם עם הוריו. ככל שקשריו עם ההורים יתהדקו, הוא יהיה יציב יותר מבחינה רגשית. משא"כ כאשר הקשר חלש, תחסר לנער ההדרכה. ובמקום ללמוד מהוריו, הוא עלול ללמוד מחבריו שאיתם הוא כן מרגיש קרבה, וכידוע החברים אינם מחנכים.
זאת ועוד, גם המשמעת להורים והאמון בהם ידעכו. לפעמים אנחנו תמהים כיצד הנער הפך את עורו ונהיה חצוף או בלתי מתחשב אפי' בהוריו מולידיו, והוא הולך שבי אחרי חברים ושומע לעצתם, משל היו הוריו.
והפלא הגדול הוא, שדוקא הנער הזה שעד עכשיו היה ממושמע ותלוי בהוריו, פתאום ביום בהיר אנחנו מגלים דמות אחרת, דמות שמציגה עצמאות יתר, בטחון עצמי מופרז, מתנכר ולא מתחשב כלל. וכשכבר מעירים לו הוא כועס, ואפי' משיב תשובות עוקצניות.
מה קרה לו?

ולפעמים עוד מוסיף הנער כל מיני מעללים שלא חלמנו שהוא יעשה, או רואים פתאום ירידה תלולה ביראת שמים. פשוט נער אחר.

מה פשר הענין?

ובכן, עלינו לדעת שהנער לומד הרבה מן הסובב אותו, ולא תמיד הוא מגלה את סגור לבו. נער יכול לראות את אביו מדבר וצוחק בביהכ"נ, ובכל זאת הנער יראה להוריו שהוא צדיק, אך לא בהכרח זו אמת. על פי רוב זה משום שהוא מבין שהתנהגות יפה תשתלם עבורו, ולהיפך בהתנהגות גרועה.

אולם כל זה בשביל הממונים עליו. אך עצם ההתנהגות של הוריו חרוטה על לוח לבו והוא "מבין" לנכון מהי "חשיבות ביהכ"נ". וכמובן כאשר תסור הסיבה שבגינה הוא נמנע מלדבר בבית הכנסת, דהיינו כאשר הוא יגדל ויהיה עצמאי, הוא כבר לא יקפיד על כך. בדיוק כמו שראה אצל אביו! ובפרט שאביו הוא באופן טבעי דמות שהוא עשוי להעריך ומודל לחיקוי.

דוגמא נוספת: כאשר ההורים עסוקים ואין להם הרבה זמן להקדיש לילדים, ממילא הקשר בינם הוא רק לצורך טכני, כמו מה לעשות בבית, או חזרה על שעורי הבית בלבד. היחס נעשה כמו אדם זר שחייב למלא את תפקידו, אך לא הורה שאכפת לו באמת מבניו. התנהגות כנ"ל מחבלת חבלה אנושה בקשר ובחינוך של הנער.

אסור לחכות עד שהנער יראה קבל עם את חוסר רצונו לציית, ללמוד, או כל בעיה אחרת, אלא אדרבא עלינו למהר ולא להתמהמה. יש להשתדל בכל הזדמנות להראות חיבה ואכפתיות מהנעשה עם הנער, וזה אפשרי ע"י שההורים יימנעו עד כמה שאפשר מהיעדרות ממושכת או קבועה מהבית, וע"י קשר בסעודה משותפת, ע"י מחמאות ושאלות שמשדרות שמעניין אותנו מה קורה אתו. וכאשר יש צורך בהערה או בגערה, לא לחסוך אותה. אם בגערה ההורים משדרים אכפתיות, היא עשויה להביא לקשר מבורך וליציבות נפשית של הנער.

את הנ"ל יש להקפיד להראות בצורה טבעית דווקא בזמן שהכל רגיל, ואדרבא כאשר ההתעניינות באה בזמן שהכל רגוע זה נראה אמיתי יותר, זה מראה לנער שבאמת אוהבים אותו. משא"כ כאשר ההערה או המחמאה באה דווקא כאשר הנער מעד, אזי זה נראה כמו אינטרס שההורים רוצים שהבן ילך ב"תלם", ולכן מתעניינים בו ולאו דווקא משום שאוהבים אותו. וכמובן במצב כזה הנער לא ישמח לקבל את דברי הוריו. לעומת זאת, כאשר לא מתמהמהים, אלא בצורה עקבית משדרים לנער אכפתיות ואמון, אזי

כאשר תצוץ בעיה, הסיכויים גדולים יותר שאכן הוא יציית ויאמין לדברי הוריו. "סוף מעשה במחשבה תחילה".
כך גם הענין לגבי ההדרכה המקדמת להתחבר רק עם חברים "טובים", ולהמנע ולהזהר מחברים מפוקפקים. יש לדבר על הכל בהקדם ולשוב ולדבר על כך, כדי שלא נמצא את עצמנו נצבים בפני עובדה מוגמרת של התחברות לחבר שאינו לרוחנו, משום שאז הרבה יותר קשה לשכנע אותו להתנתק מהחבר שהרי הם כבר קשורים בצורה רגשית, ומי יודע אלו דברים הספיק החבר הבלתי רצוי ללמד את הנער. הוא אשר אמרנו, שאסור להתמהמה בהדרכת הנער, ויפה שעה אחת קודם.
וגם זו לטובה ייחשב, אם ההורים יפרגנו לנער מדי פעם בקניית דבר אהוב עליו, ממש סתם כך ללא סיבה מיוחדת, אלא רק משום שהם שמחים בשמחת הנער ואוהבים אותו אהבה שאינה תלויה בדבר.
וכן להיפך, כאשר רואים שהנער נמצא בעצבות או בדאגה, יש לשדר ולהראות לו שדאגתו ועצבותו הם גם דאגתנו ושגם לנו עצוב, ולנסות להראות הזדהות ורצון כנים לנסות לעזור.
הפעולות הנ"ל מהוות כעזר לעורר את רצון הנער להתחבר ולהתחבב על הוריו בבחינת "ימין מקרבת".
ועם זאת יש גם להקפיד על מצב של גבולות ברורים ומוסברים ללא מורא ופחד! הנער חייב לדעת מה אסור ומה מותר, ועליו להבין שהוריו עקביים והחלטיים. אם כי אינם שרירותיים, אך מ"מ אינם הפכפכים או משתנים לפי עוצמת הלחץ.
ואם נתבונן, נבין שאכן שמאל הדוחה קשורה בקשר אמיץ עם הימין מקרבת, כי ללא הימין מקרבת, אין אחיזה חינוכית לשמאל הדוחה. וכן להיפך, אם אין את השמאל הדוחה, מבחינה חינוכית אין ערך של ממש לימין מקרבת. משום שאז הנער יפעל רק לפי הדחף והרצון, ואז הדרך לפריקת עול אינה רחוקה.
לכן ישכילו ההורים לשמור על מצב של שמאל דוחה וימין מקרבת בהקדם, ולא ח"ו אחרי שצצות הבעיות.

דבריך אינם הולכים לריק, הם ממתינים להזדמנות הנכונה

כל פעולה חינוכית היא אוצר שמחכה לרגע הנכון, זה כעין ריכוך הלב עד שהדברים חודרים ללב.
האי ג'רבא רווי בקדושי עליון. כמעט שאין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה, כולם שומרי תורה ומצוות, אבל היה שם

בחור יוצא דופן שזלזל בקיום המצוות, אם כי לא בגלוי.
כאשר הגיעו אנשי "עליית הנוער" לג' רבא בתקופת קום המדינה על מנת לשכנע את יהודי האי לעלות לא"י, ניצל הלה את ההזדמנות ועלה איתם לארץ ישראל.
והנה כעבור מספר שנים חזר האיש לאי כשהוא חבוש כיפה על ראשו, וניכר היה עליו שדרך התורה היא נר לרגליו. הדבר היה לפלא בעיני יושבי האי שידעו את האיש ואת שיחו, וחששו שמא התנהגותו הינה העמדת פנים על מנת שיצליח למצוא שידוך מבנות אנשי האי שהיו מאוד שמרנים ובודאי לא יסכימו לתת את בתם לאדם שאינו מתאים לאורחות חייהם, אולם לאחר חקירה ודרישה התברר שהאיש אכן השתנה לטובה.
את פשר השינוי הוא הסביר:
"אכן לא עבר זמן רב מאז שעליתי לארץ ישראל וכבר פרקתי עול. התגייסתי לצבא והתקדמתי בסולם הדרגות עד שנתמניתי אחראי על פלוגת חיילים. ובאחת הפעמים יצאנו למסע אימונים במדבר שממה באיזור הנגב, והנה באמצע הדרך אזלה השתייה שהצטיידנו בה טרם צאתנו לדרך, (ומכשיר סלולארי אז, לפני כשבעים שנה לא היה), ידענו שבאופן טבעי, בחום הקייצי הנורא, לא נוכל לשרוד ופשוט נמות בצמא. התיישבתי על הקרקע מתוך יאוש, ואז עלו בזכרוני ימי ילדותי בג'רבא אצל הרב וכו'. עיני זלגו דמעות חמות, ונשאתי תפלה מעומק לבי לבורא עולם, וקבלתי על עצמי שאם ניצל אשוב בתשובה שלימה. והנה תוך דקות מעטות קרה הבלתי ייאמן: השמים התכסו בעבים וירדו גשמי ברכה! פשוט ראיתי את השגחת ה' עין בעין!" סיים אותו האיש את ספורו.
והשאלה הנשאלת - מדוע כאשר היה במחיצת רבותיו לא הושפע ואלו עתה לאחר שהתנתק מהם הוא כן נזכר והפנים?
התשובה היא, שאע"פ שאמנם בצעירותו הוא לא שמע לרבותיו ואולי בלבו אפילו בז להם, אולם הדברים לא היו לריק אלא הם היו בעמדת "המתנה" עד שהגיעה ההזדמנות ש"כלי הקיבול" נפתח, ואז פרצו הדברים ממקום "מנוחתם" ופעלו את פעולתם.
כך ראינו גם עם מנשה בן חזקיה, שפרק עול והרבה לפשוע, סגר בתי כנסיות ובתי מדרשות ועבד עבודה זרה, ואע"פ שאביו חזקיה הצליח מאוד להרבות תורה בעם ישראל, והגיע למצב שמדן ועד באר שבע כולם למדו תורה ובודאי הוא לא חסך מוסר מבנו מנשה, ובכ"ז מנשה נשאר בשלו, אולם כאשר מלך אשור לקח אותו בשבי ורצה לשרפו בסיר הרותח, הוא נזכר בדברי אביו שלמדו את הפסוקים "בצר לך וגו' ושבת עד ה' אלקיך", ואכן הוא קרא אל ה' וניצל. (עי' סנהדרין ק"א:). דברי חזקיה לא הלכו לריק, אלא המתינו להזדמנות הנכונה.

כך גם בעניין חינוך הנער בדברי הסברה ומוסר. אין להתייאש ולומר: בשביל מה לדבר אתו, הרי זה ממילא לא יעזור? אלא אדרבא אנחנו נמשיך ונשפיע. ואע"פ שלא רואים שינוי מיידי, מ"מ השינוי יגיע, ולכן עלינו לשאוף להשפיע בכל הזדמנות מתאימה, ואם גם זה לא יתן את אותותיו מיד, מ"מ יגיע היום שהדברים יכנסו ללב ויפעלו את פעולתם. הדברים לא הולכים לריק אלא ממתינים לעיתוי הנכון.

עקרון זהה לזה כתב הגר"י סלאנטר זצ"ל באגרתו המפורסמת "אגרת המוסר", שהלימוד בנושא שבו אנחנו טעונים תיקון הוא בעצם תרופה לאותו ענין.

לדוגמא: אדם שאוכל נבילות וטרפות, אם ילמד בספרים העוסקים בחומרת הדבר, רבים הסיכויים שאכן הוא ישתנה. ואע"פ שבהתחלה השינוי יהיה קטן ולא מורגש, מ"מ במשך הזמן ככל שילמד יותר תהיה ההשפעה רבה יותר. בתחילה אם יזדמן לו לקנות בשר כשר באותו מחיר של הבשר הטרף הוא יעדיף את הכשר אך אם הבשר הכשר יהיה יותר יקר הוא יקנה את הבשר הטרף! אולם ככל שיתמיד ללמוד בנושא זה הוא עשוי להתמסר יותר ואפילו אם הבשר הכשר יהיה יותר יקר מהבשר הטרף הוא יקנה את הבשר הכשר.

וכמו שכתב הרמח"ל ע"ה בהקדמתו לספרו מסילת ישרים, וזה לשונו: שאין התועלת הנלקחת מזה הספר יוצא מהקריאה בו פעם אחת, כי כבר אפשר שלא ימצא הקורא בשכלו חידושים אחר קריאתו שלא היו בו לפני קריאתו אלא מעט. אבל התועלת יוצא מן החזרה עליו וההתמדה, כי יזכרו לו הדברים האלה הנשכחים מבני האדם בטבע, וישים אל לבו חובתו אשר הוא מתעלם ממנה. עכ"ל ע"ש.

לענ"ד המסר העולה מתוך הדברים הוא שעצם הלימוד והדיבור בכל ענין שהוא, מהווה גורם משפיע, אם משום שבכל חזרה על הלימוד זה מתיישב על הלב ומתבהר, ואם משום שלכל אדם יש זמנים שהוא פתוח לשמוע דברי מוסר וכיו"ב, ולכן כאשר האדם חוזר ומשנן היטב את הדברים, יזכור אותם היטב וייקלטו אצלו עד שייהפכו לחלק ממנו, במוקדם או במאוחר.

ומכאן לענייננו, שאין להמעיט בחשיבות השיחה והדיבור עם הבן וכנ"ל.

אולם, יש להקפיד שצורת הדיבור לא תהיה מאשימה או מאיימת או מחייבת. דיבור בצורות הנ"ל יכול להיות סיבה לריחוק ואולי גם סיבה להתנגדות של "דווקא", או סיבה לסלוד "ולהקיא" את הדברים משום שהם גורמים צער ועגמת נפש, וכמובן שטבע האדם שאינו מעוניין שיצערו אותו. ובפרט כאשר מדובר בזמן שהנער מרגיש שאין לו כח נפשי להשתנות, הדיבור בצורות הנ"ל לוחץ אותו וגורם לו למצוא מפלט ע"י חוצפה וכדו'.

יש לדבר בצורה ברורה ולהביע את דעתנו על דרכו או מעשהו של הבן, אולם לשדר לו: "אמנם זו דעתנו, אך איננו אומרים שאתה רע אם אינך עושה כדעתנו. זו אמנם בחירתך, אולם אנחנו כהורים (או מחנכים) רואים חובה לגלות את דעתנו בנושא, ולנסות להראות לך את העניין מזוית הראייה שלנו".

הבעת הדברים בצורה כזו אינה פוגעת בסמכותנו כלל ועיקר. דברינו יכולים להיאמר בצורה החלטית, ועם זאת לא נפגע ולא נאיים ולא נאשים.

הנה דוגמא: הבן פוגע מילולית באחותו והמריבות חוזרות ונשנות, ואנו כהורים רואים שמלבד שהאוירה בבית נעכרת, עוד בה שזה משפיל וגורם נזקים לבת, וכמובן שהתנהגות זו אינה רצויה.

ובכן, ראשית עלינו לנסות לשמוע מה מקור המחלוקת. ואם ראינו שאנחנו יכולים ליישב את הסכסוך בצורה נעימה בטיפול בנקודה הגורמת למחלוקת - הנה מה טוב, אך פעמים רבות ההסברה אינה הפתרון משום שזה נובע מאנוכיות או רגשי נחיתות או שניהם יחד, ובפרט בגיל ההתבגרות, וההורים מרגישים שאין עם מי לדבר. הנער מתעקש בצורה לא הגיונית, ועלינו לעצור את הבעיה לפני שתחמיר.

במקרה זה עלינו להראות לנער שאנחנו מבינים את מצוקתו, דהיינו שמפריעה לו מאוד ההתנהגות של אחותו, וגם לנו צר מאוד, ובודאי שאין לו כוונה רעה וכו', ואולם עם זאת אנחנו חושבים שאע"פ שההתנהגות של אחותו מרגיזה, מ"מ אין זה מרוע לב ח"ו. ואם כי עלינו לפתור את הסכסוך, אבל אנחנו לא מסכימים ולא נסכים לפתרון סכסוך ע"י השמצות. זה מאוד מדאיג ומציק לנו. זה מסוכן מבחינה רגשית, ואף יכול לפגוע בעתיד בבת (גם מבחינה פיזית) ולכן אנחנו דורשים בתוקף לא להשתמש בביטויים בוטים! זה פשוט מצער אותנו ובלתי נסבל, אמנם איננו מתעלמים ואנחנו מבינים שההתנהגות של אחותך גורמת לך אי נעימות, או צער, אולם במקרה כזה עליך להעביר אלינו את תלונתך, ואנחנו בל"נ נשתדל לטפל במקרים שתהיינה לך תלונות וכדו'.

רוח הדברים הנ"ל אינה מאשימה ולא מאיימת, אך הדברים נאמרים בנחרצות וללא רוח של מאבק. אמנם יתכן וגם סביר מאוד להניח שהתופעה תחזור שוב, במקרה כזה עלינו לעצור את הויכוח באיבו ללא שום הבעת דעה לצד כלשהו, ועם זאת להראות החלטיות ומורת רוח מכך שהתופעה חזרה על עצמה, ושוב לומר: זה לא יתכן, לא נסכים וכו'.

ובמקרה שהתערבות ההורים באה לאחר שהמריבה התחילה, יש לשמוע שוב את הצדדים ולהראות שאכן הבנו אותם, ולאחר מכן לומר: "עם כל הכאב לא נוכל לסבול

זאת. בכל מקרה יש לפנות אלינו ואנחנו נטפל". ושוב להסביר לצדדים את הבעיה שזה מסוכן מבחינה רגשית וגם מבחינה פיזית, ואסור לנו לחכות עד שיקרה חלילה אסון.
סביר להניח שהתדירות של המריבות תפחת (אם כי מן הסתם תהיינה עוד מריבות פה ושם), ועל כן אסור לנו להתייאש אלא נמשיך ונסביר, ואם יש צורך יש להצדיק את הבן לפי זוית הראייה שלו, אך לא להסכים למעשה וכנ"ל, ואף להבטיח שהענין יטופל. אך שוב, יש לשדר לילד שלא נוכל להסכים לאלימות מילולית וק"ו פיזית. וכך גם לדבר על לב הבת שתשתדל לא לגרום גירוי למריבה אפי' אם נראה לה שהיא צודקת, ובודאי אנחנו חושבים שהיא לא תעשה דברים סתם, אך בכ"ז לא נוכל להסכים לאלימות וכו', וחוזר חלילה.
אכן הדרך הנ"ל מומלצת למצב הרגיל שההורים סמכותיים והמשמעת בריאה. אך לא כן כאשר הבן אינו ממושמע להוריו, שאז אין טעם לומר: "אנחנו דורשים בתוקף, ואיננו מסכימים לדרך זו", משום שהנער אינו חושש ואינו שומע ובודאי שאינו שש לקבל את דבריהם. לכן מומלץ לנסות להראות לו שאנחנו מבינים אותו, אך לדעתנו יש דרך אחרת לפתרון הסכסוך. או אנחנו מבינים אותו וגם מעוניינים לעזור לו, ולכן לעת עתה שיתאפק ויתגבר ואנחנו כבר נטפל.
ומה נאמר לבת?
יש לומר לה שאע"פ שיתכן שהיא צודקת, אך לצערנו קשה לנער וגם לנו לשנות את המציאות שגם הוא חושב שהצדק עמו. ולכן שתשתדל להיות חכמה ולעשות כל מאמץ כדי לא להגיע אתו לעימות. ואם בכל זאת הוא מציק לה מאוד, אז במקום להתעמת איתו שתבוא ותספר לנו, ונשתדל לעזור.
סביר להניח שהבת תתמרמר ואף תגיב: "למה אני צריכה לסבול משום שהוא עם מדות רעות, ולמה דווקא אני צריכה להתאפק" וכו'? אכן טענה צודקת, אבל עלינו ההורים לשמור על קור רוח ולא להגרר אחרי מרמור הבת או בכייה. נכון שזה מצער, אך עלינו להפנים ולחשוב מה הטוב ביותר לעשות בכלים העומדים לרשותנו. לעת עתה זה המצב, ואין לנו יכולת לפתור את הסכסוך בצורה שכולם יהיו מרוצים, אך עם זאת אנחנו משתדלים לצמצם את הבעיה עד כמה שאפשר.
דוגמא נוספת: הנער אינו משקיע בלימודיו. כמה שמנסים, בטוב או ברע, זה לא עוזר. יש לו חבר שמושך אותו לכל מיני הרפתקאות מפוקפקות, במוסד הלימודי כבר לא מוכנים להמשיך איתו, והוא הורחק משם.

גם במקרה כזה אין להתייאש. יש להמשיך לנסות לדבר על לבו בצורה לא מאשימה, אך להבהיר לו מה הריוח בלימוד בישיבה ומה ההפסד מאי לימוד בישיבה, וכמו כן מה ההפסד העלול להיגרם לו כתוצאה מהשהייה עם החבר שהוא נמשך אליו.

אפשר לומר לו: "אמנם יכול להיות שקשה לך בישיבה ומשום כך לא למדת, כי אם לא היה קשה בודאי שהיית מצליח ומחזיק מעמד, ובפרט שאנחנו יודעים שאתה לא רוצה לגרום לנו צער, אלא כנראה שהיה לך קשה. אולם עליך לדעת שאין דבר טוב שבא בקלות. גם אם אינך במסגרת הישיבה, לכאורה נראה לך שהעולם ורוד ויש לך הרבה מה ליהנות, אך דע לך שאין הנאה בחנם. לכל הנאה יש מחיר. ולכן גם בעולם הרחב חייבים להתמודד עם קשיים. ולכן אם כבר יש קשיים, כדאי יותר להתמודד ולהשקיע בקשיים ברוחניות, ואדרבא ככל שנתאמץ שכרנו יגדל כי לפום צערא אגרא. ובכל מקרה אם אתה צריך עזרה, דע לך שאנחנו לצדך ונשמח לעזור לך".

כל הנ"ל אפשרי כאשר לבן לא נגרם נזק (הנראה לעין לפחות) כתוצאה מהתחברות לחבר שלילי, אולם אם אנחנו רואים שאותו חבר הצליח כבר להשפיע עליו לרעה, כגון שמביא מחשב עם סרטים לא מתאימים, יש לומר לו שאיננו מתכוונים לקבוע לו במה יצפה, אך לא נוכל להסכים לדבר שיכול להיות מכשול לאחיו הצעירים, ולכן אנחנו מתנגדים שהמחשב יהיה בבית.

אם הבן יציע או יטען שהאחים לא רואים או לא יראו, יש להראות לו שאנחנו כביכול שוקלים בכובד ראש את דבריו, אבל אנחנו נשקול מה כדאי לעשות מההיבט החינוכי וגם מההיבט ההלכתי, ואם יש צורך נשאל דעת תורה. באופן הנ"ל אנחנו החלטיים, אך איננו מאשימים ולא מאיימים.

אמנם השאלה העולה מהנ"ל היא, מה יהיה אם הבן ינצל את העובדה שאיננו מאיימים עליו וימשיך במעלליו הרעים? האם לא כדאי למנוע את הסיכון הנ"ל?

ובכן זאת לדעת אם כי לכאורה נראה שהשארנו לנער בדברינו כביכול דרך ופתח לפרוק עול, אך נעצור ונתבונן:

האם באמת יש בידינו כלים להכריח אותו? האם הצעקות או האיומים ישנו את דרכו או את דעתו?

הרי למעשה מה שמשנה את מהות הנער הוא דווקא שיקול הדעת שעשוי להתעורר מתוך אוזן כרויה של הנער לשמוע את זוית הראייה שלנו בכל נושא, ואת האפשרות והרצון שלו לשאול את כל אשר על ליבו. אמנם נכון שבמדה מסוימת האיום מהווה כתריס כנגד ההידרדרות, אך אין ערובה שאכן יש לאיום אחיזה, והניסיון מראה

שפעמים רבות האיום דווקא גרם לנער חשק עז להרים את "דגל המרד" ודרדר אותו לתהום משום שלא היה לו עם מי לחלוק את כאבו וספקותיו, ולכן הוא חיפש וגם מצא "חברים מקשיבים" מפוקפקים, אשר מי יודע איזה "שיעורים" נתנו לו, וסביר להניח שהוא שתה בצמא את דבריהם.

תוך כדי כתיבת שורות אלו, טלפנה אלי אם בוכייה וסיפרה לי אודות בנה שזמן רב היה ללא מסגרת, ולאחרונה שמעה על מסגרת שנראית מתאימה בשביל הבן, אם כי נמצאים שם גם נערים גרועים שהספיקו לבצע מעללים שבגינם הספיקו כבר לשבת בכלא. ונפשה בשאלתה, כיון שיש נערים במצב כה ירוד, האם המסגרת הזו אכן מתאימה לבן? (למעשה הבן כבר החל בלימודיו שם, ושאלתה היתה האם צריך להוציאו משם).

שאלה נוספת, והיא העיקרית - התברר לה שבנה נטל כסף מקופת צדקה לצורך קניית סיגריות. זאת ועוד, כשהיא פתחה את ארונו מצאה שיש לו דיסקים לצפייה שאינם מתאימים לרוח התורה (בלשון המעטה), והיא חפצה לשאול: כיצד לנהוג?

האם להעלים את ידיעתה מהענין? ובכלל, אולי כדאי להוציא את הבן מהבית?

עניתי לה: בענין המסגרת, כיון שזו מסגרת שהיא מותאמת לבחורים מסוגו של הבן - דהיינו בחורים שאינם יכולים להיות במסגרת רגילה עקב מצבם הרוחני, ומכיון שהבחור היה זמן רב ללא מסגרת והלך והידרדר, וגם אין יכולת להתאים לו ישיבה של בחורים רגילים או לפחות כאלה המתאימים לרמתו הרוחנית, לכן עדיף לבחור את הרע במיעוטו, ובהתחשב בעובדה שבעצם ההנהלה מודעת לקשיים של הבחורים ומשתדלת לספק דרכי טיפול הולמים, אז ודאי שזה עדיף מהמצב הקודם שבו היה הבן ללא מסגרת כלל.

באשר לגניבת הכסף מהקופה, צדדתי בשתי אפשרויות:

א. להעלים את ידיעתנו שהוא גנב מהקופה, זאת בכדי שלא יהיה מצב שהנער יחשוב שהוריו רואים אותו כגנב, ובפרט שלא מזמן הוא נכנס למסגרת בונה.

ב. לומר לבן: כנראה שהיית זקוק מאוד לסיגריות ולכן לקחת מהקופה. אנחנו החזרנו את הכסף כדי שלא יהיה לך עוון גזל, ובל"נ אם תצטרך ניתן לך בשמחה.

ושוב האם שאלה: האם אנחנו לא מרגילים אותו לגנוב? לפחות אם הוא ידע שאנחנו גילינו את הגניבה ויקבל נזיפה, אולי הוא יירתע?

השבתי לה: הגערה לא תהיה הפתרון, אולי זה ימנע ממנו לגנוב בבית או במקומות שהוא יחשוש שאנחנו עלולים לדעת, אך ישנם מקומות רבים שהוא יוכל לגנוב בלי שנדע, וא"כ מה נועיל בגערה? זאת ועוד, כאשר הבן מקבל גערה נוצר ריחוק מסוים

מההורים שמהווה גורם נוסף להתחבר ל"ארחי פרחי", ואף גם זאת שהבן יכול להגיע למסקנא ש"כיון שאני נראה כגנב, א"כ אין טעם להיות בישיבה משום שמעשיי נראים סותרים את שהותי בישיבה, ולכן עדיף שאעזוב את הישיבה".

לעומת זאת כאשר מבארים לנער שהחזרנו את הכסף וגם מאפשרים לו להגיע אל הכסף בדרך היתר, הוא יעריך ויתחבר יותר להוריו משום שהוא רואה את דאגתם הכנה לעולם הבא שלו, וגם משום שהוא רואה שהם עוזרים לו להגיע למבוקשו, וסביר להניח שהוא ימעט בגניבות משום שאין לו סיבה שמכריחה אותו לכך, ואולי אף יחדול לגמרי משום שיש לו מהיכן להשיג בהיתר, וגם משום שהוא ראה עד כמה להוריו אכפת שלא יכשל בגניבה, ולכן רוב הסיכויים שמסקנתו תהיה ש"אם להוריי זה חשוב, א"כ גם לי זה חשוב".

ובקשר לתכולה השלילית שמצאה האם בארון, אמרתי שיש לומר לו שאע"פ שאיננו רוצים להתערב בענייניו, מ"מ יש לנו חשש שאחיו הצעירים ילמדו שאפשר לראות דברים כאלה. [ולהוסיף לומר לו, שאע"פ שאנחנו מבינים שכעת קשה לך ובודאי שגם אתה לא היית רוצה לראות, אך כעת אתה בפיתוי גדול ולכן אתה רואה, אנחנו מבינים זאת], ולכן לא נוכל להרשות שהארון יהיה סגור, ובודאי שלא נרשה שדיסקים כאלה יהיו בביתנו.

אמנם צפוי שהבן יתנגד משום שיקשה עליו מאוד להתנתק מהם, אך עלינו להיות החלטיים בדבר זה על מנת שלא לסכן את שלומם הרוחני של שאר בני הבית. אולם אם הוא יציע הצעה שמתוכה נבין שאין סיכוי שבני הבית ידעו, עלינו לומר שאנחנו נחשוב ונבדוק אם אכן זה שייך ונחזיר לו תשובה, ואכן ראוי לפנות במקרה כזה לאיש חינוך.

המכנה המשותף לכל הנ"ל הוא, שאנחנו מעבירים את המסר שלנו בצורה ברורה והחלטית ולא פוגעת. למרות שכלפי חוץ נראה שהבן אינו מסכים או אינו מושפע מהדברים, מ"מ הדברים נמצאים על לבו והם יכנסו ללבו ביום מן הימים.

וכך הסבירו את הפסוק "והיו הדברים האלה וגו' על לבבך", שהכוונה לומר שלא תמיד מפנימים את דברי התורה בצורה מיידית, שהרי יש דברים שקשה לבצע אותם והם אינם מופנמים. אומר הקב"ה: "אני מבין אותך, אך אני דורש ממך שהדברים האלה יהיו על לבבך, דהיינו שתקפיד לחזור ולשנן אותם. אמנם עתה עדיין לא נכנסו, אך יגיע הזמן שהלב יפתח ואז הדברים שנמצאים עליו (ע"י השינון והחזרה כנ"ל) יכנסו!

זכורני מעשה בהורים שבנם התקשה למצוא את עצמו במסגרת הלימודית, ובעצתי הם הניחו לו תקופה מסוימת, והדרכתי אותם איך לדבר על לבו אודות חשיבות הלימוד

בישיבה, בלי להגרר להאשמות וכו' וכנ"ל. ואכן כך הם עשו. אולם זמן מה לאחר מכן הם דיווחו שהבן אינו מסכים עם רוח הדברים. אמרתי להם להמשיך, וכך הם עשו. והנה יום אחד מגיעים אלי ההורים כשהם מבוהלים, מה קרה? הבן קיבל מחשב מחבר והוא רוצה להכניסו לבית וממש מתעקש. מה עושים? לאחר שניתחנו את המצב עם ההורים, הם סיכמו אתו שכל זמן שאחיו לא ידרשו לצפות או לשחק במחשב, נאפשר לו להכניס את המחשב בלית ברירה ועל מנת שלא נאכזב אותו. אך אם תהיה משיכה של אחיו למחשב, לא נוכל לאפשר לו בשום אופן. הבן סבר וקיבל, ובאמת תקופה מסוימת הכל הלך למישרים, אך לאחר מכן האחים התחילו להימשך למחשב, וכמובן ההורים דרשו מהבן להוציא את המחשב כפי שסיכמו. אולם כאן הבן התנגד, ואמר להורים שבלי מחשב הוא לא יוכל לגור בבית. ההורים ענו לו: "בננו היקר! יכאב לנו מאוד אם תעזוב את הבית, אולם בשום אופן לא נרשה שהמחשב ישאר". כאשר הבן שמע זאת הוא הסתגר בעצמו פרק זמן מסוים, אך לאחר מכן חזר לעצמו ואף התבטא: "אתם צודקים, אך לקח לי זמן לקבל זאת". והנה לאחר תקופה ההורים דיווחו בשמחה שהם שמעו (מאחורי הדלת) את הבן הנ"ל מטיף מוסר לאחיו אודות חשיבות לימוד התורה במסגרת לימודית טובה, ואכן לימים הבן חזר ללמוד בחשק רב לשמחת הוריו.

תראה שאתה יודע מה שאתה אומר ועושה

* האמון שיש לבן בהוריו הוא מכריע בחינוכו ככל שהאמון יציב כך הבן יהיה יציב ומקבל מהוריו

* עדיף לא לומר דבר שהוא בספק. אצל ההורים, אפי' שיש חשש שהבן יפרש זאת שאכן אין בסיס לחשוש. זאת עדיף, יותר מהסיכון שהבן יגלה שדברי ההורים אינם נכונים.

ההתייחסות של הנער לסובב אותו מושפעת מכמה גורמים. אחד הגורמים החשובים הוא הרשמים שהנער קלט וקולט מהסובב אותו.

לדוגמא: ישנם נערים חילוניים שלמרבה הפלא יחסם לבית הכנסת הוא בכובד ראש, באהבה וביראה כזו שלא רואים אותה אצל נערים שומרי תורה ומצוות. מה הסיבה להבדל המוזר הנ"ל?

התשובה היא, שזה תלוי ברושם שהנער קיבל. יחסו נובע כתוצאה ממה שראה ושמע (בסביבתו הקרובה, הורים וכדו'), וזה לימד אותו מה היחס הנכון. אם הוא ראה הערכה, מורא, אהבה לבית הכנסת, הוא יבין שזה חשוב וטעון התנהגות הולמת. אך אם ח"ו יראה או ישמע יחס קריר או קליל לביהכ"נ, הוא יבין שביהכ"נ איננו דבר שצריך לכבד.

וכן לענייננו. השפעת ההורים על בנם תהיה לפי הרושם שהם יקרינו לו. אם ההורים יהיו אחראיים למוצא פיהם וכל מלה שתצא מפיהם יהיה לה כיסוי, אזי הבן יתרשם שהוריו אמינים ויודעים מה שהם אומרים ועושים משום שהוא ראה ושמע אותם פעמים רבות, ואכן מה שהם אמרו זה מה שהיה, וא"כ ברי לו שהם יודעים ואחראים למה שהם אומרים. כמובן בצורה כזאת האמון של הנער בהורים הוא יציב, ובזמן שהנער נמצא בלבטים מה וכיצד לנהוג, הוא ישמע את הוריו (שבעיניו הם יודעים ואחראיים למוצא פיהם) ויתייחס באמון לדבריהם, כי כבר ברור לו שהוריו הם מקור נאמן, והטעות אצלם אינה "בת בית".

לעומת זאת כאשר ההורים אינם מדייקים, וק"ו אם הם מנסים ומתיימרים להראות "ידענים" בענייניים שהם לא מתמצאים בהם, אזי אולי בתחילה הבן ישמע ויתיחס ברצינות, אך ככל שיתברר לו שהוריו טעו וק"ו הטעו, האמון בהם יפגם, וכמובן שזה מתכון לבעיות נוספות.

לדוגמא: קבוצת חברים החליטה לצאת למקום מסוים, ולהורים זה לא נראה, אך אינם יודעים כיצד להסביר לבן שהדבר אינו נוח להם כגון שהמקום לא מספיק בטוח, או שאינו "נקי" מבחינה רוחנית וכדו'. אם אין אמון של הבן בהוריו, טבעי הדבר שהבן לא יקבל את דברי הוריו משום שחבריו ספרו לו נפלאות מהעתיד להתרחש, ולעומת זאת הוריו הרי לא בדיוק יודעים, ולא תמיד מה שהם אומרים זה מתוך ידיעה ברורה, לפעמים זו רק השערה או משום שיש להם אינטרס שונה, ועוד סיבות כאלו ואחרות.

כך גם כאשר ההורים יציעו לו מקום לימודים מסוים בעוד שהוא שמע מחביריו על מקום אחר, ההשפעה על החלטתו תהיה הרושם שיש לו על אמינות דברי הוריו - האם הם יודעים מה שהם אומרים, או אולי רק משערים.

לכן הורים יקרים, עלינו להקפיד להראות לנער שאנחנו יודעים מה שאנחנו אומרים, עלינו להקפיד לומר מעט ולעשות הרבה, ולא להיפך ח"ו. וממילא יש להבין שכאשר אנחנו נכנסים להתמודדות, אע"פ שרצוננו עז למנוע מהבן מכשולים, נקפיד מאוד על מוצא פינו!

הנה דוגמא: הנער מתעניין אודות אנשים "ממגזר" מסוים, ואנחנו חוששים שהוא יגרר אחריהם ביודענו שהמגזר הנ"ל אינו לרוחנו. אך דא עקא שאיננו יודעים בדיוק לשים את האצבע על הבעיה. אנחנו אמנם יודעים זאת מרבנים שאנחנו סומכים עליהם, אבל לא חשבנו שאי פעם נצטרך לתת תשובה מנומקת מדוע המגזר הנ"ל אינו לרוחנו, ולכן גם לא ניסינו לרדת לפרטים שהביאו לשלילת הזרם הנ"ל, ולכן איננו יודעים להסביר

בצורה מפורטת. אכן במקרה כזה אסור לנו לנסות לבדות מלבנו סיבות שאיננו יודעים שאכן הם נכונות, משום שכל סיבה שתתבדה עלולה לגרום לנער לאבד בנו את האמון, ואז אפי' אם נאמר דברי אמת הוא לא יאמין לנו.

ומה עושים?

ראשית, אם איננו יודעים - עדיף אכן לומר: "איננו יודעים בדיוק מדוע השקפת המגזר הזה אינה לרוחנו, ואנחנו נברר לך". או: "כעת אין באפשרותנו לברר". תשובה כזאת עדיפה יותר מתשובה לא אמיתית, אולם במקרה הנ"ל אפשר לציין שהסיבה שהמגזר הנ"ל אינו לרוחנו משום שרב גדול פלוני אמר זאת ולא ירדנו לפרטים כי יש לנו בו אמון בלתי מסויג.

דוגמא נוספת במקרה שהבן מתחבר לנער שלא לרוחנו, עלינו להקפיד לא לומר דברים שליליים אודותיו אם איננו בטוחים שאכן זה נכון. [וכן יש להקפיד שלא לגנות את הנער הנ"ל, אלא אך ורק את מעשיו].

פעם, באו אלי הורים עם בנם שהיו לו לבטים רבים בעניינים מגוונים. לפליאתי, שמתי לב שכל מה שהבן שמע מאביו הוא ציית בצורה מעוררת התפעלות (למעט מקרים בודדים ממש שבהם הוא היה עם קושי רגשי). כאשר בדקתי מה המיוחד באביו, התברר לי שהאבא היה מקפיד לא להוציא מפיו דבר שהוא אינו בטוח שהוא אכן נכון. במקרה של ספק הוא היה אומר לבנו: "בני, איני בטוח כעת, אם תרצה אברר ואז נדון יחד". והיו פעמים שהבן עשה מעשה משום שאביו לא ידע להשיא לו עצה, וזה גרם לבן להבין שאביו לא מוציא מפיו דבר בלי אחריות, גם אם זה עלול להיות לא לרוחו.

זאת ועוד, האב השתדל לתת את ההחלטה ביד בנו גם במקרה שהבן התייעץ עמו, אולם גם כשהבן התקשה לקבל את עצת אביו, בכל זאת האב לא לחץ ולא הראה מורת רוח. ההנהגות הנ"ל יצרו בבן אמון מלא ורצון עז לשמוע את דעת אביו ואף לבצעה. (ועיין במס' ברכות (ג'.): למד לשונך לומר איני יודע, שמא תתבדה ותאחז ע"ש.)

לסיכום

כוחו של הרגל

"תורה מביאה לידי מעשה מעשה מביא לידי זהירות", ההרגל מהווה גורם מאחה לנתק בין הקושי לבין הרצון

תעודת זהות חיובית

* הנער זקוק להרגיש שהוא שווה, רצוי וטוב.
* בעבר עיקר הציפייה הייתה מהבית.
* בדורנו הנער עלול לחפש הערכה בשדות זרים

גדולה לגימה שמקרבת
קירוב דעת הוא כמו מגנט של המחשבה אל מי שמקרב, ע"י קירוב נמנע הרבה סיכונים של פזילה החוצה או ייצור בעיות בבית

אל תתמהמה
במקום לטפל בבעיות לאחר שהתעוררו יש להקדים תרופה ע"י חינוך מקדים, רפואה הטובה ביותר היא רפואה מונעת

דבריך אינם הולכים לריק, הם ממתינים להזדמנות הנכונה
כל פעולה חינוכית היא אוצר שמחכה לרגע הנכון, זה כעין ריכוך הלב עד שהדברים חודרים ללב.

תראה שאתה יודע מה שאתה אומר ועושה
* האמון שיש לבן בהוריו הוא מכריע בחינוכו ככל שהאמון יציב כך הבן יהיה יציב ומקבל מהוריו
* עדיף לא לומר דבר שהוא בספק. אצל ההורים, אפי' שיש חשש שהבן יפרש זאת שאכן אין בסיס לחשוש. זאת עדיף, יותר מהסיכון שהבן יגלה שדברי ההורים אינם נכונים.

הגבל את ההר וקדשתו

הגבל את ההר וקדשתו [שמות י"ט, כ"ג]
גבולות ברורים הינם מתכון ליציבות נפשית
מה הם גבולות?
גבולות - כשמם כן הם, להראות בצורה ברורה מה מותר ומה אסור. כשם שאי אפשר לעבור גבול, כך ישנם דברים מסוימים שלא נרשה לנער לעשות. יש לציין שנער ללא גבולות בדרך כלל גם אינו רגוע משום שזה גורם לו בלבול, והוא מנסה את כוחו גם במקרים שהוא יודע שאין זה הגון לעשותם, אבל בכל זאת הוא ינסה לעשותם משום ש"עבדא בהפקירא ניחא ליה" (גיטין י"ג), אמנם מצד שני מצפונו אינו שלם ולא רגוע, והוא נמצא בלבטים בין השכל הישר שמורה לו שלא לעשות לבין התאוה לאותו דבר שנראה ערב ומתוק, וזה נסיון לא קל, ותוצאותיו הם חוסר רוגע, התעלמות מהאמת, התכחשות וכו'.
לעומת זאת כאשר הגבולות ברורים, הנער יהיה רגוע ובטוח יותר. אין לו פיתוי חזק משום שהוא יודע שאסור לעבור את ה"גבול" וגם לא כדאי, וממילא קל לו להימנע מהנסיון לחרוג מהגבול שהציבו לו.

הנה דוגמא: הנער רוצה לקנות מכנסיים. אם מראש ההורים יגדירו איזה סוג מכנסיים הם מרשים, למשל, אם הם יגדירו שהם מרשים רק מכנסיים שמותר ללכת איתם במוסד הלימודי וגם זה עד מחיר פלוני, אזי כיון שהגבול ברור וההורים יעמדו על דעתם שלא לסגת ממה שהם תחמו אזי לנער, יהיה קל לו יותר לעמוד בתנאים. [אם כי יש להשתדל להסביר את הסיבה למגבלה או להחלטה במדת האפשר].

גבול סביל

אם מסגרת הגבול לוחצת הרי זה כמו לסגור תיק מלא מעל הקיבולת הרגילה שסופו להקרע

הגבול אמנם נחוץ לטובת הנער וכאמור, אולם יש לתת את הדעת שלא לגרום לתוצאה הפוכה ממטרת הגבול, דהיינו להקפיד שהגבול יהיה סביר וסביל שהנער יוכל לעמוד בו ולא תהיה לו מועקה או לחץ לפרוץ את הגבול.

וכיוצא בזה מצאנו במסכת ברכות (ל"ב.) שמשה רבנו ע"ה הליץ על ידי זה זכות על עם ישראל כאשר חטאו ב"עגל הזהב". הנה לשון הגמרא: דבי ר' ינאי אמרי מהכא, "ודי זהב". מאי "ודי זהב"? אמרי דבי ר' ינאי, כך אמר משה לפני הקב"ה: רבונו של עולם, בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא גרם שעשו את העגל. אמרי דבי ר' ינאי, אין ארי נוהם (פרש"י: שמח ומשתגע ומזיק) מתוך קופה של תבן, אלא מתוך קופה של בשר וכו'. אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, משל לאדם אחד שהיה לו בן. הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כיס על צווארו והושיבו על פתח של זונות. מה יעשה אותו הבן שלא יחטא וכו', עכ"ל הגמרא.

כביכול משה רבנו טען על הקב"ה שהעמיד אותם במצב שלא יוכלו להתגבר משום שהפיתוי היה חזק מאוד, ולכן זו הסיבה שהם פרצו את הגבול שה' העמיד להם.

כך הענין עם הבן. יש לבדוק שהגבול שהצבנו אינו לוחץ מדי לעומת הפיתוי. במקרה הנ"ל עם קניית המכנסיים הגבול הוא סביל, אך אם המצב במוסד הלימודי שלא שומעים בקול ההנהלה, והרבה תלמידים לובשים גם מכנסיים שההנהלה אינה מרשה, לא כדאי להגביל אותו.

ומעשה באבא אחד ששאל אותי לדעתי, בענין ויכוח שיש לו עם בנו (בן 15 לערך) שחובש כיפה קטנה יחסית, וככל שהאב מבקש ממנו שיחליף לכיפה גדולה יותר, הוא לא מוכן. והשאלה היא, האם יש לעמוד על כך או שמא לוותר? שאלתי את אותו אב, האם כל תלמידי הישיבה שבנו לומד בה חובשים כיפה גדולה? והאב השיב בשלילה. אמרתי לאב: א"כ אל תאלץ את בנך להיות "הצדיק" של הכתה.

כיו"ב מצאנו גם במסכת בבא קמא (נה): לענין אדם שהפקידו אצלו בהמה לשמירה, והוא הניחה בחמה והבהמה יצאה והזיקה שהשומר חייב. ובגמרא (שם נו.) אמר רבה, אפי' ששם את הבהמה בדיר עם כותל חזק ונעל כראוי, והבהמה חתרה מתחת לכותל והצליחה לצאת, אעפ"כ השומר חייב, ואין זה נחשב כאונס. משום שהיה עליו לדעת שמתוך הצער שלה שהיא נמצאת בחמה וזה מציק לה מאוד, הבהמה תנסה את כל התחבולות כדי לצאת ולא לסבול את החום, ולכן במקרה הזה השומר חייב.

כך הענין גם בהגבלת הבן. אם הפיתוי חזק וההגבלה לוחצת מאוד מעל היכולת של הנער, הנער עלול מאוד לפרוץ אותה, ובמקום שתהיה לנו משמעת עם גבולות ברורים אנו עלולים להגיע לידי נסיגה במשמעת וקושי נוסף בהצבת גבול, משום שהנער למד מהנסיון שלא כל מה שההורים אומרים או מגבילים אכן זה מחייב. הנה כאן הם קבעו גבול מסוים, ולא עמדו בכך.

אמנם השאלה היא כיצד נדע מה רמת הגבול שעלינו להגביל, שהרי מצד אחד לתת לנער לחיות בלי גבולות זה גרוע, ולהגביל בצורה מוגזמת זה שלילי, וא"כ השאלה כיצד נדע להגביל במינון הנכון?

תשובה: כל הורה מכיר מה הסמכות שלו בביתו, על מה הוא יכול לעמוד על דעתו ועל מה לא שייך לעמוד. ואם כי קשה מאוד לדייק ממש כפי שיעור היכולת של הבן, מ"מ איננו נדרשים לדייק אלא עלינו להרחיב מעט את האפשרות של הבן ולא להכנס לחשש שאולי זה חונק יתר על המדה, וזאת משום שסוף סוף כל אדם אינו רוצה להיות רע ודי לנו שאנחנו מגבילים אותו בצורה סבירה כדי לגרום לו להמנע ממכשולים, לכן נעדיף גבול רחב מעט יותר מגבול חונק שעלול לגרום לנסיגה במשמעת וכאמור.

חשיבות ההסברה

ההסברה עוזרת למנוע את עוקץ ההתנגדות ומהווה גשר מחבר בין הרצון למעשה חרף הקושי

אמרו חז"ל "עבדא בהפקירא ניחא ליה" (פירוש - עבד נוח לו לחיות בהפקרות) וזהו מושג מושאל המבטא את התחושות של כל אדם. דהיינו בני אדם אינם אוהבים שמגבילים אותם וא"כ מכיון שלא נוח לנער ההגבלה כנ"ל, ממילא טבעי הדבר שהוא ירצה לפרוץ אותה, ואף תהיה לו תאוה לפרוץ את הגבול (בחינת "מים גנובים ימתקו"). ואם הטעם להגבלה אינו מובן לו, אזי מלבד אי הנוחות שבהגבלה, הנה נוספה סיבה להתמרדות, שנראה לו שעושים לו עוול ומגבילים אותו בצורה שרירותית ואולי גם לא מוצדקת. אולם כאשר ההורים טורחים להסביר את הטעם להגבלה, אם כי לנער לא נוח להיות

מוגבל ומצידו היה מעדיף לפרוץ את הגבול, מ"מ ההסברה והשכנוע שזה לטובתו תמתן את הדחף לפרוץ את הגבול, ולפעמים גם תגרום לבן לקבל את הדבר בהבנה ובאהבה. לכן ישכילו ההורים להקדים הסברה לכל תקנה מגבילה או לא נוחה, ובמקרה שיש אפשרות להתגמש בתקנה, אפשר וגם רצוי לשתף את הבן בהחלטה על ההתגמשות, שכן שיתוף הבן ידרבן אותו לעמוד ולשמור על התקנה, ובודאי שאם הוא יסכים לא תהיה לו סיבה להתנגדות.

הנה לדוגמא: ההורים קובעים שאין לטלפן מהבית ללא רשות. אם ההורים יחליטו זאת ללא הסברה, זה עלול לגרום למרמור, משום שבהרבה בתים הילדים מתקשרים גם ללא רשות וגם כאן בבית כך זה היה, וא"כ מה קרה פתאום שאוסרים עלינו?

אולם אם ההורים יסבירו שחשבון הטלפון "תפח" מאוד מעל הממוצע וקשה להם לעמוד בהוצאה הזאת, אזי לילדים יקל לקבל את ההחלטה. אפשר ורצוי גם לשתף אותם בהחלטה ע"י שנציג את הבעיה שהחשבון "תפח" וכו', ונשאל אותם כיצד ניתן לדעתם לצמצם את החשבון, שהרי אם לא נגביל את השיחות לא תהיה ביקורת, ואין ערובה שאכן נצמצם את ההוצאה הגדולה. ואז נשמע מהן ההצעות, ואם אכן תהיה הצעה מעשית נקבל אותה, ואז סביר להניח שלא תהיה התמרמרות, או עכ"פ ההתמרמרות תצטמצם, משום שזו הצעה שבאה מצידם.

אולם יש להדגיש חזור והדגש שהסברה אינה התנצלות, ויש להקפיד שלא יראה כאילו אנחנו מתנצלים. והסיבה שיש להקפיד שלא להראות שאנחנו מתנצלים היא משום שההסברה אמורה לשדר לבן שאכן התקנה נחוצה, אבל ההתנצלות משדרת שהתקנה אינה מוצדקת ובעצם הבן אינו חייב לציית לה, ולכן אנחנו מתנצלים משום שכביכול עשינו דבר שלא כדין ורק לפנים משורת הדין הנער יואיל לציית לתקנה, וא"כ הנער מבין שנעשה לו עוול והוא אינו חייב לסבול זאת. ובמצב וכיוון מחשבה כזה הדרך קצרה לאי משמעת.

לדוגמא: החלטנו שמהיום ואילך הנער ידאג לקחת את אחיו הקטן לגן לפני שהוא יצא למקום לימודיו, אך לנער זו מגבלה לא נוחה, יש להסביר לו את הסיבה לכך. ואם שייך, אפשר לשתף אותו ולשמוע ממנו אם יש לו הצעה חלופית. ההסבר הוא מדוע הוא צריך לקחת את אחיו, כגון משום שאבא ואמא יוצאים מוקדם מהבית ולכן אין להם אפשרות לקחת את האח הקטן או כל סיבה אחרת, ולומר לו בפירוש: אנחנו לא נוכל לקחת את הבן היות ואנחנו יוצאים מוקדם לעבודה, ולכן עליך לקום מוקדם כדי לקחת

את אחיך, אחרי הכל הרי כולם בבית נהנים וגם צריכים להטות שכם לעזרה. זו דוגמא להסברה נאותה.

משא"כ אם ההורים יאמרו לבן: "אנחנו מבקשים ממך מחילה שאתה צריך לקחת את אחיך, פשוט לנו אין אפשרות", אם כי יתכן שהבן יסכים לקחתו, אך מ"מ הוא מבין שלמעשה אין זה מחובתו וזה ממש הקרבה מצידו, לעומת ההסברה המעבירה מסר שהדבר הינו חלק מחובתו כשותף בבית בזכויות ובחובות.

אחריות: "תייסרך רעתך ומשובותייך תוכיחוך ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' אלקייך" (ירמיה ב, יט). המלבי"ם מסביר כי "רעתך" בעצמך היא "תייסרך", לא השוט והשבט, רק הרעה עצמה שעשית, וכך גם "משובותייך" בעצמה "תוכיחוך", כי עת תפקח עיניך תמצא כי דרכך רעה. עכת"ד.

כל אדם שפותח עסק תולה תקוה שיצליח, וגם בודק לפני כן שאכן יש סיכויים טובים שאכן העסק יצליח, אולם יחד עם זאת עליו לקחת בחשבון שיש גם סיכון שהעסק לא יצליח ועלול להיות הפסד. ואם לבסוף הוא פותח את העסק, הוי אומר שהוא מוכן לשאת באחריות לכל מקרה גם של הפסד. אמנם אדם שקול וחכם עליו לראות את הנולד, האם הסיכויים רבים יותר מן הסיכונים, שאל"כ אין זה מן החכמה לפתוח את אותו עסק.

כהורים, מחובתנו ללמד את הבן את המושג "אחריות", אע"פ שהבן יקר לנו עד מאוד ואנחנו מוכנים לעשות הכל בעבורו ובמקומו. אכן זו מסירות נפש מצד ההורים, אך למרבה הצער ההורים לא מועילים בזה לבן אלא אדרבא גורמים לו נזק, משום שבזה הם נוטלים ממנו את האפשרות לשאת באחריות, וכידוע "עבדא בהפקירא ניחא ליה", והוא מתרגל לחיות כטפיל וחסר אחריות ואינו נושא בעול. ואם כי בגיל הילדות יכול הוא איך שהוא להתגבר על המכשולים העומדים בדרכו, אולם ככל שהוא מתבגר הבעיות מתעצמות, ובעצם אנחנו מכבים אש בשמן. ונוסף לכך כיצד הבן ידע להתמודד לאחר חתונתו, הרי אז לא שייך להיות קשור לסינר של אמו.

לסיכום, אנחנו כהורים מחוייבים לחנך את הבן לדעת לקבל אחריות בצורה בריאה.

הנה דוגמא: במקום לימודיו של הבן הנוהל הוא להגיע עד שעה מסוימת, אך הבן מאחר לישון בלילה וכתוצאה מכך הוא קם מאוחר וכמובן מגיע באיחור לכתה. המורה החליט להענישו, והבן מתקשר ובוכה ומתמרמר על העונש. אם כי עלינו להראות שצר לנו שהוא נענש, אך לא כדאי לנסות לבטל את העונש משום שעל הילד ללמוד לשאת

באחריות למעשיו, אא"כ רואים שזאת מעידה חד פעמית. שאז יש מקום לנסות לבקש לבטל את העונש.

זכורני מעשה רב, בתלמיד שנענש פעמים רבות על ידי או ע"י המנהל הרוחני של הישיבה הרה"ג מורנו הרב צמח מאזוז נר"ו. באחת הפעמים שאלתי אותו אם כדאי לבטל את העונש היות והתלמיד בצער, ואף הביע חרטה, ותשובתו של מוה"ר נר"ו היתה שלא לבטל את העונש משום שהתלמיד שנה באיוולתו פעמים רבות, ואם נוותר לו על העונש הוא עלול להמשיך ולמעוד משום שאינו רואה את התשלום למעשיו, ואדרבא הוא עלול להידרדר יותר. אולם אם הוא ישא באחריות וירגיש את הצער בצורה מוחשית אולי זה יעזור לו להתגבר על הדחפים שלו לעומת זאת כאשר היה מדובר בתלמיד ששגה בצורה חד פעמית אכן הוא צידד לוותר לו, משום שעצם החרטה זהו התיקון.

דוגמא נוספת: נער שמזלזל בלימודיו והמורים מתרים בו אך ללא הועיל, וגם הוריו מנסים להשפיע עליו אך ללא הצלחה. אמנם הסיכון הוא גדול אם ח"ו הוא יגורש, ולכן עלינו לעשות מאמץ מיוחד לנסות לשכנעו להיות רציני, אך עם זאת יש לקחת בחשבון עד כמה אפשר לשדלו, בפרט אם הנער לא מראה שאכפת לו אזי לא בכל מחיר עלינו לעזור לו להתגבר על המכשולים. אם רואים שאין תועלת ולא הערכה, עם כל הכאב יש לתת לנער להתמודד עם בעיית הגירוש, ויותר כואב כאשר מגרשים אותו לצמיתות והוא צריך למצוא מסגרת אחרת שבדרך כלל היא פחות איכותית מהמסגרת בה הוא למד.

אולם עם זאת כיון שאנחנו רואים במשך תקופה ארוכה שהנער לא מנסה לתקן את מעשיו אלא אדרבא ממשיך בהתנהגותו המזלזלת, עם כל הכאב, לא בהכרח שכדאי לנסות לקבעו באותה מסגרת, אולי באמת כדאי שהוא יגורש ואז ירגיש מה הוא עולל לעצמו. כמובן שבתקופה שלפני איום הגירוש עלינו לחפש דרכים ואמצעים כדי לשדל ולדחוף את הנער לחזור לדרך הישר [ולזה מוקדש נושא בפני עצמו], אך מ"מ אם רואים שאין תועלת, אזי לא בכל מחיר יש להחזיקו באותה מסגרת, וכנ"ל.

והנה בעודי מגיה את ספרי זה טלפנה אמא של בחור כבן 16 והיא זועקת לעזרה, בנה מהתל בה ועושה מעשים שלא ייעשו, ולמרות כל ההסברים והעונשים, הוא ממשיך במעלליו. ושאלתה בפיה מה עושים? לאחר שבררתי את המצב לאשורו יעצתי לה להניח לו להתמודד עם בעיותיו ולא לנסות להטיף לו מוסר, פשוט זה לא מה שישנה אותו, הוא כעת רודף אחרי תאוותיו בלי לחשוב, אולם כאשר האחריות למעשיו תעבור אליו, הוא עשוי להתעורר לחיים.

דוגמא נוספת: כאשר יוצאים לאירוע מסוים ויש הסעה מאורגנת אך הנער מתנהג בעצלתיים ואינו ממהר, אם כי אפשר לעזור לו להתארגן, אך לא רצוי לעשות עבורו הכל אלא רק דברים מסוימים שניכר בו שיקשה עליו לעשותם. אולם בדברים קלים שהוא יכול לעשות אך מתוך עצלות הוא אינו מזדרז, א"כ יש לתת לו להתארגן לבד, ואפי' אם זה במחיר הפסד ההסעה. כך נרגיל אותו לשאת באחריות. כאשר הוא ירגיש את ההפסד שבא כתוצאה מהעצלות שלו, אולי אז הוא ילמד להזדרז.

נכון שכואב לנו לראותו בוכה או עצוב, אך מ"מ עדיף לראותו כך תוך תקוה שהוא ישתנה מאשר שהוא ישאר במצב הזה של עצלות, ומי יודע כיצד הוא יסתדר כאשר יתבגר ויהיה לאיש.

אולם יש להדגיש שלא בכל מקרה יש לתת לו לשאת באחריות. הנה במקרה הנ"ל אם ע"י הפסד ההסעה קיים חשש שהבן יסע לבד בתחבורה ציבורית והנסיעה גובלת במקומות שאינם לרוחנו והיכשלות בראיית מראות אסורים וכיו"ב, אזי עם כל החשיבות לחינוך לאחריות שרצוננו להקנות לו, אך במקרה הזה הסיכון הנ"ל מחייב אותנו לנהוג במשנה זהירות. ועל זה יש להמליץ את מאמר התנא באבות (ב, א): הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה. אמנם נכון הדבר שאנחנו רוצים ושואפים שהבן יהיה אחראי בבחינת "חי נושא את עצמו", אולם יש לחשב היטב האם בשביל פעם או פעמיים, או אפי' מקרה מסוים שחוזר על עצמו, כדאי לנו להכניס את הבן לסיכון רוחני? ומה גם שיש לקחת בחשבון שהפעמים שבהם אנחנו מוותרים לו לא בהכרח שיגרמו לו להיות חסר אחריות, משום שההזדמנויות הראויות ללמדו אחריות הן רבות, ועוד נחכה להן ונשתמש בהן בלי סיכון להיזק כלשהו.

חז"ל מספרים (שבת קכ"ט.) על אחד החכמים שפעם הקיז דם והיה צריך לחמם את עצמו אך לא היו לו עצים להסקה. בלית ברירה לקח ספסל ושרף אותו והתחמם לאורו. ושאלו בגמרא, הרי זה בל תשחית? ותירצו, שאמנם יש כאן השחתה אך השחתת הגוף חמורה יותר, משום שבלעדי החימום היה עלול הגוף להסתכן ולהינזק, ולכן טוב עשה אותו חכם שהדליק את הספסל והציל את גופו.

כך הענין במקרה שהנער מתחיל להשתפר ומנסה לעלות מבחינה רוחנית, והוא התעצל או מתעצל בצורה קבועה בענין מסוים, כגון שאינו מניח את בגדיו במקום וזה מפריע לנו. במקרה רגיל עדיף להשאיר את בגדיו באותו מקום שהניחם, וכאשר יצטרך אותם הוא ילמד בדרך הקשה את חובתו להרים בגדיו.

אולם כאשר מדובר בנער שמשתפר (כגון שכעת הוא מתאמץ להגיע מוקדם למקום לימודיו וכיו"ב), לא מומלץ לעשות זאת משום שזה עלול להוביל לכעס ואחריו יאוש שיגרום לירידה גם בנושא הרוחני, ואז יצא שכרנו בהפסדנו.

עזרה

* עזרה בבית זו הפעלה חיובית לנפש הבן וגם מאפשרת להורים להתמודד בצורה איכותית יותר.
* הקלה בעזרה רצויה רק אם רואים שהבן מנצל את הזמן כראוי.

לא פעם עולה השאלה/התלונה אודות העזרה או אי העזרה של הבן בבית, עד כמה אפשר לדרוש מהבן עזרה, ובפרט אם הוא מתמיד בלימודו או שיש לו לחץ לימודי. וכנ"ל גם לגבי הבת כאשר היא בתקופת מבחנים וכד', האם להניח להם לגמרי או שמא בכל זאת יש לדרוש את עזרתם? וכן כיצד ראוי לנהוג במקרה שהם לא מוכנים לעזור חרף בקשותינו?

ובכן, לכתחילה בודאי שכדאי וראוי לשתף את הבנים בעזרה בבית, הן מבחינה חינוכית הדבר מחנך אותם להכיר תודה, וגם מראה להם בפועל עד כמה מוטלת על ההורים אחריות במטלות הרבות, והם ידעו להעריך זאת וישתדלו לצמצם את הבעיות שעלולות לצוץ, משום שהם רואים שגם כך ההורים עמוסים במטלות יומיומיות. זאת ועוד, בן שיושב בטל זה מתכון לכל מיני מרעין בישין, וכדברי חז"ל הבטלה מביאה לידי שעמום (כתובות נט:). ובפרט בדורנו המלא כל מיני פיתויים מבחינה רוחנית והרות אסון בתוצאות היוצאות מהן וד"ל, וידוע שנער ללא עול הוא בבחינת "פרא אדם".

לעומת זאת כאשר דואגים להפעיל אותו זה עשוי להסיח את דעתו מדברים אחרים שליליים, כמו שאמרו חז"ל "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עוון" [אבות ב, ב]. ועוד יש להוסיף שעצם הפעילות החיובית היא רפואה לנפש ורפואה לגוף, וידוע שיש אנשים רבים שלא חסר להם מאומה, פרנסתם מצויה להם בשפע אך ממשיכים לעבוד, והסיבה היא משום שהעבודה עבורם היא מקור חיות. הם חוששים להישאר בבית ללא מעש ולהתנוון. ומכאן יש ללמוד לגבי הבנים שיש להפעיל אותם גם לטובתם הגופנית והרוחנית.

אמנם כל זה במצב רגיל.

אולם השאלה היא כאשר המצב לא בדיוק רגיל, כגון שהנער נמצא בירידה ח"ו או שאינו בשליטה, כיצד יש לנהוג?

ראשית יש להתבונן מה המטרה או היעד אליו אנחנו חותרים.

ובכדי להבין היטב את התשובה, נקדים דוגמא: יום אחד התקשרה לראובן אשתו שסיפרה לו בבהלה שהיא שכחה סיר על הגז ויש חשש שהכל יגלוש מהסיר ויפגע בחוטי חשמל וח"ו הבית יעלה באש, אולם אם הוא יגיע בתוך חצי שעה עדיין אפשר יהיה למנוע את הסכנה. ראובן אכן נכנס מיד לרכבו והחל לנסוע לביתו. המרחק ממקום עבודתו לביתו לא היה גדול, אולם בדרכו ראה סופר מרקט ונזכר שהוא צריך לקנות מוצר כלשהו שנמכר כעת במבצע במחיר זול. ראובן לא התעצל, עצר את רכבו, נכנס לסופר מרקט, עמד בתור ושילם על המוצר, וכעבור רבע שעה נכנס שוב לרכבו והמשיך לנסוע. אך כשהגיע לביתו ראה שכבר איחר את המועד, כי בינתיים מה שבסיר כבר גלש והבית עלה בלהבות.

האיש הנ"ל אמנם הרוויח סכום מסויים מהקנייה במבצע, אך עליו לשלם כעת פי כמה וכמה על שיקום ושיפוץ הבית. אילו היה חושב מהי מטרת הנסיעה והיה יודע להעריך את חשיבות הזמן העומד לרשותו, הוא לא היה מתעכב בשום מקום, ביודעו שע"י ההתעכבות הוא פוגע במטרה או ביעד שהציב לפניו.

כך הענין בטיפול בכל בעיה המתעוררת עם הנער. הנה במקרה שלנו שהבן מסרב להושיט יד לעזרה בבית, יש להתבונן מהי המטרה. כדי להמחיש את העניין ניקח לדוגמא מטרה או יעד החשוב בעיני הורים רבים. ההורים שואפים שהבן יהיה מסודר גם לאחר שיעזוב את הבית קרי לאחר שיתחתן. במקרה הנ"ל על ההורים להשתדל ולעמוד על דעתם אפי' אם ההמתנה לסידור החדר תגזול זמן רב, וזאת משום שבסך הכל הדבר משתלם כדי להגיע ליעד הנ"ל. חרף כל הקשיים, סוף כל סוף הבן עשוי להגיע למצב חיוני שיהיה עצמאי ומחושב גם לאחר שיעזוב את ביתו, ולכן על ההורים להתאמץ ולעמוד על דעתם שהבן יסדר את חדרו, וכנ"ל.

לעומת זאת אם מגמת ההורים בבקשתם לסדר את החדר היא כדי לחסוך במאמץ ובזמן, יש מקום לומר שכדאי להם לסדר בעצמם, כי זה יהיה יותר מהר ויותר מוצלח. העיקרון זהה כאשר מדובר בנערה שלחוצה למבחן, אע"פ שיש חשיבות גדולה לעזרה, מ"מ כיון שהיא לחוצה ואם היא תגיש עזרה היא עלולה להיכשל, לכן אמנם עלינו להתגמש עמה, אולם יש לציין שאנו עושים זאת בגלל שאכן היא ממש לחוצה ואין לה זמן, אבל אם היא מתפנה לבילויים שונים יש לשדר לה (ולעמוד על כך) שהעזרה חשובה בבית יותר, ולכן אנחנו דורשים ממנה שתושיט יד לעזרה לכל הפחות בצורה חלקית. אם המבחנים חשובים לבת, עליה להוכיח זאת ע"י שתצמצם את הבילויים ותנצל את הזמן לטובת הלימודים אולם אם יש לה זמן לבילויים אז יש זמן גם לעזור. וכן על זו הדרך, אנחנו

ההורים נקבע לעצמנו את סדר העדיפויות, ונשקול בפלס מה עיקר ומה טפל ביחס ליעד שאליו רצוננו להגיע.

אמנם נער שאינו מושיט יד גם כאשר מבקשים ממנו (והוא לא נמצא במצב שצריך לוותר לו) כדאי "לשכוח" מדי פעם לכבס לו את בגדיו או להכין לו את מה שהוא צריך, כדי שהוא יבין את המסר. ואם הוא ישאל מדוע לא כבסו לו, האמא תאמר: "הו נכון, לא הספקתי, הייתי קצת לחוצה. טוב בל"נ אכבס מחר, היום אני חייבת לסיים דברים נוספים" וכו'. אם הפעולה הנ"ל תחזור על עצמה כמה פעמים ובלי להראות שאנחנו עושים בדווקא אלא רק משום "שכחה" או "קושי מסוים", הנער כבר יבין שגם לו יש חובות ועליו לעמוד בהם.

בנייה מחודשת

* כדי לבנות יחסים בריאים יש לחפש תקשור בדברים נוחים לבן ומוסכמים.
* לבדוק את הבעיה לנֶתֶק מזוית הראייה של הבן.

כולנו כהורים יודעים שאין ערובה לקיום הציפיות שלנו, ולפעמים קורה שגם נוצר "נתק" או דרדור שנראה שנוצר כתוצאה ממהלכים שלא עלו יפה. [אע"פ שהמהלכים היו נכונים מ"מ לבן יש בחירה].

הנה לדוגמא: הבן חוזר מאוחר וההורים דואגים, וכמובן שהם מביעים את דאגתם וגם כועסים, בציפייה שהבן יעצור את הנוהג השלילי של האיחורים. אך למרבה הצער הבן מתריס כאילו אינו מבין מה רוצים ממנו, מה פתאום מגבילים אותו, מה הוא ילד קטן? והוא עומד במריו וממשיך לאחר. זאת ועוד, הוא ממעט בדבורים ובקשר עם הוריו [פשוט זה לא משתלם לו], והשאלה היא כיצד בונים קשר מחודש?

ובכן עלינו לדעת שהנער תלוי בנו בהרבה דברים, כגון בקניית ביגוד, אוכל, וגם ביחס מתעניין ומזדהה. אמנם אם מיד לאחר הסכסוך או חילופי הדברים הקשים ננסה לחדש קשר, יתכן וגם סביר להניח שהבן יקשה את עורפו, אם משום שכעת הוא כעוס ואין מרצין את האדם בשעת כעסו, ואם משום שהוא לא רוצה לקבל את המגבלה, ולכן הוא עשוי להראות שהוא לא כל כך מעוניין בקשר*.

אולם גם מיידית אפשר לפעול ע"י בקשות או שאלות בתחום אחר מוסכם, וע"י ההיענות והקשר הזה ההורים משדרים לבן שהויכוח שהיה אינו מהווה גורם לנתק כללי, ואע"פ שאין הסכמה באותו ענין אין זה נוגע לקשר הכללי. אכן זה מהלך נכון לגבי הקשר באופן כללי, אך לענין שבו נתגלע הויכוח יש להקפיד על פרק זמן של "צינון" שבו לא לדבר על הנושא, ובאותו פרק זמן יש לנסות לבחון את הבעיה מחדש מזוית הראיה של

הבן, דהיינו לנסות לחדור לנפשו מדוע הוא כל כך מתעקש, מה מפריע לו, עד כמה הוא יכול לעמוד בדרישה זו, האם דרישתנו היא בנורמה או אולי זו דרישה חריגה, ובכלל מה הסיבה האמיתית שאנחנו חוששים מהאיחורים שלו, ובאלו אמצעים נוכל לדרבן אותו לציית ולהגיע בזמן? בדרך כלל בהתבוננות כנ"ל אנחנו נמצא את הדרך שתוביל להבנה בינינו, משום שבכל מחלוקת יש את הסימפטום של ההקצנה לצד אחד בלי להבין באמת ובתמים את הצד השני, וממילא הדעות רחוקות אחת מהשניה. לעומת זאת בהתבוננות אמיתית מתוך רצון להגיע לפתרון ותוך התייחסות לצרכי הצד השני מגיעים לעמק השווה. ולכן גם בנידון דידן, אם אכן נרצה נוכל להגיע להבנה, אם כי לא תמיד לשביעות רצוננו.

הנה בדוגמא הנ"ל שהבן מאחר, אם כי לנו זה מפריע, אך ננסה לחשוב מה המניע של הבן לאחר, אולי משום שהשיחה בין החברים קולחת, או האירוע בו משתתף הבן מושך, או אולי משום שלא נעים לו להיראות בעיני החברים כמו ילד קטן שמוגבל בזמן (אם כי תפיסתו לא נכונה, אדרבא בן צייתן צריך להיות גאה בכך. אולם זאת מחשבתו לפי הבנתו). אמנם אנחנו לא מסכימים לכך, אך מה באמת הבעיה, האם הבעיה היא בגלל שאנחנו רוצים לשכב לישון? או הבעיה משום שאנחנו חוששים היכן הוא מסתובב? אפשרות נוספת - אולי זה מהווה כעין ציון דרך לשאר בני הבית לאחר וקיים חשש לפריצת הגבולות, ומי יודע אצל כל בן/בת מה ההשלכות שאכן תהיינה מהנהגה פסולה זו? אמנם קיימות עוד אפשרויות, אך נסתפק באפשרויות הנ"ל.

ובכן הבה ננסה למצוא דרכי פתרון.

כמובן שבתחילה נשוחח עם הבן ברוח טובה מתוך הזדהות ואמון שבודאי יש לו סיבה לאיחורים, וננסה לדלות ממנו את הסיבה. ואם גלינו שהבעיה היא שקשה לו להפסיק באמצע השיחה, נראה לו שאנחנו מאמינים וגם מבינים, ולאחר מכן נציע לו דרכי פתרון שיתקבלו על דעתו, כגון שעון יד מצלצל, או נבקש מספר טלפון שהוא נגיש אליו שנוכל לצלצל ולהזכיר לו. והיה אם פתרונות אלו התקבלו על ידו - הנה מה טוב, אולם במדה שלא - עלינו לנסות למצוא דרך למנוע או לצמצם את התופעה, במקרה שהחשש הוא לטיב המקומות בהם הוא מסתובב, יש לנסות לבקש שבמקרה שהוא מאחר שידאג להתקשר ולהודיע לנו שהוא מאחר והיכן הוא נמצא.

אמנם נכון שההצעה הנ"ל אינה פותרת לחלוטין את הבעיה משום שסוף סוף אין לנו ידיעה מוחלטת היכן הוא מסתובב, אולם בכך אנחנו מצמצמים את הנזק משום שעצם הענין שהוא מצלצל להודיע זה כעין הסכמה שצריכה להיות ביקורת. זאת ועוד, הקשר

הטלפוני עם ההורים יכול להועיל למיתון הפיתוי להסתובב, משום שבכך הוא מצהיר שהוא נמצא במקום מסוים, ולא כל כך נעים להיות כמו שקרן [אם כי יכול להיות שאעפ"כ הוא יסתובב במקומות מפוקפקים, מ"מ בודאי שקיימת רתיעה או ספק כלשהו מצדו. אפילו אם נרויח שלפעמים הוא ימנע מלהסתובב, זה כבר שוה]. ריוח נוסף הוא שלפעמים נוכל לומר לו שהפעם אנחנו מאוד רוצים שיחזור משום סיבה כלשהי שנוכל להיתלות בה.

אולם אם החשש הוא משום שזה עלול להשפיע לרעה על שאר בני הבית, יש להביא לידיעתו את החשש הנ"ל, ולומר לו שאנחנו בטוחים שאין זה לרצונו שישפעו ממנו ובודאי שהוא רוצה רק לטובה, אך מ"מ אנחנו בבעיה ועלינו למצוא דרך לפתור אותה. סביר להניח שהוא יציע לומר לבני הבית שלא ילמדו ממנו, או שהוא עצמו יאמר להם זאת, ואם כי אין זה פתרון מוחלט, מ"מ ע"י ההצעות הנ"ל נוצרת מעין הסכמה נסתרת מצדו שדרכו אינה נכונה, וזה עוזר בעקיפין לשאר בני הבית להיזהר שלא להיגרר אחר הנהגה שלילית זו. כמו כן סביר להניח שהבן ינסה להסתיר את איחוריו כדי לא לגרום להשפעה שלילית וגם כדי למנוע את כעס הוריו עליו.

לסיכום, אם כי הפתרונות הנ"ל אינם מוחלטים ולא לשביעות רצוננו, מ"מ עלינו לשקול את הריוח לעומת ההפסד. וכמובן שההפסד מאי שיתוף פעולה מצד הבן גדול יותר מההפסד עם שיתוף פעולה אפי' חלקי, שהרי בכל מקרה המציאות קיימת, וא"כ עדיף לצמצם את התופעה עד כמה שאפשר, מבחינת הרע במיעוטו.

יש להדגיש שלא בכל מחיר חייבים לקבל את ההתנהגות השלילית של הבן, וישנם מקרים שלצערנו הנזק לא ניתן לסובלו, ולכן במקרים כגון אלו יש לחשוב בכובד ראש האם כדאי לתת למצב להימשך בצורה כזאת, או אולי עלינו להציב בפניו את העמידה בדרישותינו כתנאי להמשך מגוריו בבית. ואם כי עלינו להציב את התנאי בצער רב ולהדגיש שאנחנו מאוד רוצים שישאר בבית אך ההכרח לא יגונה, מ"מ עלינו להיות החלטיים ועקביים ולקחת בחשבון כל תרחיש שיכול להיוולד כתוצאה מהגירוש.

דוגמא קיצונית התרחשה עם נער שהסתבך בבעיות רבות אשר גרמו להוריו סבל רב. הוריו הפצירו בנער לחדול ולחזור בו מההתנהגות המבישה היות והם חוששים לעתידו וגם להם נגרם נזק תדמיתי, אך הנער נשאר בשלו. לדעתו התנהגותו היא סבירה, וסתם מאשימים אותו. לא עברו ימים רבים והנער גילה את פרצופו האמיתי: הוא פרק עול והלך נגד כל המוסכמות שבביתו!

השאלה היא, כיצד על ההורים לנהוג?

האם לקרב אותו שמא יחזור לתלם, או להרחיקו כדי שלא יהיה דוגמא לשאר אחיו, או אפשרות שלישית להפציר בו שיעשה את מעשיו בצנעה?
ובכן לאחר התייעצויות רבות הוחלט להבהיר לו בצורה שאינה משדרת מאבק אך חד משמעית, שלא נוכל להחזיקו בבית בצורה כזאת, ועליו להחליט מה הוא מעדיף - כיבוד אורחות הבית או לעזוב את הבית. הנער בחר באפשרות השניה ועזב את הבית.
והשאלה היא: נו, מה עושים לעקשנות שכזאת?
התשובה היא: נותנים לנער את האחריות. אסור לנו לחשוב במקומו. אם הוא לא יחשוב - הוא לא יתקן ולא יתוקן. נכון שיש סיכונים העלולים להיגרם כתוצאה משהותו בחוץ, אולם כאמור לקחת את המשא במקומו אין זה הפתרון, ואולי אדרבה זה יחריף את הבעיה.
הבה ננסה להיכנס לנבכי נפשו, מה הוא אמור לחשוב? ובכן כאשר נניח לו לשאת באחריות כנ"ל, יתכן שהוא יחשוב שהצדק עמו ויותר נכון שהוא ירצה לחשוב שהצדק עמו, אך את האמת הוא יודע, אולם הוא מנסה לקבור אותה כדי שלא תפריע לו לעשות מה שלבו חפץ, אך מ"מ הוא יודע שהוריו יודעים מה הם רוצים ויש עליו תביעה שהוא לא היה הוגן כלפיהם, אך מה לעשות ולבו הולך שבי אחר הפיתויים וטוב לו עם זה. הנער מרגיש בתת ההכרה נקיפות מצפון, וסביר להניח שביום מן הימים הוא יתעורר וישוב למוטב. אולם לעומת זאת אם נחזר אחריו "ונתחנחן" לפניו, הוא יחשוב שהוריו עשו טעות ובגללם הוא הגיע למצב הזה, ובעצם הם האשמים, ומעכשיו יש צדק בהתנהגותו וכמובן אין לו לאן למהר. הוא ירשה לעצמו לשקוע בבצה. אין לו נקיפות מצפון, וגם אם הוא ירגיש ריקנות והפסד הוא יאשים את הוריו, וכמובן שבצורת חשיבה כזאת הדרך חזרה ארוכה יותר.
ולכן עלינו לשקול את הדברים היטב בכובד ראש ולהיות שלמים עם הגירוש, ובכל מקרה עלינו לדעת שלכל החלטה - לגרש או לא לגרש - יש מחיר, ועלינו לשקול בפלס מהו הרע במיעוטו, ובטרם החלטנו ניגש לדמות שמקובלת עלינו ונציע בפניה את לבטינו ונשמע מה דעתו, יהי רצון שלא נצטרך להגיע לכך!

שולחן שבת

שולחן שבת מהווה קרקע פוריה להעביר מסרים ולקשר את הבן בנימי נפשו לערכים בצורה נעימה לכן יש חשיבות גדולה לשמור על נעימות
מבחינה חינוכית "שולחן שבת" מהווה הזדמנות לאחד ולהדק את הקשר בין ההורים לילדיהם ובינם לבין עצמם. הסעודות המיוחדות שבשבת מביאות את בני הבית לשלחן

בזמן קבוע יחדיו. אמנם לגבי היחס לילדים בשלחן שבת כבר כתבנו על כך בספרי הקטן "עצות בחינוך", וכאן יש לציין שלגבי הנער שולחן שבת מושתת לפי מה שכבר למד והורגל בילדותו, ולכן נער שכבר בילדותו הורגל לשבת בצורה טובה ומכובדת ואף הורגל שאומרים דברי תורה או כל רעיון אחר בשולחן, אם ע"י הילדים ואם ע"י ההורים, סביר להניח שכך ינהג גם בנערותו, ובודאי שיכולים ההורים לעמוד על כך ששולחן שבת יושתת על דברי תורה וכדו' וכנ"ל.

אולם השאלה הנשאלת, אם הנער נמצא במצב רוחני ירוד כך שאינו אוהב לומר דברי תורה, כיצד יש לנהוג? ובכן, עלינו לדעת שלחץ לומר ד"ת אינו תועלתי ואף עלול מאוד להביא תוצאה הפוכה, משום שלנער יש מחסום רגשי למלאות את דרישת ההורים, וככל שההורים ילחצו יותר - המחסום יעמיק יותר, ולכן אין טעם להכריח אותו לומר ד"ת.

אמנם בודאי שיש לתת את הדעת על כך שלא נוותר על אוירת שולחן שבת בגלל הבן, ומה שנשאר לנו לברר הוא כיצד בכל זאת נגרום לאוירה חיובית? העצה היא שלא לחכות עד שהנער יאמר, אלא אדרבא ההורים יאמרו ד"ת ויתבלו אותם בסיפורים ורעיונות יפים המושכים את הלב. ואע"פ שלא בטוח שהנער אכן ישמע או יפנים, מ"מ עלינו לשמור על אוירה של רוחניות בשלחן שבת, ועצם העיסוק סביב ד"ת ורעיונות ע"י ההורים, וק"ו אם הילדים או הנערים האחרים שבבית ישתתפו בדיון בדברי התורה, אזי האוירה ממש תיראה חיובית, וסביר להניח שגם הנער שאינו שש לד"ת ישתתף בדיון, וגם אם לא ישתתף מ"מ הוא יספוג את רוב הדברים. וכבר ידוע המעשה עם ר' עקיבא שראה אבן שניקבה ע"י טפטוף מתמיד של מים*.

וכך אמרו חז"ל: יהי ביתך בית ועד לחכמים (אבות א', ו'), ופירש הרע"ב שם הטעם שאי אפשר שלא תלמד מהם דבר חכמה. משל למה הדבר דומה, לנכנס לחנותו של בַּשָּׂם, אף שלא לקח כלום, מ"מ ריח טוב קלט והוציא עמו עכ"ל.

מצב נוסף הוא כאשר הנער לא הורגל מילדותו לומר ד"ת בשולחן. אמנם המצב טוב יותר ביחס לנער הנ"ל (הגרוע מבחינה רוחנית), אולם יש לתכנן בצורה זהירה כיצד להביא אותו לדבר ד"ת. ובכן במקרה כזה עיקר הקושי של הנער הוא משום שאינו מורגל להכין ולדבר דברים בעל פה, ולכן אם ננסה לבקש ממנו זאת, סביר להניח שניתקל בסירוב, משום שבקשה שכזאת טעונה מאמץ. לכן ההצעה היא למסור לו ד"ת קצר כתוב, ולאחר שאחרים יאמרו את הד"ת שלהם גם הוא יאמר מתוך הכתב, בדרך זו אין צורך במאמץ

משום שאינו נדרש להכין, וכיון ששאר בני הבית גם הם אומרים ד"ת, סביר להניח שגם הוא לא יתנגד לתרום את חלקו.
אפשרות נוספת היא הנסיון לגרור אותו לדבר ד"ת ע"י הצבת שאלה מעניינת, ובפרט אם השאלה קשורה בדברים שלנער יש מושג בהם, ואף יש לו מקום להתגדר בהם.
יש להדגיש שבכל מקרה ההורים הם הקובעים איך יראה שולחן השבת. אם הם ידאגו ויתכוננו מבעוד מועד ויכינו ד"ת ורעיונות מוסריים והשקפתיים אזי "השולחן שבת" יהיה רוחני וחיובי, ואם הם לא יכינו אזי שלחן השבת עלול להיות מקור למריבות או לדברים בטלים וכל מיני מרעין בישין, ועל כגון זה אמרו: "החכם עיניו בראשו".

לסיכום

"הגבל את ההר וקדשתו"
גבולות ברורים הינם מתכון ליציבות נפשית

גבול סביל
אם מסגרת הגבול לוחצת הרי זה כמו לסגור תיק מלא מעל הקיבולת הרגילה שסופו להקרע

חשיבות ההסברה
ההסברה עוזרת למנוע את עוקץ ההתנגדות ומהווה גשר מחבר בין הרצון למעשה חרף הקושי

עזרה
* עזרה בבית זו הפעלה חיובית לנפש הבן וגם מאפשרת להורים להתמודד בצורה איכותית יותר.
* הקלה בעזרה רצויה רק אם רואים שהבן מנצל את הזמן כראוי.

בנייה מחודשת
* כדי לבנות יחסים בריאים יש לחפש תקשור בדברים נוחים לבן ומוסכמים.
* לבדוק את הבעיה לעֻמְקָּה מזוית הראייה של הבן.

שולחן שבת
שולחן שבת מהווה קרקע פוריה להעביר מסרים ולקשר את הבן בנימי נפשו לערכים בצורה נעימה לכן יש חשיבות גדולה לשמור על נעימות

חגים וזמנים לששון

חגים וזמנים לששון
אמנם כמו בשבת יש את יתרון הנעימות אך זמן זה טעון זהירות יתירה כאשר יש אורחים.

הדברים האמורים לעיל גבי שולחן שבת, כחם יפה גם לענין שולחן החג. אמנם כנ"ל לענין שולחן שבת יש להדגיש לשמור על אוירה מתאימה, ובפרט כאשר יש אורחים, ואז מספיק גץ קטן (כגון הערה, גערה וכיו"ב) להבעיר את כל הסעודה, וכל העמל יורד לטמיון, בפרט בגיל הנערות שאז יש נטייה להתבלט יותר וקשה לעצור את הסחף של הנערים.
מה עוד שאם גם יש להם מה "למכור" זה בכה וזה בכה, והרי לנו סעודת פוחזים.
אשר על כן, על מנת למנוע את התקלות הנ"ל יש להתכונן מראש לפן הרוחני של סעודת החג ע"י הכנת נושאים לדיון או הלכות וספורים בצורה מעניינת, שיעזרו לנו לנתב את מהלך השיחה בסעודה בצורה חיובית. ומה טוב ומה נעים לדרבן את הנערים או חלק מהם להכין ד"ת מבעוד מועד.
אמנם יש לעמוד על השאלה מה עלינו לעשות אם בכל זאת הדבורים גלשו לנושא שלא רצינו, האם יש למנוע זאת בתוקף או שמא לתת לעניינים לזרום.
ובכן הדרך המומלצת היא להשתמש בשיטתו של כלב בן יפונה.
באיזו שיטה השתמש כלב?
כאשר המרגלים הוציאו דיבת הארץ רעה מספרת התורה: "ויהס כלב את העם אל משה" (במדבר יג, ל), ופירש רש"י: השתיק אותם לשמוע מה שידבר במשה. צווח ואמר, וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם? השומע היה סבור שבא לספר בגנותו, ומתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שתקו כולם לשמוע גנותו. אמר, והלא קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו עכ"ל.
כן הדבר לענייננו, אפשר להשחיל באמצע הדברים משפט כמו: "הזכרתם לי מקרה מאוד מעניין", ואז לספר מקרה כלשהו, וגם אם המקרה לא בדיוק תואם את הלך השיחה זה לא נורא, השומעים לא יחקרו מה הקשר. וגם אם אחד המשתתפים ישאל מה הקשר, לא חייבים להיכנס אתו לויכוח להוכיח את הקשר. פשוט ממשיכים לדבר, וגוררים את המשתתפים לשיחה חיובית יותר.
כל הנ"ל טוב ויפה כאשר יש באמתחתנו מעשיה או נושא מעניין, אולם אם אין לנו מה "למכור", פשוט מאוד ניקח ספר ונקרא מתוכו. ואכן יש לציין שישנם הורים שכבר מראש מכינים ספר מתאים, ולכתחילה פותחים את השיחה ע"י קריאה מתוכו, וזו עצה מצוינת לכל אירוע!
זו הדרך המומלצת.
אפשרות נוספת לקרוא לדברן המרכזי כאילו לענין אחר בצד ואז לבקש שיעביר נושא, ותן לחכם ויחכם עוד.

חוצפה לאמא

אין להסכים לחוצפא בשום אופן.

* יש להבין מהיכן היא נובעת אולי מגורמים חיצוניים, או לחץ של האמא או הסטנות של האמא.
* האבא ישמע את הבן אך בכל מקרה יגן על סמכות האמא.
* וכנ"ל כאשר החוצפה לאבא.

בבית בריא מבחינה חינוכית אין לחוצפה מקום כלל, ועצם ההימצאות של החוצפה מהווה תמרור אזהרה שיש לתת עליה את הדעת היכן מקור החולשה או הליקוי וכיצד יש לתקנם. אולם לצערנו תופעה זאת אינה נדירה, ולכן יש לתת את הדעת על כך.

ובכן כאשר אנחנו נתקלים בתופעה של חוצפה לאמא (ואכן זה מצוי אצל האמא יותר מאשר לאבא משום שבאופן טבעי האבא יותר סמכותי, וכמו שדרשו על הפסוק "איש אמו ואביו תיראו" (ויקרא י"ט, ג'), שלענין מורא הקדים את האם לפני האב וזאת משום שבידוע שהבן ירא מאביו יותר מאמו, ולעומת זאת בענין הכיבוד נאמר "כבד את אביך ואת אמך" (שמות כ', י"א) כי בדרך הטבע הבן מכבד את האם יותר מאביו ולכן הקדים כבוד האב לכבוד האם, ועיין בקידושין) (ל' סע"ב).

מה לעשות?

ראשית עלינו לנסות להבין את סיבת החוצפה. יתכן שהבן מתוח מגורמים חיצוניים כגון חברים וכו', והוא מביע ומפרק את המתח בצורת התחצפות לאמו, או יתכן שהבן מרגיש שאמו לוחצת אותו יותר מדאי (לדוגמא אם דרכה של האם לרדת יותר מדאי לפרטים קטנים שנראים לבן כאלו הם שוליים).

אפשרות נוספת היא ההסטנות של האם, שיוצרת חוסר ודאות הגורם למתח ועצבנות וממילא גם לחוצפה.

אם הסיבה היא הלחץ של האמא, יש להתעשת ולבדוק איך להקל את הלחץ, דהיינו לברור על אלו דברים נעמוד על דעתנו ועל מה נתגמש או נעלים עין, אך בשום פנים לא להראות בהלה שתוצאותיה ויתור מוחלט על הכל, משום שבהלה היא מתכון לעוד חוצפה והפקרות. פשוט יש להראות הבנה לנפשו של הנער, אולם מתוך החלטיות וסמכותיות.

לדוגמא: הנער חזר מאוחר, והאמא שואלת: "היכן היית"?

הבן עונה: "הייתי במקום פלוני".

"עם מי היית"?

הבן עונה: "עם פלוני ואלמוני".

שוב היא לא מרפה: "מה ראיתם בדרך"?

"כלום, אמא".
"אם לא ראיתם אז למה איחרתם"?
הבן עונה: "בגלל האוטובוס".
"באיזה שעה יצאתם לתחנה, האם לא פגשתם מישהו בדרך"?
ואז הבן מאבד את הסבלנות ועונה: "נו אמא, את לא מאמינה? מה, אני שקרן?"
והאמא עונה: "אני רוצה לדעת".
ואז הבן עונה: "די אמא, אין לי תשובה!" עד כאן הדוגמא.
כיצד על האם להגיב?
תשובה: יש לומר כך: "התשובה לאמא לא מתאימה! אמנם יתכן שהשאלות הביכו אותך, אפשר להראות לאמא שאתה נבוך או לשתוק, אך בשום פנים ואופן לא עונים בחוצפה"!
אולם השאלה היא מה עושים אם החוצפה היא כתוצאה מההסנות של האמא? התשובה היא: אם זה לא הסנות כרונית אלא סיבתית, דהיינו האמא בדרך כלל החלטית, אך במקרה של הנער היא מהססת מתוך חוסר ודאות או מחשש להרוס את חינוך הנער, אם כן יש ליידע אותה מהי הדרך הנכונה, ולהבהיר לה שההחלטיות נחוצה מאד ולמרות שיכולות להיות טעויות, מ"מ הנזק של ההסנות גדול יותר ולכן עליה להיות החלטית.
אולם אם ההסנות של האמא היא כללית, זו בעיה אמיתית.
ולכן על האבא להיכנס לתמונה בצורה יותר פעילה, ולהבהיר לבן שאמא מאוד עדינה והיא נושאת בעול הבית במסירות ולכן יש לשמור על כבודה, וגם אם יש ענין שמציק או נראה לך שאתה אמור להתנגד, עליך ליידע אותי ויחד ננתח את הענין, אך בשום אופן לא להמרות את פי אמא.
ועם זאת, בד בבד יש להעניק בטחון לאמא ע"י גיבוי מלא והערכה כנה. ואע"פ שלפעמים אנחנו רואים שהאמא טעתה בגישה ובטיפול בנער, מ"מ יש להראות שאנחנו מבינים את המניע ואת ההיגיון במה שעשתה, ורק אח"כ לנסות להסביר את הצד של הנער. אך מאוד מאוד להקפיד להדגיש שאנחנו מבינים את ההיגיון שבמעשיה.
הנה דוגמא: הבת היתה בחוץ עם חברותיה והאמא קראה לה לחזור לבית, אך הבת שהיתה בלהט ובשטף השיחה, ענתה: "אמא, עוד מעט"! האמא לא הסכימה וירדה אל הבת ומשכה אותה הביתה.
הנה במקרה הזה הנטייה היא להבין את הבת, אך כאמור יש לאם רגישות וחוסר בטחון. לכן במקרה הזה נאמר לאמא: ""אכן זה מרגיז שקוראים לבת והיא לא באה מיד, וכי חסר

מה לעשות בבית? וחוץ מזה היא צריכה לציית אפי' שאין מה לעשות בבית. חבל שיש משיכה חזקה של החברות. היא כנראה היתה בלהט הדיבור ונתפסה לחולשה שלא היה לה נעים להפסיק באמצע". עד כאן התגובה לאמא. ואילו לבת יש לומר: "אמנם נכון שהיה קשה לך לעלות ובפרט שהיית באמצע השיחה, אולם את אמא זה מאוד מלחיץ. ולכן קודם היית עולה ואז היית מבקשת אם תוכלי להישאר עוד כמה דקות, ואם בכל זאת אמא לא הסכימה כנראה שיש לה סיבה". ונדון בזה יחדיו.

במקרה שהסיבה לחוצפה היא משום שהוא מתוח מגורמים חצוניים, יש לנסות לדובב את הבן בצורה חכמה שיספר לנו מה מותח אותו כל כך וכמובן להזדהות אתו. עצם פריקת המועקה ע"י דיבור וסיפור להוריו גורמת להקלה משמעותית בהרגשת הבן, כמאמר שלמה המלך ע"ה "דאגה בלב איש ישחנה" (משלי י"ב, כ"ה), ודרשו חז"ל ישיחנה לאחרים (סנהדרין ק' ע"ב). וככל שמוסיפים להזדהות עמו הסיכויים גדולים יותר שהוא יירגע. יחד עם זאת כדאי לומר לבן בצורה מכובדת שכאשר כואב יש לקרוא לעזרה, משום שהכעס והחוצפה לא משיגים את מטרתם. לא כולם יודעים שכעסו נובע ממצוקה חיצונית, ומכיון שכן הסובבים אותו עלולים להגיב בצורה לא נעימה, ואז לא זו בלבד שלא תושג מטרתו אלא אולי אף ישיג תוצאה הפוכה.

כמו כן רצוי להמתין זמן מה (יום או כמה שעות) שישכך כעסו, והדבר יעזור לנו להשתחרר מהלחץ והזעזוע שנכנסנו עקב ההתנהגות המבישה, משום שטיפול בבעיה כאשר אנחנו לחוצים עלול להוביל לתוצאה הפוכה ולפעמים לתוצאות חמורות מאוד, שסביר להניח שאילו היינו מטפלים לאחר שהתעשתנו ונרגענו לא היינו פועלים בדרך זו, אך החשש הוא שלא נוכל להשיב את הנעשה.

וכבר אמרו חז"ל (אבות פ"ד, כ"ג) "אל תרצה את חברך בשעת כעסו", והסיבה היא משום שבשעת כעס מוחו של הכועס מעורבב, וכל מה שעומד לנגדו הוא הרצון לפרק את כעסו. וכיון שהוא מחומם ומעורבב הוא לא שוקל בפלס את הדרך הנכונה ואת הריוח כנגד ההפסד. כידוע מלחמת העולם הראשונה פרצה עקב כעס על דגים שנשרפו (שר ההגנה הרוסי כעס על המשרתת ששרפה את הדגים שהכינה לארוחתו, ובעודו כועס צלצל הטלפון ומעבר לקו היה שר ההגנה הגרמני שהתלונן על הפרת הסכם. ומכיון ששר ההגנה הרוסי היה נתון בכעס הוא דיבר עם שר ההגנה הגרמני בקול כעוס, וכמובן שהשר הגרמני לא נשאר חייב, וכך פרצה מלחמה בין שתי המדינות שהובילה למלחמת עולם).

אמנם נכון שהדברים לפעמים ממש מרתיחים ואנחנו רואים צורך דחוף לטפל, אך עלינו לחשוב (כמובן שלא בשעת כעס): אם לא נטפל מיד, מה כבר יכול לקרות? הרי המעשה

כבר נעשה, וגם אם הבן יישן הלילה בלי טיפול או גם אם נחכה ללילה או שתי לילות הבאים, דבר לא ישתנה. אמנם יתכן שהבן יבין בטעות שאם לא הגבנו מיידית פירוש הדבר שהמעשה אינו חמור כל כך, אכן יש מעט צדק בטענה זו, אולם לעומת זאת הסיכון של התוצאה שעלולה לצמוח מכך אינה משתלמת.

זאת ועוד, אין זה מוחלט שהתגובה המאוחרת תגרום לבן להקל ראש, אדרבא לפעמים עצם ההמתנה מותחת אותו ובמיוחד אם גם לאחר זמן תגובתנו תהיה בהתאם לחומרת הענין, זה יגרום לבן לחשוש ולחשוב ולהבין שמעשהו חמור.

יתרון נוסף להמתין הוא שיתכן שגם הבן עצמו לאחר מחשבה בינו לבין עצמו יגיע למסקנא שהוא טעה, ויגש מעצמו לפייס את אמו. לכן יש לקבוע לעצמנו כלל ברזל שלא להגיב בשעת כעס.

נחזור לענין. עצם החוצפה לאמא זה חמור מאוד. ומלבד הענין החינוכי יש כאן ענין של כבוד האם ובטחונה העצמי. ולכן אסור לתת למצב כזה להימשך, ולכן יש להתייחס בחומרה רבה מאוד ולהבהיר לבן בצורה חד משמעית שחוצפה כזאת לא נסבלת ולא תימשך בשום פנים. (עם זאת, תוך כדי התוכחה יש להסביר לבן שהבית מופקד בידי אמא והיא מנהלת אותו, ולא יתכן שכל אחד יהיה מנהל. ולכן עליו לדעת שהחוצפה הורסת את הבית וכו').

בדרך כלל אם התגובה החלטית, הבן נסוג ונזהר להבא.

וזכורני שטלפנה אלי אמא שהיתה מזועזעת מתגובת בנה שנאמרה בחוצפה ובצורה בוטה. ושאלתה כיצד להגיב? וכיוון שהמשפחה הייתה מוכרת לי ובפרט הכרתי היטב את הבן שהתחצף הוריתי לה שתאמר לבעלה בשמי שיגער בבן הנ"ל בטון קשה ותקיף והמסר יהיה שבשום אופן לא נקבל את הדיבור הבוטה ובפרט לאמא, ואכן האמא דיווחה שמאז הבן ממש התייצב. ויש לציין שלאחר כמה שנים הבן היה בבעיה מאוד מלחיצה ובכל זאת הוא שמר על כבוד להוריו וזה עזר להם לפתור את בעייתו יותר מהר. אולם עם זאת יש לקחת בחשבון ולבחון זויות נוספות שגרמו לחוצפה ולהשתדל לטפל בהתאם*.

הכלל הוא שהאבא צריך להיות המשענת של האמא ולמחות על כבודה.

כך גם הענין אם הבן מתחצף או מזלזל בכבוד אביו. במקרה כזה על האם למחות על כבודו של האבא. ואם יש חשש שהבן יתחצף גם לאמא, עליה לומר לו בלי להרים את קולה אך בצורה חד משמעית שהיא מצטערת ונעלבת ומוחה על דבריו ולא מסכימה איתם בשום אופן, ותוך כדי מחאה עליה להציג אמון מלא באבא. אך יש להזהר שלא

לגרות וללבות את אש המחלוקת, דהיינו עליה להיזהר שהדברים לא יהיו מקור לגירוי לבן להשמיץ בצורה חריפה יותר.

לדוגמא, לא לומר על האבא שהוא האבא הטוב ביותר משום שזה עלול לגרום שהבן יאמר: "אם אכן הוא האבא הטוב ביותר, הוא לא היה עושה כך וכך". (וחזקה על הבן שימצא מומים משום שכעת יש לו את הרצון והלהט למוצאם). אמנם אפשר לומר ש"ברוך ה' לאבא לא חסרים דברים חיוביים, (ואפשר למנות מספר דברים שאין עליהם עוררין), ולכן אפי' שלא מוצא חן בעיניך דבר פלוני, מ"מ אין זו סיבה לפסול את אבא או להטיל בו מום".

כל הנ"ל מדובר כאשר ההתנהגות של האב/האם היא סבירה, אך אם ההתנהגות היא פסולה וגלויה לעין, ובפרט שהתנהגות זו גורמת ללחץ וצער, אין טעם למחות בצורה הנ"ל משום שהבן רואה שהצדק עמו בעליל, וא"כ לא תועיל המחאה ואולי אף תגרע.

ומה כן יש לומר? האם להסכים?

הנה דוגמא: הבן חוזר מהישיבה ומתקבל במטר צעקות, משום שהאבא שמע שהבן לא מנצל את זמנו ואינו קם בזמן לתפלות. דבר זה הכעיס את אביו ולכן הצעקות לא אחרו לבוא. אולם דא עקא שהאבא בעצמו קם מאוד מאוחר לתפלה וגם זמנו אינו מנוצל כלל, ובכל הזדמנות הוא קורא עיתון או משוחח בטלפון וכדומה, ותגובת הבן זועקת "טול קורה מבין עיניך"! אולם מפני חששו מאביו הוא "בולע את לשונו" ושומר אותה להוציאה כאשר אביו לא נמצא בקרבתו. והנה כאשר באה ההזדמנות לידיו כאשר הוא נמצא לבד ליד אמו, אז הוא נותן דרור לשבט לשונו "מה אבא צועק עלי, מה הוא רוצה ממני האבא הזה, וכי הוא קם בזמן, וכי הוא מנצל את זמנו? אוף האבא הזה" וכו'.

בדוגמא זו הבן טוען טענה חזקה, אך מאידך גיסא הרי כבוד האבא מחולל - דבר שהוא שלילי ואסור בהחלט, וא"כ האמא נמצאת בין הפטיש לסדן. אם תצדיק את הבן - הרי זה נוגד את ההלכה, ומה גם שהצדקת הבן פירושה גינוי האב, וזה עלול לפגוע ח"ו בשלום הבית. ומאידך גיסא אם תמחה בבן - הרי זה שקר, או לפחות המחאה לא תועיל ואולי תגרע. וגם אם המחאה תיאמר בטון נמוך וכנ"ל, מ"מ אין זה מתיישב על לב הבן כי "מה האבא מתלונן עלי על דברים שהוא עצמו פגום בהם"?

מה עושים?

ובכן, יש לפעול בצורה הבאה:

א. בתחילה יש לשמוע את הבן ולנסות לקלוט מהי נקודת התורפה שממנה יצאו הדברים, דהיינו מה יותר מפריע לבן. בדרך כלל רוב דברי הבן הם "תוספת קישוט" לנקודה מסוימת שבאמת מאוד מפריעה לו, ועליה יש את התוספת הנ"ל. וכאשר

שומעים את דברי הבן בצורה רצינית, זאת אומרת שמיעה בשביל לשמוע ולהבין, אזי הסיכויים גדולים שאכן נקלוט את הנקודה המרכזית.

ב. יש להקפיד עד כמה שאפשר בזמן ששומעים את הבן לא להראות הזדהות, כלומר שלא ייראה לבן מתוך הבעת פנינו שאנחנו מצדיקים אותו, משום שזה עלול לשדר לבן הסכמה להתפרצות שלו, וגם יש חשש סביר שהבן עלול לומר לאביו בעידנא דרתחא: "הנה גם אמא חושבת כמוני שאתה כך וכך, או שעשית לי עוול כזה וכזה". וכמובן כאשר יש חילוקי דעות, ויותר גרוע כאשר יש האשמה, זה מתכון לחורבן חינוכי.

ג. גם פנים כעוסות או "מבטלות" אין להראות לבן, משום שזה עלול לגרום לילד לחשוב שאין עם מי לדבר, פשוט לא מבינים אותו ואין צדק. וכאשר המצב הוא כזה שבבית אין עם מי לדבר, הוא יחפש לפרוק את המועקות והמתח בחוץ, וכידוע ה"בחוץ" אינו מחנך כלל וכלל בלשון המעטה. זאת ועוד, הבן עלול לכעוס ולמרוד ביתר שאת משום שזה מקומם אותו, שאע"פ שהצדק אתו כפי שנראה בעליל (בעיניו), בכל זאת לא מבינים אותו, והוא פשוט מרגיש מצוקה.

ד. הבעת פנינו תהיה חתומה ומקשיבה ללא רמז של הזדהות או התנגדות, אלא פשוט להקשיב בצורה ניטרלית על מנת לנסות להבין מה "באמת" מפריע לבן, כלומר להשתדל לזהות את הנקודה המרכזית וכנ"ל, בצורה של הקשבה אמיתית וסבלנית עד הסוף, ואז כאשר הבן "פולט" את הנקודה יש להתייחס בצורה רצינית אמיתית ועניינית לתורף הדברים בלי לנסות להאשים את הבן או האב, אלא פשוט להתייחס לבעיה ולנסות לפתור אותה.

הנה בדוגמא הנ"ל שהאב געה בבנו משום שלא ניצל את זמנו ולא קם לתפלות בעוד שהוא עצמו טעון שיפור בזה, ובכן לאחר שהאמא שמעה את טענת הבן על אביו, היא יכולה לומר: "אני מבינה שכואב לך משום שאבא בעצמו קם מאוחר. אינני חושבת שאבא מכחיש זאת, אבל תדע לך שאבא מצטער מאד על כך שאינו קם מוקדם, אולם בגיל שלו יש לו קושי הרבה יותר גדול משלך. יש לו מטלות שמחייבות אותו מאוד. צר לי שאבא נאלץ לצעוק עליך, ותדע שאני שומעת את אבא כמה הוא מצטער שהוא נאלץ לצעוק עליך, אבא נתון במתח גדול מכל מיני סיבות שאיני יכולה לפרט לך, אבא גם לא זכה להתחנך בילדותו כמו שאתה זכית. שוב אני מדגישה שאני יודעת שכואב לך מאד שאבא צעק עליך. אינני מצפה שתחייך, אולם התפקיד שלי ושלך לחשוב על דרכים להתגבר על הבעיה, חבל להשקיע כוחות להאשים ללא תועלת. איננו יכולים לחנך את

אבא, אבל בכל זאת בל"נ אני אעביר לאבא שמאוד כואב לך שהוא צעק עליך". עד כאן אפשרות אחת.

אפשרות שניה במקרה שהאב אינו מהווה דוגמא חיובית ואולי אף שלילית, יש לומר כך: "מאוד כאב לי שאבא צעק עליך. זה מאוד לא נעים. בטח הרגשת נורא, זה לא קל לקבל צעקות. לא נראה לי שבכוונה אינך קם בזמן ולא מנצל את זמנך. הנסיון שלך לא קל".

לאחר שהבענו השתתפות בצערו, יש להסיח את הדעת מהנושא לעבור לענין יותר משמח, כגון להציע לו משקה טעים או לשאול אותו על אירוע מסוים שהבן נהנה לשוחח אודותיו.

באפשרות הראשונה האמא אמנם מציינת שהאבא בעצמו אינו מבצע את מה שהוא דורש, אולם תשובתו בצדו שיש לאבא אילוצים וכו'. האמא גם מציעה להתמקד בפתרון הבעיה אבל עכ"פ היא אינה מאשימה את הבן. ואילו באפשרות השניה שאין מה לתרץ את סיבת ההתנהגות של האבא, האמא מזדהה עם הכאב של הבן מבלי להיכנס להאשמה כנגד האב.

בשתי האפשרויות הבן עשוי להירגע משום שמרגיש שמבינים את מצוקתו.

אולם יש להקפיד לשוחח אח"כ (ביחידות כמובן) גם עם הבעל ולומר לו: "זה באמת מצער שהבן לא קם, ולפעמים אין ברירה וצועקים עליו. הסברתי לו שהפתרון הוא לנסות להתגבר. נכון שהוא לא עושה בכוונה, אבל מאוד קשה לקבל את המציאות הזאת. זה הרס לעצמו, וגם הסברתי לו שאתה לא צעקת עליו מתוך רוע לב. ובכל זאת אני אנסה לעזור לו כי מאוד כאב לו. אני מקווה שהוא נרגע, וכדאי לנו לחשוב איך לעזור לו משום שנראה לי שקשה לו מאוד" וכו'.

השיחה הנ"ל מהווה כעין תמונת מצב מה דעת האמא בנושא. ואף במקרה שהבן יאמר "שגם אמא הצדיקה אותי", האב יבין את הענין לאשורו שאדרבא האמא חיזקה אותו ע"י ששוחחה בצורה מבינה עם הבן. אולם לולא ההבהרה שהאמא הבהירה לאבא את תוכן השיחה, האבא עלול לחשוב שגם האמא נגדו, וזה מתכון לאי שלום בית ולהרס חינוכי. גם עצם השיחה עם האב מהווה דרבון לאב לנסות למצוא פתרונות נוספים, וגם לנהוג ביתר זהירות בתגובתו כלפי בנו.

באותו עקרון על האב לנהוג במקרה שהאמא גערה בבנה.

אם הדבר חוזר על עצמו בצורה מוגזמת, דהיינו גערות שנראות לא מוצדקות, אין פסול לומר לבן: "אני מבינה (או מבין) שהניסיון שלך לא קל, ולכן אני רוצה להקל עליך את

הנסיון. בל"נ אם תתגבר מספר פעמים (מספר הפעמים יקבע לפי העניין האופי והמציאות הקיימים) אקנה לך דבר פלוני. אני מאוד מעריכה את המידות שלך. אמנם אנחנו כבני אדם צריכים להתגבר גם בלי תמריץ, אך אני שמחה אם זה יקל עליך את הניסיון". עם זאת יש להקפיד שלא להאשים את האבא (או האמא), אלא פשוט להתמקד בעצם הענין שהוא הכאב של הבן וההבנה לנפשו.

יש לציין שתהליך כזה עלול להימשך זמן רב ובנסיונות מוצלחים וכשלונות (לפחות ביחס לציפייה), אך מ"מ זוהי הדרך הנכונה, ובסופו של דבר הסבלנות משתלמת.

משנה זהירות

אמון והערכה הינם עמוד השדרה לחוסנו הנפשי של הבן.

גיל הנערות הינו גיל עדין ונפיץ כאמור הנער מפתח את ה"אגו" (העצמיות) שלו, והוא רגיש ונתון לתנודות. ככל שההורים יציגו אמון והערכה אליו, כך הוא מצדו יקרין יציבות. ההתייחסות הנכונה תכה בו שרשים בריאים חזקים ויציבים, וכאשר הוא יצטרך להתמודד עם אתגרים שהן חלק בלתי נפרד מהחיים, הוא ידע להתמודד עמם בצורה טובה יותר. לעומתו נער שלא זכה ליחס נכון, עלול להיות פגיע יותר, וממילא לא יוכל להתמודד בצורה הראויה משום שהוא מרגיש איום על מעמדו. ונקל להבין שכל אדם שמרגיש איום ממשי הוא עלול לאבד את השפיות.

הנה דוגמא: ראובן חיפש חבר שילמד איתו לקראת המבחן. הוא ביקש מחבירו שמעון שיואיל ללמוד איתו, אבל שמעון דחה את בקשתו בטענה שהיום הוא מאוד עסוק. ראובן שגדל בצורה בריאה בבית חם ואוהב, עשוי להבין שאכן לחבירו שמעון אין אפשרות למלא את בקשתו, ואע"פ שחברו מעריך אותו מ"מ לא תמיד יש אפשרות.

לעומתו לוי (שגדל בבית שאינו מעניק חום ואהבה ואמון), כאשר יבקש משמעון את אותה בקשה וישמע את אותה תשובה, עלול להיעלב ולחשוב ששמעון אינו מעריך אותו והוא מנסה להתחמק מללמוד עמו. "אני לא מספיק חשוב עבורו", כך עלול לוי לחשוב.

הסיבה להבדל בין ראובן ללוי קשורה גם בהבדלים בצורת ההתייחסות בבית. ראובן שקיבל בביתו יחס חם ואוהב מעריך את עצמו ויודע שהוא שוה וחשוב, וזאת מתוך ההזדמנויות הרבות שהוא זכה מתוכן להבין שהוא חשוב ו"שוה" ולכן הוא מתרגם את התגובות אליו מאותה נקודת מוצא. מסקנתו במקרה זה תהיה איפוא שהוא אכן חשוב, ואם בכל זאת חבירו לא לומד איתו, אין זאת בגללו אלא בגלל שאכן יש לו סיבה חזקה שאינה תלויה בו.

לעומתו לוי שלא זכה ליחס חם כמו ראובן, יוצא מנקודת המוצא שלו שהוא לא מספיק חשוב, ולכן שמעון לא מעוניין ללמוד איתו.
יש לציין שההבדלים הנ"ל ביניהם עלולים להשפיע גם על העתיד. ראובן שהבין שלשמעון היה אילוץ שבגללו לא יכול ללמוד איתו, לא יתקשה בעתיד לבקש שוב משמעון שיעזור לו, משום שהוא מבין שאכן שמעון מעוניין בדרך כלל לעזור אך בפעם הקודמת פשוט לא הסתדר לו, ואולי כעת הנתונים השתנו ויש סיכוי שהוא ילמד איתו, ולכן הוא ינסה שוב לבקש ממנו. משא"כ לוי עלול לחשוש ולהסתייג מלבקש שוב בעתיד משמעון (ואולי גם מאחרים) עזרה, משום שהוא חושש ששמעון אינו אוהב ואינו מעריך אותו ולכן אין טעם לבקש שוב.
כמו כן עלולים להיות הבדלים ביחסי הגומלין בישיבה בין הנער לרבו. ראובן שגדל בצורה בריאה עשוי יותר בקלות להתקרב לרבו לדבר עמו, "לזרום" עם רבו בצורה חביבה, אע"פ שלפעמים תהיינה אי נעימויות, מ"מ ראובן יקבל זאת בפרופורציה הנכונה. הוא יבין את הסיבה לאי הנעימות, וימשיך "לזרום קדימה" בלי כרסום עצמי, היות שהוא יודע ומכיר את ערכו, וממילא אין סיבה הגיונית הנראית לעין שהרב יהיה נגדו. משא"כ לעומתו לוי שהוא מרגיש חסר חשיבות, קשה עליו להתחבר או להתקרב לרבו משום שהוא חושש מדחייה וכנ"ל. זאת ועוד, עלולות להיווצר אצלו בעיות נוספות כגון שיתלונן שהרב שונא אותו, הרב מתנכל אליו וכו', וזאת משום שכך הוא רואה את עצמו, וממילא הוא חושב שכך רבו רואה אותו. כיוצא בזה ראינו במסכת קדושין (דף ע.) "וכל הפוסל - פסול, ואינו מדבר בשבחא לעולם. ואמר שמואל במומו פוסל". ע"ש.
יש לציין שההתייחסות הנ"ל עלולה להימשך עד סוף ימיו, אם זה בינו לבין אשתו ואם זה בינו לבין המעביד שלו או לבין כל מי שסובב אותו. (במקרה שהקורא שורות אלו כבר נמצא בתוך הבעיה, עליו לגשת לייעוץ כיצד לפתור את הבעיה). לכן ישכילו ההורים בעוד מועד להקרין לנער אמון, חום ואהבה.

אימון חום ואהבה ולא פינוק

* הפינוק יוצר מוגבלות אצל הבן.
* הכלל הוא להענות לבקשות לפי סולם הערכים שחינכנו

כאמור לעיל יש להעניק לנער חום, אהבה ואמון אך בד בבד אך יש להקפיד שלא לפנק. הפינוק מגביל ואינו בונה, וגורם ממש להפך מהענקת חום ואהבה. וממילא מובן שלא על כל ציוץ של הנער עלינו לענות אחריו אמן, ולא כל בקשה שלו חייבים ההורים למלא. ישנם הורים המפנקים את בנם בטענה שאם לא ניענה לבקשת הנער או לא נסכים איתו

זה עלול לשדר לנער שלא מעריכים אותו, אבל מאידך גיסא למלא את כל בקשותיו זה גובל בפינוק שהוא הרס החינוך, וא"כ יש כאן מצב של "אוי לי מיצרי ואוי לי מיוצרי", אם נמלא את כל בקשותיו זה לא רצוי, ואם לא נמלא גם כן זה לא רצוי, וא"כ איזו הדרך תשכון אור?

התשובה היא: את ההחלטה מה להיענות לבקשת הנער ומה לא להיענות, וכן במה להסכים עמו ומה לא, זה נתון בידי ההורים ולשיקול דעתם. כל הורה עם סולם הערכים שלו וההנהגות בביתו ובחומותיו. וכמובן יש להענות רק לבקשות שהן תואמות לסולם הערכים שההורים חינכו. אולם אם ההורים מרוב "אהבתם וחמלתם" על הבן יספקו לו גם מה שנוגד את מה שהם חינכו אין זה חום אלא פינוק וחולשה שעלולים להוביל לתוצאה הפוכה. הנה דוגמא: נער שקיבל דמי כיס בסך מסויים לשבוע וכבר ביום הראשון בזבז את כולו, אם ההורים חינכו שיש להיות שקול ומחושב והוא התנהג ההפך, לא רצוי לתת לו דמי כיס נוספים לפני שיחלוף שבוע, אמנם הנער יהיה עצוב. אך עדיף שיהיה עצוב וילמד לקח מאשר לתת לו ולהרוס את החינוך שלו.

אולם מה שצריך להקפיד הוא על צורת התגובה. יש תגובה שמשדרת אמון ואהבה, ויש תגובה שמשדרת דחייה וחוסר אמון (גם כאשר הינה חיובית). ומהי היא תאבה שמשדרת אמון ואהבה או ההיפך?

הנה דוגמא: הנער מבקש לקנות מכשיר חשמלי או דיגיטאלי לשמוע בו שירים ("נגן"). לצערנו אנחנו יודעים שזה עלול להוות לו מכשול לשמוע שירים לא מתאימים. במקרה הנ"ל יש אפשרות לומר לו: אתה יודע שבנגן יש מכשול שעל ידו אתה עלול לשמוע שירים לא טובים, ואנחנו לא מסכימים שתשמע שירים שכאלה, לכן אנחנו לא נרשה לך לקנות.

אפשרות אחרת היא לומר: "היות והנגן הוא מכשיר פסול משום שהוא עלול להכשיל, ואמרו חז"ל: "אל תאמן בעצמך עד יום מותך" (אבות פ"ב, מ"ד), ולכן אפי' שאנחנו יודעים שאתה ברוך ה' לא תרצה לשמוע דברים לא טובים, מ"מ כיון שהמכשיר נחשב פסול לבני הנוער אסור לנו לחרוג מכולם".

מה ההבדל בין התגובות?

בתגובה הראשונה אנחנו משדרים לו חוסר אמון, (אתה עלול לשמוע שירים לא טובים). אנחנו חושדים בו שירצה לשמוע שירים לא טובים. לעומת זאת בתגובה השניה אנחנו לא חושדים בו (אפי' שאנחנו יודעים שאתה לא תרצה לשמוע שירים לא טובים), אלא הסיבה היא משום שהמכשיר הנ"ל נפסל ע"י גדולי הרבנים לכלל בני הנוער*, אז למרות שהוא

עצמו בחור מצוין אסור לנו להיות יוצאי דופן. א"כ יוצא מכך שהוא עצמו מצוין, אך יש מגבלה שאינה תלויה בו או בנו כהורים.

דוגמא נוספת: הנער מבקש לקנות נעליים מסוימות, אולם אנחנו כהורים יודעים שהנעליים האלה יקרות מאוד ואין טעם לבזבז כל כך הרבה כסף על נעליים. אפשר לומר לו: תראה, הנעליים הללו מאוד יקרות. זה סתם בזבוז. מה אתה חושב שהכל מגיע לך, מה אתה חי לבד בבית? למה אתה מלחיץ אותנו בלי טעם?

ואפשר לומר לו: הנעליים הללו מאוד יקרות, ואנחנו לא נוכל לעמוד בכך משום שגם האחים שלך עלולים לדרוש נעליים יקרות. אנחנו יכולים לקנות נעלים עד מחיר כך וכך. תנסה לראות נעליים אחרות עד המחיר שנקבנו, ונקנה לך בשמחה.

בתגובה הראשונה אנחנו משדרים האשמה וריחוק הדעת והלב ממנו ("סתם בזבוז, מה אתה חושב שהכל מגיע לך").

ולעומת זאת בתגובה השניה אנחנו משדרים רצון, אך מה שמעכב זה חוסר היכולת ("גם האחים שלך ירצו"). כך גם כאשר הנער רוצה לצאת מאוחר ולחזור מאוחר בלילה, אפשר לומר: אסור לנו לתת לך להיות "פרפר", כי מי שיוצא וחוזר מאוחר הוא "פרפר". ואפשר לומר: "אנחנו לא רגועים בלילה, זה מפחיד ומסוכן". בתגובה א' אנחנו משדרים חוסר אמון (אסור לתת לך להיות פרפר), לעומת תגובה ב' בה אנו משדרים דאגה לשלומו.

וכן על זו הדרך יש להגיב בצורה מכבדת, אם כי יש לעמוד על דעתנו במקרה שנראה לנו אחרת.

מסילות בלבבם

ככל שהבן מתבגר יש לשדר לו עצמאות וכמו"כ אהבה וקשר חם במגמה למצוא מסילה ללבו

בתקופת הילדות הפעלנו את סמכותנו, והראנו לילד שאנחנו המחליטים. אז הוא היה זקוק לכך. הוא עדיין לא היה עצמאי ולא מבין, והיה זקוק לדמות סמכותית ומכוונת. לעומת זאת בתקופת הנערות מתפתחת בנער מדת העצמאות והרצון להיראות גדול, וגם רמת הביקורתיות גואה. ולכן שומה עלינו לנסות למצוא מסילות ללבו של הנער, ולגרום לו להבין שאנחנו המקור הקרוב והטוב ביותר עבורו לכל השאלות הלבטים והצרכים שבחייו.

וכיצד נעשה זאת?

לשם כך עלינו להקפיד על הנקודות הבאות:

א. הרגשת עצמאות - כאמור הנער מפתח רצון לעצמאות. הוא מרגיש שגופו מתפתח וכן שכלו מתפתח בידיעות ובהבנה. נוסף לזאת, הוא רואה את התנהגות בני גילו והוא רוצה להיראות מכובד בחברתם. וכיון שכן טבעי הדבר שדעתו קרובה יותר למי שמעניק לו עצמאות. לכן ההורים צריכים להראות לו (במדת האפשר ובמקום הנכון) שהם רוצים שהוא יחליט.

לדוגמא, כאשר יוצאים לקנות ביגוד, כדאי לומר לבן: יש לנו תקציב לביגוד בסך כך וכך, אנחנו רוצים שאתה תחליט מה רצונך לקנות.

וכן כאשר יש אירוע (שאינו פסול כמובן), והבן שואל האם הוא יכול לצאת, יש לענות לו: אתה ברוך ה' בוגר, ואנחנו רוצים שאתה תחליט. אם נראה לך וטוב לך - תשתתף, ואם לא נראה לך - אנחנו נכבד זאת.

כך גם כאשר יש לו סכסוך או מתח עם הרב בישיבה / בביה"ס, יש לתת לו את האפשרות להתמודד. אפשר להציע לו את עזרתנו, ואם הוא יראה אי נכונות, יש לומר לו: אנחנו סומכים עליך ונכבד את רצונך. תנסה להסתדר כפי שנראה לך, ויהי רצון שתצליח וכו'.

יש להדגיש שבכל הדוגמאות הנ"ל, לא בכל מחיר עלינו לתת לו להחליט. הנה בדוגמא של הביגוד, אם הבן ירצה לקנות בגדים שאינם מתאימים לרוח הבית או הישיבה, עלינו לעמוד על דעתנו בצורה חד משמעית ולהבהיר לו שזה בלתי אפשרי.

גם בדוגמא של היציאה לאירוע, אם האוירה שם אינה מתאימה לרוחנו, איננו חייבים למלאות את רצונו, גם אם הדבר לא ימצא חן בעיניו. כך גם לגבי הסכסוך עם הרב/המורה, אם רואים שהדרך של הבן שגויה והיא עלולה לגרום לנזק בלתי הפיך, אסור לנו לתת לו את המושכות בידיו, אלא עלינו להבהיר לו שאיננו מסכימים לרצונו משום שזה עלול להביא נזק בלתי הפיך וכנ"ל. ואע"פ שבפעמים הקודמות אמרנו לו שאנחנו סומכים עליו והוא יחליט וכו', אין זו סתירה, ובכל מקרה שאנחנו רואים שיש חשש לנזק, עם כל האמון, אנחנו מצווים למנוע או לפחות למחות כמו כל אדם זר שרואה אצל חבירו מעידה או חשש לכשלון רוחני שמוטלת עליו החובה למחות בו.

ב. הקשבה, התעניינות - בגיל הנערות הנער מלא לבטים. יש לו שאלות וספקות, מאבקים פנימיים וחיצוניים, ולכן יש להשתדל להקשיב לרחשי לבו ולהתעניין בו. ואפי' שלעתים (רבים מדי) הנער מדבר דברי שטות כמו ילד קטן, מ"מ יש להקשיב להתעניין ולא לפסול או לבזות אותו על דבריו, משום שהוא מדבר מתוך תמימות. הילדות והבגרות משמשים אצלו בערבוביא ולכן הוא מבולבל ומדבר דברי שטות, וזה הזמן להושיט לו יד תומכת, להקשיב ולנסות לכוין אותו לפי הלך רוחו בכבוד. ככל שנקשיב לו ונכבד אותו

הוא יעריך אותנו וירצה לספר ולשתף אותנו בלבטיו, במקום לשתף את חבריו שבודאי לא יידעו לכוונו כמו ההורים. ונמצא שאנחנו ההורים, בהקשיבנו אליו ובהכוונתנו אותו, אנחנו מקדמים אותו לבגרות ובשלות בריאה, וגם מונעים ממנו ומאתנו תקלות ועגמת נפש.

יש לציין שלא לכל מה שיאמר הנער נאמר אחריו קדוש, אך בהחלט יש לכוין בצורה מכובדת.

הנה לדוגמא: הנער מספר שבחדר האוכל "לקח" ממנו אחד התלמידים את החבר שלו, ועכשיו החבר שלו לא יושב לידו. והבן ממשיך בטענות: "אני יודע שהוא נגדי, מה הוא חושב את עצמו, מה הוא מלך הכתה? אני אדבר עם פלוני והוא גם לא ידבר אתו" וכו'. אמנם אנחנו כהורים מבינים שזה ממש ילדותי, וכי מה זה חשוב מי ישב לידו, ובכלל מה החבר השני חייב לו וכו'. אמנם כן, לנו זה ילדותי ושולי, אך לפי הבנתו זה ממש חיי נפש, ולכן עלינו להקשיב ולכוין אותו ועדיף שיספר לנו את ה"שטויות" שלו במקום שהוא יספר זאת לנערים בני גילו.

לעומת זאת אם הוא יאמר "אני עוד אראה לו מה זה, אני אכה אותו נמרצות והוא ילמד שאתי לא מתעסקים". במקרה כזה עלינו להתנגד בצורה חד משמעית לדרך "הטיפול" של הילד, ואם כי נראה לו השתתפות בכאב ובצער על מה שחבירו עשה לו, אך יש לומר לו: זו לא דרך, אמנם נכון זה לא יפה ואף גרוע מה שחבירך עשה, אך בשום פנים אין להשתמש באלימות.

ג. נגישות - כאמור לעיל הנער זקוק לנו להסיח בפנינו את דאגתו ולבטיו, וגם לפעמים הוא צריך עזרה לימודית. אם ההורים יֵרָאוּ לו שהם נגישים אליו אזי הוא ירצה להיעזר בהם, אך אם ההורים יראו שהם עסוקים מאוד, זה עלול לגרום להימנעות מלבקש עזרה מאתנו, ואז אנחנו מערערים את בטחונו העצמי משום שהוא מרגיש שאין לו גב או תמיכה, וזה עלול לגרום לכל מיני בעיות הקשורות לחוסר ביטחון. זאת ועוד, הוא עלול לחפש תמיכה "בחוץ", ומי יודע מי יהיה "התומך"? לכן ישכילו ההורים להיות נגישים לנער מתוך הסברת פנים.

ד. לא להתנצח - לפעמים יש לבן שאלות מרגיזות שמהן הוא מגיע למסקנות עוד יותר מרגיזות. ולמרות שאנחנו מנסים להוכיח לו ע"י הסברה מפורטת שהוא טועה, בכל זאת הוא לא "מודה על האמת" ונשאר איתן בדעתו. לנו כהורים זה נראה ממש עקשנות, וכמובן שזה מאוד מרגיז ומקומם שהוא לא מגיע למסקנא הנכונה, והדבר מגרה אותנו

לנפץ לו את כל "השטויות" שלו בפנים אחת ולתמיד כדי "שיעמוד על הקרקע" - שיהיה במציאות בלי לנסות לטייח או לחלום שהוא "המבין הגדול".
הן אמת, זה מרגיז מאוד, אולם אע"פ שזה כל כך מרגיז, יש לקחת בחשבון שבגיל זה הנער מוגבל בהבנת התגובה "החדה והחותכת". תגובה מעין זו עלולה להתפרש בעיניו כדחייה לכל אישיותו, וממילא לגרום לו למשבר בינו לבין הוריו, כי בקוצר ידיעתו הוא מבין שהקשר והכבוד שלו עם הוריו תלויים עד כמה הוריו מקבלים את דבריו, וכאשר הוא רואה שמתנצחים אתו זה מתפרש אצלו כדחייה וכאמור.
אולם השאלה היא, האם על כל מה שיאמר הבן צריך לומר קדוש, ואפי' שיש לכבדו - מ"מ אם לא נלמד אותו את הדרך וההשקפה האמיתית, כיצד הוא ילמד?
התשובה היא: אפשר לומר הכל, אך יש להקפיד על דרך נכונה. במקום "לנפץ" לו את דבריו בפניו, אפשר לומר: אמנם לך נראה כך, אך לנו נראה אחרת. אנחנו עוד נתבונן בזה וגם אתה תתבונן, אולי בכל זאת תסכים לדעתנו. בצורה כזאת לא פגענו בכבודו ולא שידרנו לו דחייה, אבל הבענו את דעתנו, וסביר מאוד שאם הוא יבין שהוא טועה (ובאמת יותר קל לו לחשוב על צד הטעות כשהוא מנותק מאוירת הניצוח) הוא יודה על האמת, ואפי' אם הוא לא ישתכנע, מ"מ אין כאן שידור של דחייה אישית.

דוגמא אישית

ע"י דוגמא אישית ההורים יוצרים קרקע פוריה לאוירה חיובית וק"ו שעוזרת למניעת סטיות
במסכת סוכה (ל.) מובא: "ואמר ר' יוחנן וכו' משל למלך בשר ודם שהיה עובר על בית המכס, ואמר לעבדיו: תנו מכס למוכסים. אמרו לו: והלא כל המכס כולו שלך הוא? אמר להם: ממני ילמדו כל עוברי דרכים ולא יבריחו עצמן מן המכס. אף הקב"ה אמר: אני ה' שונא גזל בעולה. ממני ילמדו בני ויבריחו עצמן מן הגזל עכ"ל הגמרא [המשל הנ"ל הובא שם בכדי לנמק את סיבת הפסול בלולב גזול ע"ש].
יש להתבונן בהסברו של המלך ממני ילמדו וכו', וכי איזה דמיון יש בינו לבין העם, וכי אפשר באמת להניח שאם המלך לא ישלם את המכס, ילמדו ממנו שאר העם? הרי בודאי שכולם מבינים את הסיבה?!
בפשטות יש לומר שכוונת המלך היא שהעם ישאו ק"ו בעצמם, אם המלך שיכול להרשות לעצמו לא לשלם משום שהכל שלו ובכל זאת הוא משלם, א"כ ק"ו לנו שעלינו לשלם את המכס.

אולם יש כאן מקום לחדד את הענין, בהקדים מה שידוע שישנם דברים שהאדם מושפע מהם גם ללא רצונו. הנה לדוגמא מה שכתב הרמב"ם בהלכות דעות (ו, א) שדרך ברייתו של האדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחרי ריעיו וחבריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מהרשעים ההולכים בחושך כדי שלא ילמוד ממעשיהם. הוא ששלמה אומר (משלי יג, כ): הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע וכו' עכ"ל עי"ש. וכבר אמרו חז"ל: גמירי דאין יצר הרע שולט אלא במה שעיניו רואות (סוטה ח.). ועוד אמרו: עין רואה, הלב חומד, והגוף עושה את העברות [רש"י במדבר טו, לט]. מכאן לומדים שיש השפעה בראיה של העין. ואע"פ שבשכל הפשוט אין להתפתות לדברים שליליים, מ"מ ראיית העין גורמת לרצון ולפעולה בלתי נשלטת. ועפ"ז אפשר להסביר את דברי המלך במשל הנ"ל, שהכוונה לומר שאע"פ שהעם יודעים שהכל של המלך, אך עצם ראיית המציאות של אי תשלום מכס מהווה גורם למחשבה שגם העם לא ישלמו. הם פשוט מתפתים ללא רצונם נגד השכל. ולכן הקפיד המלך לשלם כדי למנוע את המחשבה שאפשר להתחמק. ענין חשיבות שמירת הראייה מובא בספרים הקדושים כגורם מכריע בהתנהגות האדם, ולכן יש להקפיד מאוד להיות דוגמא אישית חיובית לבני הבית, משום שההשפעה היא לא נשלטת, ושום תירוץ לא ישנה את המציאות שהבן מושפע ממנה בראייה.

כאשר הבן יראה שאביו מנצל כל רגע פנוי ללמוד תורה או לצרכים שתורמים לאוירת הקדושה בבית, אזי גם ללא שום שיחת מוסר הבן יושפע לטובה. וכך גם כאשר יראה שאביו שומר את פיו ולשונו מדברי הבאי ולשון הרע הוא עשוי לאמץ זאת. ולעומת זאת אם ח"ו הבן יראה שהאבא מבלה את זמנו בקריאת עיתונים או בדבורי סרק וכיו"ב, אע"פ שהאבא ישמיע לבן מאה דרשות מוסר בענין שמירת הזמן וידרוש דרישות, מ"מ ההשפעה הראייתית עלולה לתת בבן את אותותיה גם ללא רצון וכאמור.

אמנם נכון שאי אפשר לדרוש מכל הורה שיהיה מתמיד או צדיק וחסיד, ועם כל הרצון להיטיב לבני ביתו, מ"מ לא כל הורה יכול או מוכן לעמוד ברמה רוחנית כה גבוהה, שכן מה יעשו אלה שמביאים טרף לביתם והם חייבים גם לנוח וקשה להם להיות צמודים לספר? ומה נעשה אם אחד ההורים הוא פטפטן כרוני? האם נגזר על בני הבית שילמדו ממנו להיות כמותו?

ובכן, הבה ננסה לשפוך אור על הדברים.

כאמור המצב הרצוי הוא דוגמא אישית בפועל. אולם כאשר אין את התנאים, יש לשאוף לצמצם את הבעיה.

הנה מספר דוגמאות:

א. הורים ששואפים שבנם ישקוד על לימודו, אך האבא עצמו אינו שוקד, כי הוא עובד בכדי לפרנס את בני ביתו.

הנה אם האבא קובע עיתים לתורה אחר סיום עבודתו ומנצל את זמנו - אין כאן בעיה, משום שהבן יבין (או שיסבירו לו) שפשוט אבא מביא טרף לביתו כדי ששאר בני הבית יוכלו ללמוד תורה ולקיים מצוות בישוב הדעת, וא"כ אדרבא נמצא שהאבא מעודד בעקיפין לימוד תורה. ובפרט אם האבא יתעניין מדי פעם מה למד הבן ויראה הערכה ללימודי הבן ובכלל ללומדי התורה, זו סיבה טובה לגרום לבן עידוד ללמוד ולהיות גדול בתורה, משום שהוא רואה עד כמה חשוב להוריו שהוא לומד ועולה במעלות התורה, וגם הוא רואה את הכבוד שרוחשים הוריו ללומדי התורה.

ב. כאשר האבא אינו קובע עיתים לתורה – יש בכך מעין חולשה לבן, משום שהוא לא רואה את הדוגמא האישית, וגם האבא לכאורה לא יוכל לדרוש מהבן "עליך ללמוד!" משום שהוא בעצמו אינו לומד כלל.

ובכן, כדי לצמצם את הבעיה יש לדבר מזוית המחויבות למסגרת והאמון בה. אפשר לומר: "בני יקירי, ברוך ה' זכינו שאתה לומד במסגרת מעולה, ואנחנו שמחים לשלם את שכר הלימוד, וגם מאוד סומכים על ההנהלה, והם ממליצים לנצל כל רגע בשביל הלימוד משום שהם אומרים שזה הזמן הנכון לגדול ולצמוח בתורה ויראת שמים, ואם לא עכשיו אימתי? לא כל אחד זוכה ללמוד במקום מעולה כמו שזכית. ולכן אני מבקש שתנצל את ההזדמנות ואת הזמן להתעלות בתורה ויראת שמים, אם אני לא זכיתי - לפחות אתה תזכה".

הסברה כזאת אינה מעוררת את השאלה "קשוט עצמך", שהרי איננו תולים את דרישתנו בחובה ללמוד, אלא במסגרת המחייבת שעל הבן לעמוד בה. בנוסף אנחנו נותנים לו להבין שמה שהאב אינו לומד זה בגלל שלא זכה ללמוד בזמן הנכון והוא מרגיש שזה הפסד, ולכן חבל שגם אתה תפסיד.

ג. הורה שלא לומד וגם מבזבז את זמנו בקריאת עיתונים וכיו"ב, לא יוכל לדרוש מבנו שיתמיד בלימוד, משום שהוא מראה לו דוגמא הפוכה. אמנם הוא יכול לומר לבן: תמלא את חובתך למסגרת ואח"כ תוכל להתפנות לאיזה ענין שברצונך. הוא יכול גם להציע לבן ללמוד תמורת תמריץ, אך הוא לא יוכל ממש לחייב אותו להתמיד.

אמנם יש לציין שיש להקפיד שהתמריץ לא יהיה מנוף לסחטנות של הבן, ולכן יש להקפיד שלא לתת את התמריץ כמשכורת משום שאז הבן מרגיש שמגיע לו והוא עלול להיות "סוחר", משא"כ כאשר התמריץ לא ניתן כמשכורת אלא כרצון טוב. הנה לדוגמא, האב יכול לומר לבן: "אני רוצה להציע לך משהו. תראה, אמנם אני לא זוכה ללמוד, אך זה משמח אותי מאוד שאתה מנצל את זמנך, ולכן אני מעוניין לתת לך פרס פלוני על הלימוד. אע"פ שאני לא חייב לתת, אבל זו השמחה שלי. ולכן אם תלמד היטב בל"נ אשמח להעניק לך פרס פלוני וכדו'".

בצורה כזאת אין גירוי לבן להיות סחטן משום שהאבא משדר ומבהיר שאינו חייב לתת תמריץ אלא זה בא רק כתוצאה מרצון טוב. זאת ועוד, באופן כללי תגובה מעין זו מהווה תשובה למקרה שהבן ירצה לשאול: מדוע אתה לא לומד, משום שהאב לא מחייבו לנצל את הזמן אלא לעמוד בדרישה של המסגרת, וכן ע"י דרבון בפרס לבן נוח יהיה לו לקבל את הפרס, ולכן הוא לא ישאל מדוע אבא לא לומד.

וכן על זו הדרך, ישמע חכם ויוסף לקח, ותן לחכם ויחכם עוד.

לפני עור לא תתן מכשול

הדרישה מהבן תהיה לפי היכולת הלימודית והרגשית ואם יש ספק מה היכולת עדיף להוריד מהדרישה ועי"ז הוא יבצע ולא לנסות להעמיס מספק יותר מיכלתו שזה עלול להיות סיבה להכשילו באי ציות

באופן טבעי, אנחנו כהורים שואפים ומייחלים שהבן ישקוד על לימודיו, אולם יש לקחת בחשבון את היכולות של הבן, הן מבחינה שכלית - יש נער ששכלו מפותח והוא נהנה מכל רגע בלימודו, ואילו לעומתו נער שהוא פחות מבין וסביר להניח שגם פחות נהנה מהלימוד כמו חבירו הפקח, והן מבחינה רגשית (או כל סבה אחרת) - אמנם הבן פקח אך יש לו מחסום לשבת ולשקוד על לימודיו, לעומת הנער שבשל רגשית ואין לו מחסום לשבת ולשקוד על לימודיו. לכן יש להתבונן בקפידה האם הבן יכול לשבת ללמוד בקלות וא"כ יש מקום לדרוש ממנו שקידה, או שמא קשה לו מאוד לשבת ולשקוד וא"כ בעצם אנחנו מכשילים אותו בכל מיני תחבולות כדי להתחמק מן הלימוד, ואיננו מבינים שבעצם הדרישה באופן יחסי אליו היא קשה עד בלתי אפשרית.

ישנם הורים שמתוך דאגה מוגזמת לעתיד בנים אינם מרפים, ולוחצים בצורה מתוחכמת עד שסוף סוף הבן יאמר להם שהוא ילמד וישקוד וכו', כאשר בעצם הבן אומר זאת רק כדי לשמח או לרצות את הוריו ושיעזבוהו לנפשו. ויתכן אף שהוא רוצה, אך דא עקא שזה קשה לו עד מאוד, ואולי הוא מתאמץ בתחילה אך יש חשש גדול שהוא

ירגיש שקשה לו, והוא לא רוצה, והוא מרגיש מחנק. מצד אחד הוא מעוניין למלאת את רצון הוריו היקרים לו מאוד, והוא יודע שאם הוא לא ילמד כמו שהם מצפים ממנו הם יתאכזבו, (ואע"פ שההורים לא אומרים זאת בפירוש, מספיק שהם נותנים לו להבין עד כמה זה חשוב להם וכו'). וכמובן שאכזבה של הוריו עבורו זו עגמת נפש גדולה שספק אם יוכל לשאת אותה. (הוא עצמו בטוח שלא יוכל לשאת אותה), ומאידך גיסא איכות וקצב הלימוד שדורשים ממנו "חונק" אותו. בשבילו זה סיוט, והוא נמצא בדילמה: את מה עדיף לבלוע, את אכזבת הוריו או שמא את ה"סיוט" (להרגשתו)? אין לתאר קוראים יקרים את ההרגשה הנוראה הנ"ל, וכמובן הרגשה כזו יוצרת תסכול, ותסכול דורש סיפוק מיידי לפרק עליו את התסכול אשר בדרך כלל פורץ לאפיקים שליליים. וכאשר חלילה הבן נופל ברוחניות בצורה זו או אחרת, כבר קשה יותר לתקן את המעוות. הבן מרגיש שבר כלי שאינו שווה, שהרי הוריו מאוכזבים ממנו. לעומתו ההורים יצטרכו למצוא את הדרך איך להתפשר אחר כך בכדי שלא ימשיך להידרדר, וכמובן הדרך שההורים אמורים למצוא היא בצורה זהירה מאוד שלא ייראה כאילו הם נכנעים לבן ובאים לקראתו משום שהוא פרץ את הגבולות, אך גם עליהם לוודא שהם לא לוחצים, וזה קשה מאוד, ממש בחינת "שבור את החבית ושמור את יינה". (ב"ב ט"ז.).

יש לציין שזה במצב הטוב, אולם יתכן גרוע מזה, שהבן גם יאשים את הוריו בנפילתו משום שהם לחצו וכו', ומי יודע להיכן יגיעו הדברים.

לפעמים קורה שנראה לנו כאלו הבן מחזיק מעמד וממש נראה ילד טוב, אך למעשה הוא אצור ועצור בתוכו, ואי אפשר לדעת באיזה שלב בחייו המועקה תפרוץ החוצה. אי הבשלות הנובעת כתוצאה מהלחץ וחוסר השקט הנפשי יוצרת מצב של נער לא יציב שאינו יודע להתמודד בצורה נכונה עם הסובב אותו.

פעמים רבות חווה כותב השורות תגובות מאוד קשות אצל בחורים, או אפי' אבות לילדים, שניכר עליהם בעליל שהתקשורת איתם היתה לקויה. ואף שמדובר בבחורים ממשפחות טובות ונכבדות (ואולי דווקא בגלל שהיו ממשפחות טובות הדורשות מהילד שיהיה כמו האבא, האמא וכו'), פשוט הם התכווצו בתוך עצמם. לא היתה להם האפשרות להביע את עצמם ולפעול ולהתקדם לפי כוחם האמיתי, אלא הם היו נתונים ללחץ מתמיד, וכל הזמן השתדלו לרצות את הוריהם, מה שדרש מהם מאמץ מתמיד שֶׁהֶלְאָה את כוחם הנפשי וגרם להם מחסומים רגשיים.

ישנם מקרים שהתוצאה היתה חמורה יותר. הנער לא יכול היה לשאת את המועקה, ומצא לו מפלט בכך שזנח את דרך התורה והלך לרעות בשדות זרים למרות שידע

שדרכם אינה אמת, אך הוא הרגיש מחנק וצורך הכרחי להתנתק מהמלכודת שהוא נכנס לתוכה בחושבו שלפחות שם יהיה לו שקט נפשי. [ואע"פ שהציפייה לשקט נפשי שהנער מצפה לה היא רחוקה ולא שייכת כידוע בדרך שאינה של תורה ומצוות, שהרי אדם היודע שרק דרך התורה היא הדרך הנכונה והצרופה, לא יהיה לו מנוח ולא יוכל להיות מאושר באמת, (ואע"פ שהוא מחייך זה רק כלפי חוץ), אולם בכל זאת עצם האפשרות ל"פתיחות" כביכול יוצרת אצלו הרגשה שהנה כביר מצאה ידו, ועד שהוא קולט את גודל השבר ושהוא בעצם יצא מהפח אל הפחת, כבר הוא ראה שמע וקלט דברים שליליים, והדרך חזרה היא לא קלה בלשון המעטה].

דבר נוסף שיש לקחת בחשבון הוא, שהבן אינו מודע לעומק הבעיה. הוא לא מכיר או לא רוצה להכיר את מגבלותיו, [ואף אצלנו המבוגרים, כמה יש כאלה שמכירים באמת את מגבלותיהם?]. וכאשר הוריו מאשימים אותו בחוסר הצלחה או אי עמידה בדרישות, אזי הוא נוטה להאשים את עצמו, וכמובן שהוא מרגיש נורא היות והוא נמצא במלכודת ביודעו שהוא גורם עגמת נפש להוריו, ומאידך קשה לו מאוד לעמוד במטלות שהוא נדרש.

להמחיש זאת, הנה מעשה שהיה לכותב השורות: יום אחד צלצלה אמא מהעיר חולון כשהיא זועקת לעזרה. בתה ברחה מהבית (בשעה 2:00 לפנות בוקר), וכעת היא נמצאת אצל קרובי משפחה שהשקפתם אינה תואמת את רוח הבית. הקרובים התקשרו לשאול האם הם מוכנים לקבל את בתם חזרה*. ההורים אמרו שהם מקבלים אותה רק בתנאי שתהיה צייתנית לכל מה שהם יאמרו לה, והם לא מוכנים לקבל שום תנאי ממנה, וכיון שכן הבת לא היתה מוכנה לחזור, והאמא שואלת מה עושים? לשאלתי בדבר חלקו של האבא בענין, ענתה האמא שהוא שבור ורצוץ, ואינו מסוגל לקום ממיטתו מרוב צער על בריחת בתו.

הצעתי לאמא שתקבל את הבת, ותנמק שהסיבה היא משום שהתייעצה עם רב שכך הורה לה, והיא מבטלת את דעתה מפני דעתו. ואכן הבת חזרה לביתה. שאלתי את הבת מה קרה, ואז בבכי קורע לב אמרה: "אני יודעת שהורי רוצים את טובתי, אך לצערי כל פעולה שלי שאינה לרוחם, אע"פ שהפעולה אינה אסורה, האמא פשוט מוכיחה אותי באריכות, ולאחר "הדרשה" - היא עוד דורשת שאני אחייך. שהיתה גם פוגעת וכאשר איני מחייכת היא אומרת: "אינני מעוניינת שבבית שלי תהיה בת שלא מחייכת". וכך חוזר חלילה פעמים רבות עד שנמאס לי, ולכן ברחתי לחברה ומשם לקרובי משפחה".

(יש לציין שהפגישה הסתיימה פחות מחצי שעה, האמא והבת התחבקו והתפייסו לאחר שהובהר לאמא ששגתה בדרכה לחנך כך את בתה).

מהדוגמא הנ"ל יש ללמוד עד כמה חשוב להקפיד שלא ליצור מועקה אצל הנער, וחשוב להדגיש שבמקרה הנ"ל היה מדובר בבחורה איכותית, ובכל זאת היא העזה לברוח. והסיבה לכך פשוטה, משום שהיא הרגישה מחנק ולא ידעה כיצד להתמודד, וכשאין מוצא אזי יכולים להגיע למעשים חמורים מאוד. ועל כגון דא נאמר "פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו" (משלי ד', כ"ו).

לסיכום

חגים וזמנים לששון

אמנם כמו בשבת יש את יתרון הנעימות אך זמן זה טעון זהירות יתירה כאשר יש אורחים.

חוצפה לאמא

אין להסכים לחוצפא בשום אופן.

* יש להבין מהיכן היא נובעת אולי מגורמים חיצוניים, או לחץ של האמא או הסטנות של האמא.
* האבא ישמע את הבן אך בכל מקרה יגן על סמכות האמא.
* וכנ"ל כאשר החוצפה לאבא.

משנה זהירות

אמון והערכה הינם עמוד השדרה לחוסנו הנפשי של הבן.

אימון חום ואהבה ולא פינוק

* הפינוק יוצר מוגבלות אצל הבן.
* הכלל הוא להענות לבקשות לפי סולם הערכים שחינכנו.

מסילות בלבבם

ככל שהבן מתבגר יש לשדר לו עצמאות וכמו"כ אהבה וקשר חם במגמה למצוא מסילה ללבו

דוגמא אישית

ע"י דוגמא אישית ההורים יוצרים קרקע פוריה לאוירה חיובית וק"ו שעוזרת למניעת סטיות

לפני עור לא תתן מכשול

הדרישה מהבן תהיה לפי היכולת הלימודית והרגשית ואם יש ספק מה היכולת עדיף להוריד מהדרישה ועי"ז הוא יבצע ולא לנסות להעמיס מספק יותר מיכלתו שזה עלול להיות סיבה להכשילו באי ציות

שתלטנות

שתלטנות

גם כאשר רואים שהבן משתלט על אחיו ויש להעמידו על מקומו מ"מ זה יעשה בהתאם למעמדו דהיינו עלינו לשמור על כבודו.

תופעה חדשה שההורים חווים בהגיע בנם לגיל הנערות היא, שהנער מתחיל להשתלט על אחיו הצעירים ממנו לפעמים ממש בלי הגיון, וזה גורם להורים הרבה עגמת נפש ועצבים עד כדי יציאה מהכלים. הנער פשוט עושה דברים שלא ייעשו ובלי שום הגיון צודק. ולא זו בלבד, אלא גם כאשר מעירים לו הוא נאחז בעמדתו כמו "בקרנות המזבח" בטענה שהוא צודק ואחיו אשמים וסתם מאשימים אותו, וככל שננסה להסביר לו את טעותו כך הוא יקשיח את עמדתו. והמחשבה של ההורים אודות התנהלות בצורה עקומה כזאת מדירה שינה מעיניהם ומדריכה את מנוחתם.

והשאלה היא כיצד יש לנהוג?

ובכן, ראשית יש לזכור שבגיל זה הנער מפתח את ה"אנו" (עצמיות) שלו כאמור, והוא פשוט מבולבל משום שבד בבד הוא גם מתפתח פיזית, וגם מתעוררים אצלו יצרים שהוא לא חוה אותם בילדותו, וכיון שגופו מפותח והוא רוצה להרגיש עצמאות, ומאידך יצרים חדשים שהוא לא אמון עליהם גורמים לו למבוכה, ושכלו - שנשאר עדיין ילדותי במובן מסויים - לא עונה על הצרכים, ולכן הוא נמצא במתח עצום, והוא מנסה בשכלו שעדיין לא בשל להתמודד עם האתגרים החדשים מבית ומחוץ, וכל ניסיון להתווכח אתו או להאשים אותו גורם לו (בשכלו הילדותי) להרגיש איום על עצמאותו ויישותו, וממילא הוא מתרגם בצורה עקומה את הביקורת כלפיו. בעיניו, גם ביקורת על נקודה אחת אצלו נתפסת כביקורת כוללת על הכל דהיינו שהוא לא בסדר, ובעצם הוא איננו מבין שאפשר להפריד בין הדברים, כלומר שלמרות שבנקודה מסוימת הוא לקוי אבל בשאר הדברים הוא בסדר, אלא הוא לוקח זאת בצורה כוללת.

הנה דוגמא: "הנער מסתכסך עם אחיו, ואנחנו שמנו לב שהוא מרבה להציק לאחיו. כמובן אנחנו כהורים שומעים את תלונות אחיו, וכיון שכן הערנו לנער מדוע הוא מציק לו? אך הנער עומד על שלו: "לא אני אשם. הוא התחיל, ולכן אני גם מחזיר לו". ושוב ההורים אומרים לו: "אבל אנחנו ראינו שאתה הוא זה שהתחיל, אנא, בבקשה תפסיק להציק לאחיך".

הנה בדוגמא הנ"ל סביר להניח שהנער ימשיך להצדיק את עצמו גם אם ננסה לשכנעו שהוא אשם. הוא פשוט יתנער מאחריות כי הוא חושב שאם הוא אשם והוא מציק

לאחיו אז הוא רע בעיני הוריו, אע"פ שהוריו סבורים (ויתכן שהוא באמת כזה!) שהוא נער מצוין בשאר דברים, אך הוא יתרגם זאת בצורה כוללת, ולכן הוא ישתדל להפריך את האשמה כנגדו כי הוא חושב שרק אם הוא צודק אז הוא נער טוב ומקובל, אך אם יש האשמה כנגדו עבורו זה כאילו הוא אינו בסדר באופן כללי. לפעמים אפשר לשמוע ממנו שהוא אומר בכעס: "טוב, אני אשם, אני הכי גרוע, אני ילד רע ילד, שמציק, רשע" וכו'. ולכאורה מדוע הוא קורא לעצמו רשע, רע וכדו', הרי רק בנקודה אחת העירו לו ומה זה מוכיח עליו באופן כולל? התשובה היא כנ"ל, שהנער מחבר את הדברים ללא אחריות, וחושב שלא מעריכים אותו שיש עליו "סטיגמה" שלילית.

אמנם אין זה מונע מאתנו להעיר ולעמוד על מה שנראה לנו, אך יש להקפיד להעיר על עצם הבעיה ולא לבקר אותו בצורה מאשימה. הנה בדוגמא הנ"ל אפשר לומר לו שאנחנו בטוחים שבודאי הוא לא מתכוון להציק אלא בסך הכל הוא צוחק עם אחיו, אבל כנראה שזה מפריע להם, ולכן אנחנו מבקשים שימנע מכך. אפשר לומר לו "תפסיק לצבוט", או "לאחיך זה מפריע כאשר אתה נוגע להם בחפציהם, ולכן אל תיגע", בצורה כזאת לא האשמנו אותו ולא הכתרנו אותו בתואר "מציק", אלא אמרנו לו מה בדיוק מפריע ומה עליו לעשות.

פעמים שאתה מתעלם

אין טעם להתמודד על דרישות אפי' צודקות אם זה מעל יכולתו של הבן עדיף להתעלם. כאמור לעיל, לנער יש רגישות מיוחדת, ולכן ההערות והביקורת כלפיו טעונות זהירות יתר. זאת ועוד, יש לציין שלפעמים הנער אינו מסוגל להיכנע לדרישות והערות.

הנה לדוגמא: חברים הגיעו לבית, והאם אינה מעוניינת שהוא יכניסם הביתה, ולכן היא מבקשת שיאמר להם שעתה לא יוכלו להיכנס. במקרה כזה יתכן שהבן פשוט יתעלם מדרישת אמו משום שהוא לא מסוגל לומר להם שלא יכנסו. עבורו זאת תהיה בושה גדולה שהוא לא יכול לשאת אותה, ולכן הוא יתעלם חרף האזהרות של אמו, כי הוא חושב שאם הוא יאמר לחבריו לא להיכנס אז הוא כבר לא שוה בעיניהם. לכן במקרה הנ"ל עדיף להתעלם ולא לגרום לו לעבור על דברינו. אמנם לאחר שהם ילכו אפשר לשוחח על הנושא ולפתח אצלו כיווני חשיבה נוספים, או ללמדו כיצד לדבר עם חבריו בלי לפגוע ובלי להיפגע. (כגון: לצאת עם החברים לצחוק אתם מעט בחוץ, ואז לומר להם בחביבות: הבית כרגע על גלגלים, ולכן לא מתאים לי שתכנסו עכשיו).

כיוצא בזה, במקרה שאחותו שוטפת את הבית והוא רוצה להיכנס אך זה מפריע לשטיפה, וחרף בקשת אחותו שלא יכנס הוא נכנס, והאחות זועקת לעזרה. אע"פ

שהצדק עם אחותו, מ"מ אין זה העיתוי הנכון להעיר לו. ולכן בשעת מעשה יש להתעלם, ורק לאחר זמן מסויים אפשר להעיר לו בנועם ובצורה החלטית שכך לא עושים.

תפלתם... תקבל

גם בנערות עדיין אין הפנמה לחשיבות התפלה ולכן אין טעם ללחוץ אותו הורים רבים נכנסים לעתים ללחץ ודאגה כאשר נראה להם שבנם אינו מתפלל כדבעי, או שאינו מתפלל כלל או לחצאין, והשאלה כיצד יש להתייחס לבעיה הזאת? האם יש להעיר בחזקה או בצורה רפה, והאם בכלל יש להעיר?

ובכן להוי ידוע, שבהיותו ילד - אם הוא התפלל - זה לא היה מתוך מודעות לחשיבות התפילה וההתקשרות עם בורא עולם, אלא בדרך כלל זה היה כדי להשביע את רצון הוריו או מוריו, או למצוא חן בעיני הסובב אותו. יתכן גם שהוא התפלל משום שראה דוגמא אישית שכולם מתפללים, אך מ"מ המכנה המשותף לכולם הוא שתפילתו לא היתה מתוך הפנימיות שלו.

והנה עתה הילד גדל ונהיה נער. גופו התפתח והוא נראה בוגר, ולכן אנחנו כהורים מצפים ממנו ביתר שאת שיתפלל כמו בוגר (לפחות כמו הגובה שלו), אולם זאת עלינו לקחת בחשבון, שאמנם הוא התפתח גופנית אך לא בהכרח ששכלו התפתח לפי התפתחות הגוף וגם לא ידיעותיו, אלא אדרבא יתכן מאוד שהוא עדיין ילד בשכלו ואיננו מבין את חשיבות התפילה, ולעומת זאת ההתפתחות הגופנית עלולה לספח אליה התפתחות כר נוח ליצרים בהמיים שמוסיפים מבוכה וקרירות רוחנית לנער, ובמצב כזה מוקדם מאוד לצפות מהנער שיהפך "לצדיק" בתפלתו.

אשר על כן יש לדרבן את הנער בדרכי נועם ובפנים מסבירות להתפלל בצורה נכונה, וכן יש לדבר בצורה עקיפה (ולפעמים גם בצורה ישירה) על חשיבות התפלה, וגם ללמד אותו כיצד מתפללים וכמובן בלי להאשים אותו. אין לומר למשל: "אתה רואה, כתוב שצריך לעמוד באימה כמו לפני מלך ולא להסתכל לכאן ולכאן כמו שאתה עושה". יש לדעת שביקורת מאשימה כגון זו אינה מועילה ואולי אף תגרום להחמרת התנהגותו בתפילה, אמנם אפשר בהחלט ללמדו את ההלכה וגם לומר: "כדאי שנעשה השתדלות עד כמה שאנחנו יכולים. הנה ברוך ה' למדנו הלכה מעשית". בצורה כזאת איננו מאשימים אותו, ועם זאת מעבירים לו מסר ברור כיצד עליו להתפלל.

כך גם כאשר רואים את הנער נרדם על השולחן אין לגעור בו ובפרט כשיש בסביבה אנשים נוספים, אלא אפשר לגשת אליו ובליטוף ידידותי להעירו. לאחר התפלה אפשר לקחתו בצורה מכובדת למקום צדדי, ולומר לו ביחידות שרצוי שהוא ישתדל להתפלל

יותר בחמימות: "אמנם ראיתי אותך שהיית היום עייף וזה יכול לקרות לכל אחד, אך העיקר לבדוק מה הגורם לעייפות ולחפש פתרון הולם, משום שזה לא מתאים להירדם בבית כנסת". לאחר שהערנו לו אין לעקוב בדריכות על ההוראה להתפלל יותר טוב, אלא יש להתאזר בסבלנות ומדי פעם להעיר שוב בצורה מכובדת, ובע"ה עם הזמן זה ישתנה לטובה. אשרי מדבר על אוזן שומעת.

באיזה בית כנסת אתה מתפלל?

* אפשר לומר לבן בצורה מכובדת מה מפריע לנו שהוא לא מתפלל איתנו אולם בלי להאשים

* יש לשאוף למעט בבקורת כאשר הבן מתפלל איתנו

ערב שבת בפתח, האבא יוצא להתפלל. ומה עם הבן? היכן הוא מתפלל? לשאלת האב הוא עונה "אני רוצה להתפלל בבית כנסת פלוני, שם יותר נוח לי וכו'". והשאלה היא האם צריך ללחוץ על הבן להתפלל עם האבא באותו ביהכ"נ, או שמא על האבא ללכת עם הבן לביהכ"נ שבו הוא חפץ להתפלל ואולי כדאי להתעלם לחלוטין?

לפני שנענה על השאלה הזו, צריך לשאול קודם את האבא: מדוע אתה מעוניין להתפלל עם בנך?

אם משום שזה מכבד אותך שבנך מתפלל אתך, א"כ האמא יכולה לומר לבן: "בני יקירי, אביך מתכבד בך כשאתה מתפלל עמו. כולם יודעים שיש לנו בן, וכאשר אתה לא מתפלל עם אבא זה לא נעים, ובפרט שרואים אבות ובנים בצוותא בתפלה. איך ייראה אביך שהוא בלי בנו?" אם הבן יענה בחיוב - הנה מה טוב ומה נעים, אולם אם בכל זאת הוא יעמוד על דעתו - אין ללחוץ יתר על המידה (להלן ננמק את הטעם).

ואם הסיבה היא משום שאתה רוצה לפקח על תפלתו, אז אכן כדאי שתלך עמו לבית הכנסת שהוא רוצה, וחשוב לומר לו בצורה נעימה: "אני אמנם הייתי מעדיף להתפלל בביהכ"נ הקבוע שלי, אך אם אתה מאוד רוצה להתפלל בביכ"נ פלוני, אכבד את רצונך ואצטרף אליך". בצורה כזאת אתה נותן הרגשה טובה לבן שאתה מכבד ואוהב אותו, וכמובן אינך משדר לו חשד, וגם יתכן שדוקא ההסכמה והארת הפנים שהענקת לו, תהיה הסיבה שהוא ישנה את דעתו ויביע את הסכמתו להתפלל בביהכ"נ שאתה מעוניין להתפלל מתוך רצון לעשות לך נחת רוח! ומ"מ אע"פ שאתה בא לפקח על תפלתו, אל תראה לו שאתה דרוך לראות איך הוא מתפלל, משום שיתכן שבעצם זו הסיבה שהוא רצה להתפלל במקום השני משום שהוא מרגיש לא נוח להתפלל אתך. (ובאמת מי מאתנו מרגיש נוח כאשר הוא נתון לפיקוח מאיים?). וא"כ סביר להניח שהוא יחפש עוד

תירוצים איך לא להתפלל אתך, וכאשר הנער רוצה - שערי תירוצים ופתחי התחמקויות לא ננעלו, וחזקה עליו שהוא ימצא את הדרך להתחמק מלהתפלל אתך, ובעצם יצא שכרנו בהפסדנו. לכן יש להשתדל לתת הרגשה נוחה וטובה לבן, ולמעט בביקורת עד כמה שאפשר.

במדה שאין האב יכול ללכת לבית הכנסת שהבן רוצה להתפלל, כגון שהוא משמש חזן קבוע או מכל סיבה אחרת, אז אפשר לנסות לומר לו: "תראה, אם היה ביכלתי הייתי מצטרף אתך, אבל כיון שאיני יכול לעשות זאת בגלל סיבה פלונית, לכן אני מאוד רוצה שאתה תתפלל עמי".

בדרך כלל הבן אמור להסכים, אך אם בכל זאת הוא לא מסכים זה מראה שיש לו מחסום חזק שמונע ממנו להתפלל עם האב באותו ביהכנ"ס: יתכן בגלל שהתפלה שם איטית מדאי, או שהוא מרגיש מאוים ממך, או יתכן שיש לו חברים שמתפללים בביכ"נ אחר, וכן על זה הדרך, ועלינו לתת את הדעת ולנסות להתחקות על הסיבה האמיתית, ואם יש אפשרות יש לנסות להתגבר עליה; אם התגברנו - מוטב, ואם לא התגברנו - אין טעם לכפות עליו להתפלל עימנו. ומדוע? משום ששורש הבעיה הוא שהנער אינו מודע לחשיבות התפילה ואינו מתחבר אליה, וא"כ מה יעזור לכפות עליו להתפלל עמנו, וכי הכפייה תשנה את הבעיה?

יציאה לקרובים

כאשר יוצאים לקרובים יש להתבונן מבעוד מועד לשמור או לייצר אוירה התואמת את האווירה שבביתנו

ביקורי משפחה אצל קרובים הינו נושא מאוד עדין ומורכב, והפרטים בו הם רבים מאוד ואין אפשרות לתת מענה מוחלט לכל האופנים, משום שכל מקרה מורכב מפרטים שונים העשויים להשפיע על צורת הטיפול באותו מקרה. אולם פטור בלא כלום אי אפשר, לכן ננסה בס"ד לכתוב את העקרונות העיקריים, ומהם ילמד הקורא את צורת ההתייחסות בפרטים השונים.

א. יש להקפיד עד כמה שאפשר שההשקפה של הקרובים תהיה זהה להשקפתנו, משום שהפגישות עם הקרובים יכולים להשפיע על הילדים השפעה חזקה ("אמא, למה את לא מרשה לשמוע רדיו פלוני? הרי אצל הדודים שומעים את זה כל היום"!) ומי יכול לשער להיכן הדברים יגיעו, והיו דברים מעולם שקרובי משפחה נגררו (בלי מתכוון) וסרו מהדרך. לכן כאשר בוררים אפשרויות לאן לצאת, יש להעדיף את הקרובים המתאימים לנו מבחינת השקפה, אע"פ שזה יצריך הוצאה כספית נוספת.

ב. כאשר ידוע לנו שאצל הקרובים יש בן חלש מבחינה רוחנית, כמובן שיש להשתדל לצמצם את היציאה לאותה משפחה, [ההורים יכולים לבקר לבד], ואין לגלות את הסיבה האמיתית אלא לומר שפשוט זה לא מסתדר, לא מתאים וכו' [ולא לפרט מדוע בדיוק]. אמנם אם אין ברירה וחייבים לבקר, [כל אחד בביתו לפי ענייננו], עלינו להקפיד על הפרטים דלהלן:

1. לצאת עד כמה שאפשר ברגע האחרון (במגמה לצמצם את זמן השהייה שם), ובמקרה שיש צורך בעזרה יש להציע עזרה מהבית.

2. לוודא מראש שאין שם עיתונים או תקשורת שאינה לרוחנו, משום שראייה של עיתונים שאינם מתאימים היא הרסנית מאוד, בפרט שזה בתוך מסגרת בית שאז הראייה היא בריכוז ולא כמו שאדם הולך ברחוב ובדרך אגב נחשף למראות לא טובים. (אם כי בודאי שיש למנוע זאת, אך מ"מ אין זה הרסני כמו בבית). וק"ו שיש לעמוד על כך שלא יהיה סיכון של צפייה במכשירים כמו טלוויזיה, וידאו וכדו'. ודאי לדבר על כך מראש עם הקרובים בצורה ידידותית ולהציג את המצוקה שלנו ולבקש מהם בלשון של זהורית שיעזרו לנו בזה. [במקרה שאין היענות מצידם, יש לעשות מאמץ עליון למנוע את יציאת הילדים לפחות, ולכל היותר ההורים לבדם יבקרו].

3. יש להכין מראש תכנית מפורטת במה ואיך יתעסקו הילדים אצל הקרובים, ואם יש צורך עלינו לדאוג להביא מהבית פריטים שיעסיקו אותם כגון: ספרי מתח, משחקים, עיתונים מתאימים וכד".

4. להיות עד כמה שאפשר "בשטח" עם הילדים כדי למנוע "גלישה" לנושאים שאינם לרוחנו, וצריך לזכור שאין זה בזבוז זמן להורים אלא אדרבא חיסכון בזמן ובעגמת נפש. (החשבון פשוט: בן שסטה מהדרך מצריך הרבה יותר זמן השקעה, ועלול לגרום הרבה עגמת נפש לעומת השקעת זמן בבן שב"ה הולך בתלם).

5. הניסיון וההיגיון מראים שפתיחת השיחה קובעת את אופי השיחה בהמשך. אם פותחים בנושא חיובי השיחה תמשיך באותו נושא, וכן להיפך ח"ו. ולכן ישכילו ההורים להיות מוכנים מראש עם כמה נושאים מעניינים שיפתחו הם ראשונים את השיחה והפגישה, ואז יקל לצמצם את הבעיה, כי מי יכול לשער על מה ידברו בשולחן? אולם אם ה"פתיחה" תהיה מצדנו, מסתבר שכך תימשך וכאמור.

6. במקרה שיש בת שהיא פחות או יותר בגיל של הבן שלנו ויש חשש לקשר שלילי ולא הצלחנו למנוע את הביקור, עלינו להכין מראש את הבן שלנו ולומר לו: אתה יודע שהבת שלהם אינה מודעת לנושא של צניעות ובלי כוונה היא יכולה להתרועע אתך,

לכן תהיה חכם להיזהר שלא להגיע למצבים לא מתאימים וכו'. (כל זה לומר בזהירות מבלי לגנות את הקרוב/ה). והכל לעשות בחכמה, ו"איזהו חכם הרואה את הנולד".

דרישות וקניות

* יש לקנות לפי היכולת

* כאשר בכוונתנו להענות לבקשתו יש להראות שמחה ואלו כאשר נסרב נראה צער הנער מבקש לקנות דברים שהוא מרגיש שהוא צריך כגון ביגוד וכדו'. ההורים מסכימים, ונגשים עמו לחנות לקנות מכנסיים (לדוגמא). הנער בחר מכנסיים יקרות, אך האבא או האמא מסרבים משום שזה נראה להם יקר. כיצד להגיב? יש הורים שאומרים לבן: "אתה הולך על "גבוה" וזה לא הדרך, ולכן אנחנו לא קונים", ויש הורים שבלית ברירה נכנעים משום שחוששים שהנער ייעלב.

מה הדרך הנכונה שעלינו לנהוג במקרה זה?

ובכן כניעה אינה פתרון, משום שהנער לא יעריך את המאמץ וגם ההורים עלולים להיכנס למתח כלכלי שאינו מוצדק. היום זה מכנסיים, מחר זו חליפה ומגבעת, ומי יודע מה ילד כל יום. בסיכום, זה עסק יקר מאוד שאין לו קצבה.

אולם מאידך גיסא גם התגובה הדוחה כגון "אתה הולך על גבוה" וכו', עלולה לגרום לריחוק רגשי של הילד ולפעמים אף למרדנות. סיפר לי הורה אחד שפעם הלך עם בנו לקנות פריטי לבוש מסוימים, והבן רצה סוג מעט יקר [שמקובל גם אצל הבחורים הטובים], אך האבא רצה לאלפו מוסר אודות חשיבות הכסף ואמר לו: "בני, זה יקר ועליך לדעת להעריך כל שקל". הבן אמנם שמע, אולם זה יצר בו מין מרמור, ולמרבה הצער הגיעו לשלב שהיו צריכים להתמודד עם בעיות במוסד הלימודי. הבן פשוט לא היה מוכן להתאמץ. ולענ"ד תגובות כעין אלה תורמות אף הן לחוסר המוטיבציה מצד הבן להתמודד, ולמרבה הצער הבן נפלט לבסוף מהמוסד. יתכן שאם האבא היה מגיב בצורה נכונה יותר, אזי הבן היה מנסה יותר ואף מצליח להתמודד.

מה א"כ תהיה התגובה הנכונה?

ובכן כאמור אם באפשרותנו לעמוד במחיר וגם אין נזק חינוכי ממשי בקניה הנ"ל, (דהיינו שהבגדים אינם "מנקרי עיניים" ולא מנוגדים להשקפתנו וכיו"ב), אז אדרבא נקנה לו בלב שמח. אולם כאשר יש נזק או קושי ממשי בקניה אמנם לא נקנה, אך יש להראות לבן שהיינו מאוד רוצים לשמח אותו אך נבצר מאתנו לעשות זאת או משום שזה לא חינוכי, או משום שזה מעל יכלתנו הכלכלית. כאשר הבן שומע תגובה מזדהה כמו זו אמנם יכול להיות שהוא יתאכזב שהרי סוף סוף הוא רצה את אותו פריט, אך מ"מ זה עשוי

לצמצם את הסיכון למרדנות או את המרמור, ובעצם נמצא שהגענו לאותה החלטה בפחות סיכון.
הנה לדוגמא הבן רוצה לקנות חליפה ששווייה 800 ש"ח, והאבא יודע שאפשר להשיג חליפה בחצי מהמחיר (אם כי פחות איכותית), וקשה לאבא להוציא 800 ש"ח בפרט שזה עלול לגרור קניות נוספות במחיר יקר, ומה גם שאין הבדל מהותי באיכות בין שתי החליפות. במקרה זה אפשר לומר: בני יקירי, המחיר יקר מדאי עבורי. הייתי קונה לך ברצון אם היה ביכלתי בקלות. אולם לצערי לעת עתה קשה לי, ובפרט שאין הבדל גדול בין החליפה של ה - 800 ש"ח לחליפה של ה - 400 ש"ח, אבל כרגע נראה לי שיהיה קשה לי להוציא סכום כזה גדול. ה' יעזור, אולי נוכל בהמשך כן לקנות. יהי רצון שה' יפתח לנו את אוצרו הטוב" וכו'. בצורה כזאת לא שוללים את הבן כאילו הוא לא מעריך או לא מוערך אלא אדרבא הוא מוערך ומעריך, אך במקרה הזה לצערנו לא נוכל להיענות לו.
דוגמא נוספת: התקשרה אלי אמא ובפיה שאלה: בנה התגייס לצבא, והוא מבקש בצורה תדירה כסף, וקשה להורים לעמוד כל פעם בסכום שהוא מבקש. אבל הבן אומר לאמא: "אני מתאמץ לשמור מצוות רק משום שאני יודע שאת שמחה בזה, וא"כ לפחות תעודדו אותי ע"י כסף, שלא אצטרך לחפש מקורות אחרים לכסף וכתוצאה מכך אהיה מעורה בחברה שאינה לרוחך ואני עלול להידרדר", כך טוען הנער.
והאמא שואלת כיצד להגיב? האם לתת לו את הכסף כפי שהוא מבקש, או אולי לומר לו - היהדות זה עניינך ותעשה מה שאתה רוצה, אבל לנו קשה לתת לך את מה שאתה מבקש.
ובכן גם כאן העיקרון שוה. יש להראות הזדהות עם צרכיו של הבן, אך יחד עם זאת יש להביע צער על כך שאנחנו מתקשים להשיג את הסכומים שהוא מבקש. אולם מכיון שאנחנו רואים שזה לתועלת בשבילך, אז בכל זאת אנחנו נעשה מאמץ להשיג לך.
וכן על זו הדרך, ותן לחכם ויחכם עוד.

הוא לא מתחשב

* אי ההתחשבות אינה מרוע אלא דחף של ילדות
* אין לשתוק אך עם זאת יש להסביר בצורה לא מאשימה אלא פשוט לציין את המגבלה
הנער נער, אך מתנהג כמו בער. אמא אחת התלוננה בפני: "קניתי חטיפים שבני הבית אוהבים, והוא – כלומר הנער - פשוט לא מתחשב! הוא לוקח יותר מכולם! וכאשר אני מעירה לו הוא נעלב כאילו מה כבר עשה. מה, אסור לי להעיר לו? ובכלל נראה כאילו

הכל מותר לו ואילו לנו הכל אסור! זה גם לא נעים לשמוע שהאחים מתלוננים שהוא לוקח יותר מכולם, וזה פשוט לא הוגן! כיצד להתמודד עם התנהגות זו?

תשובה: ראשית יש לזכור שהנער עדיין אינו בוגר. בכל המובנים הרגשיים והשכליים עוד מפעמים בו התכונות הילדותיות כמו המשיכה לערב ולמתוק, הקושי לעמוד בפיתוי אע"פ שאינו כדאי, ולכן אין פלא שהוא גם נכנע לחמדנות של "החטיפים" כמו ילד. הפיתוי לעומת ההיגיון חזק יותר, ואלו הוא היה ילד קטן ניתן היה לגעור בו ועי"ז לחסום את יצר החמדנות מתוך יראה, והילד היה נכנע בלי נזק רגשי משום שהוא מכיר את מקומו והוא כבר למוד בכללים ואין לו סיבה לשנות מוסכמות (ואחת מהן זו הזכות של ההורים לגעור בשעת הצורך), וגם אין בושתו מרובה כאשר גוערים בו. אולם כיון שכאן מדובר בנער שהתפתח גופנית וגם הרגשתו היא שהוא כבר בוגר, וכמובן שהבוגר דורש כבוד, אולם דא עקא ששכלו ודעתו עדיין אינם בשלים דיים כמו אדם מבוגר, שכן המבוגר ששומע הערה או גערה הוא אמנם שומר על כבודו, אך הוא גם מבין שמותר לשמוע גערה או הערה וזה לא יהיה "סוף העולם". משא"כ הנער, כאשר מעירים לו או גוערים בו הוא מרגיש מחנק נורא, ומרגיש שאינו יכול לסבול זאת בשום אופן, ומכאן קצרה הדרך להתפרצות או התמרדות ועוד תופעות לא רצויות. בדרך כלל קשה לו לנער להודות בטעות. הוא מרגיש מושפל כאילו שאם אכן הוא אשם אזי הוא פשוט פסול! אשר על כן יש לנקוט משנה זהירות בגיל זה.

ומה עושים? יש להקפיד שלא להאשים. אפשר לומר הכל, אך בלי להאשים. פשוט לומר מה מציק לנו, למה אנחנו מסכימים, ולמה אנחנו מתנגדים.

לחדד זאת הנה דוגמא: האמא הכינה עוגה לשבת, וכמובן שכל אחד מבני הבית אמור לקבל פרוסה מתוך העוגה. והנה הנער ניגש ולוקח פרוסה בגודל של שלוש פרוסות(!). וכאן הבעיה כפולה: א. זה עלול לבוא על חשבון שאר בני הבית שיצטרכו לקבל כעת פחות. ב. זה יכול להראות דוגמא לשאר בני הבית לקחת בלי להתחשב.

הנה בדוגמא הנ"ל אפשר להגיב בצורות שונות:

אפשרות ראשונה: "ראובן, אתה לקחת פרוסה מאוד עבה. זה בא על חשבון האחים שלך. זה לא יפה ולא הוגן! האם היית רוצה שאחיך יקחו על חשבונך? נכון שאתה אוהב את העוגה, אבל יש עוד אחים בבית! אתה לא לבד! קצת התחשבות! וחוץ מזה אתה גורם לאחרים ללמוד ממך לא להתחשב וגם לקחת בלי רשות כמה שנראה להם! זה לא מקובל עלי!" עד כאן התוכחה הנוקבת של ההורה.

אמנם דברי ההורה אמתיים ונכונים לכל מי שהוא בר דעת, אך דא עקא ש"ההגשה" של הדברים עלולה לגרום להתקוממות, כי מתוך דברי התוכחה משתמע המסר ש"אתה לא הוגן". ("האם היית רוצה שאחיך יקחו על חשבונך? קצת התחשבות"!) אתה אנוכי, אתה גורם שלילי, אתה צריך להכיר את מקומך, סך הכל אתה אחד מבני הבית". ("יש עוד אחים בבית, אתה לא לבד"). וכאשר הנער מרגיש שלילי, הרגשתו היא שמעמדו מאויים, וסביר שהוא לא יסכים להודות אלא אדרבא עוד יחזיר מלחמה וישדר שהוא צודק ואנחנו שעושים לו עוול. הוא פשוט כמעט שאינו מסוגל לחשוב אחרת, כי בעיניו הודאה והסכמה לדברי הוריו פירושה שהוא פסול הוא דחוי, ואינו שוה מאומה.

לכן התגובה הנכונה מצדנו תהיה כך:

(לקחת אותו הצדה ולומר לו:) "החתיכה שלקחת קצת גדולה. כנראה שלא שמת לב. טוב, שיהיה לך לבריאות כי אי אפשר למדוד בס"מ, אבל להבא כדאי שבמקרה שאינך משער נכון תקרא לי ואני בשמחה אחתוך לך. לא נורא, זה יכול לקרות לכל אחד. אבל כדי שלא יהיה מרמור מצד האחים שלך, ובכלל כדאי שכל האחים יתרגלו לבקש רשות או לשאול במקרה של ספק, לכן תשתדל להבא לבקש שאני אחתוך לך". עד כאן התוכחה. כשהדברים נאמרים בצורה כזו, אזי גם "ההגשה" נכונה ועם זאת ה"מסר" שרצינו להעביר הוא שוה ועוצמתו אינה פחותה מ"ההגשה" בצורה הראשונה, וכמובן שהריוח הוא שצמצמנו את הסיכון של ההתמרמרות והפגיעה בנפש הנער. העיקרון הוא לומר את מה שאנחנו רוצים, אך בלי לשדר האשמה. וכבר כתב השל"ה הקדוש לבאר בדרך דרש את דברי שלמה המלך ע"ה "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך" (משלי ט', ח') שהכוונה שכאשר אתה מוכיח מישהו, אל תאמר לו תוכחה בצורה שישתמע ממנה שהוא לץ, משום שזה גורם לו עלבון והוא עלול לשנוא אותך, אלא תוכיח אותו בלשון שישתמע שהוא חכם, וכיון שאתה מחמיא לו הוא מרגיש נוח והוא יאהב אותך. וזהו כלל ידוע בדוק ומנוסה גם לגבי מבוגרים, וק"ו לנערים. אמנם הקושי העיקרי ב"הגשה" הנ"ל היא אצלנו ההורים. קשה לנו לקבל את "שרירות הלב" של הנער כאילו הוא לא מבין מה רוצים ממנו, אפי' שחוסר ההגינות שלו בולט וברור כשמש בצהרים והוא מתעקש בחנם להצדיק את עצמו וזה מקומם אותנו מאוד, ויש לנו דחף ללמד אותו פעם אחת ולתמיד שיפסיק עם ה"ראש בקיר".

אבל, הורים יקרים! זה לא ראש בקיר, זו מגבלה הנובעת מחוסר בשלות, ועל זה אמרו (אבות ב, ד): אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו (לאותו מצב ממש: אופי, מקום, מקרה, גיל, וכו' וזה בלתי אפשרי). אדרבא נרכין מעט את הראש עד שהנער יעבור את הגיל המבלבל

הזה, ואז בס"ד נראה שפנים אחרות באו לכאן. פתאום הוא יודע ומבין, הוא מתנצל והוא מתחשב, וגם כאשר מוכיחים אותו הוא מקבל ומודה. פשוט אדם אחר, ואכן זה אדם אחר. הגיל והבשלות החליפו את כל תפיסת עולמו, ולכן אחר הוא. ועל זה אפשר להליץ: איזהו חכם, הרואה את הנולד.

בני ותלמידי

* רצוי להמנע ממצב שהבן ילמד באותו מוסד שאביו מכהן.
* יש להתחשב בעובדה שהבן נתון לביקורת ולכן יש לתת לו תמיכה מתאימה.

הגמרא במסכת מגילה (ט"ו:) שואלת, מה ראתה אסתר המלכה שזימנה את המן למשתה עם אחשוורוש? אחד מהתירוצים הוא, כדי שעם ישראל לא יאמרו אחות לנו בבית המלך, ואז הם יזלזלו בצורך להתפלל ולזעוק אל ה'.

כעין זה יש לחשוש כאשר הבן לומד במקום שהאבא הוא בעל תפקיד באותו מוסד לימודי - מורה, מנהל, מפקח וכו', משום שהבן עלול לסמוך על אביו והוא לא יתאמץ ואולי גם יזלזל. זאת ועוד, ע"י הביטחון של הבן והיחס המועדף אליו הוא מעורר קנאה ושנאה כלפיו (וכידוע שנאת אחי יוסף הייתה משום היחס המיוחד שהיה ליעקב כלפיו).

החברה לא תתנהג עמו בצורה טבעית משום שאם אביו יהיה דמות אהודה אזי החברה "תפרגן" ותחניף לבן, אולם לא בזכות עצמו אלא בזכות אביו, ובעצם הוא עומד במרכז אך לא בצורה הטבעית. ואם חלילה אביו יהיה דמות שאינה אהודה, החברה תשייך את ההתנהגות של אביו והאשמה שיש על אביו אל הבן, ושוב נוצרה בעיה. זאת ועוד, גם היחס של האבא לא יהיה טבעי. אמנם יש הורים עם אופי חזק ואע"פ שהבן לומד במסגרתם הם לא נושאים לו פנים, אך דא עקא שכמעט אין מציאות שהם ינהגו עם בנם כאבא וכמחנך, משום שההתנהגות של האבא שונה מההתנהגות של המחנך. האבא רשאי לתת גיבוי ועזרה לבן אע"פ שהוא מועד משום שזה טיפול פרטי, דהיינו טיפול ביחס לבן בלבד, משא"כ אם הוא מחנך שאז עליו לטפל גם ביחס לכתה שלימה. ובפרט כאשר האבא מבין שעיני תלמידי הכתה נשואות אליו לראות האם הוא ימצה עם בנו את הדין, או אולי הוא יוותר לו "משום שזה בנו".

לדוגמא: הבן הפר את תקנות ביה"ס ובא כשהוא לבוש בבגד שנאסר ללובשו, אם כי אין בעיה הלכתית בבגד. הנה להורה במצב רגיל יש אפשרות להתגמש עם בנו ולהעלים עין, משא"כ אם ההורה מלמד באותו מקום שאז הוא מייצג את המקום ולכן הוא מוגבל ולא יוכל להתגמש), ואז בעצם אין כאן יחס של אב ולא של מחנך, שהרי כושר השיפוט

והטיפול נפגם, וההפסד של הבן הוא משום שנגזר עליו ללמוד במסגרת של אביו. אשר על כן כדאי מאוד להימנע ממצב שהבן ילמד במקום שאביו מלמד וכנ"ל.
אולם אם בכל זאת מכורח המציאות הבן לומד במסגרת של אביו, יש לנסות לצמצם את הנזק.
וכיצד? ובכן:
א. יש להקדים ולהסביר לבן את המצב העדין שבו אנחנו נמצאים.
ב. להבהיר לו שאפילו אם יקרה שאצטרך לכעוס עליך במקום הלימודים, בכל זאת אני אבא שלך בבית.
ג. אם לבן יש סכסוך עם החברה, יש להמנע מלטפל כי: היות ואני נגוע בדבר, אני מבקש שתטפלו אצל רב / מורה אחר.
ד. אין להציג כלפי הבן עמדה קשוחה ובלתי מתפשרת יותר משאר התלמידים.
ה. במקרה שהבעיה טעונה המשך טיפול גם בבית, יש לתת לאמא את השרביט לטפל.
ו. אין לפתור בעיות או להעניש אותו בפני תלמידי הכתה. אפשר לומר לו שיגש אח"כ שלא בפני התלמידים, אא"כ זה עונש קבוע ומוגדר לכל תלמיד שאז אין כאן עלבון, ואדרבא הבן כמו כולם.
ז. להשתדל לחבר לו חבר טוב ופיקח שיכול להיות גם "השופר" של האבא אל הבן בצורה עקיפה.
ח. כאשר יש תלונה על הבן מצד ההנהלה, יש לשמוע את הבן ולא לטפל בצורה עיוורת לפי ראות עיני אחרים. עם זאת יש לשדר לבן שאין לנו שליטה ולא אפשרות ללכת נגד המערכת, ולכן עלינו להתיישר לפי דרישות המערכת גם אם נראה לנו אחרת. [במקרה הצורך אפשר גם להבטיח תמריץ עבור התגברות].
אמנם באשר לרגישות של הבן בתוך החברה יש להדריך אותו שישתדל מאוד שלא להיכנס לויכוחים אודות ההתנהלות וההתנהגות של אביו, וגם כאשר ישמע ביקורת שלא יתייחס אליה אלא כאשר אין ברירה. אם האבא אהוד, עליו לדעת למיין את החברים ולהפנים בלבו שמעמדו האמיתי יהיה אך ורק לפי מעשיו. זאת ועוד, יש להכין את הבן לכך שיתכן שחלק מהתלמידים ינסו להשתמש בו כמליץ טוב עבורם אצל אביו, ועליו להקפיד שלא לעשות זאת בגלוי לשום תלמיד. ואידך זיל גמור, ויהי רצון שחפץ ה' בידיו יצלח!

עשירים היזהרו בבניכם!!

* יש לקחת בחשבון שבן של עשיר הוא מוגבל דוקא בגלל מעמדו שהורגל לקבל הכל,

או יותר מאחרים וכיו"ב

* הבן זקוק לתמיכה והתחשבות בצורה שונה מאחרים

אם אמרו חז"ל "היזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה" (נדרים פא.), צריך לומר להורים המכובדים או העשירים: היזהרו בבניכם שח"ו לא תברח מהם התורה. והסיבה פשוטה. הבן יודע שהוריו מכובדים עקב מעמדם הכלכלי, ושכולם רוצים לפייס אותם ולהתקרב אליהם כי אולי תצמח מהם איזו טובת הנאה בעתיד, ובודאי שאינם רוצים להכעיסם כי מי יודע איזה נזק עלול להיגרם. ולכן הם מעדיפים "ליישר קו ולעגל פינות", וגם אם זה לא לטובת הבן, הם פשוט משוחדים. הבן קולט זאת ומרשה לעצמו לעשות מה שאחרים לא מעיזים, וכמובן שזה מתכון לכישלון בחינוך הבן.

ולכן לכתחילה על ההורים הנ"ל לשקול בפלס אם כדאי שבנם ילמד במקום שיש להם שם עמדת כבוד, או אולי כדאי לשבצו במקום שאין להורים שום עמדה ומכובדות. והיה אם בכל זאת ההורים החליטו לשבצו במקום כזה, עליהם להתכונן מבעוד מועד לצמצם את הנזק.

וכיצד?

א. ראשית עליהם לשוחח עם הבן אודות הרגישות שבדבר, ולתת לו להבין שזה ממש לא נעים לנצל את המעמד שלהם. ולא זו בלבד, אלא שגם במקרים שיש מקום להצדיקו אבל זה "גבולי" - דהיינו שאפשר לצדד שהוא צודק ואפשר לצדד שאינו צודק - גם במקרה הזה המצב לא נעים, משום שאז אם הם יתערבו או שההנהלה תצדד לזכותם, עלולים התלמידים לפרש זאת כחולשה של המערכת ולאו דוקא משום שחושבים שהוא צודק, ובעצם אנחנו נמצאים "בפה של האנשים" בצורה לא רצויה. אשר על כן עליו להשתדל להתנהג בצורה חלקה ולא בצורה של דיעבד: "אמנם אנחנו יודעים שיש נסיונות שאחרים לא היו מקפידים להישמר מהם משום שאין להם את הרגישות שלנו, ובכל זאת אנחנו מבקשים שתתאמץ להישמר גם מניסיונות כאלה, ובל"נ אנחנו נעריך מאוד את המאמץ והעמידה בנסיונות הנ"ל, ונדאג בע"ה גם לפצות אותך בהתאם". [אמנם יש להדגיש לבן שאין אנחנו חייבים לפצותו, אדרבא הוא צריך להבין שבעצם זו ההתנהגות הטבעית שהוא צריך להתנהג, אך בכל זאת כמחווה של רצון טוב ושמחה שלנו שהוא מצליח להתגבר לכן אנחנו מפצים אותו].

ב. כדאי מאוד לדאוג מראש (עוד לפני שהבן מתחיל ללמוד באותו מקום), לדבר עם בחור בוגר "עם ראש על הכתפיים" שיתחבר אליו ויכוין אותו וגם יגרום לו לשתף אותו בספקותיו ובעיותיו, כי בדרך כלל בחור בוגר שמתחבר אליו ומראה לו ידידות של אמת (כמובן

רצוי שהבן לא ידע שזה יזום), זה עשוי לשחרר בצורה טבעית הרבה מועקות וספקות, וגם מועיל לנטרל כל מיני "חברים" שיש להישמר "מחברותם", וזה מבחינת וקנה לך חבר.
ג. ההורים חייבים לעשות השתדלות להתעניין בצורה תדירה במצב בנם ע"י שישאלו את המורה או את הרב שלו, וכך ע"י התעניינות ישירה על הבן, אם תהיה "יד על הדופק", הנער יעריך ויבין שזה חשוב להוריו ושהם יודעים בדיוק את מצבו, ולכן הוא ישתדל לשמח אותם.
ד. להקפיד מאוד להרחיק את הבן מכל ידיעה וק"ו מהתערבות בענייניהם הפיננסיים או קשריהם עם "החלונות הגבוהים". דברים אלו צריכים להיות בסתר ממש ולא לתת לזה חשיבות כלל ועיקר, אדרבא הבן צריך לשמוע השכם והערב את כניעת ואהבת הוריו לתורה וללומדיה, ובכלל זה ציות מוחלט להוראות ההנהלה.
ה. לבושו של הבן וכן ספריו, מחברותיו וכו' לא יהיו מיוחדים יותר מכולם כדי שלא לפתח גאוה בלב הבן ולא קנאה בלב החברים, ובכלל זה גם "דמי הכיס" שיהיו סבירים. זכורני מקרה באב שכל כך רצה שבנו ילמד תורה בשקידה, והיה נותן לו סכום גדול כל שבוע כעידוד. ולצערנו הרב זה היה בחינת "כסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל" (הושע ב' י'). הנער השתמש בכסף לצרכים מכוערים ביותר ב"מ עד כדי כך שלא יכלו להחזיקו יותר בישיבה בה למד. ואפי' אחרי שנים רבות שהוא כבר התחתן הנזק המשיך לפעפע בתוכו, וכמה פעמים שאביו שאל אותי האם מותר לתמוך בו היות והוא רקוב.
וכאן המקום להביא את המעשה המובא בגמרא (תענית ז'.) עם בתו של הקיסר שאמרה לר' יהושע בן חנניה: איך זה שחכמה כל כך מפוארת נמצאת בראש מכוער כמו שלך? ענה לה ר' יהושע: אמרי לי, היין של אבא שלך היכן מונח? ענתה לו הבת: בכדי חרס. שאל אותה ר' יהושע: למה שלא יניח את היין בכדי זהב או כסף לפי כבודו? כאשר שמעה זאת בת הקיסר, ביקשה להעביר את היין לכדי זהב, והיין החמיץ. הקיסר בירר את סיבת התקלה, ומשנודע לו שבתו הניחה את היין בכדי זהב לפי הצעתו של ר' יהושע, קרא לו אליו ושאלו מה ראה להציע לבתו את ההצעה הנואלת הזו? ענה לו ר' יהושע: אני בסך הכל עניתי לה לשאלתה והסברתי בכך מדוע חכמתי נמצאת דוקא בראש מכוער. כמו שהיין משתמר בכלי מכוער, כך התורה מתקיימת בי יותר משאילו הייתי נאה. שואלת הגמרא, והרי ידוע על אנשים שהיו יפים שהתורה השתמרה אצלם? עונה הגמרא, שאילו היו שנואים (דהיינו שלא היו יפים וממילא היו פחות אהובים) היו לומדים יותר. ומפרש רש"י וז"ל שאי אפשר לנאה להשפיל דעתו, ובא לידי שכחה. ע"כ המעשה בגמ' שם.

מהסיפור הנ"ל יוצא מסר ברור להורים בעלי המעמד, שחרף רצונם שבנם יתמודד כמו כולם ועל אף האזהרות וההקדמות שיש לומר לבן וכנ"ל, בכל זאת על ההורים החשובים בעלי המעמד לקחת בחשבון את הקושי של ילדיהם לקבל מרות או להתמודד עם אתגרים כמו כל נער ממוצע. הם לא התרגלו לתנאים רגילים אלא לתנאים מיוחדים כמו כבוד או נוחות, ולכן קשה יהיה לדרוש מהם להתנהג בצורה שוה משום שהקושי שלהם גדול יותר, ולכן הדרישות מהם יהיו באופן יחסי למצבם. עשירים היזהרו בבניכם!

התנאה לפניו

* מטרת התנאי למנוע תקלות
* רצוי למעט בתנאים
* אין לשדר מאבק
* להתנות בצורה חיובית

באופן כללי התנאי נועד לעזור להורים במקרים שיש חשש שבקשה בלבד לא תספיק. ואם בגיל הנעורים עסקינן, אזי החשש הוא די סביר שכן בגיל זה הנער לא שש לבצע את הבקשה ואז הוא עלול להתחמק, או במקרה שהפיתוי הוא חזק, ואם הנער לא יבין שהבקשה מחייבת יש חשש גדול שהוא יסרב לבצעה או יתחמק ממנה. ולכן כדי למנוע את החששות הנ"ל אנחנו נעזרים בתנאי. ע"י התנאי ההורים מבהירים לנער שהם נחרצים בדעתם, וממילא זה עוזר לנער ומונע ממנו את הפיתוי. עי"ז הנער יודע שלא כדאי לו לסרב או להתחמק.

הנה דוגמא: הורים שידלו את בנם שילמד מקצוע מסוים, אך נתקלו בסירוב מצדו. הבן טען שהמקצוע הנ"ל דורש הרבה מאמץ ודיוק, ולכן הוא מעדיף לדחות את הלימוד לתקופה מאוחרת. בלית ברירה ההורים המתינו, אך ככל שעברו השנים הם הבינו שהבן לא מתכוין ללמוד. והנה באחד הימים הבן ביקש מהוריו סכום כסף גדול מאוד לקנות חפץ מסוים שלטענתו הוא צריך מאוד. ההורים ניצלו את ההזדמנות, ואמרו לו שאין באפשרותם לתת סכום כה גדול, אולם אם הוא יתחיל ללמוד את המקצוע שביקשו, הם יקחו הלוואה, בתקוה שכאשר הוא יעסוק באותו מקצוע ויתחיל להרויח היטב אזי יצליח לפרוע את ההלוואה הנ"ל. בתחילה הבן סירב בטענה שזה מאוד קשה והוא לא יוכל כעת ללמוד, אולם ההורים עמדו על דעתם. כעבור תקופה מסוימת שהנער הבין שהוריו נחושים בדעתם הוא התאמץ והתחיל ללמוד, וכיון שהתחיל היה לו קל להמשיך. עד כאן המעשה. מהמעשה הנ"ל אפשר להבין שלפעמים יש צורך בהתנייה והגם שזה לא נעים אולם עם זאת רצוי להקפיד שלא לשדר מאבק!

האם יש לנצל את ההתניה בתדירות?
אמנם במעשה הנ"ל ההורים ניצלו את ההזמנות והצליחו, אך יש לדעת שעלינו לשאוף להגיע לתוצאות גם בלי התניה, ובפרט בגיל הנעורים. אמנם נכון שיש מקום לומר שכדאי לנצל את ההתניה וע"י זה למנוע פיתויים והתחמקויות, אך מאידך גיסא החסרונות שבשיטה זו רבים מהיתרונות. ראשית זה עלול לגרום לנתק רגשי של הנער מהוריו. הוא עלול לחשוב שהוריו אנוכיים, כמו במקרה דלקמן:
זוג הורים הופנו אלי לייעוץ אודות בנם בן השש עשרה. הם סיפרו שהבן צייתן, אך הם הגיעו בעקבות תקרית חמורה שאירעה בינם לבינו. לאחר ששוחחתי עמם, הכנסתי את הבן לשיחה ביחידות, ובין השאלות שאלתי מה הסיבה שהוא שומע בקול הוריו?
תשובתו היתה, שהוא שומע בקולם משום שיש להם במה לאיים עליו! ואכן בבירור עם ההורים הם אישרו שההתניה תופסת מקום מכובד בביתם ובצורת החינוך שלהם.
ניסיתי להניא אותם אך ללא הועיל, ולכן נאלצתי להפסיק את הייעוץ. לצערי הבן הגיע אח"כ למצב שאמר על הוריו "אין דבר, אני רוצה שהם יסבלו ואז יבינו...!". צריך לקחת בחשבון שבגיל הנעורים יש נטייה לעצמאות בוסר, וכל התניה עלולה לשדר איום על עצמאות זאת, ובעצם זה גירוי ועילה למרדנות!
סיבה נוספת שלא כדאי להרבות בהתניה היא, משום שאז הוא עלול להגיע למצב שבלי התניה הוא לא יבצע את מה שיבקשו ממנו, משום שהוא מבין שללא התניה הוא איננו מחויב, ובעצם יש נסיגה במשמעת, דהיינו מה שנער רגיל עושה ע"י בקשה הוא יעשה רק בהתניה. ולכן כאמור יש למעט בהתניה, ובמקום להתנות עדיף להשקיע מחשבה כיצד נגרום לנער לבצע בשמחה את הנדרש ממנו. המשוואה פשוטה: אם הבן מתחמק או מתנגד, הוי אומר שמשהו "חוסם" אותו, ועלינו לנסות להתחקות אחר הסיבה. חלק מהבדיקה ייעשה ע"י שאלה ישירה ולא מאשימה את הבן: מדוע הוא לא מעוניין לבצע?
כיצד יש להתנות? ובכן, כדי להבהיר באיזה אופן נשתמש בתנאי, נשתמש בדוגמא:
הבן מבקש מהוריו רשות להזמין את חבריו לסעודה בערב, אולם הבעיה היא שאחרי הסעודה הם משאירים את הבית הפוך. הבית נראה ממש כמו אחרי מלחמה, ולכן ההורים רוצים להתנות את הסכמתם רק אם הם ישאירו את המקום מסודר. אפשר להתנות כדלהלן:
1. "אנחנו לא מסכימים לערוך את הסעודה אלא אם כן תתחייבו שאחרי הסעודה תסדרו יפה את הבית. ואם לא - אז אל תערכו את הסעודה". אמנם אפשרי להתנות בלשון הנ"ל, אך אפשר להעביר את התנאי בצורה אחרת טובה יותר:

2. "אם אתם בטוחים שתשאירו את המקום מסודר, נוכל להרשות את עריכת הסעודה".
מה ההבדל בין שני הסגנונות?
תשובה: בדוגמא הראשונה המסר הוא בצורה שלילית (לא מסכימים, ואם לא - אל תערכו) ובצורה כזאת יש גירוי להתמרמרות ומרדנות. לעומת זאת בדוגמא השניה המסר הוא בצורה חיובית (נוכל להרשות), וממילא יש יותר סיכויים שהנער יקבל בהבנה את התנאי, למעשה המסר שההורים העבירו הוא שוה. המסר הוא: עריכת הסעודה מותנית בסידור הבית שאחריה! ההבדל הוא רק בצורת ההגשה.
דוגמא נוספת: הבן מבקש לנסוע לדודים, אך דא עקא הוא עלול להזניח את ההתחייבויות שלו בבית. כיצד יש להתנות?
1. "אם לא תגמור את כל ההתחייבויות שלך לבית וללימודים, לא נרשה לך לנסוע".
2. "כאשר תגמור את ההתחייבויות שלך לבית וללימודים, נרשה לך לנסוע".
אפשר בנקל לעמוד על ההבדלים הקטנים אמנם, אך ביחס לקבלת הדברים ע"י הבן - ההבדל הוא גדול וכנ"ל.
אל תתנה בצורה שרירותית. כאמור לעיל הנער רגיש מאוד לכל הסובב אותו, והוא שומר בקנאות על עצמאותו, על כן יש להקפיד להקדים הסברה לפני ההתניה. כאשר הנער מבין את הצורך של התנאי, ישנם יותר סיכויים שהוא יקבל אותו. הוא מבין שאין כאן הוראה שרירותית, וגם כאשר לא נוח לו הוא ישלים עם המצב.
הנה דוגמא: תקופת החופש הגיעה, ובני הבית מתכננים לצאת לנופש, אולם ארגון הנופש מצריך כח וזמן. אם ההורים יתנו את היציאה לנופש בעזרה ע"י שמירה של האחים הקטנים בבית, אמנם יתכן שהנער יקבל את התנאי בלית ברירה, אולם יש גם סבירות שהוא יתמרמר ואולי גם יסרב לשמור. הוא לא מבין "מה ההגבלה הזאת", ובלבו הוא שואל מה הקשר לנופש?
לעומת זאת כאשר ההורים יסבירו שיש צורך לצאת מהבית, או אפילו בלי יציאה מהבית הנופש מצריך התארגנות ואין לנו פנאי לשמור וגם להתארגן, סביר להניח שהנער ישמח להיות לעזר והוא ישמור כנדרש.
כמו כן רצוי לתת לנער הרגשת שיתוף. הוא צריך להרגיש שהוא חלק חשוב בארגון, ולכן כדאי לפנות אליו בהסברת פנים ולומר: "אנחנו זקוקים לעזרתך כדי שנוכל לצאת לנופש. אם תוכל לשמור על אחיך בבית זה ממש יעזור לנו, משום שאין לנו יכולת להשתלט על הכל". פנייה בצורה כזאת משדרת חשיבות ונחיצות של הנער. אין כאן ציווי מאיים, וכמובן יותר קל לנער לקבל זאת.

יש לציין שבדוגמא הנ"ל ההסברה היתה בסמוך להצבת התנאי, ואין בזה שום פגם. זה דבר מובן ומקובל. אולם בדרך כלל רצוי שההסברה לא תהיה בסמוך להצבת התנאי. ומדוע?

תשובה: כאשר ההסברה מתקשרת באופן ישיר להצבת תנאי שבעצם זו גם מטלה, זה עלול לגרום דחייה ואף לנסות להפריך את ההסברה ובזה "להשתחרר" מהמטלה. לעומת זאת כאשר ההסברה אינה בסמוך ואינה ישירה למטלה, ההסברה עשויה להתקבל משום שאין "נגיעה" לדחות אותה. בכלל רצוי לייצר בבית "אוירה" מתאימה לערכים המתאימים לנו, וממילא לא נצטרך "לשבור את הראש" איך לבקש או להתנות, משום שכבר יש את "האוירה" והמטלות מובנות מאליהן.

סוף מעשה במחשבה תחילה!

התנאי תלוי במכלול הנתונים

גם כאשר אנחנו צודקים עלינו לקרוא את "המפה", מכלול הנתונים בו אנחנו והבן נמצאים בהם

היה זה באירוע משפחתי מסוים. פגשתי שם אחד מידידיי ופתחנו בשיחה אודות שיטות חינוך. ואז הוא התבטא בזו הלשון: "אני דוגל בשיטת הבעיטות. אם הבן אינו עומד בכללים שבבית - אני פשוט מגרש אותו! אצלי אין משחקים, חד וחלק, הבית אינו בית מלון!" וכאשר התרעתי ואמרתי שזה מסוכן, משום שיתכן שלבן שלו יש חברים שאינם לרוח הבית והוא משחק איתם כדורסל ולכן יש לנקוט משנה זהירות, הוא ענה: "אני לא חושש כלל. הבן שלי פחדן. הנה כבר גירשתי אותו שלש פעמים, והוא חזר ונכנע כמו טטלע". כך סיימנו את השיחה. והנה כעבור מספר ימים צלצל הטלפון בביתי, ומעבר לקו היה אותו ידיד. קולו היה נשמע שבור, והוא סיפר שהוא שוב גירש את בנו, אולם הפעם הבן לא חזר, ולמחרת צלצלה אליו משפחה (הרחוקה מדרך התורה והמצוות) ודיווחה שבנו אצלם, והוא שואל אם הם מקבלים אותו חזרה. ההורים ענו שהם מוכנים לקבלו אולם רק בתנאי שילך בתלם בלי שום סטייה. הבן סירב להתחייב, ונשאר בבית של אותו חבר. והנה כעבור יומיים (מי יודע מה הספיק לשמוע בינתיים ומה הספיק לראות?) הוא צלצל והודיע לאחותו שהוא כבר מצא פתרון. בעוד יום או יומיים הוא ייפגש עם עובדת סוציאלית, והיא תדאג לו למשפחה אומנת בקיבוץ! כאן ההורים נשברו. הסכנה ממש מוחשית, ולכן הוא מבקש בדחיפות עזרה. ניסינו ליצור קשר עם הבן אך הוא ממש התחמק, ורק לאחר מאמצים ותחבולות בחסדי ה' הבן חזר, ועם הדרכה נכונה עלה על דרך המלך.

הבה נתבונן במעשה הנ"ל. הרי הבן הוגדר כפחדן, ובזכרוני שהיה גם נמוך קומה וחלשלוש, וא"כ מהיכן היה לו את האומץ לצעד נועז כזה?
התשובה היא שאמנם נכון הוא פחדן, אולם הקושי לעמוד בדרישות המגבילות ביחס אליו ורגש ההשפלה שחש לעתים ע"י גירושו מהבית, גרמו לבן למצות כל הזדמנות כדי להשתחרר, ובמקרה הנ"ל הוא הסכים גם לוותר על הערכים הבסיסיים, ובלבד שלא להיות במצב הלוחץ והמשפיל של הוריו.
אמנם אין כוונת הכותב לומר שיש לחשוש מכל איום או מרדנות, ואוי להורים שישדרו חשש מתגובת הבן, זה עלול להיות העילה למרדנות של הבן הוא פשוט ינצל את החולשה של הוריו, אולם אנחנו מנסים להבהיר את הנחיצות לתת לבן את האפשרות והכלים להתמודד עם המטלות של הבית, ולהיות בעינא פקיחא תדיר שלא להיות בגדר של "לפני עור לא תתן מכשול". אמנם אפשר להתנות תנאים, אולם רק כאלו שאנחנו יודעים בבירור שהבן יוכל לעמוד בהם, ואם יש בזה ספק - שב ואל תעשה עדיף.
יש לציין שאחד מהקשיים העיקריים של הרבה נערים הוא התנאי של ניתוק מהחברה או מחבר שקרוב ללבו. דרישה מעין זו עלולה להוות מכשול, ולכן לפני שמציבים תנאי כזה, יש לשקול בכובד ראש אם זה אפשרי, ומהן ההשלכות מתנאי כזה. וכבר אמרו חז"ל: כשם שמצוה על האדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על האדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. (יבמות ס"ה:).
ממוצא דבר יש ללמוד שעלינו להקפיד לא להתנות תנאים כאשר הנער נמצא במתח, משום שאז מוחו מעורבב ולהוט, והוא עלול לענות בחוצפה או להתמרד. ובפרט בגיל הנערות שהנער עלול להתרגש ולהתרגז ואף לאבד עשתונות מכל דבר שנראה לו כמאיים על כבודו או עצמאותו.
כמו כן צריך להיזהר שלא להתנות כאשר הפיתוי חזק! לדוגמא, הורים שמסרבים לעזור לבנם אא"כ הוא יפסיק לעשן. אמנם הבן מודה שזה גרוע, אך הוא טוען שמאוד קשה לו להפסיק. מקרה נוסף היה עם נער שהרבה לאחר בלילות, משום ששהה באירועים של חברי כתתו. להורים נמאס מכך, והם הציבו לו תנאי: אם הוא יאחר שוב - הם לא ידברו אתו. ואכן ערב אחד הנער יצא ברשות ההורים לחתונה של חבר מהכתה, והנה כחצי שעה לפני הזמן שהוא היה אמור לחזור, הוא התקשר להודיע שהוא יאלץ לאחר הפעם היות והיתה תקלה והחופה התחילה ממש מאוחר. תגובת ההורים היתה סירוב מוחלט, ולא הועילו כל ההסברים והתחנונים של הנער, ולבסוף הם חתמו את השיחה באזהרה שאם הוא לא יגיע מיד - הם יממשו את מה שאיימו ולא ידברו אתו. למרבה

הצער, בשני המקרים הנ"ל התוצאה היתה כמעט צפויה. הנער היה נתון בפיתוי חזק ולא עמד בתנאי. ועל כגון דא אמרו: "מה יעשה הבן ולא יחטא"? (ברכות ל"ב.).
אמנם נכון שקשה להסכים להתנהגות שלילית, ואנחנו מרגישים שהשתיקה שלנו הרי היא כהודאה והסכמה להתנהגות הנער, אולם אם נעשה חשבון - ההפסד מהתגובה המכשילה גדול יותר מ"ההפסד" של השתיקה.
זאת ועוד, ההורים לא נדרשים לשתוק אלא להגיב בצורה מבוקרת. הנה במקרה של הנער שאיחר, אפשר היה לומר לו שמאוד קשה לנו להסכים, אך כדי שהוא לא יתאכזב אנחנו מרשים הפעם באופן חד פעמי, אולם בתקוה שלא נעמוד שוב במצב כזה מביך. תגובה ברוח כזאת אינה הסכמה עקרונית לאיחורי הבן, שהרי הבהרנו שאנחנו מסכימים מתוך תקוה שהדבר לא יחזור על עצמו, ולעומת זאת צמצמנו את הסיכון למרדנות מצדו, ואדרבא הגברנו את הרצון שלו לעמוד בדרישתנו לא לאחר.
זוית נוספת אפשר ללמוד מהמקרה דלהלן:
נער כבן שבע עשרה ביקש מאביו דמי כיס. האבא שהיה מאוכזב מהעצלות של בנו בלימודים, כעס ואמר לו: "אני לא אתן לך אפילו שקל אחד עד שאני אראה התקדמות משמעותית בלימודים"! הבן הרכין ראש והלך. והנה כעבור שבוע התקשרו מהמוסד הלימודי ומבשרים לאבא שהם נאלצים להשעות את הבן משום שהוא נעדר מהסדרים בלילות. התברר שבזמן שהוא נעדר הוא היה עובד במסעדה.
מה קרה? התשובה ברורה. התנאי של האבא היה קשה מדי עבור הבן, או אפילו לא קשה אך הוא יצר מין מרמור אצל הבן. וכיון שבגיל כזה יש לבן אפשרות יותר קלה ע"י עקיפת התנאי, הוא אכן בחר למרבה הצער באפשרות של עבודה "בלי טובות".
"וכל ערום יעשה בדעת!" (משלי י"ג, ט"ז)

בקצב שלו

* לכל נער יש סוג מוח. יש שהוא דייקן ויש שהוא והסדר שני עולמות
* המודעות היא חלק מכריע בהתנהלות של הנער

שאלה: יש לי בעיה עם הבן. הוא כבר בן 15, ודברים פשוטים שמבקשים ממנו הוא פשוט נכשל בהם, וזה מרגיז מאוד. לדוגמא הבן חוזר מהפנימיה ומביא עמו כביסה. מה אומר, הכביסה ממש עם ריח לא נעים של טחב, וכמה פעמים בקשתי ממנו שיאוורר אותה לפני שהוא מביא אותה לבית. מה הבעיה, רק להניח לאוורור וזהו. נו, מה כל כך קשה להניח ולהמשיך את סדר היום?

זו שאלה אחת מתוך מכלול של שאלות שהמכנה המשותף שלהן הוא - מדוע הבן מתעצל? מה העצלות או הזלזול שיש בבן?
ובכן, גם לצורך התשובה נשתמש בדוגמא. הנה האמא יצאה לקניות בסופר מרקט הגדול, והיא ממלאה וממלאה ומגיעה בשעה טובה לקופה. והנה במקום לקנות בסכום של 400 ש"ח (שתכננה מראש), היא רואה שהחשבון הגיע לסכום של 600 ש"ח, והבעל שואל בלבו או לפעמים בקול: מה קרה, למה לקנות את "כל החנות"? למשל מצרך פלוני זה אינו נצרך, ומוצר אלמוני נצטרך - אם בכלל - רק בעוד כמה חדשים, וא"כ מדוע סתם לבזבז? מילא אם היתה זו הפעם הראשונה הייתי מבין שזו טעות, אבל אין זו פעם ראשונה וגם לא פעם עשירית.
מה קורה פה?
וכשהבעל חוזר מקניות - איזו חשבונית הוא מביא? יש אומרים בהלצה שעדיף שלא נדע! בתכנון הוא היה צריך לקנות ב-50 ש"ח, ופתאום החשבונית קפצה פי שלוש! נו, מה קורה?
התשובה היא, שאע"פ שאנחנו יודעים בשכלנו שאין צורך לקנות יותר מהסכום שחשבנו ושחבל לבזבז, אך מ"מ איננו מחוברים לכך. ואכן כאשר אין פתוי לקנות, דהיינו כשעדיין לא הגענו לסופר מרקט, אזי דעתנו מאופסת וצלולה, אך כאשר מגיעים לסופר מרקט והעין מתחברת למוצרים היפים והמושכים והלב חומד, פתאום הסכום שקבענו נעלם, ועמו גם הידיעה שלא לקנות ללא צורך. פתאום הכל נפתח, הכל כדאי.
מעין זאת אנחנו רואים כאשר עורכים ערב התרמה למוסד מסויים ("דינר") וזה מלווה במוזיקה, אפי' אם בתחילת הערב באנו בידיעה שלא נוכל לתרום יותר מסכום מסויים (ואולי בידיעה שבאנו רק להשתתף ולהזדהות ובלי לתרום), והנה אחרי כמה דברי חימום ומוטיבציה המושמעים יחד עם תזמורת מתאימה, ראה זה פלא: הכיס נפתח והתרומות זורמות בסכומים שלא חלמנו שנתרום! נו, מה קרה? התשובה כנ"ל - אנחנו יודעים, אבל עדיין לא מחוברים.
לעומת זאת, אלו היו מתקשרים אלינו מהבנק ומודיעים לנו שהש'קים שלנו חוזרים כתוצאה מחוסר כיסוי, ושעלינו לדאוג לכך שלא להשאיר את החשבון ללא כיסוי כי אחרת ייהפך לחשבון מוגבל וכו' - אזי לא היינו מתפתים לקנות לחנם וגם לא היה לנו את האומץ לתרום חרף כל ההרצאות והניגונים. ומדוע? התשובה פשוטה, אנחנו כבר מחוברים לעגמת הנפש ולצער שהיו לנו מחזרת הש'קים. בסיכום, הכל תלוי במודעות ועצמת ההתחברות.

ומעתה נעשה חשבון: אם אנו המבוגרים, המיושבים הרבה יותר מהנער, עלולים לטעות ולהוציא כסף ללא מחשבה, ולחזור על כך כמה פעמים, ק"ו לנער צעיר שאינו בשל מספיק שסביר להניח שהוא יחזור על טעות גם כזו שנראית לנו מאוד גסה. וזאת משום שאנחנו מחוברים לענין שאנחנו דורשים ממנו, אך הוא הנער - בעניין הזה ובגיל הזה - עדיין אינו מחובר. אמנם הוא יודע אך עדיין אינו מחובר. ולכל נער יש את נקודת התורפה שלו, מי יותר ומי פחות. אשר על כן, ראשית עלינו לנשום קודם כל עמוק ולהפנים שאין זה מרוע לב, ורק אחר שהפנמנו זאת עלינו לחפש את הדרך לעזור לו להתחבר לענין שאנחנו רוצים להעביר לו. ויש להדגיש שעלינו להתחשב בקצב ההתקדמות של הנער ולא לנסות לדחוק בנער לפי הקצב שלנו. וע"ז אפשר להמליץ דברי חז"ל: "תפסת מועט תפסת, תפסת מרובה לא תפסת" (סוכה ה'.).

אין תקציב!

* יש להראות לבן שאכפת לנו ממנו ונשתדל לספק לו את כל מחסורו
* אם הדרישות מעל היכולת יש להביע צער שאין זה ביכולתינו

הכותרת הנ"ל נראית קצת מאיימת, והרבה הורים לא אוהבים לחשוב על משפט כזה. זה מפחיד אותם לדמיין איך ירגיש הבן כשישמע דבר כזה. ואכן מן הסתם הבן ירגיש תסכול ורגשי נחיתות כלפי חביריו, שלהם יש מה לבזבז וגם יש להם כסף לקנות בגדים יוקרתיים, ואיך יוכלו ההורים לומר לבן שלא לקנות באותה רמה של החברים? זה פשוט לא יתכן! ובאמת, כסף מנלן כאשר כל היום מתגלגלים עם חובות?

לעומתם יש הורים שלא מותירים ספק אצל הבן. הוא צריך לדעת - אנחנו לא בנק! פשוט מבהירים לבן שמצבנו הכלכלי קשה ואין תקציב (כמעט שאומרים בפירוש אנחנו עניים!), ושלא יחשוב לרגע לבקש בקשות מיותרות. אנחנו נותנים בקושי את המינימום. זה המצב!

איזו גישה יותר נכונה?

ובכן, הבה נתבונן: הנה כאשר ההורים מספקים את צרכי הבן בלי אבחנה ובלי ביקורת, אמנם יתכן שהם יעמדו בנטל החובות, אך החובות עלולים להיות מטרד קשה עד מאוד, והשאלה היא האם הנער ידע להעריך את המאמץ? אם הוא אינו יודע את עצמת הקושי - מהיכן ידע להעריך? מצד שני, ההורים אינם רוצים להראות לנער שהם חסרי אמצעים וכנ"ל, וכאשר הבן אינו מודע למגבלות של הוריו ממילא דרישותיו עלולות להיות בהפרזה. וככל שההורים מתאמצים יותר, כך הם מצפים מהבן למאמץ והערכה גדולים יותר, אך דא עקא הבן אינו מודע לכל זה, וזה מתכון בדוק למתח ואכזבות.

אמנם גם הדרך השניה דהיינו שההורים אומרים בצורה חד משמעית מצבנו הכלכלי קשה ואין תקציב ולכן אין מה לבקש פשוט לא שייך אנחנו כמעט עניים הבן עלול להיכנס ללחץ ואולי אף להרהר בלבו האם הדרך של הוריו מתאימה לו? אולי כדאי לחדש דרך יותר קלה? כותב השורות היה עד למקרים רבים שההורים התאמצו מעל יכולתם, אך הביעו בקול את אכזבתם מהבן כאשר היה נראה להם שהוא לא התאמץ כפי מה שהם ציפו וממש טענו בפני הבן "אנחנו מתאמצים לתת לך ממה שאין לנו וזאת התודה שאתה נותן לנו"?

ומקרה קיצוני במיוחד היה כאשר אבא ששמע שבנו אינו ממלא את ציפיותיו, אמר לו "הבית כאן אינו בית מלון, אם אתה לא יודע להעריך מה שאנחנו עושים למענך, אז בבקשה צא מהבית אינך רשאי לגור כאן" לצערנו הרב הבן התנתק גם רגשית והדרדר למצבים קשים מאוד (ה' ישמור). ומאידך גיסא היה מקרה עם הורה שרצה להראות לבן שמצבו אינו משגשג. ולכן לא סיפק לו גם דברים שאינם בגדר מותרות כאשר הבן הבין שהסיבה היא כלכלית אמר "א"כ כדאי לי להתעניין במקורות מימון למה לי לחיות בצמצום כמו הורי"? מכל הנ"ל יש להבין שהדרך הממוצעת היא המשובחת!

כיצד?

ראשית, צריך להבהיר לבן שהוא בראש מעיינינו, ואנחנו נשתדל לספק לו את כל מחסורו דהיינו כאשר מדובר בסיפוק דברים הנצרכים אע"פ שהם יהיו יקרים אנחנו לא נתחשב בשיקול של יוקר, היות והוא (הבן) יקר לנו יותר מכל, ולכן אנחנו נשתדל לספק לו ונשמח על כך, אע"פ שזה דורש מאמצים.

אולם לעומת זאת כאשר מדובר בדברים שאינם נצרכים, נבהיר לו שכיון שלא מדובר בדברים נחוצים, לכן אם זה קשה או יקר אמנם ביכלתנו לספק זאת, אך איננו רואים סיבה להתאמץ ולכן לא נספק לו את דרישתו. אמנם היינו שמחים מאוד למלא את רצונו, מ"מ כיון שיש קושי ואין סיבה מכריחה לספק זאת, לכן לא נספק.

בסיכום, המסר שצריך לעבור הוא: רצוננו לשמח אותך ואנחנו מסוגלים, אך לדעתנו יש צרכים ששוה להתאמץ עבורם, ויש דברים שהמאמץ איננו שוה. בצורה כזאת הבן לא יפריז בדרישותיו משום שהוא מבין שהוריו צריכים להתאמץ, ומאידך הוא רואה שלא חסר לו מאומה ממה שהוא צריך, וממילא קטנים הסיכויים שיחשוב על דרך אחרת.

אמנם גם הדרך השנייה דהינו שההורים אומרים בצורה חד משמעית מצבנו הכלכלי קשה ואין תקציב ולכן אין מה לבקש פשוט לא שייך אנחנו כמעט עניים הבן עלול להיכנס ללחץ ואולי אף להרהר בלבו האם הדרך של הוריו מתאימה לו? אולי כדאי

לחדש דרך יותר קלה? כותב השורות היה עד למקרים רבים שההורים התאמצו מעל יכולתם אך הביעו בקול את אכזבתם מהבן כאשר היה נראה להם שהוא לא התאמץ כפי מה שהם ציפו וממש טענו בפני הבן "אנחנו מתאמצים לתת לך ממה שאין לנו וזאת התודה שאתה נותן לנו?!

ומקרה קיצוני במיוחד היה כאשר אבא ששמע שבנו אינו ממלא את ציפיותיו אמר לו "הבית כאן אינו בית מלון אם אתה לא יודע להעריך מה שאנחנו עושים למענך אז בבקשה צא מהבית אינך רשאי לגור כאן" לצערנו הרב הבן התנתק גם רגשית והדרדר למצבים קשים מאוד (ה' ישמור) ומאידך גיסא היה מקרה עם הורה שרצה להראות לבן שמצבו איני משגשג ולכן לא סיפק לו גם דברים שאינם בגדר מותרות כאשר הבן הבין שהסיבה היא כלכלית אמר "א"כ כדאי לי להתעניין במקורות מימון למה לי לחיות בצמצום כמו הורי? מכל הנ"ל יש להבין שהדרך הממוצעת היא המשובחת!

כיצד?

ראשית צריך להבהיר לבן שהוא בראש מעיינינו ואנחנו נשתדל לספק לו את כל מחסורו דהיינו כאשר מדובר בסיפוק דברים הנצרכים אע"פ שהם יהיו יקרים אנחנו לא נתחשב בשיקול של יוקר היות והוא (הבן) יקר לנו יותר מכל ולכן אנחנו נשתדל לספק לו ונשמח על כך ואע"פ שזה דורש מאמצים.

אולם לעומת זאת כאשר מדובר בדברים שאינם נצרכים נבהיר לו שלא מדובר בדברים נצרכים לכן אם זה קשה או יקר אמנם ביכולתנו לספק זאת אך איננו רואים סיבה להתאמץ ולכן לא נספק לו את דרישתו אע"פ שהיינו שמחים למלא את רצונו מ"מ כיון שיש קושי ואין סיבה מכריחה לספק זאת לכן לא נספק

בסיכום המסר הוא: רצוננו לשמח אותך ואנחנו מסוגלים. אך לדעתנו יש צרכים ששווה להתאמץ עבורם, ויש דברים שהמאמץ איננו שווה. בצורה כזאת הבן לא יפריז בדרישותיו משום שהוא מבין שהוריו צריכים להתאמץ ומאידך הוא רואה שלא חסר לו מאומה ממה שהוא צריך וממילא קטנים הסיכויים שיחשוב על דרך אחרת

סוף מעשה במחשבה תחילה

יסתכל האדם ויבין היטב את דבר ה' להיות כל מגמתו להדריך את בניו בדרכי ה' כי כל עיקר חיותו של אדם בעולם הזה ויותר ויותר בעולם הבא הוא בהיות בניו שומרים את מצוות ה' והולכים בדרך ישרה. (מתוך ההקדמה לספר "צוואה מחיים" להר"ח פלאג'י זיע"א).

לסיכום

שתלטנות
גם כאשר רואים שהבן משתלט על אחיו ויש להעמידו על מקומו מ"מ זה יעשה בהתאם למעמדו דהיינו עלינו לשמור על כבודו.

פעמים שאתה מתעלם
אין טעם להתמודד על דרישות אפי' צודקות אם זה מעל יכולתו של הבן עדיף להתעלם

תפלתם... תקבל
גם בנערות עדיין אין הפנמה לחשיבות התפלה ולכן אין טעם ללחוץ אותו

באיזה בית כנסת אתה מתפלל?
* אפשר לומר לבן בצורה מכובדת מה מפריע לנו שהוא לא מתפלל איתנו אולם בלי להאשים
* יש לשאוף למעט בבקורת כאשר הבן מתפלל איתנו

יציאה לקרובים
כאשר יוצאים לקרובים יש להתבונן מבעוד מועד לשמור או לייצר אוירה התואמת את האווירה שבביתנו

דרישות וקניות
יש לקנות לפי היכולת * כאשר בכוונתנו להענות לבקשתו יש להראות שמחה ואלו כאשר נסרב נראה צער

הוא לא מתחשב
* אי ההתחשבות אינה מרוע אלא דחף של ילדות
* אין לשתוק אך עם זאת יש להסביר בצורה לא מאשימה אלא פשוט לציין את המגבלה

בני ותלמידי
* רצוי להמנע ממצב שהבן ילמד באותו מוסד שאביו מכהן.
* יש להתחשב בעובדה שהבן נתון לביקורת ולכן יש לתת לו תמיכה מתאימה.

עשירים היזהרו בבניכם!!
* יש לקחת בחשבון שבן של עשיר הוא מוגבל דוקא בגלל מעמדו שהורגל לקבל הכל, או יותר מאחרים וכיו"ב
* הבן זקוק לתמיכה והתחשבות בצורה שונה מאחרים

התנאה לפניו
* מטרת התנאי למנוע תקלות
* רצוי למעט בתנאים
* אין לשדר מאבק
* להתנות בצורה חיובית

התנאי תלוי במכלול הנתונים:
גם כאשר אנחנו צודקים עלינו לקרוא את "המפה", מכלול הנתונים בו אנחנו והבן נמצאים בהם

בקצב שלו
* לכל נער יש סוג מוח. יש שהוא דייקן ויש שהוא והסדר שני עולמות
* המודעות היא חלק מכריע בהתנהלות של הנער

אין תקציב!
* יש להראות לבן שאכפת לנו ממנו ונשתדל לספק לו את כל מחסורו
* אם הדרישות מעל היכולת יש להביע צער שאין זה ביכולתינו

מחשבה מועלת

מחשבה מועלת
* מחשבה חיובית עשויה לגרום בצורה מעשית לתוצאות חיוביות, אולם יש לרכז את המחשבה

כוח המחשבה וההדמיה עשוי להיות גורם מכריע בכל תחומי החיים ובוודאי גם עשוי להיות לעזר בהצלחת החינוך או להיפך ח"ו כפי שיבואר להלן ולכן עלינו להכיר את הדרך הנכונה כדי לנצלו.

מובא באגרת הקודש המיוחסת להרמב"ן (בעלי הנפש פ"ה להראב"ד) וז"ל: ואני רוצה לעוררך על עיקר גדול ואמסור לך מתנה גדולה. אמרו רבותינו ז"ל (יומא כט): הרהורי עבירה קשים מעבירה. ובמקום אחר אמרו (קדושין מ.): מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה חוץ מעבודה זרה, שנאמר: למען תפוש את בית ישראל בלבם.

והנני מאיר את עיניך בדברים סתומים באו בגמרא. הנה אמרו ז"ל (ויקרא רבה טז, כ): בן עזאי היה יושב ושונה והיתה האש מלהטת סביבותיו, ורבי אלעזר יושב ודורש וקרנותיו יוצאות כקרנותיו של משה רבנו ע"ה. ותצטרך לדעת כי כל אלו הדברים כוונה אחת להם, והנני מבאר, כי מעיין המים בהיותו נמשך ממקום גבוה למקום נמוך יש כח, להעלות אותם המים אל מקום אחר גבוה כנגד גובה המים שיוצאים ממנו. וכן ידוע לבעלי הקבלה, כי מחשבת האדם היא ממקור הנפש השכלית שנמשכת מן העליונים, ויש כח במחשבה להתפשט ולעלות ולהגיע עד מקום מוצאה, ובהגיע אל המקור אז היא נדבקה בסוד העליון שמשם נמשכת ונעשית היא והוא דבר אחד, וכשהמחשבה חוזרת להמשך ממעלה למטה, נעשה הכל כדמיון קו אחד. ואותו האור העליון נמשך למטה בכח המחשבה שמושכת אותה למטה, ואז האור הבהיר נמשך ומתפשט באותו

המקום שבעל המחשבה יושב שם. וכן היו חסידים הראשונים מדבקין מחשבתן בעליונים ומושכין האור העליון למטה, ומתוך כך היו הדברים מתוספין ומתרבין כפי כח המחשבה. וזהו סוד השמן של אלישע, וכד הקמח וצפחת השמן של אליהו. עכ"ל.
הנה מדבריו מובן שהמחשבה עשויה להועיל או חלילה להיפך משום שעל ידי המחשבה נולדת מציאות כעין אותה מחשבה אם חושבים מחשבה חיובית נולדת מציאות חיובית ואם המחשבה שלילית נולדת מציאות שלילית ח"ו.
דוגמא מפורסמת היא שכאשר אשה בהריון רואה דבר מסויים ומתאוה אליו, אם לא תשיג אותו אזי זה עלול להיראות בתינוק הנולד ככתם באחד מאברי גופו, הדומה לאותו דבר שחשקה בו.
ולעניינו כאשר הבן מתנהג כשורה אנחנו שמחים ומלאים תקוה שכך יגדל ויהיה לתפארת אולם כאשר הבן מתנהג בשובבות או שמראה סימני הדרדרות הפחד עם דמיון פרוע עובדים בצוותא ההורים כבר רואים במחשבתם את הבן יורד לתהום הנשייה ממש כאילו הוא מתרחש במציאות הדאגה של ההורים לשלום הבן יוצרת את הדמיון והדמיון עלול להוליד את המציאות שההורים מדמים ויוצא דבר והיפוכו ההורים דואגים מאוד לשלום הבן שלא מדרדר.
זאת ועוד כאשר ההורים מדמיינים את הבן בצורה שלימה הם גם משדרים זאת בעיניהם ואפי' בהתנהגותם לבן הבן הוא מבין שהוא שלילי בעיניהם וזה עלול לגרום לו להוסיף להדרדר. יוצא איפוא שהם דואגים שבנם לא ידרדר אך בעצם ההורים במחשבתם ובדמיונם עוזרים לבן להדרדר משום שהמחשבה מועלת תרתי משמע! או מועילה או ח"ו גורמת מעילה.
נמצא איפוא שעל מנת לעזור לבן על ההורים לחשוב בצורה אחרת עליהם לדמיין את בנם בצורה החיובית לראותו בדמיונם כאילו הוא במצב הטוב ביותר שהם מצפים ממנו לדוגמא: אם ההורים מצפים שהבן ילמד בשקדנות על ההורים להשתדל לחשוב ולדמיין את בנם יושב ולומד בשקדנות.
וכיצד עושים זאת?
ישנה שיטה ידועה: יושבים במקום שקט עוצמים עיניים נושמים נשימה עמוקה ונושפים באיטיות את האויר עד הסוף דהיינו עד שמרגשים צורך לשאוף אויר ושוב חוזר חלילה כחמש דקות ותוך כדי הנשיפות הנ"ל מדמיינים דברים מרגיעים כגון גלי הים מזרקות מים וכיו"ב ולאחר מיכן יש לדמיין את הבן שהוא נמצא באותו מצב שאנחנו

מצפים שיהיו וככל שהמחשבה תתפשט ותנוח במוחנו זמן רב יותר וככל שתהיה ברורה יותר כך יגדלו הסיכויים שהיא אכן תתקיים מהר יותר!
כותב השורות ניסה את השיטה הנ"ל וראה תוצאות ממשיות וכמו"כ שמע עדויות מאנשים שניסו והצליחו כדאי לבצע זאת פעמיים ביום (יש עוד להאריך אך אין זאת מגמת החיבור).
וכמו"כ חשוב מאוד לנסות למצוא נקודות זכות להתנהגות הבן, ועל ידי זה יקל עלינו להתייחס לבן בצורה נכונה .
יש הורים ששואלים: כיצד אפשר במצב כזה להישאר רגועים ולשמור על שלוה? הרי כאשר יש חשש להדרדרות הבן, זה יותר גרוע מספר תורה העומד להישרף! הנשמה שלו נשרפת!
התשובה: אמנם כן, הידרדרות הנער היא אכן קשה ביותר, עד כדי כך שחז"ל אמרו "קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג" (ברכות ז' ע"ב) ואין לך צער גדול מזה. כותב השורות יכול להעיד על מקרים שטופלו אצלו שההורים איבדו ממש את הטעם לחיות (בר מינן) אחד ההורים סיפר שהוא לא קם ממיטתו כל היום. פשוט לא תפקד.
וזכורני ששמעתי אודות אב אחר שהיה חולה במחלה הארורה, וכאשר שמע שבנו הדרדר הוא סירב לקחת תרופות, משום שאם בנו אינו הולך בדרך הישרה אין לו טעם לחיות, ולמרבה הצער הוא אכן שבק חיים במהירות. ל"ע.
הכל נכון. אולם נשאל את עצמנו: האם הצער הזה יועיל? האם זה יוביל לפתרון? לא ולא! ההיפך הוא הנכון! העצבות מובילה לייאוש. היא פוגמת בכושר המחשבה ובתפקוד. וא"כ יוצא שההורים עצובים ולחוצים משום שהם רוצים שהנער ילך בדרך הישרה, אבל בפועל הם פועלים בכיוון ההפוך!
ומה לעשות? האם להישאר אדישים?
ובכן הדבר ברור שאסור להורים להיות שאננים, אלא עליהם לפעול בצורה חיובית. במקום לשקוע במחשבות על הגרוע ביותר יש לחשוב איך לעצור את ההידרדרות, ולבדוק אלו כלים יש ברשותנו (כולל התייעצות עם אנשי חינוך), כדי לעזור לנער.
אמנם אי אפשר להתעלם מהמציאות. טבעי הדבר שההורים יהיו שרויים בצער. אנחנו קרוצי חומר והצער הוא לא בשליטתנו אולם אפשר לנתב אותו בצורה נכונה ומועילה.

בזמן שאנחנו בצער ובפרט כאשר דמעות נושרות מעינינו, נכוין שהעגמת נפש תהיה לכפרת עוונות וכמו שאמרו חז"ל: שערי דמעה לא ננעלו (ברכות ל"ב ע"ב) וכיון שהתפילה ברגעים אלו מאוד מקובלת, נתפלל מעומק הלב לבורא שיחזיר את הנער לדרך הישרה.

בספר נכתבים

* יש לחשוב ולעורר את עצמנו כי לעתיד לבוא יהיה ספר הסטוריה עלינו שיכתבוהו אליהו הנביא ומלך המשיח, והקב"ה יחתום.

עידוד נוסף אפשר לקבל ממה שהובא במדרש רות רבה (ה, ו) וזה לשונו: אמר רבי יצחק בר מריון: בא הכתוב ללמדך שאם אדם עושה מצוה יעשנה בלבב שלם, שאלו היה ראובן יודע שהקב"ה מכתיב עליו (בראשית לז, כא) "וישמע ראובן ויצילהו מידם", בכתפו היה מוליכו אצל אביו. ואלו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתיב עליו (שמות ד, יד) "הנה הוא יוצא לקראתך", בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו ואילו היה יודע בועז שהקב"ה מכתיב עליו (רות ב', י"ד) "ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר", עגלות מפוטמות היה מאכילה. רבי כהן ורבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי: לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה ועכשיו שאדם עושה מצוה מי כותבה? אליהו כותבה ומלך המשיח, והקב"ה חותם על ידיהם. הדא הוא דכתיב (מלאכי ג, טז): "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו'". עד כאן לשון המדרש.

אמנם נשאלת השאלה: וכי ראובן, אהרן ובועז, רודפים אחר הכבוד? האם בשביל פרסום היו מוכנים לעשות את המצוה יותר בשלמות? ודאי לא יעלה על הדעת! שהרי מדובר בגדולי עולם.

אלא כוונת המדרש לומר שהם לא ידעו שמעשיהם יכתבו על ספר לאות ולמופת לדורות הבאים, ולכן פעלו בצורה הרגילה. אולם אלו ידעו שהם ישמשו כדוגמה חיובית לדורות הבאים, היו פועלים בצורה יותר נמרצת ואיכותית הטעונה מאמץ מעל הנדרש במקרה רגיל.

ולענייננו, ניתן ללמוד מכאן מסר נוסף חשוב מאוד, שעשוי להיות לנו לעזר בזמנים קשים של צער וייאוש ח"ו.

הבה נתבונן:

אם המדרש אומר שהסיבה שראובן, אהרון ובועז, לא פעלו בצורה יותר איכותית היא משום שהם לא ידעו שיכתיבו עליהם וכו', א"כ לפי זה יוצא שכאשר האדם משנן את היתרונות של מעשיו, הדבר עשוי לדרבן אותו לפעול בצורה יותר טובה. וזה בעצם המסר של המדרש: הצדיקים הנ"ל לא ידעו אבל אתם - דעו לכם שלעתיד לבוא יהיה

ספר הסטוריה ובתוכו יהיה כתוב כל אחד איך קיים את המוטל עליו, ובפירוט - האם זה נעשה בצורה רגילה או בצורה מיוחדת בקלות או בקושי, בנחת או בצער. ולכן עליכם לשנן זאת ללא ליאות – כי אין שום מעשה, קטן כגדול שהולך ח"ו לאיבוד. הכל גלוי וידוע וכתוב לפניו יתברך לפרטי פרטים. וכשנזכור שמעשינו יכתבו על ספר בו יפורטו הנסיונות שהיו לנו הקשיים, צורת ההתמודדות. בודאי יקל עלינו להביט על כל זה בקלות יותר. הנה להמחיש זאת נתאר לנו שכך יכתבו: "לפלוני היה נסיון בחינוך ילדיו. החברה היתה מושכת מאוד, וזה אילץ אותו להשקיע שעות רבות להיות עם בניו. אלמוני הוצרך לעבוד שעות נוספות משום שהיה צריך לספק לבניו את הצרכים הרוחניים והגשמיים. שכניו תמהו עליו למה לחיות קשה? אפשר להתפשר!! אך חרף כל התמיהות שהיו אף מהולים בלגלוג, הוא לא התפשר בכהוא זה. תמיד דאג לטוב ביותר וכו'". נו נתאר לעצמנו שכך כותבים עלינו.

ומי יכתוב?

אליהו הנביא ומלך המשיח! ועל זה הקב"ה חותם!!

אין ספק שהדור שלנו הינו דור מלא נסיונות מורכבים ומאיימים. זה אמנם מחייב אותנו לעמוד על המשמר ביתר שאת וביתר עוז, אך עם זאת דווקא משום כך המעשים בדורנו נחשבים יותר וכמו שכתב הרב המקובל רבי חיים ויטאל זיע"א (בשעה"כ....) וזה לשונו: פעם שאלתי למורי (הכוונה לאר"י ז"ל) ואמר לי: דע לך כי אין גדלות הנפש תלויה כפי מעשה האדם רק לפי הזמן והדור ההוא כי מעשה קטן מאוד בדור הזה שקול בכמה מצוות גדולות שבדורות אחרים, כי בדורות אלו הקליפה גוברת מאוד מאוד לאין קץ מה שאין כן בדורות ראשונים, ואלו הייתי בדורות הראשונים היו מעשיי וחכמתי נפלאים עכ"ל.

שימו לב הורים יקרים! הדברים אמורים בדורו של רבינו האר"י ז"ל. באותו דור חיו גדולי עולם שהעניקו חמה בקומתם, כגון מרן הרב יוסף קארו, רבנו משה אלשיך הקדוש, רבנו שלמה אלקבץ מחבר הפיוט "לכה דודי", ובכל זאת האר"י אמר שאז הקליפה גברה מאוד ולכן מעשה קטן בדורו נחשב ושקול כמו כמה מצוות בדורות ראשונים. א"כ הורים יקרים מה נאמר על דורנו? איך ישערו לנו בשמים כל מעשה קטן? עלינו כהורים שוב ושוב לחזק את עצמנו ולזכור שמעשינו נחשבים מאוד וגם יזכרו לדורות הבאים ויהיו לדוגמא, ולאות.

רחמנא ליבא בעי

* האדם לא נדרש לעשות יותר מיכולתו, אולם עליו להשתוקק לעלות תמיד בשאיפותיו ליותר ואם ישתוקק ה' ימלא את רצונו

רעיון דומה ניתן למצוא גם בתנא דבי אליהו זוטא (יד, א) המביא את המעשה הבא:

פעם אחת הייתי מהלך ממקום למקום, ומצאני אדם אחד שלא היה בו מקרא ולא משנה והיה מתלוצץ ומלעיג בדברים ובא כנגדי. ואמרתי לו: בני, מה אתה משיב לאביך שבשמים ליום הדין? ואמר לי: יש לי דברים שאני משיבו בינה ודעת לא נתנו לי מן השמים שאקרא ואשנה ואמרתי לו: בני, מה מלאכתך? ואמר לי: ציד אני. ואמרתי לו: בני, מי למדך ואמר לך שתביא פשתן ותארגהו מצודות ותשליכהו לים ותעלהו מן הים ואמר לי: רבי בזה נתנו לי בינה ודעת מן השמים ואמרתי לו: ומה להביא פשתן ולארוג מצודות ולהשליך לים ולהעלות דגים מן הים נתנו בינה ודעה מן השמים ולדברי תורה שכתוב בה "כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו" לא נתנו לך בינה ודעה מן השמים? מיד היה מרים קולו ובוכה ומתאנח ואמרתי לו בני אל ירע לך וכו'", ע"כ.

תשובת אליהו הנביא לאותו ציד נראית לכאורה תמוהה מאד.

אליהו הנביא מצטט את הפסוק "כי קרוב" וגו', והשאלה היא: הרי כולנו יודעים שלימוד התורה דורש מאמץ והקרבה ולא כל כך קל לעסוק ובפרט שבמציאות רוב העם אינו עוסק בתורה והשאלה מתחזקת ביותר לנוכח העובדה שהציד הושפע והסכים עם דברי אליהו עד שחזר בו (כמובא בהמשך המדרש שם).

איך באמת הוא הגיע למסקנא שהתורה כל כך קרובה?

אכן יש להסביר כך: אמנם נכון התורה קרובה אלינו מאוד, אך זאת בתנאי שאנחנו נעלה את יקרתה על לבנו ונשנן את חשיבותה על שפתינו. וככל שנרבה לשנן ולהפנים זאת, נרגיש את קרבתה אלינו וכמו שראיתי שכתבו שהדיבור הוא מלשון דַּבָּר (מנהיג בלשון ארמית), דהיינו הדיבור הוא ההגה של המחשבה, והוא המנהיג את כיוון המחשבה (על פי הספר "לחיות אל סף האושר" ועתה אינו תחת ידי). וזאת היתה טענת אליהו לציד התורה קרובה מאוד אם באמת רוצים ומשננים, את חשיבותה וכנ"ל.

הרי להבדיל אלף אלפי הבדלות הדבר דומה לפרסומת, שאע"פ שכולם יודעים שהמפרסמים דואגים לעצמם ולא לקוראי הפרסומת, בכל זאת האנשים מתפתים לפרסומת. וכידוע שהיוונים בקשו לכתוב על קרן הצבי "אין לנו חלק באלוקי ישראל". ולכאורה מה הרויחו בזה, הרי בסופו של דבר כולם יודעים שזה רק מפחד היוונים, וא"כ

הרי היהודים יישארו באמונתם. אלא הוא שאמרנו כח הפרסומת זה כמו שינון, ואחריו ההשבה אל הלב, שהתוצאה שלו תהיה ציות לפרסומת!

ונחזור לענייננו, מעתה אחר שלמדנו על כח השינון וההשבה אל הלב עד כמה הוא חזק כל כך, עלינו להשתדל ולהקפיד לשנן ולהשיב אל הלב כל מה שידוע לנו ממעלות החינוך והמסירות לחינוך ילדינו, ועל ידי זה יקל עלינו לעמוד מול כל הקשיים והפיתויים המאיימים להרוס לנו את אושיות הבית!

ושמא יאמר אדם מי ערב לי שאם אתאמץ אצליח? אולי חלילה יקרה לי מה שקרה לפלוני ואלמוני שבסוף נכשלו? כבר למדונו חז"ל (מגילה, ו, ע"א): אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי - אל תאמן, לא יגעתי ומצאתי - אל תאמן, יגעתי ומצאתי - תאמן". והדברים מדברים בעד עצמם, (ועיין ביתר הרחבה במבוא לספר).

וראיתי לנכון להעתיק את דברי רבנו בחיי בספרו "חובות הלבבות" (שער חשבון הנפש החשבון העשרים ואחת) העשרים ואחת שביאר שם שיגיעה מניבה תוצאות בכל תחום, ולאו דווקא בלימוד התורה.

והילך לשונו: "וירגיל את עצמו תחילה לעבודת ה' שהיא ביכלתו ויעסוק בה בהתמדה וירוץ ויזדרז לעשותה עד שהיא תיעשה לו להרגל. ואחר כך ישתדל לעלות לדרגות נוספות בעבודת ה' שהן למעלה מיכלתו, וישתוקק בלבו להגיע אליהן, ויתכנן במחשבתו כיצד להשיג אותן, ויבקש מהאל בכנות בלבו ובמצפונו שיעזור לו ויאמץ את כוחו לעלות לדרגות שהן למעלה מיכלתו בידיעה ובמעשה. וכאשר הוא יעשה זאת תמיד, הבורא ימלא את בקשתו ויפתח לו את שערי ידיעתו ויחזק את שכלו ואת אבריו לעלות דרגה אחרי דרגה בקיום המצוות שהן למעלה מיכלתו, כמו שנאמר "אני ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך".

אתן לך דוגמא דומה מאדם, מלאכה, או חכמה.

כשאדם לומד מלאכה, בתחילה הוא יכול לעשות רק חלק ממנה כפי בינתו ופחות ממה שיש ביכלתו, וכאשר בינתו מתחזקת והוא שוקד על מלאכתו, הבורא נותן בו דעת להבין את יסודות המלאכה ואת כלליה, שמהם הוא ממציא אחר כך דברים חדשים שלא למד מאף אחד

וכן אדם הלומד חכמה, למשל חכמת ההנדסה, אין המורה יכול ללמד אותו בתחילת לימודו את ההנדסה העיונית, אלא הוא מתחיל ללמד אותו את ההנדסה המעשית על ידי הציורים שיש לו כמו שסידר אותם אקלידס בספרו שחיבר בחכמת ההנדסה, וכאשר הוא מבין כבר היטב את ההנדסה המעשית וחפץ להבין ממנה על ידי התמסרות

וחריצות את הדברים החדשים שאפשר ללמוד ממנה, אז הבורא נותן בו דעת להבין גם את ההנדסה העיונית, ומבסס ומחזק את הידע הכללי שלו, עד שיש ביכלתו להמציא בעזרת הידע שלו ציורים נפלאים ומלאכה עדינה הדומה כמעט לנבואה מאת האלקים. וכן הוא גם בשאר החכמות, שכאשר האדם מתמסר ללימודיו הוא מוצא בלבו כח רוחני עליון שאף אדם אינו יכול להכניסו בו ולכן אמרו רבותינו ז"ל "חכם עדיף מנביא". ואליהוא אמר "אכן רוח היא באנוש ונשמת שדי תבינם".

ובדומה לדוגמא זו, עליך אחי להבין כי המטרה העיקרית במצוות המוטלות על האברים היא: לעורר את האדם לקיום המצוות המוטלות על הלב ועל המצפון, מפני שהן היסוד שעליו בנויה עבודת ה' והן השורש של התורה. כמו שכתוב "את ה' אלקיך תירא אותו תעבוד". ונאמר "כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו", ונאמר "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי ליראה את ה' אלקיך".

ומכיוון שקיום המצוות המוטלות על הלב ועל המצפון הוא למעלה מכחו של האדם, הרי אי אפשר לו לקיים אותן עד שיפרוש מתאוותיו הבהמיות הרבות ועד שיכבוש את טבעו וירסן את תנועותיו, לכן הטיל הבורא על גופו ועל אבריו מצוות שכן ביכלתו לקיים, ועל ידי כך ביכלתו לקיים בקלות את המצוות המוטלות על הלב.

וכאשר האדם מתמסר לקיום המצוות בלבו ובמצפונו ומקיים אותן כפי יכלתו, האלקים פותח לו את שער המדרגות הרוחניות, והוא מגיע גם לאלה המדרגות שהן למעלה מיכלתו, כך שיעבוד את הבורא יתברך בגופו ובנפשו בחיצוניותו ובפנימיותו, כמו שאמר דוד המלך ע"ה "לבי ובשרי ירננו אל אל חי".

וכבר נתנו משל למה עובד ה' דומה, לאדם שנטע עצים כדי ליהנות אח"כ מפירותיהם. אם אדם זה עוקר תחילה את העשבים, הרעים מסביב לשרשי העצים, ומנקה את האדמה ומוציא ממנה את הקוצים ואת העשבים, ומשקה את העצים בזמן הדרוש ומזבל אותם, הוא יכול לקוות אח"כ אל האלקים יתברך שיצמיח לו מהעצים פירות אבל אם הוא מתעלם מלעבד את העצים ומלהשגיח עליהם, אין הוא יכול לקוות שהבורא יתברך יתן לו מהם פרות.

וכן הוא גם עובד ה'. אם הוא משתדל וממהר ומזדרז לעשות את מה שביכלתו לעשות, אז האלקים עוזר לו לעשות גם את מה שהוא למעלה מיכלתו, אשר זהו הפרי הנעלה והטובה הנכבדה שהאלקים נותן לבחיריו ואוהביו בעולם הזה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה "כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר". ושלמה המלך החכם אמר "כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה" וכו'. עד כאן דבריו.

כדאי מאוד לחזור מספר פעמים על דבריו ולהתבונן בהם, היות והם מכילים מסרים רבים בבחינת מעט המחזיק את המרובה ומ"מ לענייננו ישנם שלשה מסרים בולטים:
א. תמיד יש לשאוף ללא לאות לעלות ולהתקדם בייעוד שלנו, ואפילו שהמטרה נראית בלתי ניתנת להשגה אין להתייאש, אלא אדרבה יותר להשתוקק ולתכנן איך להגיע למטרה.
ב. כאשר האדם שואף באמת ומשתוקק ועושה את המוטל עליו, אזי צפוי שה' ימלא את שאיפתו אע"פ שהיא מעל יכלתו יוצא אפוא שהכל תלוי בשאיפה של האדם.
ג. האדם אינו נדרש לבצע דברים שהם מעל יכלתו, אך בכל זאת אם הוא יבצע את מה שכן יש ביכלתו ה' יעניק לו במתנה את שאיפתו למה שמעבר ליכלתו.
ומכאן יש לנו להתעודד ולהאמין שגם במצב שהנער נראה רחוק מאוד מהיעד וכאילו אין סיכוי שהוא יחזור לדרך הטובה בכל זאת עלינו להמשיך להתמודד עם האמצעים העומדים לרשותנו אפילו שנראה שזה לא מספיק בכל זאת עלינו לבצע את תפקידנו ולשאוף ולהתפלל ולהשתוקק להגיע ליעד ואז ה' ימלא את שאיפתנו.
כעין זה למדנו על חזקיה המלך שראה ברוח קדשו שבניו לא ילכו בדרך ה' ולכן לא רצה לשאת אישה ואז בא ישעיה הנביא בשם ה' ואמר לו שהוא לא יזכה לעולם הבא ולשאלת חזקיה מדוע ענה ישעיה משום שהוא לא נשא אישה וכאשר חזקיה הסביר את טעמו שהוא ראה שבניו לא ילכו בדרך ה' ויהיו עובדי עבודה זרה ישעיה לא קיבל אותה ואמר לו שאין לו רשות להתערב בנסתרות של מעשי ה' אלא אתה תעשה את המוטל עליך וה' יעשה את הטוב בעיניו ואכן חזקיה נשא אישה ויצא ממנו מנשה שאע"פ שלמדו תורה בכל זאת הרשיע מאוד ועבד כל עבודות זרות שבעולם וסגר בתי כנסיות ובתי מדרשות והנה כאשר הגלה אותו מלך אשור וגזר לשורפו בדוד של נחושת מנשה החל להזכיר ולהתפלל לעבודות זרות וכמובן שהוא לא נענה ואז נזכר שאביו חזקיה לימד אותו שאם יבואו עליו צרות אע"פ שהוא הרשיע אם הוא יהרהר בתשובה באמת ויקרא לה' ה' יענה לו ואכן מנשה קרא אל ה' וה' הושיע אותו בצורה פלאית עד כאן הסיפור וממנו לומדים שוב את העיקרון: אין ייאוש כלל עלינו תמיד ובכל מצב לעשות את שלנו וה' הטוב לא ימנע טוב להולכים בתמים.
פן נוסף יש לציין שבעצם גם אם חלילה לא היה עולה ביד ההורים להגיע ליעד ששאפו אליו הרי בכל מקרה הם יקבלו שכר מושלם על ההשתדלות שהם מצווים לעשות ולהפך ח"ו אם הם לא ישתדלו זה קטרוג גדול עליהם.

וכמו שכתב הרב חיים פאלאגי' זיע"א בהקדמתו לספרו "צוואה מחיים": יסתכל האדם ויבין היטב את דבר ה' להיות כל מגמתו להדריך את בניו בדרכי ה' כי כל עיקר חיותו של אדם בעולם הזה ויותר בעולם הבא הוא בהיות בניו שומרים את מצוות ה' והולכים בדרך ישרה וראה באברהם אבינו וכו' ועם כל זה לא מצינו שהקב"ה הראה אהבתו וחיבתו עמו כי אם בעבור מה שהשגיח אברהם אבינו עליו השלום על בניו אחריו לצוות להם למען ילכו בדרך ה' וכו' ובוודאי כי המדריך לבניו אחריו בעבודה ויראת ה' זוכה לאריכות ימים ושנים והיינו דקאמר "למען הביא ה' על אברהם" כאילו לא מת כי הוא חי לעד לעולם. עד כאן דבריו.

הכלל העולה מכל האמור הוא יגעת בסוף תמצא וסוף מעשה במחשבה תחילה!

יהי רצון שחפץ ה' בידינו יצלח ונזכה לראות פרי בעמלנו אמן!!!

לסיכום

מחשבה מועלת

מחשבה חיובית עשויה לגרום בצורה מעשית לתוצאות חיוביות, אולם יש לרכז את המחשבה

בספר נכתבים

יש לחשוב ולעורר את עצמנו כי לעתיד לבוא יהיה ספר הסטוריה עלינו שיכתבוהו אליהו הנביא ומלך המשיח, והקב"ה יחתום.

רחמנא ליבא בעי

האדם לא נדרש לעשות יותר מיכולתו, אולם עליו להשתוקק לעלות תמיד בשאיפותיו ליותר ואם ישתוקק ה' ימלא את רצונו